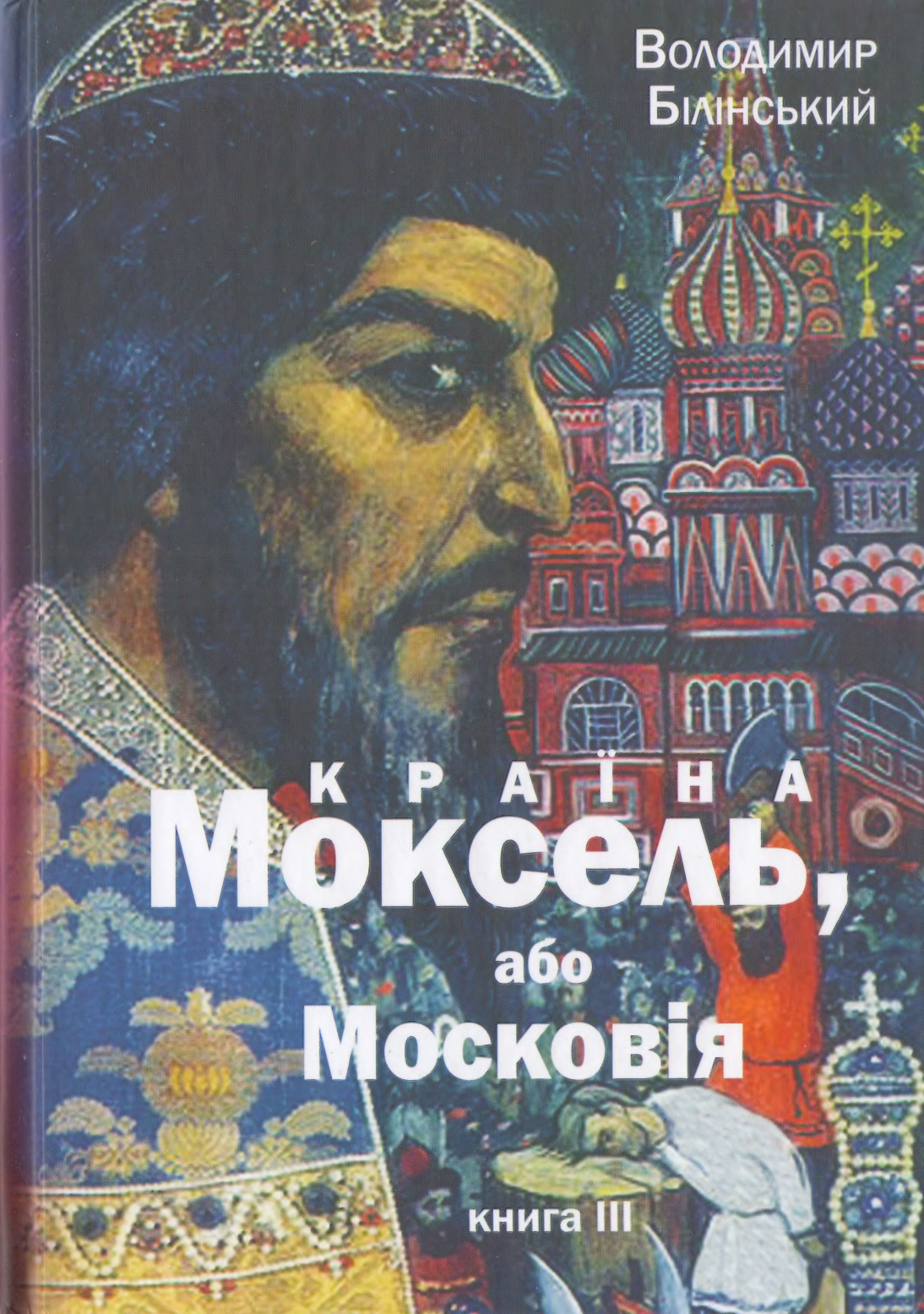

Володимир
Білінський

Країна Моксель, або Московія

книга III

ВОЛОДИМИР БІЛІНСЬКИЙ

КРАЇНА МОКСЕЛЬ, або МОСКОВІЯ

Історичне дослідження

Книга третя

Київ
Видавництво імені Олени Теліги
2012

ББК 63.3 (УКР)
Б 61

Білінський В. Б.
Б 61 Країна Моксель, або Московія: Історичне дослідження.–К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2012.

ISBN 978-966-355-016-9
Книга 3.–320 с.
ISBN 978-966-355-037-4

У третій книжці, як і в перших двох, наведено факти, які трактують історію Російської імперії в неспотвореному вигляді, такою, якою вона була насправді.

Читач дізнається, чому в офіційній радянській історіографії замовчувалася правда про московитів і Московське князівство.

Книжку можна рекомендувати студентам і викладачам вузів як навчальний посібник.

ББК 63.3 (2 УКР)

Обкладинку книжки скомпоновано на основі картини
І. Глазунова «Іван Грозний»

ISBN 978-966-355-016-9
ISBN 978-966-355-037-4 (книга 3)

© Білінський В. Б. Текст, 2010
© Видавництво імені Олени Теліги. Оригінал-макет, 2010

Моїй коханій дружині
Любові Сергіївні—присвячую.
Автор

Частина перша

Парадоксальна облуда

1

Російська історична наука, поза всяким сумнівом, потребує повного переосмислення. Ця наука творилася не шляхом нагромадження фактологічного матеріалу і його осмислення протягом століть. Ні! Вона була написана, фактично, одним поколінням людей Московської держави.

Здавалось би, в цьому не може бути нічого поганого. Але це тільки на перший погляд. Тому що історія розвитку держави, написана одним поколінням правлячого режиму, не може служити достовірним джерелом як у минулому, так і в майбутньому. Та й не писалася російська історична наука як історія походження і становлення народу.

Правлячу еліту Московської держави ніколи не цікавило питання походження московитів. Вони творили міф про світову імперію, тому й цікавили їх питання правлячої династії і становлення держави.

Велетенський парадокс: коли в Російській імперії у 1829–1833 роках істориком М.О. Полєвим (1796–1846) було написано «Історію російського народу» в шести томах, то автора «Історії» піддали осуду й прокляттю саме

за подібну постановку питання і спробу його висвітлення. До речі, критикували М.О. Полєвого і з боку влади та її підлабузницької професури, і з боку так званих «революціонерів-демократів».

І хай не здаються нам ці безглузді нападки московитів чимось незвичайним і неприродним. Це абсолютно цілеспрямована політика, яка тягнеться з катеринінських часів. Для російської історіографії питання становлення московитів у Волго-Окському межиріччі в початковий період появи ростово-суздальських князівств є смертельно небезпечним. Ось чому московські історики як чорт ладану бояться подібного питання; ось чому московська історія спирається на династичну схему. Це давало можливість уникати пояснень про національне походження держави.

Проте слід зазначити, що питання про походження московитів постійно непокоїло уми окремих учених. І вони, досліджуючи матеріали, дуже часто доходили до просто-таки приголомшливих для московської історіографії висновків.

Ми вже згадували про дослідження Матіаса Олександра Кастрена (1813–1852) і Дмитра Олександровича Корсакова (1843–1920). Нагадаємо, що подібні дослідження свого часу здійснювали німці, які перебували на московській службі: Міллер, Шлецер та Стріттер, а згодом—професор Костянтин Дмитрович Кавелін (1818–1885). Не будемо говорити про багатьох інших. Професор К.Д. Кавелін у праці «Думки і нотатки про російську історію», що вийшла друком 1866 року, приголомшив страшною правдою. Послухаймо:

«Почнімо з того, що ми прожили не тисячу літ, а набагато менше. Розгорніть сторінки першого нашого літопису, який написаний... не пізніше XI століття. Укладач його знає малоросів і перелічує різні гілки цієї частини руського племені: називає північно-західні частини того племені—кривичів (білорусів) і слов'ян, ще згадує ради-

мичів і в'ятичів... але, на диво, зовсім не знає великоросів. На схід від західних руських племен, де тепер живуть великороси, мешкають, за літописом, фінські племена, які частково існують і зараз, а частково вже зникли. Де ж у цей час були великороси? Про них у переліку племен, які живуть у сучасній Росії, не згадується жодним словом... Виникає запитання: хто такі великороси? Звідки вони взялись, якщо до XI чи XII століття їх не існувало? [103, с. 338].

На ці та подібні запитання у Московії нема правдивих відповідей. Є парадоксальна за своєю суттю брехня. Її нам і подають як московську історичну науку.

* * *

Вже перші князі «Залешанської землі» відчували ненависть до Русі. І в цьому давалася взнаки не тільки пам'ять про вигнання з Київської землі (маємо на увазі Юрія Довгорукого і його синів), а й дике, тайгове середовище існування. Треба зрозуміти, що ця неповага й войовнича налаштованість стосовно Києва виховувалася та передавалася від покоління до покоління. Під впливом численних факторів, а особливо—багатовікового приниження і підпорядкування Золотій Орді, у московських правителів виробився комплекс неповноцінності та зневаги до таких аристократичних понять, як честь, гідність, принциповість, обов'язковість, історична пам'ять тощо.

Не будемо далі розвивати цей психологічний фактор. Ми тільки маємо уявити собі, в якому загальному психологічному стані московські правителі врешті-решт отримали на початку XVI століття незалежність. До речі, неповну, бо залишалися васалами кримського роду Гіреїв, сплачуючи їм данину до 1700 року і постійно присягаючи на вірність Клятвеними (Шертними) грамотами.

Перший так званий цар Московії Іван Грозний, зустрівшись із європейською дипломатією, почав поводити-

ся як звичайний шахрай. Не знаходячи в дипломатичному діалозі переконливих аргументів, він перетворювався на звичайнісінького блазня: підчищав письмові документи, вилучав, спотворював або підміняв попередні домовленості, чи просто брехав. У європейських історичних матеріалах збереглися десятки пам'яток московського шахрайства. Я тільки нагадаю про листи Стефана Баторія, який звинуватив Івана Грозного у звичайній брехні.

За завданням Івана IV святими отцями Російської православної церкви—митрополитом Макарієм і попом (духівником Івана) Афанасієм на початку шістдесятих років XVI століття скомпільовано книгу під назвою «Книга Ступенева царського родоводу». Цілком зрозуміло: книгу було написано від руки, у єдиному примірнику, і до нашого часу оригінал, ясна річ, не зберігся. Навіть у тому, сфальшованому варіанті щось не влаштовувало Івана Грозного, і він, за своєю звичкою, вносив виправлення до книги.

Ми пам'ятаємо: оригінал «Книги Ступеневої царського родоводу» мала у своїх руках Катерина II, коли працювала над російською історією. І Катерині II щось дуже не подобалося в «Книзі Ступеневій», і вона, всупереч цій книзі, склала власний «родовід стародавніх князів Російських».

Отже, ми бачимо: з часів Івана Грозного починається фальшування історичного матеріалу Московської держави. Бо Іван IV у «Книзі Ступеневій» «обґрунтував» своє царське походження від «Візантійських і Римських кесарів». Він ще не зазіхав на саму землю Київської держави і київський престол, але вже зазначив свою династичну лінію. Принижена душа «Московського царя» прагнула величі. Навіть не просто величі, а величі з найдавніших часів. І брехня полилася рікою!

Якщо Іван Грозний вказав напрям фальшування — до Стародавнього Риму через землю і князів Київської

Русі, то Петро І вказав метод — присвоєння Московією історії Великого Київського князівства. Саме для цього він «скопіював Кенігсберзький літопис». А всю подальшу, класичну операцію блискуче здійснила Катерина ІІ, наповнивши світ сотнями так званих «загальноросійських літописних зводів».

Саме цими «зводами», написаними буцімто літописцями-послідовниками, Катерина ІІ та її «Комісія» сплели у спільну тканину несумісні і навіть ворожі етноси й землі.

Пропоную простежити цей процес фальшування. Звичайно ж, почнемо дослідження з катерининської «Комісії».

Звертаю увагу читачів на той факт, що ще до видання Указу про створення «Комісії для складання записок про стародавню історію, переважно Росії» під керівництвом і наглядом графа А.П. Шувалова, тобто ще до 4 грудня 1783 року, Катерина ІІ багато років працювала над офіційною версією історії Московії. Послухаймо академіка Ніла Олександровича Попова (1833–1892):

«При дослідженні видання сеї книги (йдеться про книгу «Випис хронологічний з історії Російської», надруковану в «Отечественных записках» № 120 за квітень 1830 р.—*В.Б.*), яка нещодавно побачила світ невеликим накладом в описаному тут вигляді, а до того навряд чи комусь відомої.., не можна було дістати ґрунтовних відомостей; при зіставленні її з відомими всякому любителеві вітчизняних діянь «Записками стосовно Російської Історії», спочатку надрукованими в «Собеседнике Российского Слова» в СПб. 1783–84 рр. 8 ч. а., потім окремо в СПб. 1793–1801 рр. під тією ж назвою, немає сумніву, що це один і той самий твір Імператриці Катерини Великої. Він також виданий німецькою мовою в бібліотеці для Великих Князів Олександра і Костянтина (Bibliothek der Grossfürsten Alexander und Konstantin), Берлін, 1784–1786, 7 книг, 12 ч. а., і вміщений в останніх чотирьох

книжках цього видання. Тут усі записки доведені з 682 до 1157 (Георгій II), а також, як і в обидвох російських виданнях, надруковані не у вигляді таблиць, мабуть, тому, що не дає змоги формат у 8 і 12 ч. аркуша» [9, с. 75].

Над створенням російської історії Катерина II працювала, починаючи з шістдесятих років XVIII ст. Сподіваюся, читачі пам'ятають, що вона переїхала на постійне мешкання до Росії в 1745 році, після того, як вийшла заміж за спадкоємця російського престолу Петра III. Через рік після сходження на престол Петра III (1761) Катерина II скинула його з трону і знищила фізично, на довгі роки закріпивши за собою престол. Однак ця сторона питання нас не цікавитиме.

Академік Петербурзької академії наук Н.О. Попов у своїй праці нагадав, що вся діяльність Катерини II в царині російської історіографії фактично була засекречена настільки, наскільки щось подібне в ті часи можна було здійснити. Бо до фальсифікації російської історії залучалося чимало людей. Він так і написав: «Не можна було дістати ґрунтовних відомостей; при зіставленні її з відомими всякому любителеві вітчизняних діянь «Записками стосовно Російської Історії».

На противагу іншим, у цьому питанні імператриця не афішувала свою діяльність.

Отже, вже у 1783–1784 роках, після видання своїх «Записок стосовно Російської Історії», Катерина II загнала російську науку в бажане русло, надавши їй зв'язаного вигляду і промосковського, шовіністичного тлумачення. Без сумніву, імператриця працювала не сама, а з великою групою підручних людей. Тому цілком закономірно постає питання: навіщо 4 грудня 1783 року Катерина II створила «Комісію для складання записок про стародавню історію, переважно Росії». Потреби в «Комісії» вже не було: станом на 4 грудня 1783 року повним ходом друкувалися катеринінські «Записки», а в 1784 році багатотомне видання побачило світ у повному обсязі.

Що ж робила «Комісія», яка складалася з кращих умів імперії, майже десять років? Хоча, швидше за все, «Комісія» діяла до самої смерті Катерини II, тобто до кінця 1796 року. Існують непрямі докази цього. Про них ми поговоримо далі.

Звертає на себе увагу той факт, що вже в 1784–1786 роках до відома європейської спільноти було доведено офіційно викладену історію Московії німецькою мовою. Відредаговану Катериною II, людиною європейської освіченості, її не було відкинуто, а сприйнято і тиражовано по різних країнах Європи як офіціоз.

Так на довгі роки було знищено пам'ять про українців-русичів, справжніх спадкоємців київської державності IX–XIII століть. Звичайне московське шахрайство, яке привласнило собі минуле Великого Київського князівства, завдало страшного удару по українському слов'янському етносу. Применшувати роль цього злодійського катерининського удару по українцях-русичах ніколи не варто. Цей шахрайський удар був жорстокіший, ніж програш битви під Полтавою. Не забуваймо про це.

І останнє, на що звернув нашу увагу професор Н.О. Попов,—засекреченість матеріалу про катерининську «Комісію» навіть станом на 1884 рік, коли він друкував свою працю у «Виданні Імператорського Товариства історії і Старожитностей Російських при Московському Університеті».

2

Мені довго довелося шукати прізвища людей, які працювали в катерининській «Комісії», доки я не зрозумів схему процесу фальшування. Зосередивши у своїх руках практично всі стародавні першоджерела (книги, зводи законів, літописи, хронографи. синопсиси, картини тощо), Катерина II усвідомила необхідність систематизації дорогоцінного матеріалу та одночасного його сор-

тування і тлумачення. Цей процес збігся з періодом осмислення історичного шляху Московської держави, її минулого і майбутнього.

І хоч імператриця з цього приводу мала власну думку, без копіткої аналітичної праці вчених мужів вона, звичайно, обійтися не могла. Тому було створено систему фальшування: окремі, наближені до Катерини II люди переглядали й сортували історичні першоджерела, далі матеріал вивчали й аналізували, з нього за визначеною схемою робили виписки. На наступному етапі відбувалося редагування і зведення матеріалу в єдине ціле. І, врешті, друк та видання матеріалу для загального вжитку.

До речі, саме про таку схему роботи свідчить Указ Катерини II від 4 грудня 1783 року.

Цілком зрозуміло, що мене насамперед цікавили люди робочого процесу фальшування. Вперше на згадку про них натрапив в особистих листах М.О. Максимовича. Як бачите, саме особисті свідчення професора стали рушійною силою моїх пошуків. Послухаймо: «Вчений Чеботарьов, як відомо, за велінням Катерини Великої, робив виписки зі всіх стародавніх Руських літописів... Цією справою він займався разом з товаришем своїм Барсовим» [1, с. 73].

Далі в цій же праці професор ніби уточнив діяльність імператриці: «Велика Катерина, створюючи один із найблискучіших віків нашої історії-життя, відкрила новий світ і для Російської історії-науки, брала участь у її ході не тільки царствену, але й учену—як «збирач» «Записок стосовно Російської історії», котрі спочатку були надруковані в «Собеседнике», 1783–84 рр.» [1, с. 115].

Професор, як бачимо, дуже високо оцінив діяльність Катерини II зі «збирання» «Записок стосовно Російської історії», прирівнявши її до державних звершень. Оцініть гідно це порівняння. Такі люди, як професор М.О. Максимович, пустопорожніх заяв не робили.

А далі пропоную читачам більш прискіпливо придивитися до людей, які багато років працювали під безпосередньою опікою імператриці.

Отже: «Чеботарьов Харитон Андрійович, ординарний професор історії, етики і красномовства, перший ректор Московського університету, статський радник, народився у Вологді, 1746 року від бідних батьків (батько його був сержантом). У 1755 році Чеботарьов вступив до гімназії при Московському Університеті, з якої в 1761 році перейшов у студенти Університету. В 1764 році Чеботарьов закінчив курс в Університеті... У 1776 році він став екстраординарним професором кафедри Російської словесності... Після смерті професора Рейхеля Чеботарьов читав загальну європейську і вчену історію, а також російське красномовство. В 1778 році його підвищено до ординарного професора, призначено бібліотекарем і цензором при театрі...

У 1782 році він одержав чин колезького асесора, а в 1786 році—надворного радника і займався в цей час, за Височайшим повелінням, разом із Барсовим виписками зі всіх руських літописів, які були в синодальній та патріаршій бібліотеках, а також у Московському Державному Архіві» [10, с. 76].

Так характеризує професора Х.А. Чеботарьова «Російський Біографічний словник» 1905 року видання.

Характерно, що «Велика Радянська Енциклопедія» (третє видання) першому ректорові Московського університету не відвела жодного рядочка, навіть не згадала. Задумаймось, чому? Адже Х.А. Чеботарьов простого, як кажуть, «пролетарського походження», залишив багато праць, у тому числі свій власний варіант «Російської Історії». Проте ані царська, ані більшовицька російська влада не дозволили друкувати чеботарьовський варіант «Російської Історії». І в цьому немає нічого дивного. Адже людина, яка знала багато катерининських таємниць, не мала права на їх розголошення. Це аксіома мос-

ковської державності. Вона не мінялася ні за царя-християнина, ні за більшовиків-нехристів.

Тому-то й помер Х.А. Чеботарьов, відкинений владою, вигнаний з Московського університету, у бідності, бо мав сміливість озвучити власну думку про походження Московії.

Про це говорили у своїх промовах, «виголошених на Урочистому Зібранні Імператорського Московського Університету Професори... (і) про ненадруковану Російську Історію, написану Чеботарьовим...» [1, с. 73].

До речі, це професорське покаяння відбувалося в Московському університеті 1819 року, вже після смерті професора, що настала 1815 року.

Влада ж так і не зійшла до покаяння, бо ніколи не прощала вільнодумства. Навіть більшовицька російська влада не пробачила Х.А. Чеботарьову найлегшого замаху на катерининські фальсифікації. Такий парадокс стався з російським професором: дивний, проте закономірний.

Другою людиною, яка працювала, швидше за все, паралельно з Х.А. Чеботарьовим, був професор того ж університету Антон Олексійович Барсов. Ось що сказано про нього в «Російському Біографічному словнику», том II, видання 1900 року: «Барсов Антон Олексійович, професор красномовства в Московському університеті.., народився в 1730 р. у Москві, помер 21 грудня 1791 р. ... Доля Барсова пов'язана з історією Московського університету, урочисте відкриття якого 26 квітня 1755 р. Барсов привітав промовою «Про користь відкриття Московського університету...» В 1761 р. Барсов був призначений ординарним професором красномовства і займав цю кафедру протягом 30 років, до самої своєї смерті... У 1783 р. Барсова обрано у члени Російської академії як одного з найвизначніших представників російської літератури та науки» [11, с. 514–515].

Однак найцінніший для дослідження матеріал я виділив із загального тексту в окрему цитату, щоб вона

заблищала самостійною гранню. Послухаймо: «Для занять Катерини II російською історією він, за дорученням Шувалова (разом із Чеботарьовим), постачав матеріали, складені частково з дослівних виписок із літописів, а частково—з переказу їх» [11, с. 515].

Звертаю увагу читачів: видання «Російського Біографічного словника» відбувалося під контролем Академії наук та Імператорського Російського Історичного Товариства, тобто під жорсткою цензурою царської влади. І навіть ця цензура вимушена була пропускати в друк, по суті, страшні свідчення. Чого тільки варта згадка про звичайний «переказ літописів» як історичні катерининські джерела.

Ми відкриваємо і виносимо на загальний огляд лише маленькі шматочки великого полотна під назвою «фальшування російської історії».

Отже, встановлені двоє осіб зі знаменитої катерининської «Комісії для складання записок про стародавню історію, переважно Росії». Ними були професори Московського університету Харитон Андрійович Чеботарьов та Антон Олексійович Барсов. Саме вони «під проводом і наглядом графа А.П. Шувалова» здійснювали, за заданою Катериною II схемою, виписки з найдавніших українських літописів. Використовувалися писемні джерела інших країн і народів: європейські, візантійські, скандинавські, арабські, перські і т. ін. Катерина II стягала до столиці імперії писемні джерела зі всього світу. Адже в ростово-суздальській землі до XIV століття не існувало писемних джерел місцевого походження, крім золотоординських (переважно це ханські грамоти, розпорядження, ярлики). Ця думка панувала серед російської професури XVIII–XIX ст. Як зауважував Н.О. Попов, «до Петра російська література була переважно церковною» [12, с. 26].

Принагідно хочу відзначити ще одну цікаву деталь. Професор Барсов помер 21 грудня 1791 року, залишивши

після багатолітньої праці на імператрицю свої історичні нотатки. Ми розуміємо: працюючи багато років з історичними першоджерелами, високоосвічена людина не могла залишатися байдужою до такого матеріалу. Цікаво, що Катерина II після особистого перегляду матеріалу дала свою згоду на публікацію рукопису Антона Олексійовича Барсова в приватному журналі. Працю професора під назвою «Звід буття Російського» надруковано Миколою Михайловичем Карамзіним 1792 року в частині VII «Московського Журналу» [9, с. 77].

Цілком зрозуміло, що особа Барсова або ж Чеботарьова в дозволі на публікацію не відігравала головної ролі. Вирішальне значення мав сам текст і його трактування автором.

Отже, маємо наочний приклад жорсткої катерининської (і взагалі—царської) цензури, коли цілком надійним і відданим царизмові вченим заборонялося письмово викладати свої думки. Як і було зроблено з професором Х.А. Чеботарьовим.

Мені дуже довго довелося шукати третього учасника так званого «мозкового центру» катерининської «Комісії». Саме ця, третя людина мала прямий вихід на імператрицю і виконувала процес об'єднання київських і московських джерел у «загальноросійські літописні зводи». Як бачимо, ця людина була не простим виконавцем, а особою, наближеною до Катерини II і наділеною величезними повноваженнями.

А те, що така особа існувала, не викликає сумніву. В катерининському «Указі від 4 грудня 1783 року» виразно зафіксовано: «Серед членів цього зібрання повинно бути троє або четверо людей, не обтяжених іншими посадами або достатньо вільних, щоби працювати над тією справою, яка їм доручається» [13, с. 564].

Я став шукати серед довірених осіб Катерини II цю третю «необтяжену людину». І, звичайно, знайшов. Бо шила в мішку не сховаєш. Ним був знаменитий Олексій

Іванович Мусін-Пушкін—церемоніймейстер імператриці, а пізніше—обер-прокурор Синоду.

Саме Синод після скасування Петром I в Московії патріаршества керував усіма церковними справами, аж до царської цензури і церковних тюрем (були й такі тюрми!). При цьому обер-прокурор у самому Синоді за часів Катерини II мав необмежену владу.

Як бачимо, під особистий контроль Мусіна-Пушкіна були поставлені всі церковні архіви і церковна цензура. Нас цікавить насамперед саме цей аспект діяльності обер-прокурора. Адже московська історіографія завжди подавала діяльність цієї людини не як виконавця волі імператриці, а як такого собі аматора-філантропа, любителя-збирача старовини, що докорінно суперечить дійсним фактам. Насправді ж Мусін-Пушкін був людиною, яка виконувала чітке державне завдання. Далі ми простежимо його діяльність.

Відразу ж після представлення Мусіна-Пушкіна в Синоді Катерина II видала «Указ від 11 серпня про зібрання (вилучення.—*В.Б.*) з монастирських архівів та бібліотек усіх старовинних літописів та інших до історії дотичних творів» [9, с. 20].

Однак права й обов'язки Мусіна-Пушкіна посадою обер-прокурора Синоду в указі не обмежені. Вони значно розширені і дещо уточнені. Послухаймо: «Катерина II... доручила йому (Мусіну-Пушкіну.—*В.Б.*) робити виписки з них (раритетів.—*В.Б.*), а також з інших стародавніх писемних пам'яток про все, що стосується Російської історії, дозволивши водночас шукати і вимагати (вилучати.—*В.Б.*) всюди, що вважатиме для того потрібним» [9, с. 20].

Саме Мусін-Пушкін був «третьою вільною людиною» катерининської «Комісії», яка в 1791 році отримала практично необмежені права у сфері своєї діяльності. Сторонню, неперевірену людину Катерина II ніколи не наділила б такими повноваженнями, до того ж на восьмому році роботи таємної «Комісії».

Не будемо наводити сотні прикладів «діяльності» «Комісії» й особисто обер-прокурора Синоду Мусіна-Пушкіна із «зачистки» історичних першоджерел. Вони грандіозні, і для їх вивчення знадобиться багато часу і багато світлих умів. Ця робота попереду. Проте зазначити напрям діяльності московських фальсифікаторів історії та їхню практику—необхідно.

Отже, почнемо з Мусіна-Пушкіна. Простежимо його діяльність із «зачистки» історичних джерел в одній тільки Ростовській єпархії протягом 1791–1792 років. Як пам'ятають читачі, згідно зі щоденниками статс-секретаря імператриці Катерини II О. В. Храповицького, «Комісія» до кінця 1791 року закінчила роботу зі «створення», якщо хочете—«купівлі», «знаходження» багатьох «загальноросійських літописних зводів». І, зрозуміло, якщо навіть серед членів «Комісії» були люди з іншою точкою зору на історію Московії, хай навіть не ворожою, проте—іншою, то слід було вилучити всі історичні джерела, які служили базою для подібних думок, аби позбавити противників московського шовіністичного офіціозу точок опори. Ось чому з'явився на світ «Указ Катерини II від 11 серпня 1791 року»; ось навіщо обер-прокуророві О.І. Мусіну-Пушкіну було надано необмежені «повноваження» з вилучення «до історії дотичних творів».

Приступивши до обов'язків обер-прокурора, Мусін-Пушкін негайно видав наказ Синоду про повсюдний перепис літератури, яка була наявна в усіх церковних установах, насамперед у монастирях, де церковники часто-густо самі писали подібні твори.

До листопада 1791 року в Ростовській єпархії (про неї ми й поведемо мову) був закінчений перепис церковної літератури. Всі списки перепису були доправлені в Ростовський Архиєрейський Дім, а реєстр—у Синод. Послухаймо свідчення історика:

«У листопаді 1791 р., згідно з указом про збирання історичних свідчень про Росію, літописні книги в РАД

(Ростовському Архиєрейському Домі) були переглянуті й описані. Був укладений Реєстр на шість рукописних книг... Після цього ними зацікавився обер-прокурор Синоду О.І. Мусін-Пушкін... Наприкінці 1791 чи на початку 1792 р. найцінніші твори були вилучені зі збірників (Мусіним-Пушкіним.—*В.Б.*), а через деякий час О.І. Мусін-Пушкін одержав у своє розпорядження і збірники» [5, с. 140].

Зверніть увагу, як діяв Мусін-Пушкін: вилучив зі збірників певний матеріал, не залишивши жодних слідів. Цілком зрозуміло, що до подібної манери дій, коли на вилучення архівних матеріалів не складається акт чи опис, вдаються або злодії, або люди, котрі приховують сліди своєї діяльності.

Тут доречно нагадати, що вилучення будь-якого писемного матеріалу з установи можна зробити шляхом звичайного розпорядження вищого органу влади. Однак такий метод дій було відкинуто імператрицею з самого початку, бо він залишав сліди. Ось чому московські фальсифікатори згодом подавали дії Мусіна-Пушкіна як любителя-фанатика «російської старовини і раритетів». Мовляв, діяв самостійно, скуповуючи рідкісні писемні джерела зі звичайної людської цікавості.

Проте в нашому випадку сліди Мусіна-Пушкіна як державного службовця збереглися. У реєстрі Ростовського Архиєрейського Дому, який був укладений 29 листопада 1791 року, хронографи № 2, № 3, № 4 мали, відповідно, 492, 590, 432 сторінки. Копія Ростовського Реєстру 1791 року збереглася в архівах. У кінці того ж 1791 року зі всіма шістьма джерелами, названими в реєстрі, ознайомився обер-прокурор Синоду Мусін-Пушкін. Після його ознайомлення з хронографами книги зменшилися в обсязі: у № 2 залишилося 480 сторінок, у № 3—570 сторінок, в № 4—429 сторінок. Про ознайомлення Мусіна-Пушкіна наприкінці 1791 року з книгами збереглися свідчення в архівах. Не викликає сумніву: про свої дії з вилучення частини тексту Мусін-Пушкін

доповів Катерині II, і вона, ознайомившись з матеріалом, поставила вимогу вилучити з Ростовської єпархії всі рукописи у повному обсязі. У серпні 1792 року весь матеріал, вже за повним описом (реєстром), був переданий особисто Мусіну-Пушкіну, про що архиєпископ Ростовський доповів рапортом Синоду. І ці документи збереглися.

До речі, жодне з цих рукописних джерел більше не повернулося в Ростовський Архиєрейський Дім.

Ми навели наочний приклад із багаторічної практики «Комісії» та особисто Мусіна-Пушкіна. Проте подібних прикладів збереглася величезна кількість. Поговоримо про деякі з них.

Вилучалися джерела, які зберігалися не тільки в церковних установах, а й у приватних осіб, котрі якимсь способом роздобули їх. Так, після смерті Івана Болтіна, що настала 7 жовтня 1792 року, всі його особисті архівні матеріали були вилучені у спадкоємців, щоправда, за гроші, і передані в руки обер-прокурора Синоду Мусіна-Пушкіна. Послухаймо свідчення:

«Після смерті генерал-майора Болтіна вся бібліотека його куплена була, за Височайшим повелінням, у спадкоємців і передана Мусіну-Пушкіну» [9, с. 21].

Щось подібне було не поодиноким вчинком імператриці, а повсюдною практикою цілеспрямованої політики.

Ще раніше, після смерті професора А.О. Барсова, яка настала 21 грудня 1791 року, всі його книги і папери були вилучені та передані обер-прокуророві Мусіну-Пушкіну.

Одночасно відбувалося вилучення «писемних пам'яток про все, що стосується Російської історії», з особистого користування священиків. Послухаймо:

«Іов катеринославський передав графу... «Литовський статут» у Віленському виданні 1586 року.

Аполлос архангельський (передав) йому свою бібліотеку...

Таким же шляхом перейшли у власність гр. О.І. Мусіна-Пушкіна всі книги та папери професора А.О. Барсова» [9, с. 21].

До речі, хочу звернути увагу читачів на той факт, що вилучення історичних джерел відбувалося не тільки після видання «Указу від 11 серпня 1791 року», а й раніше. І навіть не після смерті людини, а ще за життя, якщо Катерина II побоювалася розголошення матеріалу або непередбачуваних дій людини. Так вона вчинила зі знаменитим професором Г.Ф. Міллером, коли запідозрила того в самостійності, оскільки Міллер наважився мати власну думку. Послухаймо:

«Высокоблагородний і Високоповажний пане, Дійсний Статський Раднику і Кавалере!

Щойно Її Імператорська Величність зволила мені наказати, щоб я на сьогоднішній же пошті до Вашого Превосходительства писав, щоби Вам нижчеописані книги у Вашій бібліотеці рукописів наявні... до Височайшої Її Імператорської Величності ужитку якнайшвидше до мене прислали, а саме:

1. Новгородський літопис, російський.

2. Виписка з одного Новгородського літопису.

3. Старовинних Російських літописців 2-га частина, що складається з приміток п. Татіщева німецькою мовою.

4. Літопис з часів Великого князя Василія Дмитровича до часів царя Івана Васильовича в 4-х частинах, російський.

5. Літопис від царя Федора Івановича до царя Михайла Феодоровича, російський.

6. Історія бунтів часів Лжедмитрія (літопис про бунти).

7. Обрання царя Михаїла Феодоровича (російськ.).

8. Новий літопис часів Бориса Годунова.

9. Історія про облогу города Смоленського 1631–1634.

10. Літопис Російської Історії п. Татіщева, 4 частини, російський.

11. Твори Татіщева (Tatishtschews Schriften).

12. Літопис Малоросійський, російський.

13. Виписка зі старих літописів п. Герарда Фрідріха Міллера, німецькою мовою, до царя Івана Васильовича.

14. Історія Петра I, від самого його народження, російський...

Пбг. 2 ж(овтня) 1783 року

Адам Олсуф'єв» [14, с. 802–803].

Ми навели майже повністю лист секретаря Катерини II Адама Олсуф'єва до професора Г. Ф. Міллера, написаний ще до створення знаменитої «Комісії». Зверніть увагу—з архівів професора вилучалося все підряд, навіть його власні виписки, зроблені німецькою мовою. Хоча він не був ані заарештований, ані покараний. Навпаки! В кінці цього ж листа Олсуф'єв повідомляє Г. Ф. Міллеру про нагородження професора орденом Імперії: «при цій нагоді Ваше превосходительство з новим Чином Кавалера Св. Володимира якнайщиріше поздоровляю і притому якнайсильніше шанування засвідчую...» [14, с. 803].

Ось так «блискуче» працювала імператриця над «творенням історії» і зачисткою слідів фальшування.

Однак треба віддати належне і її попередникам. Особливо Петру I. Саме він запровадив практику знаменитих «описів-реєстрів» архівних матеріалів з метою їх вилучення. Звернімося до тієї ж таки Ростовської єпархії.

Офіційні описи церковної літератури у монастирях та церквах почалися за указом Петра I з 1701 року. А далі—тривали все за новими й новими указами чи то безпосередньо царів, чи то Синоду. Як засвідчила історик І. М. Моісеєва, переписи у монастирях Ростовського Архиєрейського Дому відбувались у 1701, 1709, 1735, 1776, 1778, 1787, 1788, 1791 роках, а в окремих монастирях—і в інші роки. Вже після першого перепису 1701 року почалося вилучення історичних джерел із монастирських архівів, інколи—дочиста. Митрополит Ростовсь-

кий (Д. Туптало) у листі до графа Строганова у 1707 році засвідчив: після перепису 1701 року, за указом царя, «всі літописні книги взяті суть до Москви» [16, с. 71].

Саме за указом Петра I в 1701 році у Московії було створено «Государеву Комісію» під керівництвом боярина І.О. Мусіна-Пушкіна для повсюдного вилучення «старовинних рукописних книг на Печатний двір» [17, с. 550].

Так відбувалася «зачистка» старовинного історичного матеріалу для створення «чистого простору» під московську фальсифікацію. Цікаво відзначити, що в цій огидній процедурі брали участь два покоління роду Мусіних-Пушкіних: батько, боярин Іван Мусін-Пушкін, а пізніше, за Катерини II, його син Олексій Мусін-Пушкін. Така от собі династія фальсифікаторів історії Московії. Але ж існувала ще й царська, романовська, династія брехунів від історії.

Особливо ретельно контролювалося вилучення українських писемних джерел. Вони несли найбільшу небезпеку для московської брехні про слов'янське походження Московії та її входження до складу Великого Київського князівства. Тому «чистка» українських монастирів, церков, установ відбувалася під безпосереднім контролем царських намісників.

Наведу лише два найбільш характерні приклади. Незважаючи на вилучення старовинних літописів за описами 1701 та 1709 років, 20 грудня 1720 року Петро I видав указ, який зобов'язав київського губернатора Голіцина особисто проконтролювати нове вилучення всіх старовинних грамот, літописів та книг зі всіх монастирів України. Губернатор виконав царський указ із величезною ретельністю та старанням, бо знав, що в 1716 році, за ініціативою Петра I та під його особистим контролем, було скомпільовано (сфальшовано) так званий Кенігсберзький (Радзивилівський) «загальноросійський літописний звід», копію якого буцімто в 1716 році цар зняв і

привіз із Кенігсберга. Нижче ми приділимо увагу цьому «загальноросійському літописному зводу», бо це була чистої води московська фальсифікація. До речі, здійснена у відверто нахабній формі.

Ще кращим наочним прикладом відвертої «зачистки» історичного минулого української історії став факт вилучення Литовської метрики, тобто архіву Великого Литовсько-Руського князівства, після так званого третього поділу Польщі 1795 року.

Навіть ВРЕ (третє видання) визнала величезну цінність матеріалів, зібраних у Литовській метриці. Послухаймо: «Документи Л(итовської) м(етрики) — джерело першорядної важливості з історії Литви, а також Білорусії, України і... земель, які довгий час входили до складу Литов(ської) д(ержави). Документи Л(итовської) м(етрики) оформлені у книги (близько 600)» [18, том 14, с. 530].

Весь цей дорогоцінний матеріал був вилучений Московією із захопленої Литви і під особистим наглядом царських посіпак доставлений до столиці імперії.

«Литовська метрика.., архів Великого князівства Литовського; зберігається в Центральному держ(авному) архіві стародавніх актів у Москві» [18, том 14, с. 530].

Є книги з цього скарбу, до яких доступ заборонено й досі. Дуже боїться московська влада розсекретити чужий, викрадений архівний матеріал. І на законні прохання незалежної Литовської держави повернути литовську власність не реагує. Сподіваюся, читачі розуміють—чому?

Скажу ще одну, для багатьох людей, можливо, неймовірну новину: Московія в 1736 році, за заповітом Петра I, навіть провела війну із Кримським ханством, щоб вилучити з ханської бібліотеки старовинні й більш нові писемні джерела, які ганьблять Московію та її правителів. Командував цим безславним походом 1736 року генерал-фельдмаршал Бурхард Крістоф Міних, який втратив майже половину своєї армії, тобто близько сорока тисяч

солдатів. Здавалося б, за провальну воєнну операцію Мініха належало б покарати й усунути від подальшого керівництва армією, однак цього не сталося. Здогадуєтеся, чому? Бо армія виконала своє головне завдання: спалила ханське книгосховище старовинних золотоординських документів, де йшлося про московських князів, які присягали на вірність ханам. Пам'ятаєте знамениті Шертні (Клятвені) грамоти?

Бурхарду Мініху за операцію імператриця Анна подарувала інкрустовану золотом і діамантами шпагу та землю в Україні.

Навіть багато російських істориків донині не розуміють мети походу Мініха 1736 року. Осуджувала Мініха за провал і російська знать тридцятих років XVIII століття, пропонуючи імператриці усунути генерал-фельдмаршала від командування армією. Вони не знали про головну мету воєнної операції, тому й сприймали її як невдачу.

Іншої думки була імператриця.

Оскільки неможливо пояснити московську історичну брехню в одному викладі, ми до цього матеріалу ще повернемося. Повірте, ця історична істина цілком достовірна і підтверджена документами.

І щоб закінчити з діяльністю Мусіна-Пушкіна із «зачистки» «інших історичних пам'яток про все, що стосується Російської історії», розповім майже анекдотичний випадок, який стався у його практиці. В архівах зберігся лист російського бібліографа Василя Степановича Сопикова (1765–1818) від 5 грудня 1813 року, якого він написав до свого доброго знайомого, археографа-історика Костянтина Федоровича Калайдовича (1792–1832), де розповів про те що «в 1791 році він продав графу 37 книг журналу про справи Петра Великого, але наступного року перекупив їх назад. О.І. Мусін-Пушкін продав журнал за 300 р.; але, як засвідчив В.С. Сопиков, «потрібні і важливі замітки, що були в ньому, графом Пушкіним всі були вже вирвані...» [5, с. 137].

Ось такий член катерининської «Комісії», знаменитий Мусін-Пушкін, який купував дешево, бо платив державні гроші від імені Синоду, і перепродував, по суті, макулатуру втридорога. У нашому випадку йдеться не про колекціонера російської старовини, а про звичайного лихваря, який діяв під прикриттям імператриці та наживався на оборудках. Подібних випадків можна наводити багато.

Назву ще деяких членів знаменитої катерининської «Комісії». Ось вони—великі московські фальсифікатори історії:

Іван Микитович Болтін (1735–1792);

Іван Перфилович Єлагін (1725–1794);

Іван Іванович Лепехін (1740–1802);

Микола Миколайович Бантиш-Каменський (1737–1814);

Олексій Федорович Малиновський (1762–1840);

Олександр Васильович Храповицький (1741–1801).

Можливо, до «Комісії» належав ще хтось. Судити про це сьогодні важко, адже, як ми пам'ятаємо, її робота була засекречена. Швидше за все, навіть самі члени катерининської «Комісії», за винятком О.І. Мусіна-Пушкіна, О.В. Храповицького і, звичайно, А.П. Шувалова, не знали, чим займалися їхні компаньйони. Кожен виконував свою справу і зайвого не базікав.

Пропоную придивитися, чим займалися ці люди з 1783 до 1792 року і далі, до самої смерті Катерини II, тобто до кінця 1796 року.

3

Робота членів катерининської «Комісії» була суворо регламентована і перебувала під постійним особистим контролем графа Андрія Петровича Шувалова. Зауважимо, що праця окремих груп «Комісії» не перетиналася і в робочий контакт вони не входили, хоча, цілком очевид-

но, могли мати точки дотику. Думаю, що навіть члени «Комісії», за винятком Мусіна-Пушкіна, не знали і не здогадувалися, якою грандіозною справою фальсифікації вони займалися. І тут немає нічого дивного. Адже, якщо уважно придивитися, то виявиться, що всі члени «Комісії» народилися вже у післяпетровські часи і знали свою державу як Російську, а не Московську. На той час уже панувала московська шовіністична думка про «первинність» Московії, про її «велич», «богообраність», про «третій Рим». Тому немає нічого дивного в тому, що люди, які працювали над укріпленням облудної концепції, в урапатріотичному запалі не вбачали у своїй роботі нічого неприродного. А історію своєї країни сприймали як похідну від Великого Київського князівства. Адже Петро І ще в 1716 році, «знявши» так звану копію Радзивилівського літопису, штучно «причепив» до «Повісті минулих літ» шматок історичного буття ростово-суздальської землі, тобто період з 1137 (1132) до 1206 року, а простіше кажучи, об'єднав у так званому «загальноросійському літописному зводі» київську землю із землею країни Моксель, хоч вони нічого спільного не мали. Ми це питання вивчимо окремим розділом.

Ось чому всі члени катерининської «Комісії» працювали над «записками про стародавню історію, переважно Росії» дуже старанно і сумлінно. Багато з них нічого не знали про кінцеву мету та кінцевий результат.

Однак дехто, працюючи багато років із першоджерелами, намагався самостійно осмислити матеріал та подати своє бачення російської історії. Саме про це свідчать праці І.П. Єлагіна, Х.А. Чеботарьова, А.О. Барсова. Оскільки погляди професора А.О. Барсова повністю відповідали історичній концепції катерининського викладу історії Московії, то цілком зрозуміло, що його книга «Звід буття Російського» побачила світ у 1792 році. А «Російська Історія» Х.А. Чеботарьова та «Спроба розповіді про Росію» І.П. Єлагіна за вказівкою Катерини II були

вилучені в авторів і так ніколи й не були надруковані. Щось у книгах не задовольняло імператрицю.

Рукописи цих книг донині припадають пилом у російських сховищах. І про це відомо багатьом. Зокрема, 15 рукописних книг І.П. Єлагіна пилюжаться у «Відділі рукописів Санкт-Петербурзької публічної бібліотеки ім. М.Є. Салтикова-Щедріна» і допуск до них під суворим контролем. Моє прохання про допуск до рукописних книг було відхилено без зайвих церемоній. Як і багато інших.

Як же була організована праця катерининської «Комісії»?

Зрозуміло, що кожен з її членів виконував конкретне завдання. А оскільки кінцева мета всієї роботи була суворо засекречена (вище ми наводили думку російського професора Н.О. Попова), то цілком очевидно, що для координації дій потрібна була людина, яка мала безпосередній вихід на імператрицю. Такою людиною довгі роки був граф Андрій Петрович Шувалов. Гадаю, що такі члени «Комісії», як Харитон Андрійович Чеботарьов, Антон Олексійович Барсов, Микола Миколайович Бантиш-Каменський, Іван Іванович Лепехін та Олексій Федорович Малиновський, працюючи кожен за своєю тематикою, прямих контактів із Катериною II не мали. У цьому не було потреби. Вони отримували безпосередні завдання від керівника комісії А.П. Шувалова. Приблизно від 1791 року завдання міг давати й О.І. Мусін-Пушкін.

Відомо, що всі зібрані в імперії першоджерела концентрувалися в Московському архіві, підпорядкованому Міністерству закордонних справ, в особистому імператорському архіві і частково в архіві Академії наук. Щоб не допускати до давніх раритетів сторонніх осіб, виписували з них окремі уривки тексту люди, безпосередньо допущені до таємних документів у архівах. Так, головне Московське книгосховище опрацьовували професори Х.А. Чеботарьов та А.О. Барсов. Саме вони перечитали сотні старовинних раритетів і зробили з них тисячі

виписок окремих подій як київського, так і золотоординського періоду історії. Паралельно з професорами, швидше за все незалежно, працювали співробітники Московського архіву М.М. Бантиш-Каменський та його підлеглий колега О.Ф. Малиновський. Останній спочатку виконував суто технічні функції: переписування тексту, доставка переписних зошитів, а то й самих раритетів, до канцелярії імператриці і т. ін. Однак у своїй роботі проявив старанність і ретельність, а головне—умів берегти таємниці і тримати язик за зубами, завдяки чому згодом став директором Московського архіву.

Матеріали, які зберігалися в архівах імператриці й Академії наук, відпрацьовували О.І. Мусін-Пушкін, О.В. Храповицький та І.М. Болтін. Очевидно, і сама Катерина II в цій роботі брала активну участь, за винятком переписування матеріалу. Швидше за все, до технічної роботи були залучені О.В. Храповицький та І.П. Єлагін зі своїми помічниками.

Однак існувала ще одна сторона діяльності в питанні фальсифікації московської історії, яку не випускала з уваги імператриця і члени «Комісії». Це—постійний пошук та вилучення історичних матеріалів на території держави. Нагадаємо про цільову експедицію Г.Ф. Міллера в 1733–1743 роках, коли він «обстежив та описав архіви понад 20 міст (Тобольська, Якутська, Нерчинська та ін.), зібрав велику колекцію... документів із рос(ійської) історії (т. зв. Портфелі М(іллера)» [18, том 16, с. 260].

Цій експедиції передувала експедиція В.М. Татіщева 1720 року на Урал та в Сибір, про яку розповів професор А.Л. Шлецер.

Звичайно, Катерина II подібну роботу поставила на науковий фундамент. Послухаймо:

«На той час Академія приступила до здійснення одного з тих заходів, якими вона принесла найвідчутнішу користь і Росії, і науці: вона організувала експедиції, котрі повинні були об'їздити всю тодішню... Росію та зібра-

ти, при можливості, різного роду відомості: передусім природничо-історичні та географічні, потім—відомості з етнографії, стану промисловості й торгівлі, про землеробство, скотарство, рибний та звіриний промисел і т. ін. ...Були організовані три експедиції; на чолі двох з них стояли такі великі вчені, як Гмелін і Паллас, на чолі третьої—Лепехін... Лепехін вирушив швидше за інших—8 липня 1768 року. Через Москву, Володимир, Муром, Арзамас він виїхав біля Симбірська до Волги і потім попрямував її берегом униз, був у Астрахані, потім подався в Оренбурзькі степи, звідти піднявся на північ по теренах Уральського хребта, заїжджаючи частково і в Сибір; потім басейном Вичегди виїхав до Півн. Двіни, проїхав до Архангельська, об'їхав узбережжя океану, звідти через Олонецький край—до Петербурга, куди прибув 24 грудня 1772 р.» [60, с. 259].

До речі на цьому І. І. Лепехін свою експедицію не закінчив. Через рік він вирушив «зачищати» Псковську і Могильовську губернії. І їздив ці довгі роки «незмінний секретар Російської Академії» недарма. Послухаймо ще раз усе той же «Російський Біографічний словник»: «...серед іншого в Архангельську він знайшов список «Руської Правди» і її помістив у III т(омі) своїх «Щоденних заміток»—це було одне з перших видань знаменитої пам'ятки» [60, с. 260].

Чотиритомник Івана Лепехіна побачив світ лише з дозволу Катерини II, видавався дуже довго і складно, з 1771 до 1805 року. «Руська Правда» була опублікована тільки в третьому томі, після редагування і віднайдення їй історичного місця в катерининських «загальноросійських літописних зводах».

Прошу читачів не думати, що вчений Російської імперії міг щось опублікувати без згоди цензури, навіть якщо він був академіком. Ця думка помилкова. Адже навіть праці «виключно надійних» академіків, таких як М.В. Ломоносов, Г.Ф. Міллер, І.І. Лепехін та ін., зазнавали жорстокої цензури.

Праця Г.Ф. Міллера «Походження імені та народу Російського» обговорювалася на 23 засіданнях Академії наук від 29 жовтня 1749 року до 8 березня 1750 року. І ось результат: «...24 вересня 1750 р. Канцелярією був посланий Професорському зібранню указ про знищення дисертації Міллера, "тому що вона упереджена до Росії"» [19, с. 550].

Вчені мужі півроку дискутували про «походження імені і народу російського», і хоч їхня остаточна думка так і не прозвучала, влада вчинила абсолютно передбачувано: «упереджену» історичну працю було знищено.

І так відбувалося завжди: Москва дискусій не визнає, коли можна застосувати кулак. Таких членів «Комісії», як І.М. Болтін, І.П. Єлагін, меншою мірою—О.І. Мусін-Пушкін, як тільки з'являлася найменша вісточка про знайдення якогось історичного раритету «в глибинці», імператриця негайно відсилала туди, щоб там, на місці, пунктуально вивчити і, звичайно ж, вилучити його.

Швидше за все, довгі роки праця І. М. Болтіна як члена катерининської «Комісії» саме в цьому й полягала.

«Він був нагороджений чином кол(езького) рад(ника) і невдовзі після того (15 березня 1781 року) призначений прокурором військової колегії. У ній і залишався до дня своєї смерті... При цьому він відвідував монастирі та цікавився історичними матеріалами» [61, с. 186–187].

Анекдотична картина: прокурор військової колегії Російської імперії вештається по глухих монастирях і «цікавиться історичними матеріалами». Проте вона здається анекдотичною тільки в одному випадку—якщо І.М. Болтін здійснював подібні екскурси самовільно. Та зовсім іншого змісту набуває, якщо людина виконувала прямі вказівки Катерини II.

Імператриця настільки довіряла Болтіну, що навіть передала йому багато матеріалів для написання книги про Російську імперію. В «Російському Біографічному словнику» читаємо:

«...За дорученнями Катерини II йому були передані топографічні описи Росії для укладання історичного, географічного і статистичного опису Російської імперії, але Болтін не встиг виконати цю працю» [61, с. 192].

І.М. Болтін особисто засвідчив, що об'їздив практично всі землі тодішньої імперії: «Народившись і більшу частину свого віку проживши в Росії,... майже жодної провінції не залишив, в якій би я не був... Я рідко в якій області не бував. У Малоросії прожив мало не десять років...; а в усіх тих місцях, де живуть татари, неодноразово бував, і з їхніми звичаями, способом життя достатньо обізнаний» [61, с. 187].

Не кожен росіянин, точніше московит, так відверто виказував свою зацікавленість у вивченні татарської культури і побуту, врешті-решт, у вивченні родоводу своїх предків. І хоча М.І. Болтін був аж до кісток налаштований промосковськи, можна сказати, прошовіністично, однак він ніколи не забував своїх татарських предків. Як і переважна більшість московського дворянства (боярства), його предки походили від татар, а точніше—з Великої Орди. Послухаймо:

«Болтіни.—За оповідями родовідних книг родоначальник Б(олтіних) мурза Кутлубача виїхав на початку XV ст. з Великої Орди до Москви і прийняв св. хрещення під іменем Георгія. У нього був син Михайло, на прізвисько «Болт», від якого і пішли Б(олтіни)» [62, т. IV, с. 321].

Ми вже писали про Болтіна-«патріота», про його знамениту книгу «Зауваження на історію стародавньої та нинішньої Росії п. Леклерка», де він завзято відстоював велич Московії. Він таврував князя М.М. Щербатова за його «Історію», яка нібито спиралася на «неіснуючі» джерела, хоча знав, що «джерела Щербатова» були вилучені і ніхто їх більше не побачить.

Такий ще один вірний служака імперії, фальсифікатор її історії.

Заради справедливості слід відзначити, що, викладаючи свої думки, І.М. Болтін інколи зронював справді великі істини. Хочу нагадати читачам, що саме він свого часу аргументовано обґрунтував появу слов'янської мови серед фінських племен ростово-суздальської землі.

Читачі дослідження часто запитують: мовляв, якщо в Московії в IX-XIII ст. жили фінські племена, то яким чином вони стали спілкуватися слов'янською мовою?

Відповідь дуже проста: «Утвердження слов'янської мови було результатом запровадження християнства» [61, с. 197].

Цю істину повідав І.М. Болтін.

Фіни, приймаючи християнство, зверталися до Бога слов'янською мовою. Мовою молитви. У побуті ж вони дуже довго зберігали рідну мову. Навіть в XIX столітті в Центральній Росії були цілі повіти, де люди розмовляли рідною, фінською мовою. Це не мої довільні роздуми. Послухаймо самих московитів:

«Деякі з компактних балтійських поселень,—скажімо, ті, що розташовувалися в межиріччі Яузи і Неглинної, збереглися і в набагато пізніші часи. Це відзначає у своїй книзі «Про Московські справи» курляндець Я. Рейтенфельс, який мешкав у Москві наприкінці XVII ст., а згодом перебрався до Італії. У цій же книзі розповідається, що іновірці в Москві поклонялися у ті часи своїм богам на Поганому ставі» [63, № 1].

Зверніть увагу: навіть у XVII ст. в самій Москві давні меряни поклонялися на Поганому ставі (сьогодні він за іронією називається Чистими прудами) своєму фінському богові Кардо-сярко! Це ж незаперечна істина, прихована московитами. Але в Московській державі ніколи не дозволяли комплексного і всебічного дослідження фінського питання. Згадаймо слова Д.О. Корсакова:

«Досі, незважаючи на багато що, зроблене вченими-фінологами, якийсь непроникний туман лежить на цілому фінському питанні, густа імла ховає від допитливого погляду дослідника істинне значення Фінів в історії нашого (московського.—В.Б.) народу» [64, с. 2].

Сьогодні, майже через 150 років, спостерігаємо той самий «непроникний туман». Хоча всім відомо, що «не тільки Я. Рейтенфельс, а й інші іноземці, які в XV–XVII ст. відвідували Москву, відзначали існування в Москві «перехрестків», тобто іншомовних груп населення, які прийняли православ'я» [63, № 1].

Цей великий «фінський туман» є наслідком праці катеринінської «Комісії». В часи Катерини II про фінські племена ростово-суздальської землі ще дозволялося говорити, слід було тільки підтримувати тезу про «витіснення мері слов'янськими племенами».

«Картина катастрофічно попливла» після археологічних розкопок графа А.С. Уварова та антропологічних досліджень А.П. Богданова. Ми говорили про це у другому томі книги.

Сподіваюся, читачі пробачать авторові цей невеличкий екскурс вбік від катеринінської «Комісії». Слід було віддати належне Іванові Микитовичу Болтіну.

Отже, ми торкнулися діяльності практично всіх членів «Комісії»—кого більшою мірою, кого меншою. Дуже мало говорилося про працю О.В. Храповицького та І.П. Єлагіна. І це можна пояснити: вони були людьми з оточення імператриці і здійснювали сам процес компіляції: зшивання різних зошитів у єдину книгу, переписування окремих текстів (зшитків), нумерацію сторінок, вичитку тексту і т. ін.

Так з'явилися на світ «загальноросійські літописні зводи»: Львовський, Лаврентіївський, Никонівський, Іпатіївський, Троїцький (якщо він існував), Симеонівський та інші.

В «Енциклопедичному словнику», виданому Ф.А. Брокгаузом та І.А. Ефроном, міститься чіткий опис роботи професора Харитона Андрійовича Чеботарьова у складі «Комісії»:

«Чеботарьов робив вибірки з російських літописів для започаткованих за вказівкою Катерини II «Записок зі стародавньої російської історії» [62, с. 451].

Поставте собі просте запитання: скільки сторінок (зошитів) тексту з 1783 до 1792 року міг виписати Чеботарьов, працюючи на Катерину II, наприклад, не більше двох днів на тиждень?

Ось мій підрахунок: рік складається з 52 повних тижнів, а з 1783 до 1792 року набирається понад 8 років праці. Маємо 800 робочих днів. Якщо за робочий день переписувалося бодай два аркуші, то професор Х.А. Чеботарьов передав Катерині II не менше ніж 3200 сторінок виписаного зі старовинних раритетів тексту. Гадаю, що сторінок було значно більше. Однак це не принципово. І не суттєво, чи то професор переписував своєю рукою, чи у нього був писар. Головне—професор особисто відпрацьовував матеріал, який передавав.

Але ж іще паралельно працювали:

Антон Олексійович Барсов,

Микола Миколайович Бантиш-Каменський,

Олексій Іванович Мусін-Пушкін,

Іван Микитович Болтін,

Іван Перфилович Єлагін.

Слід зазначити, що внесок двох останніх у переписування матеріалу з раритетів був значно меншим. Проте заперечити його теж не можна.

До речі, зверніть особливу увагу: весь цей виписаний зі старовинних літописів матеріал ані в царському архіві, ані в архіві Академії наук не зафіксований. Згоріти—не міг, адже передавався в Санкт-Петербург до імператорської канцелярії. А викинути подібний матеріал ніхто не посмів би, адже він оплачувався з державної скарбниці і принаймні до 1796 року, року смерті Катерини II, був у її руках. Про що це свідчить?

Відповідь проста: матеріал було використано для справи.

Праця членів «Комісії» була суворо планованою і підконтрольною, а виписки зі старовинних раритетів робили за чіткою схемою.

Нагадаю: всі так звані «загальноросійські літописні зводи» спочатку містять у своєму складі «Повість минулих літ» Нестора, доведену до 1111 року, де останній аркуш відсутній; далі до тексту додано матеріал князівств ростово-суздальської землі. Текст обривався чи то в кінці XIII, чи то в XIV–XV століттях (для створення позірної стародавності літопису). Саме так були написані всі «загальноросійські літописні зводи», «знайдені» за часів Катерини II. Іпатіївський «загальноросійський літописний звід», у якому йдеться тільки про українські землі та їхніх князів, чомусь було «знайдено» останнім, вже у післякатерининський час. Вище було сказано, навіщо його було «знайдено», або, по-іншому, «відкрито». Не будемо повторюватися.

Цікаво, що абсолютно всі «загальноросійські літописні зводи» текст «Повісті минулих літ» подають за варіантом Радзивилівського (Кенігсберзького) літописного зводу, начебто «знайденого» особисто Петром I у Кенігсберзі (за кордоном) 1716 року. У наступному розділі ми детально розглянемо цю «знахідку» Петра I. Хоча читачі, напевно, пам'ятають, що тільки в руках В.М. Татіщева було одинадцять варіантів «Повісті минулих літ». Абсолютно різних!

Як так сталося, що за наявності численних варіантів «Повісті минулих літ» в усіх «загальноросійських літописних зводах» опинився один і той самий текст, ще й «знайдений» за кордоном, у Німеччині?

Для відповіді на це запитання пропоную поглянути на зовнішні елементи «знайденого» в 1716 році першим Радзивилівського списку і «знайденого» останнім серед «наріжних» Іпатіївського списку.

Отже, Радзивилівський звід.

Ось як охарактеризував сам рукопис професор О.О. Шахматов, який працював з ним після 1902 року: «Рукопис складається з 32 зошитів, із яких 28—по 8 аркушів, два—по 6 (аркуші 1–6 і 242–247), один—на 10 ар-

кушів (аркуші 232–241) і один—на 4 аркуші (аркуші 248–251)» [21, с. 4].

А далі, вивчивши сам текст літопису і стан його зошитів, професор зробив висновок: «Зрозуміло, що в зошиті було по вісім аркушів» [26, с. 4].

Як бачимо, заповнювалися стандартні зошити 8-аркушного формату, які зшивалися в одну книгу. Так отримували літописи. Про вилучені, вирвані і додані аркуші Радзивилівського літописного зводу ми поговоримо докладніше в наступному розділі.

Наведу коротку характеристику цього літопису, дану в тридцять восьмому томі Повного Зібрання Російських Літописів (скорочено ПЗРЛ), надруковану 1989 року:

«...Радзивилівський літопис, одна з найважливіших літописних пам'яток домонгольської епохи, складений у Володимиро-Суздальській Русі (навіть у «Передмові» до літопису читаємо елементарну московську брехню, адже самі літописи ту землю «Руссю» ніколи не називали.—*В.Б.*). Радзивилівський літопис—найдавніший, що дійшов до нас... Рукопис має формат одного аркуша, всього в ньому 251 аркуш. Більшість аркушів літопису майже порівну прикрашені однією або двома мініатюрами (малюнками.—*В.Б.*)» [21, с. 3].

А ось як виглядає Іпатіївський «загальноросійський літописний звід», який ще називають «Літописом руським»:

«...це книга великого формату (30х23 см)... Рукопис... має 307 пронумерованих аркушів (включно з першим, колись чистим, а тепер—з різними пізнішими приписками), або 614 сторінок. У рукопису... 40 зошитів (не рахуючи першого аркуша), по 8 аркушів; але 5-й зошит має 7 аркушів, 8-й—6, 10-й—3, 14-й—6, 40-й—7. Вирвано лише один, восьмий аркуш 5-го зошита; він мав бути між арк. 40—зворотним (с. 80) і арк. 41 (с. 81) нинішньої нумерації... Коли книгу копіювали, її було розшито між чотирма переписувачами... Однією рукою переписано арк. 3–40 (перші п'ять зошитів); другою—арк. 41–103 (зоши-

ти 6–14), перші п'ять рядків 104 арк. і арк. 198–212 (зошити 27–28); третьою—арк. 104–197 (зошити 15–26); четвертою рукою переписано арк. 213–307 (зошити 29–40). На арк. 2–2 звор. пізніше в один стовпець виписано імена князів, що сиділи в Києві «до избитья Батиєва». З арк. 3 (с. 5) розпочинається текст самого літопису. В рукопису є прогалини. Деякі виникли тому, що переписувачі не могли точно припасувати одну до одної виготовлені частини» [65, с. V–VI].

Такі нинішні характеристики Іпатіївського літописного зводу. Вони ні про що вам не кажуть?

4

«Повість минулих літ» і Радзивилівський літописний звід

Дуже важливим для розуміння процесу фальсифікації російської історії є питання про фальсифікацію так званого Радзивилівського (Кенігсберзького) літописного зводу. Перша офіційна редакція тексту «Повісті минулих літ» з'явилася саме у Кенігсберзькому літописному зводі, нібито привезеному в Московську державу Петром I в 1716 році.

Ось що засвідчила Академія наук СРСР у виданому під її контролем шостому томі праць М.В. Ломоносова під назвою «Праці з російської історії, суспільно-економічних питань і географії (1747–1765)»: «Ломоносов міг користуватися у цей час (1751–1754 роки.—*В.Б.*) копією Кенігсберзького списку «Повісті минулих літ чорноризця Феодосієвого Печерського монастиря», зробленою за наказом Петра I в 1716 р.,—одним із перших літописів рукописного зібрання Академії Наук. Вказаний аркуш (М.В. Ломоносов у своїй праці зробив посилання: «Нестор, аркуш 10».—*В.Б.*) збігається з цією копією» [19, с. 556].

Підтверджував цю думку і сам Ломоносов. У своєму звіті Академії наук за 1751 рік він зауважував: «В істо-

рії: читав книги для зібрання матерій до написання Російської історії: Нестора, закони Ярославові, великий літопис Татіщева перший том, Кромера, Вейселя, Гелмолда, Арнолда та інші, з яких брав потрібні ексцерпти або виписки й примітки, всіх разом 659 статей на 15 аркушах» [19, с. 573].

Починаючи з 1716 року, московський цар Петро I ввів в історичний обіг «Повість минулих літ» за особистою редакцією. Деякі історики намагаються довести, що копіювання відбулося за велінням Петра I в 1711 році, коли після Прутського розгрому цар перебував у Європі на лікуванні. Однак, як бачимо, Академія наук СРСР вважає, що забігати наперед не варто.

Характерно, що Кенігсберзький літопис, за назвою міста, де з нього начебто зняли за велінням Петра I копію, не тільки включає саму «Повість минулих літ», яка доведена до 1110 року (в самому «загальноросійському літописному зводі»), а й частково розповідає про ростово-суздальську землю. Адже літопис доведений до 1206 року. Тобто в 1716 році у Московській державі зареєстрований «загальноросійський літописний звід», який розповідає в єдиному контексті про київську і ростовську землі. До 1716 року Московія нічого подібного не мала. «Книгу Ступеневу царського родоводу», написану на вимогу Івана IV (Грозного), історики визнають звичайною компіляцією (крадіжкою).

Отже, Радзивилівський літописний звід—перше джерело, де вміщено «Повість минулих літ». Наразі ми не торкаємося якості самого першоджерела.

Ось що пише про Радзивилівський літопис сучасна московська професура (1989 рік) на чолі з академіком Б.А. Рибаковим:

«Радзивилівський літопис, одна з найважливіших пам'яток літописання домонгольської епохи, складений у Володимиро-Суздальській Русі. Радзивилівський літопис—найдавніший, що дійшов до нас,—текст його за-

вершується першими роками XIII ст. (1206 роком.—*В.Б.*)... Досі Радзивилівський літопис не мав повноцінного наукового видання. Видання 1767 року (зверніть увагу—катеринінське!—*В.Б.*), підготовлене за копією 1713 року (слід розуміти—1716 року—*В.Б.*) І.С. Барсовим та І.І. Таубертом, містило безліч пропусків, довільних доповнень, поповнень тексту і т. ін. Згодом текст Радзивилівського літопису (Радзивилівського і Московсько-Академічного списків) використовувався для різночитань і доповнень при виданні Лаврентіївського літопису. В 1902 році основний список рукопису (Петровський варіант.—*В.Б.*)... був виданий ТЛСП (Товариством Любителів Старовинної Писемності.—*В.Б.*) фотомеханічним способом (але без транскрипції тексту)...» [21, с. 3].

Російські професори чітко вказували, що Радзивилівський літописний звід став основою для так званого Московсько-Академічного списку. Він ще називається Троїцьким літописом, який за часом доведений до 1408 року і начебто був знайдений Г.Ф. Міллером приблизно в 1767 році, швидше за все, за завданням Катерини II. До речі, цей літопис чомусь згорів у Москві 1812 року, хоча ми пам'ятаємо, що в 1783 році імператриця особисто вилучила у Г.Ф. Міллера всі наявні у нього історичні джерела і копії. Вище я наводив листа секретаря Катерини II Адама Олсуф'єва від 2 жовтня 1783 року. Такі-от парадокси великої брехні.

Але що цікаво: шановні московські професори підтвердили, що й так званий Лаврентіївський літопис є похідним від «загальноросійського Радзивилівського списку». Хоча, цілком природно, що з появою кожного нового літопису не тільки подовжувався або зменшувався склад літопису, а й вносилися або виключалися окремі слова і події в самому тексті.

Відбувалося так зване «шліфування» літописів. Катеринінська «Комісія» працювала цілеспрямовано і впевнено. Тому спочатку зявилася петровська копія Кенігс-

берзького літопису (1716 рік), потім—його оригінал (1761 рік). Цікаво, що оригінал, нібито доставлений до Санкт-Петербурга в 1761 році, досконаліший за текстом, аніж копія. В 1767 році вже «знаходиться» так званий Московсько-Академічний список «загальноросійського літопису». А в 1792 році один із головних «спеців» катеринінської «Комісії»—О.І. Мусін-Пушкін «знаходить» так званий Лаврентіївський «загальноросійський літописний звід», доведений до 1305 року.

Московські вчені нашого часу В.І. Носовський та А.Т. Фоменко небезпідставно зробили цілком об'єктивний висновок: «Радзивилівський літопис становить собою основний, найдревніший і перший за часом виявлення список знаменитої «Повісті минулих літ». Цим визначається те місце, яке вона займає серед першоджерел з російської історії. Всі решта списки «Повісті минулих літ» є фактично копіями Радзивилівського...» [25, с. 81].

Цікаво відзначити й таке: хоч Радзивилівський (Кенігсберзький) літопис у Московській державі з'явився ще в 1716 році, однак уперше в імперії був виданий лише у 1989 році. Адже, як ми вже вказували, «досі (до 1989 р.—*В. Б.*) Радзивилівський літопис не мав повноцінного наукового видання» [21, с. 3].

Чи ж не дивина? Головне першоджерело «Повісті минулих літ» зберігалося під замком довгі 273 роки. І, до речі, видання 1989 року, опубліковане аж у 38 томі «Повного Зібрання Руських літописів», є **неякісним!!!** У ньому відсутні кольорові малюнки оригіналу (або петровської копії) Радзивилівського літопису. Навіть нема чорнобілих малюнків фотокопії 1902 року. У виданні Радзивилівського літопису 1989 року замість кольорових малюнків проставлені маленькі прямокутники, у яких вписано слово Малюнок. Замість 618 кольорових мініатюр нам подали 614 непотрібних слів у рамочках. А 614 (на чотири менше) тому, що 4 кольорові малюнки були подвійними, наклеєними один на одний не по всьому периметру, з можливістю відгину.

Подібний московський фокус (відсутність кольорових мініатюр) прорублено неспроста. Саме кольорові мініатюри є прямим свідченням фальсифікації Кенігсберзького «загальноросійського літописного зводу». До речі, про цю сторону питання чомусь мовчать абсолютно всі російські так звані історики. Адже чітко знають, на чому базується облудна московська історіографія. Кожна людина при здоровому глузді розуміє: видати в 1989 році Кенігсберзький літопис із кольоровими малюнками не становило для російської держави жодного клопоту. Однак їх свідомо прибрали. Навіщо?

Тому спочатку дослідимо Радзивилівський літопис більш докладно, як саму книгу, так і її зміст. Цікаво те, що книга (фотометрична копія 1902 року, знята нібито з Кенігсберзького оригіналу, доставленого до Санкт-Петербурга в 1761 році) має подвійну нумерацію аркушів.

«Аркуші в рукописі... пронумеровані арабськими цифрами у XVIII ст., а три аркуші від палітурки позначені латинськими буквами *a*, *в*, *c*» [21, с. 3].

Тут маємо величезний парадокс так званого російського літописання, коли замість старослов'янської нумерації (кирилицею) чомусь проставлено арабську (1, 2, 3, 4 і т. д.) у правому верхньому кутку. Всього пронумерований 251 аркуш. Більше аркушів у книзі нема. Звертаю увагу читачів, що арабська нумерація книг почалася в Російській імперії фактично з XVIII століття, а до середини XVII століття книги в Московії нумерувалися виключно кирилицею (церковнослов'янськими літерами в числовому значенні).

Тому, звичайно, у правому нижньому кутку літопису є й кирилична нумерація. Однак при вивченні книги професор О.О. Шахматов виявив у тій нумерації безліч помилок. «Він... встановив, що нумерація церковно-слов'янськими цифрами була зроблена після втрати з літопису двох аркушів: одного—після а. 7 за новою нумерацією (про що зроблено запис почерком у XVIII ст.), а другого—

після а. 240 за старою. Крім того, нумерацію зроблено після того, як аркуші в кінці рукопису були переплутані. Відповідно до тексту, після а. 236 мали йти а. 239–243, 237, 238, 244 і наст.» [21, с. 3].

Таким чином, нумерацію аркушів Радзивилівського літопису кирилицею зроблено теж у XVIII столітті. І до фальсифікації Кенігсберзького зводу доклалася катеринінська «Комісія»! Бо «аркуші від палітурки» мають філіграні катеринінського паперу кінця XVIII століття.

А далі звернемося до досліджень літопису. Їх здійснив професор О.О. Шахматов. Ось про що йдеться в Радзивилівському літописі (том 38 ПЗРЛ) 1989 року видання: «Рукопис складається з 32 зошитів, з яких 28 по 8 аркушів, два по 6 (а. 1–6 і 242–247), один з 10 аркушів (а. 232–241) і один з 4 аркушів (а. 248–251)» [21, с. 4].

Вивчивши детально структуру описової частини кожного зошита Радзивилівського літопису, О.О. Шахматов зробив цілком обґрунтований висновок: «Зрозуміло, що в зошиті було по 8 аркушів» [26, с. 4].

Навіть з цього короткого опису літописних зошитів чітко проглядається чиєсь втручання в текст Кенігсберзького літописного зводу. Зазнав змін, чи, точніше буде сказано, втручання текст першого, другого, третього, шостого, сьомого, восьмого, тридцятого, тридцять першого, тридцять другого зошитів. Ми не станемо деталізувати процес втручання. Відзначимо тільки, що якби кожен зошит складався з восьми аркушів і були зшиті докупи в одну книгу 32 зошити, то Радзивилівський літопис (книга) складався б з 256 аркушів. Проте він складається з 251 аркуша (непарна кількість).

У старих книгах нумерували не тільки аркуші, а й самі зошити, що зроблено і в Радзивилівському списку. Однак професор О.О. Шахматов зауважив, що і з цією нумерацією в книзі не все чисто. «Зберігся старовинний лік зшитків (на першому аркуші кожного зошита.— *В.Б.*), але більша частина поміток, зроблених церковно-

слов'янськими цифрами на нижніх полях, зрізана при оправленні рукопису в палітурку» [26, с. 4].

Цікаво, що нумерація перших трьох зошитів зрізана і затерта, залишилися позначені церковнослов'янськими цифрами четвертий і п'ятий зошити списку, далі знову зрізані і затерті номери шостого, сьомого і восьмого зошитів. Церковнослов'янська цифра на зошиті 9 збереглася.

Отже, і в ці зошити було певне втручання. Інакше не було б потреби приховувати нумерацію.

У літопису помітна фальсифікація не тільки із зошитами, а й з окремими сторінками. Так, у другому зошиті відсутній аркуш з церковнослов'янським номером 8. А аркуш із церковнослов'янською цифрою 16 в літописному рукописі йде 15-м, хоча мав би бути останнім аркушем другого зошита.

«Найбільш разюча обставина, яка з'ясовується при уважному вивченні церковнослов'янських номерів перших двох зошитів, полягає в тому, що номери трьох аркушів—10-го, 11-го, 12-го—за церковнослов'янською нумерацією... кимось виправлені, а саме—збільшені: їх попередні церковнослов'янські номери були 9, 10, 11... Це виправлення—настільки грубе, що його важко не помітити...» [25, с. 86].

У цьому випадку в літопису мали б з'явитися два 12-ті аркуші. Однак цього не сталося, оскільки старий 12-й аркуш було вирвано. Через це між новим 12-м та старим 13-м аркушем виник змістовий розрив. І навіть більше: на новому 12-му аркуші речення не закінчене, обірване, а 13-й аркуш починається червоною (кіноварною) буквою нового речення.

Але й це не все. Усі перші аркуші (вісім аркушів) Радзивилівського списку одиничні, розірвані, тобто непарні. Подібного не буває в цілих зошитах. Там аркуші завжди йдуть парами.

«Взагалі зауважимо, що на перших восьми аркушах рукопису, які викладають початки російської історії,—

хронологію, походження слов'янських племен, заснування Новгорода, заснування Києва і т. ін.—нумерація або відсутня, або виконана явно різними стилями...

Складається враження, що відбувалася якась робота з «виправлення» цієї частини літопису. Це видно і з дослідження Б.А. Рибакова... Причому Б.А. Рибаков робить свої висновки лише на підставі аналізу тексту, не посилаючись на розрізненість аркушів і пропуски в нумерації. Але його твердження, що вступний розділ набраний з окремих, погано пов'язаних між собою уривків, має логічні розриви, повтори, різнобій термінології і т. ін.—повністю узгоджується з тим, що... перший зошит рукопису справді зібраний з окремих розрізнених аркушів, з явними слідами правки церковнослов'янської нумерації...

Схоже на те, що початок Радзивилівського літопису зазнав значної редакційної правки у другій половині XVIII століття...» [25, с. 94].

Як бачимо, все до примітивного просто і традиційно. Готуючись до крадіжки назви «Русь» для Московії, Петро I грубо зліпив Радзивилівський літопис, швидше за все в Кенігсберзі, а можливо, і в самому Санкт- Петербурзі. Він вчинив дуже просто: велів вписати у єдину книгу частину візантійської та світової історії, частину київського літопису Нестора (такий існував) і частину пізніх записів (найімовірніше XV–XVI століть) про події в ростово-суздальській землі до 1206 року, тобто сфальсифікував сам текст.

Проте згодом фальсифікували не лише текст. До речі, абсолютно в усіх зошитах книги були підтерті номери аркушів, а окремі вставлені чи вилучені, що змінювало сам зміст тексту Радзивилівського літопису. Так, привертає увагу те, що вставлений після «припасування» аркуш із церковнослов'янським номером 9 та арабською цифрою 8 цілком змінив територію майбутніх володінь династії Рюриків. Він приписав їм Біле озеро, Ростов, Муром тощо. Саме на цьому аркуші йдеться про запрошення Рюрика

на князювання у Новгород. Маємо абсолютно відверту фальсифікацію «Повісті минулих літ». Я б навіть уточнив—нахабну брехню.

Таким чином намагалися об'єднати київську землю та її слов'янський етнос із ростовською землею та її (мерянським) фінським етносом.

Послухаймо: «...фальсифікаторові не дуже важливо було, який саме аркуш вирвати; головною метою було звільнення місця для аркуша з церковнослов'янським номером 9. Церковнослов'янський номер на попередньому аркуші 9 було переправлено на церковнослов'янське 10. Так звільнилося місце... Відзначимо, що навіть при побіжному перегортанні рукопису цей аркуш відразу впадає в очі. Його кути найбільше порвані. Він цілком явно є окремим аркушем, тобто—не частиною цілого розвороту...» [25, с. 89].

Головними завданнями катеринінської «Комісії» при роботі з літописом було «уточнення» тексту. Тому й вносили подібні підробки. Зверніть увагу: фальсифікація здійснена саме в катеринінські часи. Як встановив професор О.О. Шахматов, нумерація аркушів Радзивилівського літопису, як арабська, так і старослов'янська, зроблена після того, як рукопис взяли в палітурку. А папір палітурних аркушів має на собі філіграні (знаки виробника) кінця XVIII століття. Катеринінський папір! Про папір 1792 року випуску ми ще будемо говорити дещо пізніше.

Але ось ще цікавіше: вставивши той, з арабським номером восьмий аркуш, підготували ґрунт для наступної фальсифікації. Бо на тому потертому аркуші наклеєний шматочок паперу, де нас повідомляють: «...перед сим не вистачає цілого аркуша». Нахабно працювала «Комісія для складання записок про стародавню історію, переважно Росії»!

Цей аркуш, якого «не вистачало», не був звичайним. Аж ніяк! Він пов'язав історію становлення Великого

Київського князівства зі світовою історією. Послухаймо, про що в ньому йдеться:

«У рік 6360, індикта 15, коли почав Михайло цесарствувати, стала називатися [наша земля]—Руська земля. А про се ми довідалися [з того], що за сього цесаря приходила Русь на Цесароград, як ото писав [Георгій] у літописанні грецькому. Тим-то і звідси почнемо, і числа положимо.

Отже, від Адама до потопу 2242 роки, а від потопу до Авраама 1082 роки; від Авраама до виходу Мойсеєвого [з Єгипту] 430 років, од виходу Мойсеєвого до Давида 601 рік; від [смерті] Давида і од початку цесарювання Соломонового до полонення Єрусалима 448 років; од полонення до [початку цесарювання] Олександра [Македонського] 313 років, од [смерті] Олександра до різдва Христового 333 роки. Од різдва Христового до [початку цесарювання] Костянтина [Великого] 318 років, а од [початку цесарювання] Костянтина до [смерті] Михайла сього 542 роки.

Од першого року [цесарювання] Михайла сього до першого року [княжіння в Києві] Олега, руського князя, 29 літ; од першого року Олегового відтоді, як він сів у Києві, до першого року [княжіння] Ігоревого 31 рік; од першого року [княжіння] Ігоревого до першого року [княжіння] Святославового 33 роки; од першого року [життя] Святославового до першого року [княжіння] Ярополкового 28 років, Ярополк [Святославич] княжив 8 літ, Володимир [Святославич] княжив 37 літ, Ярослав [Володимирович] княжив 40 літ. Тому-то від смерті Святославової до смерті Ярославової 85 літ, од смерті Ярославової до смерті Святополкової 60 літ» [65, с. 11].

Фальсифікацію з «браком аркуша» катеринінська «Комісія» здійснила «блискуче». Адже вони теж розуміли, що два (або більше) вклеєних аркуші з «чужорідним» текстом впадають в очі. Тому вчинили дуже просто: «знайшли» новий літописний звід, так званий Мос-

ковсько-Академічний, у якому «Повість минулих літ» вже має текст, якого «бракувало». Швидше за все, щось не дало змоги залишити новий «знайдений» літописний звід цілим і неушкодженим для нащадків. От чому він «згорів 1812 року» в Москві.

Між іншим, нагадаю читачам, що до захоплення Москви Наполеоном у 1812 році з неї вивезли всі архіви. Знаменитий археограф та історик Микола Миколайович Бантиш-Каменський (1837–1814) пропрацював у московському архіві 50 років. «Ця праця була перервана вторгненням у Москву Наполеона, коли довелося рятувати архів. Відправив його 23 серпня 1812 року в 105 скринях на підводах спочатку до Володимира, а згодом до Нижнього Новгорода»[11, с. 470].

Таким чином, евакуацію архівів Бантиш-Каменський провів за 23 дні до вступу Наполеона у Москву (15 вересня за старим стилем). А нам розповідають «байки» про «раптове захоплення Москви Наполеоном», «про труднощі евакуації» і т. ін.

До речі, М.М. Бантиш-Каменський та О.І. Мусін-Пушкін, у якого начебто згоріли величні реліквії, були дуже добрими знайомими, приятелювали і спільно працювали в катерининській «Комісії». Така відверта, парадоксальна брехня московської історії.

Однак ми дещо відхилилися від теми. Не викликає сумніву, що «Московсько-Академічна» версія «Повісті минулих літ» є похідною від Радзивилівської. Професор О.О. Шахматов навіть змушений був зізнатися: «Схожість їх майже наскрізно переходить у тотожність» [26, с. 44].

Як вірний слуга московського шовінізму, професор намагався відшукати всі можливі виверти, щоб заперечити цю дивовижну тотожність. Однак, як не силкувався професор, але був змушений визнати: «Московсько-Академічний список містить вказівки на те, що він зроблений з ілюстрованого оригіналу..., Московсько-Акаде-

мічний список у кінці має таку ж плутанину у викладі подій..., як і Радзивилівський» [26, с. 46].

Як не викручувався О.О. Шахматов, як не намагався ухилитися від відповіді, однак дорога привела його до фальшивого Петрового першоджерела—так званого Кенігсберзького (Радзивилівського) літопису.

Мені навіть здається, що такий метод поведінки професор О.О. Шахматов обрав неспроста. Це була тактична гра великого вченого, бо лише в такий спосіб можна було подолати страшну російську цензуру.

Адже недаремно він у своїй всеохопній праці «Розвідки про найдавніші російські літописні зводи» зробив нищівні для Радзивилівського літопису висновки. Послухайте: «Отже, ми дістаємо право стверджувати, що в Найдавнішому зводі розповідь про початок Руської землі, про Ігоря та Олега, про смерть Ігоря і про князювання Святослава не була розбита на роки» [27, с. 108].

Усе це—звичайні московські відсебеньки.

«Дослідження тексту Повісті минулих літ виявляє в ньому низку вставок...» [27, с. 3].

І навів сотні вставок у тексті—від початку до кінця «Повісті».

Однак професор навіть цим не обмежився. У цій же праці він навів десятки випадків прямої фальсифікації тексту «Повісті минулих літ».

Наведу один приклад фальсифікації, винятково характерний. Бажаючи роздобути для країни Моксель київських князів, московити повністю сфальсифікували події стосовно смерті Святого Володимира, що настала 1025 року, і смерті його синів Бориса та Гліба.

Послухаймо професора О.О. Шахматова:

«Літопис («Повість минулих літ» за Радзивилівським списком.—*В.Б.*) виразно говорить, що Гліба не було при батькові (Володимирі Великому.—*В.Б.*) під час смерті останнього, він був у своїй області; його викликав звідти Святополк, вислявши назустріч убивць; Нестор повідо-

мляє, що Гліб був при батькові, але після смерті останнього втік із Києва, остерігаючись Святополка. Літопис каже, що Борис дістав як уділ Ростов, Нестор замість Ростова називає Володимир (Волинський.—*В.Б.*). Літопис стверджує, що Глібовим уділом був Муром, Нестор нібито подає справу так, що малолітній Гліб взагалі не був посаджений батьком на уділ. Важко припустити, що Нестор навмисне спотворив літописні дані; думаю, він, мабуть, не мав їх перед очима. Найімовірніше, що Нестор не користувався тою літописною розповіддю, яка дійшла до нас» [27, с. 54–65].

Таку «Повість минулих літ» за велінням Катерини II залишила нам «Комісія для складання записок про стародавню історію, переважно Росії».

Якщо варіант Петра I (Радзивилівський літопис 1716 року) мав за головну мету об'єднати літописання київської землі (разом із чернігівською, волинською тощо) з літописанням ростово-суздальської землі, то катерининський варіант наповнив його московським шовіністичним змістом. До речі, пам'ятаймо: «Повість минулих літ» легендарного Нестора закінчується 1110 роком і жодного стосунку до ростово-суздальської землі не має. А згадування слів «меря» і «весь» на перших сторінках книги та міст Мурома, Ростова при Володимирі Великому—звичайні вставки до тексту.

Петро I після Полтавської перемоги 1709 року над Карлом XII готувався назвати Московську державу «Російською»—ось чому в 1716 році «з'явилася» копія так званого «загальноросійського Кенігсберзького літописного зводу». Зазіхнути 1716 року на «оригінал» не було можливості, адже можна було зірвати «грандіозний захід» проголошення «Російської імперії». Адже «оригіналу» як такого не існувало: чи то було дві фальшивки спочатку, чи другу виготовили в часи Катерини II. Вище ми вже говорили про «копію» Радзивилівського літопису 1716 року і про «оригінал того ж літопису 1761 року». Ніхто й ніколи з ними не працював. З копій знімали копії. Зауважте,

навіть копію Радзивилівського літопису привезли начебто з Кенігсберга. В імперії «загальноросійські літописні зводи» почали «знаходити» лише в катерининський час. Сотнями!

Петро I почав вилучати рукописи із церков, монастирів та державних установ від 1701 року (згадаймо свідчення митрополита Ростовського Дмитра), однак жодного екземпляру літописів так і «не знайшов». Довелося їхати і замовляти в Кенігсберзі! А там, виявляється, лежав собі єдиний «на всю Русь» «загальноросійський літописний звід» із кольоровими малюнками! Зверніть на це увагу.

Так звані «Петрові вигадники» Кенігсберзького літописного зводу, здійснивши свою роботу з об'єднання літописання Києва та Ростова, передали свій твір у надійні руки катерининської «Комісії». А «Комісія» не тільки «вдосконалила» саму «Повість минулих літ» «знайденого першоджерела», а головне—«знайшла», «відкрила» сотні так званих «загальноросійських літописних зводів», до речі, абсолютно нікому не відомих за часів Петра I.

«Метою їхньої роботи було створення (підробка) відсутнього першоджерела—нібито справжнього стародавнього літопису, який підтверджує романовську версію російської історії... і відтоді Радзивилівський літопис став називатися «найдавнішим російським літописом». Першоджерело російської (московської.—*В.Б.*) історії нарешті з'явилося...

Але через незграбність... виконавців у Радзивилівському рукописі залишилися сліди переробки... Тому довелося довгий час тримати оригінал рукопису якнайдалі від цікавих очей» [25, с. 98].

Навіть видання Радзивилівського літопису 1989 року з повним правом можна назвати відвертою фальсифікацією. Романовська лінія приховування правди щодо Кенігсберзького літопису триває. І свідчення цього—відсутність у ньому кольорових малюнків (мініатюр).

Чому ж московити за 300 років фальшування своєї історії так жодного разу й не донесли до людей Радзивилівський літопис таким, щоб він відповідав нібито існуючому оригіналові? Чому ніколи у літописі не друкувалися кольорові малюнки?

Московська історична лженаука панічно боїться Кенігсберзьких кольорових мініатюр. І має підстави. Адже ці кольорові мініатюри є невід'ємною частиною оригіналу. І свідчать про німецьке походження малюнків.

Послухаймо професора О.О. Шахматова: «В 1905 році у 1-й кн. X тому Відомостей Від(ділу) р(осійської) м(ови) і с(ловесності) було надруковано статтю покійного В.І. Сизова «Мініатюри Кенігсберзького літопису». Головним підсумком цього дослідження була вказівка на німецький вплив у цих мініатюрах. Як видно з редакційної примітки у кінці статті, В.І. Сизов дійшов до висновку..., що джерелом для ілюстрацій нашого літопису (Радзивилівського.—*В.Б.*) могла бути ілюстрована редакція нижньонімецького судебника під іменем Sashsenspiel» [20, с. 2].

Отже, всі мініатюри (малюнки) не є оригінальними творами чи то київської, чи то ростово-суздальської землі, а є копіями з німецького першоджерела. Здавалося б, неймовірне, страшне відкриття вченого секретаря Московського Історичного музею Володимира Іллича Сизова (1840–1904) повинно було сколихнути російське наукове середовище і кинути його на пошуки правди. Адже В.І. Сизов, по суті, звинуватив московську історіографію у відвертому плагіаті. Мав би знайтися або історик, або художник, який би звірив малюнки німецького судебника «Sashsenspiel» з мініатюрами «загальноросійського літописного зводу» (Радзивилівського). Врешті-решт, це справа честі російської науки. Та віз і нині там. Ніхто й не брався за точне аналітичне дослідження. Заборонено! Далі звичайної балаканини справа не посунулася.

У царській імперії ще велися розмови про «німецький вплив» на ростово-суздальський та новгородський живо-

пис, про «грецький тип особових хронік XIII–XIVстоліть» тощо. У радянській російській імперії на подібні теми навіть говорити забороняли, а про німецький судебник узагалі забули.

Однак цікаво, що навіть побіжне ознайомлення із радзивилівськими мініатюрами виразно свідчить, що вони є не оригіналами, а звичайними копіями. Особливо це видно при вивченні чорно-білого «фотомеханічного списку 1902 року», де помітні окремо змальовані контури мініатюр і наступне їх зафарбування.

«Насправді практично всі мініатюри виконані дуже недбало... Контури фігур часто не до кінця зафарбовані, а ті, які зафарбовані, виконані досить грубо. Самі історики відзначають наявність у більшості мініатюр недбалої правки» [25, с. 96].

Однак на цьому московський плагіат не закінчується. Ось про що далі розповідає професор О.О. Шахматов:

«Д.В. Айналов у своєму дослідженні «Про деякі серії мініатюр Радзивилівського літопису» (Від. Від. р. М. і сл. 1908 р., т. XIII, кн. 2, с. 307–323) зосередив свою увагу на зображеннях осіб, які стосуються діяльності перших руських князів і відтворюють, як він вважає, старіші оригінали. Виразні сліди німецького живопису і гравюри, явна модернізація малюнків починаються,—як вказує Д.В. Айналов,—з 96 аркуша, де вміщено зображення «катепана», який одягнутий в костюм німецького крою і сидить біля готичної споруди з вежами» [20, с. 2–3].

Сподіваюся, читачі розуміють, що в цьому разі ми втрачаємо саме поняття «російське першоджерело», оскільки текст «Повісті минулих літ» і сам Радзивилівський літопис з 1110 до 1206 року своїм текстом повністю пов'язані з малюнками, які є в книзі. Це єдиний, нероздільний матеріал. А він, як бачимо, має німецькі корені. Такий парадокс московської історичної брехні. Але й це ще не кінець. Читаємо професора О.О. Шахматова далі:

«Н.П. Кондаков (російський академік.—*В.Б.*) відзначив особливо реалістичний характер особових зображень в останній третині рукопису, яка стосується «найновішої місцевої історії», і вказав, що саме тут—найвиразніші сліди західноєвропейського впливу; так, ми знайдемо тут західні головні убори і чепчики у жінок; князі одягнені у своєрідну західну далматику; «жінки часто вбрані у західні, вузькі у талії, сукні, що тягнуться по підлозі, які вони—теж за західною модою—ледь піднімають спереду, щоб не наступити при ході і показати кольорову спідню сукню»; «жіночий головний убір, замість звичайного чепчика, становить собою західний, накручений на голову тюрбан» [20, с. 2].

Своїми дослідженнями російський академік Никодим Павлович Кондаков (1844–1925) забив осиковий кілок у найбільшу фальсифікацію Петра I та Катерини II—так званий «загальноросійський» Кенігсберзький (Радзивилівський) літописний звід і в його «невід'ємну» частину—«Повість минулих літ». І не тільки у них, а й в усі згодом «знайдені» «загальноросійські літописні зводи», які походять з «Радзивилівського першоджерела».

Велетенська, відверто нахабна московська фальсифікація цілковито заполонила фактологічне поле як української, так і російської історії. Якщо ми розгорнемо будь-яке вітчизняне наукове джерело, що описує події IX–XIV століть, ми ніколи не знайдемо подібного «західного» одягу на русичах-українцях чи на московитах-фінах. Тут навіть нема про що говорити.

Звертаю увагу: академік Н.П. Кондаков особливо підкреслив, що подібний німецький одяг дуже характерний для «останньої частини рукопису». І це зрозуміло, адже стосується того періоду «літописного зводу», коли на його сторінках уперше з'являється матеріал про ростово-суздальську землю і її князів. Ось чому німецькі художники початку XVIII століття, які малювали мініатюри у літописі, подали їх «особливо реалістично». По-перше,

вони абсолютно не мали ні найменшого поняття про одяг жителів тієї землі; по-друге, бачачи Петра І і московитів тих часів у європейському одязі, вони, цілком зрозуміло, думали, що й у давнину існувала така схожість. А оскільки належало намалювати кількасот мініатюр, то, звичайно, було використано готове німецьке першоджерело—«судебник під назвою «Sashsenspiel».

До речі, якщо поглянути на німецькі мініатюри, можна побачити їх величезну подібність до кольорових мініатюр Кенігсберзького літопису. На це звернув увагу навіть я, непрофесіонал.

Якщо ж подивимося на картину А.П. Рябушкіна «Московська вулиця XVII століття у святковий день», то побачимо й одяг московитів тих часів, і болото вище колін на вулиці, де «західні сукні з довгими шлейфами»— недоречні. А про блакитну й рожеву спідню білизну жінки ростово-суздальської землі до часів Петра І навіть не знали. Тим більше, не показували її, оголюючи груди. Повна нісенітниця.

Але, шановні читачі, у вас не повинна складатися думка, що у давній Київській державі (Русі) взагалі не існувало книг, літописів і т. ін.

Існували! І навіть дуже багато. Але вони всі були вивезені в дику Московію у XVIII столітті. Примусово! Ми вже говорили, навіщо московська влада це зробила.

Навіть оригінал великого творіння київського монаха Нестора Катерина II тримала у своїх руках. І це засвідчила історія. Ось чому професор О.О. Шахматов, вивчаючи підробки Катерини II і Петра І, змушений був визнати:

«Я заперечую саму можливість того, що Нестор знав літописну оповідь у тому її вигляді, у якому вона дійшла до нас...» [27, с. 64].

Запам'ятайте ці слова! В російській історіографії ніхто не зумів їх заперечити.

Перед вами історична правда про московську брехню.

5

Першим, хто написав російську історію, став Андрій Іванович Лизлов зі своєю «Скіфською історією». Оскільки ми багато говорили про цю книгу, немає сенсу повторюватися. Хто має бажання відновити в пам'яті матеріал, може звернутися до другої книги «Країна Моксель» (частина друга, розділ перший).

Пригадаю читачам: навіть сама побудова «Скіфської історії» свідчить про кровну державну спорідненість Московії з Казанським, Астраханським та Кримським царствами. Адже у книзі йдеться саме про ці царства, їхню взаємозалежність та їхні династії. А підсумковою частиною книги став розділ «Двір Цесаря турецького».

Весь контекст історії Московії зосереджений на з'ясуванні взаємовідносин між династіями тюркського етносу.

Звичайно, ще з часів Івана Грозного було поставлено завдання породичати московську царську династію з давніми—візантійськими та римськими. Було висунуто міфічне завдання побудови «третього Риму». А згідно з державною ідеологією Візантійської імперії влада кесаря і влада церкви повинні перебувати у «симфонії», спиратися одна на одну. Ось чому фальшування російської історії відбувалося одночасно і по церковній, і по державній лініях. Церква й держава і в наш час при відстоюванні інтересів московського шовінізму виступають заодно.

І друге, на що хочу звернути увагу читачів,—цілковита відсутність у А.І. Лизлова відомостей про так звані «загальноросійські літописні зводи». Перерivши сотні церковних сховищ і навіть саму патріаршу Ризницю, він ніде не знайшов жодного літописного зводу. Він уявлення не мав про їх існування.

До речі, в XVII столітті про існування так званих «загальноросійських літописних зводів» і навіть «Повісті минулих літ» Нестора нічого не знав і Київський митро-

полит Петро Могила—найбільший знавець, поціновувач старовинної літератури. Послухаймо слова В.М. Татіщева, передані професором Нілом Поповим:

«Петру Могилі, митрополитові київському, яко великому шанувальнику збирання старожитностей... Несторів літопис незнаний був...» [14, с. 455].

Отже, «Повість минулих літ» у такій редакції, яку згодом опублікували в часи Петра І, Київський митрополит Петро Могила не знав. А жив Петро Могила в 1597–1647 роках.

Ось чому академік О.О. Шахматов зробив свій знаменитий висновок.

Брехала Москва по-крупному.

Російська державна влада та її вчена спільнота досі не вважають А.І. Лизлова першим російським істориком. І це недарма. Їм не вдалося переписати «Скіфську історію». Хоч і дещо підпсована, вона дійшла до нас у своєму природному вигляді.

Тому першим російським істориком вважається Василь Микитович Татіщев (1686–1750). Послухаймо:

«Заняття російською історією зайняли в нього ціле життя; і зрозуміло чому: Татіщев був першим російським ученим, який звертав свою увагу на неї» [14, с. 444].

Праця В.М. Татіщева була цілком підконтрольною російській владі, надрукована після найжорсткішої цензури уже в часи Катерини ІІ. Ось чому московити вважають В.М. Татіщева своїм першим істориком: влада зволила дати на це дозвіл.

«Історія Російська від найдавніших часів» В.М. Татіщева має довгий, досить туманний шлях. Її не сприймала у XVIII столітті ні російська влада, ні російська шовіністична громадськість. І це не мої довільні вигадки. Послухаймо професора П.Г. Буткова (1775–1857). Він зазначав, що не слід особливо зважати на суперечності, які часто трапляються між текстом та примітками Татіщева, адже той «виданий не з втраченого оригіналу,

а з досить недоладного і навіть поганого списку, одного з тих, що ходили по руках майже 30 років» [14, с. 458].

До того часу, коли В.М. Татіщев почав працювати над своєю «Історією», у російській науці вже панував так званий Кенігсберзький літописний звід Петра І. Звичайно, що вся державна машина Московії жорстоко обрубувала будь-яку історичну думку, яка суперечила «Петровому першоджерелу». І так тривало довгих 50 років, доки Катерина ІІ не встановила правил подання історичного матеріалу подальшого часу (1200–1700 роки).

В.М. Татіщев помер 26 липня 1750 року (за старим стилем).

«Останні роки свого життя Татіщев провів у підмосковному сільці Болдино Клинського повіту, серед звичайних занять російською історією та географією. Він був під судом; при ньому для сторожі були солдати сенатської роти...» [14, с. 527].

Останні роки життя В.М. Татіщев перебував під домашнім арештом. Очевидно, що жоден написаний ним папірець не побачив світу без царської цензури. До речі, після смерті В.М. Татіщева всі його архіви було вилучено й за описом відправлено до імператорської канцелярії. Послухаймо свідчення:

«Разом із каталогом Татіщевської бібліотеки збереглася і така розписка: "Реєстр книг російського літописця, складений покійним таємним радником паном Татіщевим. 1. Частина перша про писемні старожитності слов'ян. 2. Частина друга про початок руської землі і про перше володарювання. 3. Примітки до другої частини. 4. Частина четверта стародавнього літопису руського. 5. Книга новий літопис.—В кімнату його превосходительства Івана Івановича Шувалова вищезазначене число книг отримав лейб-гвардії ізмайловського полку сержант Олександр Гур'єв"» [15, с. 92].

Згідно з дослідженням О.О. Шахматова, після смерті В.М. Татіщева його син передав усі батькові папери ба-

ронові Черкасову, який завідував імператорським кабінетом, та І.І. Шувалову, камер-юнкеру імператорського двору.

«Історія» В.М. Татіщева постійно перебувала під пильним наглядом російської влади, спочатку Єлизавети Петрівни, а згодом—Катерини II. Хто вважає, що «Історія», написана В.М. Татіщевим, і книги, які дійшли до нашого часу,—один і той самий матеріал, той глибоко помиляється.

Отримавши у свої руки твори Татіщева, Єлизавета Петрівна та її радники, очевидно, розуміли необхідність якимсь чином узаконити виклад історії Московської держави, особливо тієї частини, якої не торкнулася рука Петра І. І тут праця В.М. Татіщева перетнулася з працею М.В. Ломоносова.

Існують чіткі свідчення того, що імператриця Єлизавета Петрівна зверталася до М.В. Ломоносова з пропозицією написати «Історію держави Російської». Саме до М.В. Ломоносова, а не до Г.Ф. Міллера. Адже під час правління доньки Петра І в моду замість німців увійшли «великороси». Послухаймо самого Михайла Васильовича.

У поданні до канцелярії Академії наук 12 березня 1757 року він підкреслював, що в березні 1753 року «чув наймилостивіше повеління (імператриці.—*В.Б.*),... щоб я доклав старання свого до написання Російської історії» [19, с. 574].

«Російською історією» М.В. Ломоносов почав займатися з літа 1750 року, відразу ж після смерті В.М. Татіщева.

Про це він засвідчив у своєму звіті Російській академії наук за 1751 рік. Не будемо повторно наводити витяг із його доповіді, який цитували у попередньому розділі (див. джерело 19, с. 573).

Без сумніву, М.В. Ломоносов почав підготовку до написання «Російської історії» за завданням канцелярії імператриці. Без цього повеління він не зміг би користуватися «великим літописом Татіщева», що цілком очевидно.

Підготовча робота тривала близько чотирьох років.

«У 1754 р. Ломоносов уже уклав частину тексту» [19, с. 574].

«У 1758 р. Перший том «Історії» був готовий» [19, с. 575].

А далі починаються нові пригоди з «Російською історією», тепер уже М.В. Ломоносова. Цілком зрозуміло, що імператриця і верхівка держави очікували від М.В. Ломоносова не тільки викладу тієї частини історії, яку в 1716 році апробував Петро I, але, головним чином, її продовження. А він до середини 1758 року написав лише першу частину книги, яка закінчувалася 1054 роком.

І хоча книга М.В. Ломоносова під назвою «Стародавня Російська історія від початку Російського народу до смерті великого Князя Ярослава Першого, або до 1054 року» 3 листопада 1758 року вже перебувала в друці, процес зупинили, і автор продовжив працю над книгою, вирішивши довести її до часів «великого князя московського Івана Васильовича». Слід зазначити, що М.В. Ломоносов виконав поставлене завдання, «однак... зміг знову подати рукопис до набору лише 28 лютого 1763 р.» [19, с. 576].

Таким чином, над першою частиною своєї «Історії» М.В. Ломоносов працював з 1754 до середини 1758 року, а над другою частиною—з березня 1759 до лютого 1763 року; по чотири роки над кожною частиною книги. А оскільки ще «30 жовтня (1758 року.—*В.Б.*) Канцелярія дала друкарні ордер на друкування» [19, с. 575], то цілком природно, друкарня за новим рукописом продовжила друкувати «Історію» М.В. Ломоносова.

Однак не все було так просто: у 1763 році на престолі вже сиділа Катерина II. І цілком зрозуміло, що нова мітла мела по-новому.

Послухаймо самого Михайла Васильовича. У супровідній записці до Академії наук 28 лютого 1763 року він писав:

«У Канцелярію Академії Наук додається при цьому для друкування перший том Російської історії, що складається з двох частин і містить у собі російські діяння

від самої давнини аж до смерті великого князя Ярослава Першого, тобто до першого головного розділу самодержавства російського; (далі) йдуть ще дві частини цього ж тому (!!!—*В.Б.*), перша—до Батиєвого нашестя, тобто до російського поневолення татарами, друга—до великого князя московського Івана Васильовича, коли Росія зовсім звільнилася від татарського насилля. Цю книгу я не маю наміру друкувати, як вона розпочата, з примітками і скороченнями на полі, а тільки з самими цитаціями авторів; а примітки я долучу в кінці...» [19, с. 576].

Новий текст «Історії» М.В. Ломоносов здав до друкарні і «було почато новий набір, який склав 17,5 аркушів» [19, с. 576].

Тобто праця М.В. Ломоносова мала в набірному варіанті понад 310 сторінок. Зверніть на це особливу увагу, адже факт набору 17,5 друкованих аркушів засвідчив керівник друкарні А. Ликов.

Однак на початку 1765 року М.В. Ломоносов помер, і друкування його «Історії» було зупинене.

«25 серпня 1766 р. фактор друкарні А. Ликов знову доносив Канцелярії: «Нині ж ця історія, за відсутності в типографії продовження оригіналу, не друкується» [19, с. 576].

«Канцелярія послала... (Академії наук.—*В.Б.*) примірник... тексту, вимагаючи «яко про вчену справу, у панів академіків думки...» [19, с. 576].

«Уже наприкінці жовтня 1766 року «за надісланим з Канцелярії Академії наук оригіналом до пам'ятної Історії—титулу, передмови та змісту, надруковано 2425 примірників...» [19, с. 577].

«Частина екземплярів заводу (друку.—*В.Б.*) 1766 року закінчується словом «Кінець»; інші екземпляри закінчуються словами «Кінець другої частини» і в них у нижньому правому кутку останньої сторінки надруковане слово «Частина», яке є переносом до третьої частини, що не збереглася» [19, с. 577].

Цей довгий перелік невигаданих пригод, які відбувалися з «Історією» М.В. Ломоносова, я наводжу неспроста. Читачі мусять переконатися, що навіть праці такого російського патріота-історика, як М.В. Ломоносов, перебували під постійним жорстким контролем. Починаючи з часів Петра I, жодного вільнодумства в російській історіографії не допускалося. Видана «Історія» М.В. Ломоносова закінчується 1054 роком і налічує 140 сторінок. Решта матеріалу «до часів великого князя московського Івана Васильовича... не збереглася».

Мені особисто довелося працювати з книгою М.В. Ломоносова видання 1766 року, і можу засвідчити: книга просто обірвана в тексті і надрукована в першому варіанті, бо «примітки долучені (не) наприкінці», а на полях книги.

Отже, Катерина II ще 1766 року, перебуваючи на престолі тільки чотири роки, взяла під особистий контроль видання праць В.М. Татіщева та М.В. Ломоносова.

«Історію» М.В. Ломоносова імператриця, щоби не спокушати долю, вирішила видати в Петровому апробованому варіанті. Напевне, продовжити її текст до 1206 року не дало змоги чи то трактування матеріалу, чи то небажання попрацювати з ним. Катерина II в 1766 році ще не була фахівцем «з історії російської». У ті роки вона лише ступила на «стежку російської історії». Ставши на «шлях творення», вона спершу довірилася своєму землякові— німцю Г.Ф. Міллеру.

Якщо з «Історією» М.В. Ломоносова вчинили, як звичайно, грубо, то працю В.М. Татіщева Г.Ф. Міллеру було велено вивчити і довести «до прийнятної кондиції». Не варто забувати, що «Історія» В.М. Татіщева служила першоджерелом навіть для М.В. Ломоносова. Удосконалити належало саме першоджерело. І книгу В.М. Татіщева в інтерпретації Г.Ф. Міллера під жорстким контролем і наглядом Катерини II почали друкувати. У 1768 році вийшла перша книга «Історії» В.М. Татіщева, в 1773 році— друга, в 1777—третя.

Але звертаю увагу читачів на той факт, що весь матеріал трьох виданих книг охоплював час до 1238 року, тобто отримав дозвіл на видання тільки матеріал, апробований Петром І.

Уже за часів Катерини ІІ існувало кілька редакцій «Історії» В.М. Татіщева. Абсолютно різних. Без сумніву, сам Татіщев писати і поширювати взаємовиключні тексти «Історії» не міг—хоч як би намагалися нав'язати нам цю думку російські історики.

В.М. Татіщев за своїм характером та вихованням був вольовою, рішучою людиною. Він ніколи не уподібнювався до флюгера, який постійно змінює свій напрям.

У своїй праці «До питання про критичне видання Історії Російської В.М. Татіщева» О.О. Шахматов аналізує чотирнадцять(!) варіантів «Історії», звівши ці списки до двох блоків. Послухаймо професора:

«Усі списки Історії В.М. Татіщева можна розподілити за двома редакціями, які дуже різняться між собою і складені в різний час» [15, с. 80].

Бачачи цей розгардіяш з «Історією» В.М. Татіщева, Катерина ІІ на початку 1783 року прийняла рішення про сконцентрування у своїх руках усієї праці з «історії держави російської», у тому числі й з продовженням видання «Історії» В.М. Татіщева.

23 лютого 1783 року секретар Катерини ІІ А.В. Олсуф'єв «зажадав від Міллера передачі в Кабінет манускрипту, що йому належить, якнайскоріше» [15, с. 91].

У листі А.В. Олсуф'єв пояснює Г.Ф. Міллеру причину такої вимоги:

«Її Імператорській Величності потрібно, щоби IV частина Російської Історії покійного статського радника п. Татіщева була якнайшвидше надрукована тут за рахунок кабінету, а подбати про друк уповноважено мене» [14, с. 799] .

Лист А.В. Олсуф'єва написаний у спокійному, доброзичливому тоні. Однак у відповіді Г.Ф. Міллера невідомо звідки з'являються такі слова:

«Тепер немає більше жодного сумніву в тому, що Ваше Превосходительство власноручним листом звільняє мене від зобов'язання, за яким жоден аркуш не може без відома Колегії бути переданий будь-кому сторонньому (згаданий манускрипт після вилучення з моєї бібліотеки в архів належить вже власне йому)» [14, с. 801].

Цими словами хочу нагадати читачам про існування не тільки опублікованого листування А.В. Олсуф'єва з Г.Ф. Міллером. Існувало й інше листування. Неопубліковане. Таємне. Саме в тому, таємному листуванні Г.Ф. Міллеру погрожували покаранням «за розголошення хоча б одного аркуша без відома колегії». Московська історіографія завжди любила гратися «в хованки».

Своїм листом Герард Міллер також засвідчив факт вилучення його бібліотеки в державний архів. Примусового вилучення!

Однак пригоди професора цим не закінчилися. З березня до серпня 1783 року в Г.Ф. Міллера вилучають усе, що цікавить імператрицю. А листом від 2 жовтня 1783 року йому наказують відправити в розпорядження імператриці не тільки решту матеріалу, а й його власні копії. Вилучають геть чисто все. Послухаймо:

«Зараз Її Імператорська Величність зволила мені наказати, щоби я з нинішньою ж поштою до Вашого Превосходительства писав, щоби вам нижчеописані книги, у Вашій бібліотеці наявні,... до Височайшого Її Імператорської Величності вжитку якнайшвидше до мене прислати...» [14, с. 802].

Повеління імператриці професорові Міллеру доставив офіцер спецзв'язку і дочекався відповіді. О.О. Шахматов так виклав цей епізод: «...що Міллер і виконав з листом від 10 жовтня 1783 року (а 11 жовтня він помер)» [15, с. 91].

Найімовірніше, крім опублікованого листа А.В. Олсуф'єва, існував ще й інший лист. Таємний. Адже недарма відданий владі професор був так вражений тим, що сталося, що тут же й помер. Раптово.

Смерть Г.Ф. Міллера розв'язала руки Катерині II. Професор був посвячений у її численні таємні плани, що стосувалися фальсифікації московської історії. І хоч Г.Ф. Міллер, заступаючи на службу в імперію, дав присягу про нерозголошення таємниць, для імператриці він був особливо небезпечний. По-перше, він був її одноплемінником і мислив з Катериною II одними (німецькими) категоріями. А, по-друге, в 1733–1743 роках він об'їздив Поволжя, Урал і Сибір, вилучаючи старовинні раритети, і, зрозуміло, знав усе підґрунтя російської історії, особливо її золотоординського періоду. А саме трактування цього періоду мала зробити Катерина II.

До речі, зауважте: в тридцяті-шістдесяті роки XVIII століття, у так званий «період історичного міжсезоння» (між Петром I і Катериною II), з'явилася маса вільнодумства, яке ледь не згубило московську історичну брехню. Це праці В.М. Татіщева, М.В. Ломоносова, А.Л. Шлецера, Г.Ф. Міллера, П.Н. Крекшина та ін.

А знаменитий князь М.М. Щербатов дозволив собі припустити «про те: а чи не були Літописи з малюнками підготовлені для навчальних занять з Петром Великим?»

Тобто історик князь М.М. Щербатов відкритим текстом заявив, що Кенігсберзький літописний звід—це звичайна халтура, «підготовлена для навчальних занять». Гадаю, російський князь знав, про що говорив.

Ось чому 4 грудня 1783 року з'явився указ Катерини II про створення «Комісії для складання записок про стародавню історію, переважно Росії» під проводом і наглядом графа А.П. Шувалова». А згодом з'являються декілька указів про запровадження жорсткої цензури і закриття «вільних друкарень».

Все ставилося на своє місце. Інакодумства в імперії бути не могло.

Вже під час «однодумства» і жорсткої цензури в 1792 році видали «третю частину Історії (В.М. Татіще-

ва.—*В.Б.*), яка відповідає 4-й книзі друкованого видання» [15, с. 90].

Четверта книга (третя частина) «Історії» В. М. Татіщева охоплює період з 1238 до 1462 року. Саме викладом матеріалу, який охоплював татаро-монгольський період (з 1238 до 1462 року), Катерина II встановила правила подачі історії Московії того періоду. Це трактування й оцінка історичних подій 1238–1462 років у Московії панує і в наш час.

Показово: якщо текст «Історії» В.М. Татіщева має багато різних варіантів, то третя частина цієї «Історії» існує в єдиному варіанті. Цим усе сказано!

Перші осмислені сторінки історії Московії, написані В.М. Татіщевим та М.В. Ломоносовим, або зовсім не побачили світ, або дійшли до нас спотвореними.

А далі лавиною пішли катерининські «загальноросійські літописні зводи».

6

Працюючи у 2003–2004 роках над підготовкою до видання моєї книги «Відкриття Великоросії», редакція «Діокора» запросила консультанта—історика Бориса Івановича Яценка, одного з кращих фахівців із вивчення Давньої Русі. Професор уважно прочитав перше, повне видання книги «Країна Моксель» і підготовлений до друку скорочений варіант цієї книги під назвою «Відкриття Великоросії». У присутності редакторів видання ми мали з Борисом Івановичем дві тривалі розмови на тему книги.

Професор Яценко справив на мене враження як геніальний фахівець з тематики «Слова о полку Ігоревім». Я насолоджувався його викладом тексту, поясненням подій давнього часу, ходом думки вченого. Згодом, після видання книги, ми вже із власної ініціативи мали декілька добрих зустрічей. Він подарував мені свою книгу «Слово

о полку Ігоревім» та його доба», яку я перечитую постійно, насолоджуючись логікою мислення автора та геніальним текстом.

Під час однієї з наших зустрічей я звернув увагу Бориса Івановича Яценка на парадоксальний момент, що стосується написання «Слова». Автором геніального твору є великий патріот Русі, який пережив погром Києва та осквернення його святинь Андрієм Боголюбським 1169 року. Саме через це, на мою думку, слов'янський літописець-патріот не міг воздавати хвалу ростово-суздальському князеві фінської землі. Людина, яка написала «Слово о полку Ігоревім», безсумнівно, належала до слов'янського етносу. Це був патріот свого народу і він достеменно знав, що «Залешанська земля» в 1185 році була заселена фінськими племенами. Люди «Залешанської землі» та їхні князі були чужими для слов'янського етносу київської землі. Вони були неприхованими ворогами. Навіть стародавні літописи свідчать про те. В жодному старовинному літописі ростово-суздальська земля в X, XI, XII, XIII, XIV, XV століттях не називалася Руссю.

У своєму знаменитому листуванні з російським професором Михайлом Петровичем Погодіним наш великий земляк, перший ректор Київського університету, професор Михайло Олександрович Максимович ще в 1837 році довів до відома московських ура-патріотів незаперечну істину. Послухаймо і запам'ятаймо:

«Ще Карамзін зауважив за нашими літописами, що Руссю, або Руською землею в старовину у нас називається... Київська, або Південна Русь. Думку про перехід і поширення на північні області Руського імені з нашого Київського півдня започаткував Чеботарьов; але систематично її розвинув у своїй школі Каченовський» [1, с. 57].

Отже, Петро I в 1721 році, викравши в Києва назву «Русь», присвоїв це ім'я Московській державі і населенню, а підручний Катерини II професор Харитон Андрійович

Чеботарьов узаконив цю крадіжку стосовно писемних джерел і минувшини X–XV ст. Так би мовити, своя рука владика: що хотіла, те й зробила.

Ми пам'ятаємо: саме Х.А. Чеботарьов був одним із головних персонажів знаменитої катерининської «Комісії для складання записок про стародавню історію, переважно Росії».

У 1185 році, коли відбувся Ігорів похід на половців, «Залешанська земля» не мала жодного стосунку до Русі.

Можна сміло вважати, що текст зі «Слова»:

«Великий княже Всеволоде!
Не мислію тобі прилетіти здалеку
отчого золотого престолу поберегти.
Ти-бо можеш
Волгу веслами розкропити,
а Дін шоломами вилляти.
Якби ти був, то була б чага по ногаті,
а кощій по різані.
Ти-бо можеш по суходолу
живими шереширами стріляти—
завзятими синами Глібовими» [5, с. 96]—велетенський «доважок брехні» катерининської «Комісії». Тим більше, що ростово-суздальська земля в ті часи перебувала в дикому запустінні. І ні князі тієї землі, ні її народ не були гідні такої хвали. Подібні слова—звичайна історична вигадка, щоб не сказати гірше: цілковита маячня!

Згадаймо: 25 лютого 1169 року війська Ростово-Суздальського князівства були повністю розгромлені під Новгородом. Я не наводитиму виписку з літопису, бо нижче щось подібне наведу стосовно Ліпицької битви 1216 року. Скажу тільки одне: новгородський літописець засвідчив, що після тієї битви «...купляху суждальць по 2 ногате» [3, с. 33], тобто удвічі дешевше, ніж овець! Отака велич!

Згідно з літописом, Андрій Боголюбський втратив близько 12 тисяч людей загиблими і полоненими. Нагадаю читачам: у ті часи вся «Залешанська земля» мобілі-

зувати більшої військової сили просто не могла. Однак, за іншими літописами, вже на початку березня того ж таки 1169 року Андрій Боголюбський взяв штурмом Київ, осквернив його святині і спалив храми.

Здавалося б—історичний нонсенс. Як можна перекинути розгромлені та знищені війська за 5 днів з півночі на південь? Але, як бачимо, за московськими літописними зводами все можливо. Не станемо вести мову про абсолютні неузгодженості в літописах. Приймемо подані факти за історично достовірні. І додамо до них ще декілька.

У 1172 році ростово-суздальські війська були розгромлені в Булгарії, а в 1174—знову розбиті під Вишгородом. В 1184 році у великому військовому поході в Булгарію був розгромлений молодший брат Андрія Боголюбського—так званий Всеволод Велике Гніздо, який вступив на княжіння. До речі, додамо, що й наступні його походи (1186 і 1205 років) закінчилися повним крахом.

Але найбільш наочним прикладом страшенного дикунства й відсталості ростово-суздальської землі XII–XIII ст. слугує так звана битва на ріці Ліпиці (між Ростовом і Суздалем), що відбулася в 1216 році. Зверніть увагу на рік цієї битви. Адже протягом усього існування ростово-суздальської землі, починаючи від 1137 року аж до військової навали хана Батия, нічого позитивного, що кардинально змінило б стан дикунства і відсталості народу, не відбувалося. Першу церкву на тій землі споруджено (у другому томі ми наводили ці дані) тільки в 1090 році. І, зрозуміло, Церква за сто років свого становлення у лісистій, дикій місцевості, зазнаючи постійних гонінь, не мала великих можливостей долати опір фінської общини.

Отже, повертаємося до Ліпицької битви 1216 року. Нагадаю читачам: на одному боці в тій битві виступили новгородські, псковські та смоленські дружини, які прийшли на допомогу ростовському князеві Костянтину. Очолював об'єднану дружину князь Мстислав Удатний—великий патріот київської землі. Загальна військова

сила дружини була не більшою за 3–4 тисячі воїнів. Їх супротивниками в битві стали володимиро-суздальські князі Юрій та Ярослав Всеволодовичі. Це ті князі, які нібито в 1238 році «хоробро воювали проти татаро-монголів на ріці Сіті». Хоча великий мандрівник Вільгельм де Рубрук у 1253 році засвідчив, що один із них у 1241 році загинув у Німеччині, а другого, за свідченням Плано Карпіні, в 1246 році отруїла в Каракорумі мати хана Гуюка–Туракіна.

Відповідно до законів Яси Чингісхана, жоден із князів не міг піднімати меч проти хана. Все решта—звичайна брехня «загальноросійських літописних зводів». Точнісінько такий самий «героїзм» проявили Юрій та Ярослав у Ліпицькій битві 1216 року. Хоч загальна кількість військ володимиро-суздальської землі у цій битві становила близько 15 тисяч осіб.

«У них були сильні полки, вся сила суздальської землі, тому що всіх погнали» [4, с. 143].

Літописець наводить слова одного з боярів, який раболіпно заявив перед князями: «...а оці-то полки, їй-богу, закидаємо їх сідлами» [4, с. 144].

Ось вони, майбутні «шапкозакидачі», хоча в 1216 році ще закидали сідлами.

Результат Ліпицької битви страшний і приголомшливий. Він цілком відповідає рівню розвитку «Залешанської землі», характеризує розумовий та фізичний стан фінських племен XIII століття. Послухаймо російського професора: «...на тому побоїщі загинуло тільки 5 осіб новгородців та один смольнянин, а всі збережені були силою чесного хреста і правдою. Людей же Юрієвих і Ярославових було побито безліч, взято в полон було тільки 60 осіб... Убитих всіх нарахували 9233 людини... Багато потопилося в річці під час втечі, інші, поранені, забрівши невідомо куди, померли...» [4, с. 146].

Співвідношення загиблих у битві (6 до 9233) дає повну картину величезної відсталості «Залешанської землі»

XII–XIII століть. Не варто забувати, що подібні розгроми відбулися в 1169 році під Новгородом, у 1172 році—у Волзькій Булгарії, в 1174 році—під Вишгородом тощо.

Скажіть, про який «Дін шоломами вилляти» може йти мова? Повнісінький абсурд! До речі, подібної думки дотримувалися російські професори С.М. Соловйов та В.О. Ключевський, аналізуючи ті роки ростово-суздальської землі. Не буду їх цитувати.

Коли я навів ці факти професорові Яценку, він замислився. Адже, без сумніву, геніальний український епос «Слово о полку Ігоревім» існував з XII століття і написав його наш великий земляк. Це була людина величезної ерудиції, розуму й інтелекту! Людина високоосвічена для свого часу, до того ж, патріот київської землі русичів. Як же він міг не знати про звичайну відсталість та дикість ростово-суздальської, фінської землі того періоду? Нонсенс! Подібна «вставка» про Всеволода у «Слові» принижує автора величного епосу. А те, що всі слова про Всеволода і його князівство—звичайний «доважок брехні», підтверджує той факт, що «Слово о полку Ігоревім» було «знайдено» в 1792 році—після закінчення роботи «Комісії» Катерини II. До речі, цей факт установлений особисто професором Б.І. Яценком. Послухаймо:

«Нам вдалося ідентифікувати в каталогах водяних знаків філіграні усіх трьох видів паперу катеринінських документів і датувати їх. Це голландський папір «Pro Patria», що вироблявся у XVIII–XIX століттях під різними контрамарками, але майже з одним і тим же зображенням лева з короною у крузі. Перший аркуш у фоліанті з контрамаркою «I.K. Schut» з написом «Собственноручныя Записки Императрицы Екатерины II—касательно Российской империи (ниже). Часть 7-я». Він порівняно пізній, датується 1863 роком, тобто належить до часу впорядкування цих документів, коли була знайдена і копія «Слова» (1864 р.) (так звана катеринінська копія «Слова».—В.Б.). Отож, цей папір інтересу не викликає.

Текст «Слова» розміщений на аркушах 27–35 в загальній нумерації фоліанта. Папір того ж типу «Pro Patria», що й перший аркуш, але з контрамаркою «I. Kool», що зустрічається на папері випуску 1792 та 1800 років. Оскільки цей текст знайдено в канцелярії Катерини II (померла 1796 р.), то є всі підстави датувати цей папір 1792 р. На такому ж папері написана і більша частина перекладу «Слова» з коментарями (арк. 36–50). Лише останні два аркуші, 51 та 52, як і «Содержание» (арк. 149–150), написані на папері з контрамаркою «D&C Blaum», що датується 1795 р.

Таким чином, основна робота над осмисленням «Слова» була виконана в 1792–1795 роках» [5, с. 143–144].

Після цієї розмови, що відбулася на початку 2005 року, Борис Іванович пообіцяв вивчити питання наявності «катеринінських вставок» у геніальному українському епосі. Він вперше заявив, що припускає можливість таких вставок.

Я щиро шкодую, що Борисові Івановичу Яценку не вдалося здійснити цю працю. Він трагічно загинув того ж 2005 року...

Знаючи прихований зміст моїх контактів з ученим, пропоную читачам разом звернутися до його твору «Слово о полку Ігоревім» та його доба». Звертаю вашу увагу на той факт, що історик Яценко відірвався від звичного «статичного» вивчення епосу і піддав його аналізу в «динамічному» контексті, тобто пов'язав описувані в «Слові» події як із минулими, так і з майбутніми діяннями наших великих предків. Внаслідок такого аналізу повністю розкрилися мотивація і зміст учинків князів Руської (української) землі. Саме нашої землі!

Послухаймо Бориса Івановича Яценка:

«Сковані традиційною історичною схемою, деякі дослідники ще в XIX ст. висловлювали своє крайнє здивування тим, що у «Слові» Київ і великий князь київський показані у величі і могутності. Це суперечило їхнім уяв-

ленням про місце Києва в історичному розвитку XII ст.» [5, с. 16].

Великі слова, які різнобічно характеризують «Слово»!

Перше. Епос «Слово о полку Ігоревім»—український твір, написаний русичем Київської землі. Не міг патріот фінської вітчизни прославляти своїх відвертих ворогів та співчувати їм.

Друге. «Слово»—справді шедевр XII століття. Зі змісту тексту випливає, що його не могли написати в XVIII столітті московити. Представники Московської держави ніколи не були зацікавлені у правдивому висвітленні історії Києва XII–XIII століть, та й подальшого часу. Адже, згідно з їхньою версією, з утворенням Ростово-Суздальського князівства Київ фактично занепав.

Московити катеринінських і петровських часів могли хіба що фальшувати старовинні шедеври різними вставками, оскільки були в цьому зацікавлені (про це ми вже говорили). Але вихваляти Київ XII століття—Боже борони!

Найсерйознішим відкриттям історика Б.І. Яценка при вивченні «Слова» стало його прочитання тексту стосовно «*Хинови*». Він переконливо довів, що у «Слові о полку Ігоревім» йшлося про фінське населення ростово-суздальської землі. Не викликає сумніву, що російська професура, як і українська, вивчаючи геніальне українське «Слово», знала, про кого йдеться в епосі. Проте мовчки обходила це питання або ж вправлялася у вигадках—продовжувала грати в російські імперські ігри. Велику честь і хвалу слід віддати історикові Б.І. Яценку не тільки за розшифрування поняття «*Хинова*», а й за чітке трактування питання.

Автор «Слова» ще в 1185 році недвозначно засвідчив, що у ростово-суздальській землі мешкали тільки фінські племена, й були вони ворожі русичам. Між фінськими і слов'янськими етносами існувала взаємна ворожість та неприйняття. Послухаймо історика:

«У переліку народів, переможених Романом Волинським, названа в Золотому Слові Святослава Київського загадкова *Хинова*. О.В. Соловйов вважав, що йшлося про гунів, яких він ототожнював із сучасними угорцями. Але Роман зіткнувся з уграми в 1188 р. і не мав успіху, а у «Слові» йдеться про його перемогу над Хиновою. У 1914 р. була опублікована стаття вже покійного на той час В.Ф. Міллера про Хинову, де було дане таке визначення: «*Хинова є старовинне руське ім'я фіннів у формі збірній, як мордва, меря, весь, литва та ін.* Початковий «Ф» перейшов у руській вимові на «Х» — явище добре відоме у фонетиці руських наріччів і говірок». Дослідник (А.В. Соловйов.—*В.Б.*) намагався пояснити вживання цього слова у творі, і заслуговує на увагу його припущення, що *поразка Хинови* відноситься до того часу, коли Роман Мстиславич був князем у *Новгороді Великому*.

Цей факт і може бути ключем до розшифрування назви народу. У Новгороді князь Роман прославився тим, що *1169 р. розгромив суздальські війська Андрія Боголюбського...*, «и купляху СуждалѢць по две ногатѢ». Продаж полонених суздальців (дешевше за овець.—*В.Б.*) переконує в тому, що їх не вважали ні одноплеменниками, ні одновірцями. Такий висновок повністю збігається з даними сучасної палеоантропології. Т. Алексєєва писала: «Стосовно Волго-Окського басейну справа вирішується порівняно просто. Основу в'ятичів і поволзьких кривичів складали фінно-угорські племена,... різкої зміни населення тут не було». Отже, в XII ст. верхня Волга і басейн Оки (вотчина Андрія та Всеволода Юрійовичів) були населені переважно фінськими племенами (*у «Слові» — Хинова*)» [5, с. 57].

Хай пробачать мені читачі таке розлоге цитування. Каюся, обірвати в середині не міг. Отже, геніальний наш предок, автор легендарного «Слова о полку Ігоревім» у 1185 році знав, що етнос ростово-суздальської землі не слов'янського, а суто фінського походження—Хинова.

Тому й не дивно, що великий мандрівник Вільгельм де Рубрук, побувавши 1253 року в ставці хана Сартака, недвозначно розділив поняття Русі (України) і країни Моксель (Московії): у давнину, з XII до XV століття, ця істина була добре відомою.

Викликають повагу і ті російські вчені, які, хоч і не прямо, а дещо опосередковано й алегорично, вносять свою частку в розкриття фальсифікації: В.Ф. Міллер («Хинова» «Слова о полку Ігоревім»), А.В. Соловйов («Вісім зауваг до «Слова о полку Ігоревім»), Т.І. Алексєєва («Етногенез східних слов'ян за даними антропології»).

І хоч кожен російський учений завжди додавав свою частку «доважку брехні» до спільної скарбниці фальсифікації, тобто до московського офіціозу щодо його слов'янських коренів, однак незаперечні факти вагоміші за словесне лушпиння.

Другим важливим свідченням «Слова о полку Ігоревім» є правда про діяння двох великих князів: Святослава Олеговича (київського) і Ярослава Олеговича (чернігівського), які, згідно з версією російських учених, не прийшли на допомогу новгород-сіверському князю Ігореві. Однак, як встановив Б.І. Яценко, ця думка хибна. Адже **в 1185 році готувався об'єднаний удар по Русі з боку хинови та половців.** І тільки спільні зусилля князів Русі (України) зірвали ворожі наміри. Послухаймо:

«У подіях 1185 р. Олеговичі виступили як єдина сила: Святослав Київський підстраховував Ігоря на кордоні з Суздалем (в Корачеві), а його брат Ярослав зібрав війська в Чернігові і пильнував з боку Переяслава. І хоч Ігор зазнав поразки, йому вдалося розладнати антируську коаліцію—об'єднаний похід... на Русь було зірвано, Переяслав і Сіверщина включились у систему оборони Руської землі. До оборони Переяслава Святослав залучив Рюрика Ростиславовича, а на Посейм'я послав своїх синів. Це була велика військова, політична і дипломатична перемога Святослава Київського» [5, с. 26].

І щоби в нас не залишалося жодного сумніву стосовно ворожості до Русі ростово-суздальської Хинови, пропоную ще раз послухати нашого історика й автора «Слова»:

«Автор «Слова» чудово розумів, що половці стали слухняним знаряддям у руках хинови—фінського народу Волго-Окського межиріччя—і її володаря, суздальського князя. У плачі Ярославни дана пряма вказівка на те, звідки одержали половці те озброєння: «Чему мычеши хиновьскыя стрѣлкы... на моея лады вои?» [5, с. 25].

При нагоді нагадаю читачам, що, підтримуючи новгород-сіверського князя, Святослав Олегович у 1180 році пройшовся вогнем і мечем по ростово-суздальській землі, відівчаючи північних дикунів та звідників від зазіхання на споконвічну землю Русі.

Борис Іванович Яценко підкреслив величезну підлість «залешанських князів» відносно Русі. Він підраховував, що один тільки Юрій Довгорукий приводив половців на Русь дванадцять разів. Така злоба й ненависть переповнювали нутро московських предків до споконвічної Русі й матері міст руських—Києва. Про це не варто забувати.

Несприйняття Хиновою Русі існує від початку XII століття, коли вони вперше зіткнулися.

І останнє, на що хочу звернути увагу читачів, аналізуючи «Слово о полку Ігоревім»,—на територію та кордони Русі. Зауважте, ще Ярослав Мудрий розділив між своїми синами тільки ті землі, які входили до споконвічних земель Русі: Київ, Чернігів, Переяслав, Волинь, Смоленськ. І згодом, у Любецькому з'їзді князів (1097 р.) брали участь Київ, Чернігів, Переяслав, Волинь, Перемишль, Теребовля. «Вони й складали територію Руської землі наприкінці XI ст.» [5, с. 58].

Жодного стосунку до Русі ростово-суздальська земля в XI столітті, як бачимо, не мала. У XII, XIII століттях князів тієї землі ніколи не запрошували в Русь для вирішення внутрішньодержавних справ.

«...В епоху «Слова» Руська земля обіймала Середню Наддніпрянщину «із додатком Посейм'я», тобто Сіверської землі. Із входженням Сіверщини до складу Руси... визначилися її північно-східні кордони. Тому похід Ігоря мав епохальне значення в історії України-Руси. Києворуський народ змушений був захищатися від агресивних сусідів — Хинови, Литви, Половеччини, Угорщини, згодом Польщі. З цих позицій треба оцінювати роль і Києва, і великого київського князя у «Слові» [5, с. 59–60].

Отже, земля Русі та її захист від ворогів—основні мотиви легендарного «Слова». Захист—від усіх навколишніх неприятелів, у тому числі і від північної Хинови. Ця ідея поширюється не тільки на XI і XII століття, а й на пізніші часи. Адже, як установив професор Б. І. Яценко, «Руська земля XII ст.—пряма спадкоємиця Руської землі (Метрополії) IX–XI ст. Такий погляд зберігався і у XIII ст., відобразився у «Слові о погибелі Руської землі» (1235–1236 роки), де віддана перевага київським, руським князям, тобто і у XIII ст. Київ зберігав роль об'єднавчого політичного центру. Вигадка про перенесення столиці Руси до Владимира-Суздальського виникла значно пізніше, щоб обґрунтувати претензії Московського царства на зверхність у слов'янському світі» [5, с. 62].

«Слово о полку Ігоревім»—велике свідчення XII ст., де поіменно названі вороги Київської держави. Автор геніального епосу подав величні образи князів—захисників Русі «...від старого Володимира до нинішнього Ігоря» [2, с. 116].

Не будемо повторювати всі великі імена предків, хоча вони гідні нашої пам'яті, як і не станемо повторно аналізувати героїку «Слова». Із цим завданням блискуче впорався історик Б.І. Яценко. Перед нами стоїть інше завдання—розкрити методи і конкретні факти московської фальсифікації історії, тобто звільнити найдавніші українські шедеври, зокрема «Повість минулих літ» і «Слово о полку Ігоревім», від брудного зазіхання на них Москви і московитів.

Це—мета нашої роботи.

7

Пропоную читачам ближче приглянутися до достовірних фактів, пов'язаних із нашим національним епосом «Словом о полку Ігоревім».

Не викликає сумніву, що відкрив рукопис «Слова о полку Ігоревім» видатний син українського народу Данило Туптало, пізніше—митрополит Ростовський. Адже ще у 1680 році у своїй книзі «Руно орошене» він використав деякі поетичні образи «Слова».

У 1702 році Туптала призначили на Ростовську митрополичу кафедру, а в 1707 році у листі до графа Строганова митрополит Дмитро Ростовський просив прислати йому з Московського Печатного двору «хронографы русскыи», забрані за велінням Петра I до Москви. Тобто митрополит Дмитро, очевидно, і вивіз у Московію збірник, де було надруковане «Слово», інакше б він не відав про місце його перебування. Після копіювання свого збірника митрополит, зрозуміло, повернув протограф до Московського Печатного двору.

Згодом копію збірника зі «Словом о полку Ігоревім» було зареєстровано в Ростовському Архієрейському Домі (№ 323). Ми про цей збірник вели мову вище. Згадайте, як О.І. Мусін-Пушкін викрав з нього 20 сторінок із текстом «Слова о полку Ігоревім».

Першодрукар «Слова» Семен Селівановський, який особисто набирав текст, засвідчив, що бачив рукопис «Слова», написаний письмом, «схожим на почерк Дмитрія Ростовського». Коло замкнулося!

«Слово о полку Ігоревім» було надруковане 1800 року Семеном Селівановським у Московському сенатському Печатному дворі із копії, зробленої знаменитим О.І. Мусіним-Пушкіним.

Чому ми говоримо про протограф, а не про оригінал?

Та тому, що початковий текст бачив тільки Д. Туптало. А далі текст опинився у Московському Печатному

дворі, і його доля невідома, як і тисяч інших оригіналів. Навіть текст «Слова», скопійований митрополитом, за московською версією, згорів 1812 року під час нашестя армії Наполеона.

Хто бажає ретельніше вивчити це питання, раджу звернутися до фундаментальних праць історика Бориса Івановича Яценка «Слово о полку Ігоревім» та його доба» (2000) та «Історія першого видання «Слова о полку Ігоревім» (2006).

Захопивши в свої руки текст «Слова о полку Ігоревім», написаний старослов'янською мовою, О.І. Мусін-Пушкін спробував його прочитати. Та не вдалося! Його спіткала невдача, бо він не розумів старослов'янської мови XII століття в українському скорописі.

Ми пам'ятаємо, що О.І. Мусін-Пушкін як член знаменитої «Комісії» працював під безпосереднім керівництвом Катерини II. Тому цілком зрозуміло, що до роботи над «Словом» імператриця залучила й інших членів «Комісії»: Івана Болтіна, Івана Єлагіна, Олександра Храповицького та Олексія Малиновського. Професор А.О. Барсов на той час помер, а Х.А. Чеботарьов потрапив у немилість.

В російській історіографії досі користуються так званими списками «Слова о полку Ігоревім» О.І. Мусіна-Пушкіна, Катерини II, І.П. Єлагіна, О.Ф. Малиновського та ін.

Однак не виникає сумнівів, що перший переклад тексту «Слова» виконав наш земляк, який закінчив Києво-Могилянську академію, Микола Миколайович Бантиш-Каменський. Послухаймо Б.І. Яценка: «Намагання О.І. Мусіна-Пушкіна самотужки розшифрувати і перекласти «Слово» були невдалі, хоч він, можливо, залучав до цієї роботи І. Болтіна та І. Єлагіна. Лише український археограф Микола Бантиш-Каменський зумів правильно прочитати текст пам'ятки. Після цього чернетка розшифровки була переписана двома писарями, з

яких один орієнтувався на київський скоропис (арк. 1, 2, 5), а другий—на московський скоропис (арк. 3, 4, 6, 7, 8, 9) [101, с. 259].

Зверніть увагу на той факт, що переклад М.М. Бантиш-Каменського був переписаний двома писарями: один із них користувався київським правописом, а другий—московським. Навіть людина необізнана розуміє: від М.М. Бантиш-Каменського такий документ, написаний двома різними правописами, вийти не міг. Адже М.М. Бантиш-Каменський (і його писар) використовували єдині правила написання букв. Це очевидно. Інакше, перевіряючи написане, Микола Миколайович вніс би правки. Таким чином, ми бачимо пізнішу фальсифікацію тексту.

У нашому випадку йдеться про первинну копію тексту, зроблену митрополитом Ростовським (Тупталом) у 1708 році. Позначимо цю первинну копію літерами СМП (Список Мусіна-Пушкіна). Водночас не слід забувати, що в 1707 році оригінал «Слова о полку Ігоревім» зберігався на Московському Печатному дворі (згодом це—Московський центральний архів Міністерства закордонних справ).

Дослідники вважають, що у процесі роботи над «Словом» з'явилися дві похідні—так звана катеринінська копія (позначимо літерою К) і копія, з якої у 1800 році вперше було надруковане «Слово о полку Ігоревім» (позначимо літерою П).

За офіційною версією московської історіографії, копія П також згоріла у Москві в 1812 році. Про оригінал (протограф) від часів Катерини II ніхто мови не вів.

Але що цікаво: особисто О.І. Мусін-Пушкін про цю копію П «Слова» писав у 1796–1798 роках у приватному листі: «Сія поема писана наприкінці XII ст. словенороською мовою, але стільки трапляється у ній малоросійських назв, що тому, хто не знає польської мови, важко й розуміти. У перекладі ж сім не збережено ні оригінальності ста-

ровинного, ні ясності нинішнього діалекту, тому з цією думкою мені й хотілось його очистити від усіх дріб'язків, зробити приємним для читання і в примітках пояснити обставини історичні. Але оригінал загубився у Миколи Михайловича (Карамзіна.—*В.Б.*), а в мене також був список перекладу, вже дещо виправлений, не пригадую—комусь я дав його прочитати і назад не отримав» [101, с. 167].

О.І. Мусін-Пушкін ще задовго до 1812 року засвідчив, що так званий його «оригінал» П був згублений у 1796–1798 роках, відразу ж після смерті Катерини II. Водночас він десь загубив і свій «список перекладу».

Як бачимо, балачки про загибель «оригіналу списку» «Слова о полку Ігоревім» під час пожежі Москви 1812 року—звичайна російська побрехенька. Це випливає зі слів М.М. Карамзіна.

До нашого часу з дев'яностих років XVIII століття дійшов лише один список «Слова о полку Ігоревім», так званий катерининський (К), знайдений серед особистих паперів імператриці.

Історик Борис Іванович Яценко своїми дослідженнями встановив: «у текстів К і П був спільний протограф» [101, с. 124].

Напевне, для текстів К і П протографом служив текст «Слова о полку Ігоревім», переписаний у 1708 році митрополитом Ростовським (Тупталом). Цікава примітка: катерининський варіант «Слова» написаний людиною, яка використовувала київський правопис літер; текст П, як ми вже зазначали, виконаний двома писарями з використанням київського правопису.

Текст П після тривалих досліджень був відновлений спеціалістами, і вважається, що його звірили зі списком митрополита Дмитра Ростовського, який ми позначили СМП і який був вилучений Мусіним-Пушкіним у 1791 році з Ростовського Архиєрейського Дому.

Навіщо автор так ретельно описує всі ці деталі? Річ у тім, що всі дослідження зовсім оминають або замовчу-

ють факт участі Катерини II в роботі над «Словом» і, звичайно, в них навіть не йдеться про участь у підготовці до видання геніального твору знаменитої катерининської «Комісії». Адже визнання цих фактів потягне за собою і необхідність визнання факту участі Російської держави у фальсифікації історії.

Ось чому дослідники «Слова» ведуть мову про звичайних аматорів-ентузіастів, забуваючи, що абсолютно всі люди, причетні до «Слова» в дев'яності роки XVIII століття (О.І. Мусін-Пушкін, М.М. Бантиш-Каменський, І.М. Болтін, І.П. Єлагін, О.Ф. Малиновський та ін.), передовсім були державними службовцями імперії та перебували в складі державної «Комісії для складання записок про стародавню історію, переважно Росії». А вся діяльність «Комісії» була під суворим контролем Катерини II.

Тому в історичній науці діяльність вищеназваних людей слід кваліфікувати не як аматорство, а як свідоме виконання державних обов'язків. Кожен з них виконував доручену справу. І контролювала всю роботу над «Словом» у 1792–1796 роках особисто Катерина II.

Це не викликає ні найменшого сумніву, як би не бажали сприймати подібну думку історики.

Катерина II знала про вилучення О.І. Мусіним-Пушкіним «Слова» з Ростовського Архиєрейського Дому в ті дні, коли воно було вилучене. Ми вже про це говорили. І вже в тому ж 1792 році О.І. Мусін-Пушкін зробив для імператриці переклад тексту «Слова».

Послухаймо Б.І. Яценка: «Справді, копія К була підготовлена 1795 р., тобто пізніше перекладу К (1792 р.). На аркушах, де записаний переклад, з лівого боку було відведене місце для оригінального тексту, але він не був вписаний, існував окремо. Зовнішній вигляд аркушів з перекладом К вказує на те, що тривалий час він був робочим списком інтерпретатора (аркуші обрізані з трьох сторін)» [101, с. 145].

Як вам це свідчення?

У Катерини II вже у 1792 році на столі лежав переклад «Слова», зроблений О.І. Мусіним-Пушкіним, недосконалий і неповний. Але головне, з цим перекладом постійно працювали, і тому аркуші паперу були обтрепані, а згодом—обрізані. Тобто протягом 1792–1796 років імператриця постійно працювала з текстом.

Послухаймо професора далі: «У науковій літературі остаточно встановлено, що переклад К був зроблений О.І. Мусіним-Пушкіним. Але, як видно з приміток до перекладу і особливо зі спеціально написаного «Содержания» (арк. 149–150 у паперах Катерини II), О.І. Мусін-Пушкін більшу частину «Слова» знав мало. В основу «Содержания» взято виклад подій 1185 р. за «Историей» В.М. Татищева: Ігор, «завидуя славе князя Святослава Всеволодовича», «выступил в поход, не объявя о том ни князю великому, ни прочим князьям», «пять тисяч войска взяты в плен» та ін. ...На його думку, автор «Слова» прославляє: 1) Ізяслава Васильковича, який «один без братьев своїх Брячислава и Всеволода одержал славную над литовцами победу»...; 2) князя Всеслава, який «в весьма короткое время сделал многие завоевания»...; 3) серед князів, що заслуговують на особливу відзнаку, О.І. Мусін-Пушкін називає і Святослава Олеговича, «который несравненно удачнее воевал с теми же половцами. Ибо он сталько их утеснил, что они и помислить не смели нападать на Россию»... Орієнтуючись на цей останній факт (про подвиг Святослава розказано на арк. 4 в копії К),... О.І. Мусін-Пушкін зміг самостійно перекласти приблизно третину тексту «Слова» (арк. 1–4)» [101, с. 146–147].

Для фахівця, який вивчав «Слово», цілком очевидно: в окремих місцях О.І. Мусін-Пушкін пише елементарну нісенітницю, що на нього ніяк не схоже. У чому ж річ? Адже обер-прокурор російського Синоду дурнем не був.

Досліджень на подібну тему в російській історичній науці ніхто ніколи не проводив. Сподіваюся, читачі розуміють, чому? Ця тема заборонена.

Диваком О.І. Мусіна-Пушкіна можна вважати тільки в тому разі, якщо припустити, що в 1792 році він робив переклад тексту, який з'явився в 1795 році. Це вже само собою—нонсенс! Навіть не нонсенс, а просто дурниця!

Тому не варто вважати так званий катерининський переклад К-перекладом. Це був звичайний робочий документ імператриці, який демонстрував її аналітичну працю над текстом «Слова».

Серед матеріалів Катерини II, які стосувалися її роботи над «Словом», збереглося багато таких, де вона наказовим тоном пояснювала, як потрібно трактувати те чи інше місце героїчного епосу. Послухаймо її вказівки стосовно ікони Богородиці Пирогощі:

«Богородиця Пирогоща є образ Володимирської Богоматері, писаний Лукою-євангелістом, перенесений з Царгорода до Києва купцем Пирогощею. Князь Андрій Юрійович Боголюбський в 1160 р., взявши сію святу ікону батька свого князя Юрія Володимировича, приніс у новозбудований град Володимир» [101, с. 213].

У такий спосіб Катерина II намагалася узаконити верховенство Москви над Києвом. Мовляв, сама Богоматір, перебравшись із Києва до Володимира, а далі—до Москви, узаконила перенесення столиці держави.

«Виникла парадоксальна ситуація: ікона Пирогоща, за твердженням... (Катерини II.—*В.Б.*), була забрана до Володимира-Суздальського в 1160 р., а за свідченням автора «Слова» ця ікона була в Києві в 1185 р.» [101, с. 213].

Грандіозна московська брехня! Однак це помилка не Катерини II. «Слово» з 1792 до 1796 року перебувало в імператриці у процесі компіляції та переробки і, зрозуміло, до смерті Катерини II (17 листопада 1796 року за старим стилем) ця робота не була завершена. За часів Катерини II вважалося, що у «Слові» йдеться про похід Ігоря Олеговича, який помер 1147 року, тобто про похід 1103 року.

Послухаймо Бориса Івановича Яценка:

«Невпевненість І.П. Єлагіна, який вважав, що йдеться про похід Олеговича Ігоря (помер 1147 р.,) вплинула і на О.І. Мусіна-Пушкіна, і на інших членів... (катерининської «Комісії».—*В.Б.*). Не дивно, що діючими особами у «Слові» були визнані великий князь Всеволод Олегович (помер 1146 р.), Святослав Олегович (помер 1164 р.), Роман та Мстислав Ростиславовичі (обидва померли в 1180 р.), які не могли мати ніякого відношення до подій 1185 р. ...Напрацьований за цією концепцією матеріал був покладений в основу історичних коментарів. Коли ж помилка була помічена і встановлено, що у «Слові» мовиться про похід Ігоря Святославовича (не Олеговича!) в 1185 р. (а не в 1103 р.), то в поспіху не вдалося привести усі коментарі у відповідність до цієї дати» [101, с. 214].

Тепер читачам стає зрозумілим безапеляційне твердження Катерини II про ікону Богоматері Пирогощі. Якщо похід князя Ігоря відбувся на початку XII століття, як вважали члени катерининської «Комісії», то цілком зрозуміло, що в 1160 році ікона могла бути вивезена у Володимир-Суздальський. Однак цього не могло статися, якщо похід Ігоря відбувся у 1185 році.

І пастка з московським «доважком брехні» замкнулася. Скільки не брехали, а облуда однаково вийшла на світ Божий.

Не існувало на початку XII століття Ростово-Суздальського князівства! Тому автор «Слова» не міг у своєму творі звертатися до Великого князя Всеволода! Тим більше, що князь ростово-суздальської землі Всеволод (Велике Гніздо) народився у другій половині XII століття; сидів на великому княжінні з 1176 до 1212 року. Зрозуміло, Катерина II з членами своєї «Комісії» про це знали. Тобто, в первинному тексті «Слова о полку Ігоревім» слів звернення до Великого князя Всеволода та його вихваляння бути не могло. Інакше імператриця з членами «Комісії» виглядають як звичайні дурники. Що зовсім не так!

До речі, зауважте: автор легендарного «Слова» тільки до Всеволода звертається офіційно, за титулом: «Великий княже Всеволоде!» До інших князів він звертається по-родинному: «Ти, буй Рюрику і Давиде!» або: «А ти, буй Романе і Мстиславе!» і т. ін.

Працюючи з 1792 року над героїчним епосом, Катерина II звернула увагу, що автор «Слова» вихваляв українську землю (Русь) та українських князів і жодним словом не звертався до майбутніх князів Московії. Подібного не можна було допустити, тим більше—в історичних творах. Адже це повністю перекреслювало десятилітню роботу Катерини II та її «Комісії».

Ось чому в геніальний український епос втискається «доважок брехні» про звертання до Всеволода, про його міць: «Ти бо можеш Волгу веслами розкропити, а Дін шоломом вилляти!»

Вище я вже говорив про цю неймовірну дурницю. Ростово-суздальська земля та її населення в кінці XII і на початку XIII століття перебували у жахливій дикості. Полонених суздальців у ті роки продавали «дешевше за овець», а в битвах знищували, як звичайне стадо тварин.

Згадайте знамениту Ліпицьку битву 1216 року!

Маючи перед собою взірець фальсифікації Петром I так званого Кенігсберзького літопису, коли до геніального твору Нестора «Повісті минулих літ» «дочепили» декілька сторінок, які описували ростово-суздальську землю, Катерина II точнісінько так само (але вже—всередину) вклинила звертання автора «Слова» до ростово-суздальського князя Всеволода, звеличивши майбутню Московію і предків.

Свідчень, які підтверджують працю Катерини II над «Словом», існує багато. Вище ми говорили: «Слово о полку Ігоревім» було написане на катерининському папері зразка 1792 і 1795 років. Послухаймо ще раз Б.І. Яценка: «Таким чином, робота над перекладом К була вико-

нана ще до появи копії К двома дослідниками в 1792–1794 рр. Заключна частина була доопрацьована і переписана з урахуванням копії К на аркушах 51–52... Отже, підготовлений, в основному, в 1792–1794 рр. переклад К був остаточно відредагований у 1795 р., після виникнення копії К [101, с. 158–159].

І ще одне свідчення цілеспрямованої праці Катерини II над «Словом»: «Примітки 1–18 були укладені ще в 1792 р. (за життя І. Болтіна), згодом дещо підредаговані О.І. Мусіним-Пушкіним. Наступні коментарі, починаючи з примітки 19, якісно інші: вони переповнені посиланнями на «Родословник князей великих и удельных рода Рюрика», виданий 1793 р. в частині 5-й «Записок касательно Российской истории» Катерини II. Припускаю, що оскільки в примітках 1–18 нема посилань на «Родословник», то ці примітки були підготовлені до 1793 р.» [101, с. 160].

Усі дослідники «Слова о полку Ігоревім» замовчували працю над ним імператриці. Ось так, по-страусиному. Робили подібне недарма. Адже, якщо визнати втручання Катерини II в текст геніального «Слова», то, цілком очевидно, треба буде пояснити, навіщо це робилося. Що абсолютно не дозволено.

І ще на одну деталь хочу звернути увагу читачів. Це питання про Тмутаракань. У далекі часи наші предки Тмутараканню називали рязанську землю та навколишню місцевість. Послухаймо Б. І. Яценка:

«В.В. Капніст застерігав, щоб не шукали Тмуторокані біля Азовського моря, куди руські князі через половецькі стійбища доходити не могли. К.Ф. Калайдович теж не був упевнений, що Тмуторокань була на Таманському півострові. Ще В.М. Татіщев писав, що Тмуторокань була поблизу Мурома і ніде інде, окрім області Рязанської, бути не могла (Татищев В.Н. История Российская.—Т. 2.—С. 315). Справді, коли у 1194 р. Олеговичі вирішили повернути до Чернігова тмутороканські зем-

лі, то рушили в похід на Рязань... Отже, Ігор спрямував свої війська у 1185 р. не на Тамань, а у верхів'я і середню течію Дону. «Тмутороканський бовван»—володар тих земель; можливо, тут натяк на Всеволода Суздальського» [5, с. 116].

Як вам це?

Було Катерині II і членам її «Комісії» що ховати від людських очей. Тут ідеться не тільки про «Історію Російську» В.М. Татіщева, яку піддавали цензурі понад 50 років, а й про «Слово о полку Ігоревім», яке імператриця особисто опрацьовувала до останніх днів свого життя, але так і не дозволила за свого життя надрукувати.

Я вже не раз писав, що Катерина II була розумною й освіченою людиною свого часу. Але в нашому випадку зі «Словом», мені здається, вона діяла інтуїтивно, розуміючи, що геніальному авторові, київському русичу, який смертельно ненавидів її попередників, довіряти не можна. Бо саме вона, Катерина II, наприкінці XVIII століття і відстоювала інтереси тієї далекої *Хинови.* Вона розуміла: небезпека ховалася в кожному слові геніального твору. Тому й зволікала, перечитувала, виправляла, редагувала, вичікувала. Боялася свідка минувшини.

О.І. Мусін-Пушкін у запалі гонитви за славою першовідкривача «Слова о полку Ігоревім» забув про звичайну обережність. І таємне стало явним.

8

Працюючи над книгою «Країна Моксель» багато років, я завжди хотів доторкнутися до старовинних історичних оригіналів, до тих безпосередніх носіїв істини, які московська історіографія старанно приховувала, оминала або відверто фальшувала.

Ще в дев'яності роки в Алма-Аті мені доводилося контактувати з італійцями, німцями, росіянами тощо, які

були переконані, що оригінали доповідей Іоана де Плано Карпіні Папі Інокентію IV і Вільгельма де Рубрука королю Франції Людовикові IX, напевне, збереглися. Тому що вони є настільки величними реліквіями, що зникнути безслідно не могли. Особливо коли йшлося про доповідь Плано Карпіні.

Московські царі та їх прислужники ніколи не мали доступу до бібліотек і сховищ римського Первосвященика, в той час як у Франції московити практично завжди почувалися вільно і скуповували, а іноді й крали все, що душі завгодно. Тому я здійснив кілька спроб дістати у свої руки копію оригіналу доповіді Іоанна де Плано Карпіні, маючи намір звірити його текст із текстом виданої Катериною II книги «Історія Монгалів, названих нами Татарами».

Можливо, мої зусилля були не настільки старанні та наполегливі на початку роботи, але в Києві з часом з'явився просвіток. Мені вдалося познайомитися з великими умами України, а з деким із них навіть близько зійтися. Серед них Борис Іванович Яценко—геніальний на мою думку, вчений; Андрій Михайлович Нечитайло—людина, без сумніву, блискучого розуму; Василь Васильович Яременко—людина дуже оригінального мислення і надзвичайного працелюбства, та інші. Коли я попросив професора Яременка посприяти мені дістати копію оригіналу праці Плано Карпіні, виявилося, що він має вихід на Рим. Таким чином, на початку серпня 2006 року книга, за якою працю великого мандрівника вивчають в університетах Італії, опинилася у професора В.В. Яременка. Звичайно, з книгою був ознайомлений я як автор ідеї порівняння текстів: латинського (1246 року) і катерининського (російського, 1795 року).

Згодом професор передав мені зроблену на ксероксі копію книги досліджень доповіді Іоана де Плано Карпіні, авторства італійського професора Енріко Менесто і його колег. Але моя радість була передчасною. В книзі не

виявилося оригіналу тексту доповіді Плано Карпіні. Потрібно було продовжити пошуки в цьому напрямі.

Свого часу професор Б.І. Яценко дуже делікатно та ввічливо дорікнув мені за перебільшення ролі Катерини II у фальсифікації російської історії: мовляв, вона справді доклала свого розуму і своїх зусиль до цієї брудної роботи, але не була головною дійовою особою. В ті роки я не міг звернутися до великого свідка XIII століття—Плано Карпіні. Якщо мені не вдасться це здійснити, пропоную молодим ученим виконати це завдання.

Нагадаю нашим читачам: книга Іоана де Плано Карпіні «Історія Монгалів» вперше в Російській імперії була видана 1795 року з особистого дозволу Катерини II. Видана не як переклад із оригіналу, а шляхом компіляції з інших європейських видань, з «доважками брехні».

Вдруге книга побачила світ в імперії у 1911 році у видавництві А.С. Суворіна під редакцією А.І. Малеїна. Редактор засвідчив: він перевидав катерининський текст без змін. Панові Малеїну доводиться вірити на слово, тому що знайти катерининський текст 1795 року видання нема ні найменшої можливості. Принаймні у мене.

Думаю, що Малеїн не мав потреби вносити спотворення до тексту. Якби він спотворював текст Плано Карпіні, то ніколи б не пропустив у праці Вільгельма де Рубрука «Мандрівка у Східні країни» (обидві праці були видані єдиною книгою) навіть найменшої згадки про «Країну Моксель». Отже, редактор Малеїн залишається поза підозрами.

Книгу Плано Карпіні було перевидано в радянській російській імперії Академією наук СРСР 1957 року. Маючи на руках два останні видання, 1911 та 1957 років, я зміг без особливих зусиль звірити тексти—і тут уже засвідчую їх повну ідентичність, зрозуміло, з урахуванням сучасного правопису.

Навіть вивчаючи ці тексти книги Плано Карпіні, спостережливий читач не може не помітити виразних

недоречностей, явно не авторського походження. Їх чимало. Зупинимося на двох явних недоречностях, що впадають в око.

Оскільки автор не міг допустити таких відверто грубих помилок, адже знав справжній стан речей, то цілком очевидно, що маємо справу з неприхованою фальсифікацією тексту в катеринінському варіанті.

Отже, про що йдеться?

1. У Плано Карпіні (катеринінський варіант книги) у багатьох місцях згадується: «князь Руссії», «великий князь Руссії», «в землі Руссії», ба, навіть більше—«над Русскими людьми», «письмена русские», «люди князя Русского» тощо. Але що цікаво: в розділі сьомому, у підрозділі «Про назви земель, які вони собі підкорили» нема згадки про «Руссію». Там чомусь наша земля і наш народ поіменовані «Руфени». (Латиною Ruthenia—Україна. Сполучення th—грецьке за походженням і може читатися залежно від часу запозичення слова і традиції (католицької або православної) як «т» або «ф». Наприклад: Феофан—Теофан, Федір—Теодор, Атанасій—Афанасій.)

Велетенський парадокс! Плано Карпіні знає про підкорення татарами народу руфени, але землю нашу і князів тієї землі чомусь називає «русскими»!

У книзі 1957 року видання радянські професори на сторінці 254 у «Покажчику до книги Плано Карпіні» навіть зробили роз'яснення: «Руфени, див. *русские*».

Цікаво, що, за катеринінським варіантом книги, Плано Карпіні знав такі речі, про які не відав жоден так званий «загальноросійський літописний звід», бо вже в 1246 році називав «суздальську землю» руською, а князів тієї землі—руськими. Це щось схоже на те, якби індіанців Сполучених Штатів називали американцями, скажімо, у XII ст.

Ця відверта фальсифікація тексту доповіді Плано Карпіні впала мені в око ще у вісімдесяті роки минулого століття. Однак досліджувати подібну тему в ті часи

не було можливості. Довелося тільки вказати на існування фальсифікації.

2. Друга очевидна фальсифікація тексту виявляється при зіставленні даних про так званого Олександра Невського. Зауважте, Олександр згадується в книзі Плано Карпіні на сторінці 56 з таким текстом: «В інших же, яким вони дозволяють вернутися (йдеться про правителів поневолених татарами хана Батия народів.—*В.Б.*), вони вимагають їхніх синів чи братів, яких більше ніколи не відпускають, як було зроблено з сином Ярослава, якимсь вождем Аланів, і дуже багатьма іншими» [28, с. 34].

Тобто Карпіні підтвердив, що хан Батий, призначивши Ярослава Всеволодовича Великим володимирським князем, в заручники (аманати) забрав його старшого сина Олександра, так званого Невського. І цьому є ще одне свідчення в тексті Плано Карпіні. Послухаймо: «Відтепер недавно сталося, що Михайла, який був одним з великих князів Руських (Великий князь чернігівський.—*В.Б.*), коли він подався на поклін до Бату, вони змусили його перед тим пройти між двох вогнів; потім вони сказали, щоби він поклонився на південь Чингіз-хану. Той відповів, що охоче поклониться Бату і навіть його рабам, але не поклониться зображенню мертвої людини, тому що християнам цього робити не належить. І після неодноразового наказу йому поклонитися вищезгаданий князь (хан Батий.—*В.Б.*) передав йому через сина Ярославового, що він буде вбитий, якщо не поклониться. Той відповів, що краще воліє вмерти, ніж робити те, що не належить» [28, с. 8].

Отже, в іншому місці Плано Карпіні засвідчив перебування Олександра, так званого Невського, тлумачем при ставці хана Батия. І, що цікаво, цей «син князя Ярослава»—посланець-перекладач—винятково наближена до хана Батия людина. Тому що, як засвідчив усе той же Карпіні, ані хан Гуюк, ані Батий ніколи не спіл-

кувалися з іноземцями (послами, васалами тощо) безпосередньо, навіть якщо ті знали їхню мову, а виключно через довірену і наближену особу.

Послухаймо свідчення:

«У Татарського імператора звичай, що він ніколи не говорить з іноземцем власними вустами, який би той не був великий, але слухає і відповідає через особу посередника, як було сказано. Щоразу, однак, як вони викладають справу перед Кадаком (довіреною особою хана Гуюка.—*В.Б.*) або вислуховують імператора, ті, хто йому підвладний, стоять на колінах до кінця промови, якими б вони не були великими... І інші князі татар чинять так само в тому, що їх стосується» [28, с. 58–59].

Отже, в 1246 році Олександр, так званий Невський, перебував при ставці хана Батия. Він був винятково наближеною до хана людиною. Досконало знав уйгурську (тюркську) мову, якою велося діловодство в імперії та спілкувалися люди, і перебував у становищі «сина князя Ярослава».

До речі, при виданні книги Іоанна де Плано Карпіні «Історія Монгалів» у 1911 році А.І. Малеїн чи то не смів, чи то не мав дозволу дати у виносках пояснення: коли йдеться про «сина князя Ярослава», то мають на увазі саме Олександра, так званого Невського. Видання Академії наук СРСР 1957 року частково заповнило зроблену Катериною II прогалину і у «Покажчику до книги Плано Карпіні» на сторінці 252 точно визначило, що на цитованих нами сторінках ідеться про Олександра Невського. Як бачимо, в нашому випадку навіть різночитань немає.

А Плано Карпіні у своїй доповіді Папі особливо підкреслив статус Олександра, так званого Невського, коли послідовно описав титули Олександра і його батька Ярослава. Послухаймо:

«У Батия ми знайшли сина князя Ярослава... В імператора Татарів ми знайшли князя Ярослава, там померлого...» [28. с. 61].

Вся анекдотичність ситуації виникає далі, коли Катерина II зі своїми помічниками, щоби звеличити Олександра, вносять фальсифікації (вставки) до тексту Плано Карпіні. Послухаймо:

«VII. У той же час помер Ярослав, який був великим князем в одній частині Русії, яка називається Суздаль. Він щойно був запрошений до матері імператора (хана Гуюка.—*В.Б.*), яка, нібито на знак пошани, дала йому їсти й пити з власних рук; і вернувся у своє приміщення, відразу ж занедужав і помер через сім днів, і все тіло його дивним чином посиніло. Тому всі вірили, що там його підпоїли, щоби безперешкодно й остаточно заволодіти його землею. І доказом цього служить те, що мати імператора, без відома присутніх там його людей, негайно відправила гінця в Русію до його сина Олександра (так званого Невського.—*В.Б.*), щоб він з'явився до неї, бо вона хоче подарувати йому батькову землю. Той не захотів поїхати, а залишився, і в той час вона посилала грамоти, щоби він з'явився для отримання землі свого батька. Однак усі вірили, що коли він з'явиться, вона умертвить його або навіть полонить навічно» [28, с. 57].

Звертає на себе увагу той факт, що друга половина цитованого тексту є цілковитою вигадкою, тому що виставляє матір хана Гуюка—ханшу Туракіну і самого Плано Карпіні людьми недалекими і навіть дурними. І сам виклад цієї частини тексту скидається на елементарну нісенітницю.

Пригляньмося і проаналізуймо цю частину тексту докладніше. Отже, ми вже переконалися, що Плано Карпіні знав про перебування старшого сина князя Ярослава—Олександра, так званого Невського, серед заручників (аманатів) хана Батия. Без сумніву, цю ж істину знала і ханша Туракіна. Тому мати Гуюка не могла писати листів заручникові хана Батия і «посилати гінця в Русію». Подібне трактування тексту виставляє і ханшу, і Плано Карпіні людьми недалекими, необізнаними. Хто-хто, а старша дружина Великого хана Угедея,

сина самого Чингісхана, чітко знала про існування Яси Чингісхана—зводу законів імперії. Вона сама завжди була присутня в ставці Великого хана. Послухайте: «А цей Батий живе в повній величі, маючи сторожу і всіх чиновників, як і Імператор їхній. Він також сидить на підвищенні, як на троні, з однією зі своїх дружин, інші ж, як брати і сини, так і решта молодших, сидять нижче посередині на лавці, решта ж людей позаду них на землі, причому чоловіки сидять праворуч, жінки—ліворуч» [28, с. 49].

Також варто пам'ятати: старших дружин для своїх синів від першої жінки Борте Чингісхан добирав особисто, бо йшлося про майбутніх спадкоємців трону. І в цьому разі не стільки цінувалася краса наречених, скільки їхній розум. Чингісхан не терпів у своєму оточенні дурних людей, навіть родичів.

Пора забути облудну московську писанину про «диких татаро-монголів». Адже в імперії Чингісидів у середині XIII століття більш дикої і відсталої землі, ніж ростово-суздальська, не існувало.

І друге, не менш очевидне. Якщо ханші Туракіні і Плано Карпіні було відомо про перебування Олександра, так званого Невського, в аманатах у хана Батия, то, природно, що й листи треба було писати саме в Сарай до хана, де він перебував узимку 1246–1247 років. А пониззя Волги у ті роки не входило до складу «Русії». Це більш ніж очевидно. Однак листи чомусь писали до Олександра і відправляли «в Русію»—всупереч здоровому глузду.

Між іншим, ще один обман цієї цитати в тому, що навіть ханша Туракіна не мала права розпоряджатися землями хана Батия. Тому що хан Батий отримав у володіння західні землі імперії особисто від Чингісхана. І, цілком очевидно, що розпоряджатися ними мав право лише він. Плано Карпіні у своїй книзі згадує про це не один раз. Саме тому ханша Туракіна не могла «подарува-

ти йому (Олександру.—*В.Б.*) землі батька» без дозволу і відома хана Батия.

Але найвідвертіша брехня полягає в тому, що Олександр, так званий Невський, «не захотів поїхати, а залишився», і ханша Туракіна, мовляв, «посилала грамоти» не один раз, а одну за одною. Відчуваєте, яка сильна, самостійна особистість? Ігнорує накази самого Великого хана. Смішно і немудро! Адже Плано Карпіні подібного написати не міг. Він знав стан справ у імперії Чингісидів, де за непокору ханові негайно відрубували голову. І не тільки за непокору ханові, а навіть за непослух баскакові. Послухаймо Плано Карпіні:

«Башафів (баскаків.—*В.Б.*), або намісників своїх, вони ставлять у землі тих, кому дозволяють вернутися; як вождям, так і решті належить підкорятися їх [кожному] рухові, і якщо люди... не роблять того, що вони хочуть, то ці башафи (баскаки.—*В.Б.*)... людей... убивають...» [28, с. 34].

Тому якщо б Олександр, перебуваючи «в Русії», отримав повеління від сім'ї Великого хана і не виконав його негайно, то місцевий баскак тут же відрубав би йому голову або, в ліпшому для нього випадку, відправив би до хана примусово.

Вся загадка тільки в тому, що Плано Карпіні не міг знати думок і дій Олександра, тому що ханський гонець із Каракорума до «Суздаля» і назад мав би добиратися (верхи на коні) не менше ніж вісім місяців, враховуючи, що була зимова пора. На той час Карпіні вже перебував у Кракові.

Тому вся розповідь про послання матері Великого хана Гуюка до Олександра, так званого Невського,—елементарна побрехенька, звичайнісінька «вставка» у текст.

На побрехеньки Плано Карпіні всі ці вигадки не схожі. Головне, в подібній брехні для звеличення Олександра, так званого Невського, він не був зацікавлений. У цій велетенській омані зацікавлені насамперед московські правителі.

У другій половині XIII століття в Русі (справжній!) гриміла слава про «великого короля всієї Русі». Про що, цілком очевидно, знав Плано Карпіні. Тим більше, що цей титул Данилові Галицькому особисто надав Папа Інокентій IV, який послав Плано Карпіні і до Данила Галицького, і до хана Батия.

А у XVIII столітті, в часи виникнення Російської імперії, коли всі здобутки київської (української) державності викрали і присвоїли Москві, московити вирішили возвеличити Олександра, так званого Невського, на противагу Королю всієї Русі Данилу Галицькому.

«Приєднати» (або «прихопити») у якийсь спосіб «Короля всієї Русі» Московії не давала змоги європейська історія і місце перебування Данила Галицького. Ось тоді, за московським «писанням», десятирічний хлопчак очолив війська у Невській та Чудській «битвах», а згодом—перестав підкорятися наказам ханів. У Московії на арені з'явився такий собі історичний піжон. Згодом дійшло до цілковитого абсурду, коли в дитячих книжках стали писати: «В Золотій Орді поважали і боялися руського полководця, який уже здобув дві великі перемоги. Хани розуміли, що князь Олександр Невський прагнув тільки одного—відродити колишню силу Русі» [30, с. 14].

Усе це пишеться про людину, яка в 1246 році була тільки «хлопчиськом на побігеньках» між ханом і князями справжньої Русі (України).

Ось навіщо було запущено брехню в катерининське видання книги Плано Карпіні «Історія Монгалів».

Наразі ми порівнювали й аналізували текст книги Плано Карпіні 1911 і 1957 років видання. Як бачимо, книга переповнена московськими «доважками брехні». Навіть необізнані читачі звернули увагу на наявні суперечності.

І, щоби закінчити розділ, хочу навести читачам текст справжнього послання Великого хана Гуюка Папі Інокентію IV, відправленого з Плано Карпіні. Послання має настільки виразно погрозливий характер, що ціл-

ком позбавляє московитів будь-яких ілюзій стосовно їхнього минулого. Послухаймо послання Великого хана:

«Силою Вічного Неба Далай-хан усього великого народу; наш наказ.

Цей наказ посланий великому папі, щоб він його знав і зрозумів.

Після того як була рада в... області Käräl, ви нам відправили прохання про покірність, що було почуто від ваших послів. І якщо ви чините за словами вашими, то ти, котрий є великий папа, приходьте разом самі до нашої особи, щоби кожен наказ Яси ми вас примусили вислухати в той самий час.

І ще. Ви сказали, що якщо я прийму хрещення, то це буде добре; ти мудро вчинив, прославши до нас прохання. Але ми це твоє прохання не зрозуміли.

І ще. Ви послали мені такі слова: «Ви взяли всю область Majar (Угрів) і Kiristan (християн); я дивуюся. Яка помилка була в цьому, скажіть нам?» І ці твої слова ми теж не зрозуміли. Чингіс-хан і Каан послали до обидвох вислухати наказ Бога. Але наказу Бога ці люди не послухалися. Ті, про котрих ти говориш, навіть мали велику раду, вони показали себе зверхніми і вбили наших послів, яких ми відправили. В цих землях силою вічного Бога люди були вбиті і знищені. Деякі за наказом Бога врятувалися, єдино його силою. Як людина може взяти і вбити, як вона може схопити (і замикати в темницю)?

Хіба так ти говориш: «я християнин, я люблю Бога, я зневажаю і...» Яким чином ти знаєш, що Бог відпускає гріхи і по своїй благості дарує милосердя, як можеш ти знати його, тому що вимовляєш такі слова?

Силою Бога всі землі, починаючи від тих, де сходить сонце, і закінчуючи тими, де заходить, даровані нам. Крім наказу Бога, так ніхто не може нічого зробити. Нині ви повинні сказати щиросердно: «ми станемо вашими підданими, ми віддамо вам все своє майно». Ти сам на чолі королів, усі разом, без винятку. Прийдіть запропо-

нувати нам службу і покірність. З того часу ми будемо вважати, що ви підкорилися. І якщо ви не послухаєтеся наказу Бога і вчините спротив нашим наказам, то ви станете (нашими) ворогами. Ось що вам слід знати. А якщо ви вчините інакше, то хіба ми знаємо, що буде, одному Богу це відомо.

В останні дні джамада-аль-ахар року 644 (3–11 листопада 1246 р.)» [29, с. 220–221].

Грамоту хана Гуюка до Папи Інокентія знайшов в архіві Ватикану польський монах Кирило Каралевський вже в наш час, у 1920 році. У XV–XVII століттях послання, мабуть, мало кого цікавило. Тому довгі роки його ніхто не чіпав.

За свідченням Плано Карпіні, грамоту було написано у двох примірниках: «...ми написали її по-латині», а «...вони переписали грамоту по-сарацинськи» [28, с. 58]. Сарацинською виявилася перська мова. Саме грамоту перською мовою було знайдено у сховищі Ватикану.

Я навів лист Великого хана Гуюка, щоб іще раз переконати читачів у невідповідному трактуванні тексту Плано Карпіні Катериною II, яка видала книгу 1795 року. Адже в 1246 році ніякої «північної Русі з містом Суздалєм» не існувало і «син князя Ярослава»—Олександр у той рік перебував заручником (аманатом) хана Батия. А залишилися вони з батьком живі в 1237 році лише тому, що справді сказали Батиєві: «Ми віддаємо вам свої маєтки і свою землю! Ми ваші піддані!»

Інакше бути не могло.

Московська брехня тут недоречна.

9

Закінчуючи першу частину третьої книги, хочу розповісти читачам не тільки про процес фальшування російської історії, а й про те, як московити докладали неймовірних зусиль, аж до збройних, щоб здобути першоджере-

ла, які компроментують імперію, і назавжди заховати їх до московських сховищ. Якнайдалі від цікавих людських очей.

У цьому плані показові дії московських царів та генсеків щодо збереження таємниці так званого Прутського розгрому Петра I.

До однієї з безславних поразок російської зброї належить Прутський похід Петра I, який відбувся влітку 1711 року. До речі, в цьому поході брали участь майже всі військові частини знаменитої Полтавської битви. Всі вони через два роки після перемоги були знищені. Серед тих, хто зазнав фіаско 1711 року, опинилися обидва знамениті петровські гвардійські полки: Семенівський і Преображенський. Обидва зазнали поразки в Прутському поході, схилили свою зброю і знамена перед військами Кримського хана.

Погляньмо на виписки з матеріалів «Листів і паперів імператора Петра Великого», том 11, випуск перший (січень–12 липня 1711 року)»:

«№ 4500. 5 червня Петро I вирушив у дорогу з містечка Гротка, зупинився в Салапківцях, ночував у Барах. 6 липня Петро I прибув до Брацлава, де на нього чекали обидва гвардійські полки» [78, с. 548].

Які ж стратегічні завдання ставила перед собою петровська (наразі) Московія в Пруському поході 1711 року?

Як побачимо, задуми були значні, навіть грандіозні. Московія нарешті зважилася рушити своїм військом на Балкани і спробувати вийти до Босфору й Дарданелл. Це була перша спроба просунутися в балканському напрямку. Невдала.

План Петра I був конкретним: «іти через річку (Дунай.—*В.Б.*) трохи вище від її впадіння в Чорне море і рухатися по Болгарії на південний захід доти, поки під загрозою не опиниться друга столиця султана—Адріанополь... де в його армію увіллються 30 000 валахів і 10 000 молдаван. Тоді чисельність його війська досягне 94 000» [80, с. 405].

Московські правителі в усі часи розраховували на «братнє гарматне м'ясо». Було поставлено завдання: зіграти на патріотичних почуттях народів, підкорених турецькою імперією. Основним гарматним матеріалом тієї балканської війни мали стати молдавани, румуни й болгари. Хоча, звичайно, військова слава мала дістатися московитам. Щось подібне до «севастопольської слави» пана Лужкова. Мали відбутися так звані «румунська і болгарська Новоросії».

Між іншим, якби московити перемогли в тому знаменитому Прутському поході 1711 року, болгари, румуни і молдавани «на власній шкурі» відчули б принади московського рабства—кріпосництва, яким «старші брати» нагородили українців та білорусів.

Для обґрунтування московського походу на Балкани використовували все ту ж ідеологічну зброю—православну віру. Послухаймо звернення Петра I до балканських народів:

«Позаяк турки варвари, Христової церкви і православного люду гонителі, багатьох держав і земель неправедні завойовники і численних церков та монастирів грабіжники, незадоволені суть володінням Грецької імперії та багатьох інших володарів не завойованих, але неправдою взятих, і, спокушаючи сиріт, убогих і вдів, схиляють спочатку в свою протекцію, а потім, як вовки овець, розкрадали і стадо християнське розоряли... Всім добрим, чистим і лицарським християнським серцям належить, зневаживши страх і труднощі, за церкву і православну віру не тільки воювати, а й останню краплю крові проливати...» [80, с. 409].

Балканські православні народи повинні були задля божевільної московської ідеї об'єднання усіх слов'ян під егідою «третього Риму» «не тільки воювати, а й останню краплю крові проливати».

Такі були плани і наміри Петра I в Прутському поході 1711 року.

Уся армія московитів зібралася біля м. Ясси до 24 червня 1711 року. В її складі налічувалося близько 50 тисяч

осіб. Слід відзначити, що прибула армія ще дорогою була дуже сильно пошарпана як кримсько-татарськими загонами, так і поганим продовольчим постачанням військ. Вважають, що 3–4 тисячі армія втратила у поході між містами Сороки і Ясси, тому що татари не лише тривожили війська зайд-завойовників, а й випалили степ, позбавивши їх можливості випасати коней. У цитованій нами книзі про це сказано дуже скромно: «Загонові Петра дуже дісталося під час переходу від Сорок до Ясс» [80, с. 412].

Подібний опір з боку кримських татар зустрів не лише зведений загін Петра I, куди входили піхотна дивізія, артилерія армії і два царські гвардійські полки, а й сама армія під командуванням генерал-фельдмаршала П.П. Шереметєва, яка прибула під Ясси 5 червня 1711 року. Послухаймо:

«30 травня (двома тижнями пізніше, ніж планувалося) Шереметєв підійшов до Дністра біля Сорок... Армія була без продовольства. Татари випалювали траву, кіннота татар постійно йшла на флангах військ Шереметєва» [80, с. 411].

Цар був сп'янілий від успіхів під Полтавою, коли його численна армія розбила меншу, шведську. Він прагнув нового успіху, увірувавши у свою всесильність і удачу. В цьому воєнному поході він до початку розгрому майже нікого не слухав. Втім, генерали і фельдмаршал не надто перечили цареві. У головах московитів панував такий собі всеохопний хмільний чад. Швидше за все, вони справді вірили в примарну ідею «третього Риму».

«27 червня було відзначено річницю Полтавської перемоги. Молдавський митрополит Гедеон служив подячний молебень, Феофан Прокопович «читав казання». Піхота, поставлена «в циркуль біля церкви», дала залп з дрібної зброї, був салют із 60 гармат. Потім був обід у царя та Г.І. Головкіна (канцлера держави.—*В.Б.*)» [78, с. 558].

Ніхто в цьому поході не сподівався поразки. Очікували на величезну перемогу над Туреччиною і Кримським

ханством, якому ще 10 років тому Петро І і його Московія платили принизливу данину. Про це приниження знав увесь світ і постійно нагадував московитам. Послухаймо:

«Досифей, православний патріарх Єрусалимський, писав: "Кримських татар усього жменька,... і все ж вони хваляться, що отримують з вас данину. Татари—турецькі піддані, звідки випливає, що ви—піддані Туреччини"» [80, с. 224].

Упустити можливість особисто взяти участь у величезному торжестві ніхто не наважився. Всі хотіли бути присутніми при великій перемозі над Туреччиною, а особливо—над Кримським ханством. Ось чому в Петровому обозі опинилися канцлер держави Г.І. Головкін, віце-канцлер П.П. Шафіров, церковник Феофан Прокопович, імператриця Катерина, близько двох десятків придворних дам (княгині і графині), обидва гвардійські полки та багато інших. Передбачалося відвоювати у турків Константинополь і підпорядкувати Москві Візантійську імперію—здійснити давнє бажання московських царів.

При богослужінні на честь Прутського походу в Московському храмі Петро І привселюдно проголосив «священну війну проти ворогів Христових» [80, с. 401].

Він пообіцяв звільнити Константинополь, «щоби нащадки поганого Магомета були вигнані до себе на батьківщину, в піски і пустелі аравійські» [80, с. 408].

Як бачимо, наміри московитів були серйозними, далекосяжними.

Саме з часів Петра І здобула своє нове втілення політика світового розбою, вже під гаслом «збирання землі слов'янської». Хоча слід зауважити, що за часів Петра І ще навіть не всі «землі руські» були «об'єднані» його «царською владою». Що потрапляло під руку, те й загрібали.

Однак Константинополь, після підкорення Києва, був першочерговою, «блакитною мрією» московитів. Са-

ме там були витоки того православ'я, після поглинання яких Москва могла здобути титул «третього Риму». Успадкувати титул «третього» можна було тільки поглинувши або знищивши «другий». Ось чому Османська імперія, яка й надалі дозволила існувати «другому Римові», стала разом з ним на довгі роки ворогом Московії. Вони вибивали з-під московитів, їхньої церкви і їхнього «Царя» головну ідеологічну опору брехливої світової «величі».

Але вернімося в степи Молдавії.

Відсвяткувавши 27 червня 1711 року зі своїми гвардійськими полками дворічний ювілей Полтавської перемоги і випивши улюбленого мадярського вина, Петро I того ж дня відправив свою кінноту, близько 7 тисяч шабель, під командуванням генерала Рене на здобуття дунайського міста Бреїли, де турецька армія, що рухалася московитам назустріч, зосередила всі свої припаси. Генералу Рене належало їх захопити або, в крайньому разі, спалити.

«...А через три дні піхота (московська.—*В.Б.*) переправилася через Прут і вирушила на південь, вниз західним берегом, трьома колонами. Першу вів генерал Янус, другу—цар, третю—Рєпнін» [80, с. 412].

8 липня 1711 року авангардні частини генерала Януса зустріли турецькі війська і під їхнім вогнем, зазнаючи втрат, відступили до царської колони.

Хочу нагадати читачам, що під час цього воєнного походу велися військові журнали, де реєструвалися накази, події, аналіз та оцінка стану військ, своїх і ворожих, ведення розвідки та бойових операцій тощо. Цілком зрозуміло, що журнал вели офіцери штабу генерал-фельдмаршала Б.П. Шереметєва. За наявними даними, багато генералів одночасно вели власні щоденники. Характерно, що після принизливого розгрому царської армії 8–12 липня 1711 року і після відходу, тобто капітуляції, за річку Дністер 1 серпня 1711 року Петро I особисто відредагував і власноруч переписав усе, що вважав за

потрібне. Документи, які неможливо було виправити і які принижували та ганьбили особисто Петра І і його державу, були просто вилучені і знищені. Навіть матеріали «Листів і паперів імператора Петра Великого» за 1711 рік свідчать про це. У них чітко засвідчено про редагування Петром І усього матеріалу, про його власноручні записи, а вилучений і знищений матеріал позначено так: «Указ не знайдено», «Документ не знайдено», «Лист П.П. Шафірова до Царя не знайдено» і т. ін.

Після викладу теми ми зрозуміємо, чому їх «не знайдено», тобто знищено.

Отже, що ж відбувалося далі з Петром І та його армією?

«Термінові накази царя Рєпніну швидше підвести третю колону на підмогу двом першим залишалися марними. Солдати Рєпніна були затиснуті татарською кіннотою в Станілештах і не могли рушити вперед... Цар, стривожений відсутністю корпусу Рєпніна (прийняв рішення.—*В.Б.*)... відступати у бік Станілешт, до дивізій Рєпніна. Відступ почався вночі і тривав увесь наступний ранок. Це був жахливий перехід. Турки йшли по п'ятах і невпинно атакували російський ар'єргард. Татарські загони галопом проносилися взад-вперед поміж возами обозу, і майже весь він із залишками загинув. Виснажена (московська.—*В.Б.*) піхота страждала від спраги... Турецька піхота... повністю (оточила) російський табір. Подійшла турецька артилерія—гармати розгорнули широким півколом так, що до ночі на російський табір дивилися дулами триста гармат. Тисячі татарських вершників... стерегли протилежний берег. Втікати було нікуди...

Солдати так змучились від голоду та спеки, що частина з них вже не могла битися. Навіть воду з річки було непросто дістати: послані по неї солдати потрапляли під густий вогонь...

Посеред табору вирили неглибоку яму, де сховали Катерину (дружину Петра І.—*В.Б.*) з жінками її супрово-

ду. Ця схованка, оточена возами і загороджена від сонця накриттям, була жалюгідним захистом від турецьких ядер...

Вранці напевно почнеться наступ, і тоді—кінець. Його, російського (московского.—*В.Б.*) царя, полтавського переможця, розіб'ють і, напевне, у клітці протягнуть вулицями Константинополя... в якусь мить цар спитав Некулче (молдаванина.—*В.Б.*)... чи не може він провести їх з Катериною до мадярського кордону. Той відмовився... вся Молдавія вже кишить татарською кіннотою... висловлювалася думка, що цар просто злякався» [80, с. 414–416].

Знаєте, що зробив Петро І?

Послухаймо Федора Івановича Соймонова, сучасника царя: «...в генеральну баталію Царська Величність вступати не звелів... Повелів... поставити серед шанців білий прапор... » [81, с. 572].

Білий прапор означав капітуляцію.

Однак ані в Петрових щоденниках, ані в подальшому викладі російської історії ви подібного зізнання не знайдете. У Московії робити такі зізнання не прийнято й досі. Тепер читачі розуміють, чому щоденникові записи Прутського походу 1711 року були переписані Петром І власноруч або ним же особисто знищені. Потрібно було прикрасити й облагородити «полтавського переможця». Адже на цьому принизливому тлі Прутської капітуляції і сама «полтавська армія», і «полтавський переможець» сприймалися зовсім в іншому світлі. Розгром є розгром!

Це не єдина причина фальсифікації Прутського походу. Існує ще один аспект цієї принизливої для московитів трагедії. Зрозуміло, що капітуляцію московської армії повинні були підписати головнокомандувачі армій: турецької—візир Баталджі-паша і московської—Петро І.

До речі, для безпеки підписання Акта капітуляції у ніч на 12 липня між оточеним табором московитів і шатром візира було вишикувано суцільний коридор з турецької гвардії. Тобто, хоча переговори зі ставкою візира вів віце-

канцлер Петро Петрович Шафіров, але підписувати договір у шатрі візира повинен був особисто Петро І. Безсумнівно, саме так воно й було. Не для Шафірова був вишикуваний коридор з турецької гвардії.

Російська історіографія подає факт підписання прутської капітуляції як договір про укладення миру. Проте мирний договір між Московією та Османською імперією був укладений в Адріанополі тільки 1713 року.

Зверніть увагу: і в договорах, і в самому Прутському поході 1711 року Московію ще величали Московією, а її народ—московитами. Турки і після крадіжки московитами назви «Російська імперія» в 1721 році ще майже 20 років не визнавали за Московією цього імені. Як і більшість країн Європи. Але це—інша тема для розмови.

Московська історіографія подає підписання Акта у капітуляції армії Петра І як звичайний мирний договір. Мовляв, ми підкинули туркам колосального хабаря, і вони, злакомившись на нього, підписали звичайний мирний договір між воюючими сторонами. Що, зрозуміло, звичайна московська брехня! Оскільки після підписання договору другий договір з того ж питання підписувати не потрібно. Цікаво й те, що в матеріалах Петра І є так званий «чорновий варіант договору», який видають за оригінал. Послухаймо:

«№ 4577. Текст, який містив поправки Петра І, надрукований в ПЗЗ як оригінал Прутського мирного договору...» [78, с. 584].

Як вам це?

Щось не сподобалося Петру І в підписаному документі, якщо він його власноруч сфальшував.

Як усі ці маніпуляції схожі на дії його попередника Івана Грозного і йому подібних!

Поки що ми не зачіпаємо текст самого документа. Поговоримо про це пізніше.

Цікавим є ще один аспект підписання Акта капітуляції армії Петра І. У Прутській воєнній кампанії брали

участь (виключно за даними Московії): з московського боку—54-тисячна армія, з турецького—120-тисячна армія і кримсько-татарська кіннота в кількості 70 тисяч шабель. Цілком природно, що російські джерела дещо применшили свої військові сили і значно перебільшили військові сили супротивника. Але не це головне. Головне ось у чому: якщо турецькі полководці справді отримали колосальний хабар—викуп за царя і його оточення, то точно відомо, що кримський хан жодного викупу від Петра I не отримував. І саме кримський хан Давлет-Гірей виступав, щоб «його, російського царя, полтавського переможця,... в клітці протягнули вулицями Константинополя».

Це засвідчив у своїх записках цареві віце-канцлер П.П. Шафіров. Послухаймо: «...везир велів бути в нього. І коли ми до нього прийшли, сиділи з ним хан кримський і чоловік з десять кубе-везирів і пашів, у тому числі й яничарський ага... І хан, вставши, пішов геть сердитий і сказав, що він, мовляв, їм і перед тим говорив, що від нас (московитів.—*В.Б.*) обдурені будуть» [79, с. 395].

Як бачимо, кримський хан був невдоволений підписаним документом, але не знищив решткИ царської армії при відступі, хоча, звичайно, міг це зробити. І це не мої довільні вигадки. З 54-тисячної армії Петро I, у кращому разі, вивів за Дністер 1 серпня 1711 року 10 тисяч, зовсім деморалізованих. Бо армію московитів знищили не стільки турки і татари, скільки звичайний голод. Цей стан голоду переслідував московську армію з першого дня її переправи через Дністер (корпус Б. П. Шереметєва переправився 1 червня). Повні два місяці.

Послухаймо російські джерела:

«Петро нетерпляче наказав своєму посланцеві (П.П. Шафірову.—*В.Б.*) погоджуватися на будь-які умови, «крім рабства», але наполягати на негайній угоді. Російські війська помирали з голоду...» [80, с. 420].

А ось свідчення з «Листів і паперів... Петра Великого» про відступ залишків армії, починаючи з 13 липня до

1 серпня 1711 року: «...у зворотному поході росіяни щоденно втрачали... 500 або 600 людей» [78, с. 576].

Таких свідчень можна навести багато. Отже, відступаюча армія, як і її полководці, були зовсім деморалізовані. Це вже згодом Петро І надав словесного блиску своїй поразці, переписавши журнали походу і запустивши в опис звичайні московські «доважки брехні».

Чому ж тоді кримський хан Давлет-Гірей, маючи змогу, не знищив московську армію і царя Московії? Сподіваюся, читачі відчувають весь парадокс ситуації.

Петро І, запускаючи свої «доважки брехні» в щоденники Прутського походу, пояснив майже все, що належало пояснити, а цьому питанню не приділив жодної уваги. Але це тільки на перший погляд. Кримському питанню московський цар приділив особливу увагу. І замовчування цієї теми в «Листах і паперах...» є прямим доказом цього. Бо для того, щоб кримський хан випустив зі своїх рук московського царя, свого данника, влади візира Баталджі-паші було недостатньо. Хан на своїй території був незалежним володарем. І він мав достатньо сил і можливостей, щоб полонити або навіть знищити свого одвічного ворога після відходу турецької армії на південь, а московської—на північ.

Давлет-Гірей, проте, цього не зробив. Напевне, московський цар і щодо цього застосував якісь тактичні кроки, раз кримський хан випустив його зі своїх рук. Адже кожному зрозуміло, що кримські війська (70 тисяч) без особливих зусиль могли знищити голодні, деморалізовані і практично беззбройні (через відсутність боєприпасів) недобитки царських військ. Саме те, що зробив Петро І в цьому напрямі, і належало приховати. Адже сталося неймовірне! Він, як і всі його московські попередники, підписав кримському ханові Давлет-Гірею Шертну (Клятвену) грамоту про підтвердження своєї васальної залежності від роду Чингісидів. Тільки в цьому випадку Давлет-Гірей міг відпустити свого давнього

васала живим-здоровим. Є дуже серйозні докази цієї великої таємниці московської історії. Про них ми поговоримо далі.

А зараз підведемо підсумки Прутського походу. Отже, завдяки хабару командувач турецької армії Баталджі-паша і його оточення погодилися прийняти капітуляцію армії Петра І і зберегти в таємниці її умови.

Для підписання мирного договору до турецького султана було відправлено від Московії уповноважену делегацію на чолі з віце-канцлером П.П. Шафіровим.

Недобитки царської армії разом із царем Петром І отримали можливість вернутися додому.

У російській історіографії, щоб підняти престиж дружини Петра І, була запущена ще одна додаткова брехня: мовляв, відкупилися від турків завдяки Катерині І. Саме вона зі своїми придворними дамами нібито зібрала всі свої прикраси та коштовності і віддала туркам як відкупне. Однак і це—звичайна попутна побрехенька московитів. Брехали, де тільки могли. Навіть у жорстоких поразках знаходили лазівки для запуску «доважків брехні». Мовляв, подивіться, які шляхетні наші дами і які варвари турецькі генерали.

Послухаймо свідчення з Петрових «Листів і паперів...»: «Комісарам Бестужеву, Новосильцову, Масальському з грошима бути при артилерії для кращої охорони і наглядати підполковникові Зибіну разом із комісарами. А ті гроші поскладати в малі вози, які зараз є в артилерії, а якщо б возів було замало, то розкласти по конях в торбах і в мішках і мати при двох конях третього про запас...

У Бестужева—100 000 рублів.

У Новосильцева—150 000 рублів.

У Масальського—250 000 рублів.

Разом: 500 000 » [78, с. 320].

Звертаю увагу—це не вся військова казна Прутської армії. Це лише частина казни. Тому відкупилися від

турецького полону не жіночими прикрасами, а грошима з державної скарбниці.

І в цьому питанні брехливі інсинуації не мають права на існування.

Хочу вказати на ще одну замовчувану таємницю Прутського походу 1711 року.

Я вже згадував, що військовий щоденник особисто переписав Петро І. Ось як московський цар вихваляв дії своєї артилерії:

«Увечері 9 липня яничари атакували російський табір (три або чотири рази)... Вищеописана піхота турецька, хоча й незлагоджена, але ж дуже жорстоко билася... Відбилися гарматами... стрільбою подвійними пострілами, тобто ядрами і картеччю, в той клин стріляли, де їх дуже багато побили (якщо хоча б у перестріл стріляв, то людей не оминуло б, так густо стояли (турки)...» [78, с. 566].

Цілком зрозуміло, що про дії турецької артилерії Петро І мовчить узагалі. Однак якщо турецька артилерія, а це, зі слів Петра І, «триста гармат», зробила по військах оточених московитів всього-на-всього кілька пострілів, то цілком зрозуміло, що і московитів «дуже багато побили». Практично знищили всіх, бо оточені московити не менш «густо стояли».

Ось чому головнокомандувач турецької армії Баталджі-паша після потужного удару своєї артилерії дав команду припинити обстріл оточених. Адже він розумів: після ще трьох-чотирьох пострілів ні з ким буде вести мову про капітуляцію. Та й московити викинули білий прапор. Але про те Петро І вперто мовчить.

І наостанок нагадаю читачам: якщо турки і кримські татари проявили певне благородство стосовно переможеного і приниженого московського царя, то не такий був московит Петро І. Він ніколи шляхетністю не відзначався. Це був звичайний варвар. М'ясник. Послухайте його повеління своїм генералам, які покидали, згідно з домовленістю про капітуляцію, територію України:

«Білу Церкву розорити... Немирів (спалити), а з Полонного гарнізон вивести... І котрі міста і місцевості написані у вічному мирі з поляками («Вічний мир» між Московією та Польщею від 1686 року.—*В.Б.*), щоб були порожніми, ті спалити і розорити... » [79, с. 56].

З волі московського царя вся Правобережна Україна мала бути випаленою і розореною. Ні в чому не винний український люд підлягав або знищенню, або висилці в московську глушину, зобов'язаний, як майбутнє «гарматне м'ясо», «не тільки воювати, а й останню краплю крові проливати». І, як розуміють читачі, не за інтереси українського народу, а за інтереси Московського улуса Золотої Орди.

Ось такий він—«старший братан»—великорос ще з часів 1711 року. Не забуваймо про це!

І щоб закінчити розмову про Прутський похід Петра І, хочу сказати кілька слів про умови московської капітуляції. Звичайно, оригіналу того документа московська влада нікому не показує. Заховала свою ганьбу в глибокі тайники. Навіть у «Листах і паперах... Петра Великого» є два варіанти тієї капітуляції. Мовляв, один варіант запропонували турки, а другий—Петро І. Він навіть написаний рукою московського царя. Саме про ці спритні хитрощі і йтиметься далі.

Сподіваюся, всі розуміють, що вести мову про московський варіант капітуляції—несерйозно. Я вже говорив, що цар Петро І «готовий був на будь-які умови, крім рабства». Тому, звичайно ж, диктувати умови капітуляції не міг. Адже життя самого московського царя та недобитків його «полтавської армії» повністю залежало від 3–4 пострілів турецької артилерії.

Так-от, згідно з турецькими умовами, капітулюючи, Петро І зобов'язався на таке (наводжу тільки деякі умови):

1. «У польські справи його царська величність втручатися (припиняє.—*В.Б.*)... і козаків та запорожців... турбу-

вати і в їхні (землі.—*В.Б.*) вступати не зволить і від країни їхньої руку віднімає.

2. ...Віддати Азов... з належними до нього землями, а Таганрог, Кам'яний Затон і в гирлі Самари Нова фортеця зовсім розорені, і гармати, що в Кам'яному Затоні розташовані, зі всією амуніцією моєю превисокій Порті були би віддані» [78, с. 584–586].

Не будемо нагадувати про інші принизливі зобов'язання Петра І. Адже ми ніколи, поки не буде зруйнована Московська імперія, не побачимо ні тексту договору про капітуляцію московської армії в 1711 році, ні останньої Клятвеної (Шертної) грамоти, підписаної московським князем Петром І кримському ханові Давлет-Гірею. Саме князем, бо кримські хани ніколи не визнавали за московитами титул царя.

***

А далі поведемо мову про загадкові події, які розгорталися в наступні роки після Прутського походу навколо Криму, а особливо—його архівів.

Отже, з абсолютно невідомої причини в 1736 році армія московитів чисельністю 70 тисяч солдатів (разом із корпусом українських козаків) під командуванням генерал-фельдмаршала Мініха вирушила з району теперішнього містечка Царичанка Дніпропетровської області і до 17 травня 1736 року підійшла до Перекопу. Не будемо описувати умови переходу армії Мініха до Перекопу. Вони важкі, навіть жахливі. Татарська кіннота постійно висіла на флангах армії, тому військам довелося рухатися «похідним квадратом», під прикриттям возів. Становище рятували полки українських козаків, які вискакували з-за возів і на деякий час відганяли татар.

Від Царичанки до Перекопу армія Мініха рухалася з 1-го до 17 травня, долаючи за добу 23–25 кілометрів шляху.

Не дивуйтеся, шановні читачі, що я так докладно розповідаю про кримський похід московської армії, який, здавалось би, нічого спільного з Прутським походом Петра I не має. Як побачите далі, все, про що я вестиму мову, є наслідком саме Петрового походу. Ланками єдиного ланцюга подій.

Війська Мініха взяли Перекоп 20 травня 1736 року, після чого армія генерал-фельдмаршала рушила далі в Крим. Цікаво відзначити, що Мініх був розумним і грамотним—як людиною, так і полководцем. Він із самого початку бачив явне безглуздя походу. Однак, незважаючи на жертви, продовжував рух до столиці Кримського ханства. Навіть попри заперечення окремих генералів. Ніхто не знав основної мети походу! Російська історіографія ніколи не говорила про мету і завдання Кримського походу 1736 року. Як і походу 1737 року.

І ми б ніколи не довідалися про головну мету воєнного походу 1736 року московської армії в Крим—настільки серйозно було засекречене завдання. Але, як завжди трапляється в подібних випадках, залишився слід. Дуже тоненька ниточка дала можливість вийти на приховану московитами таємницю.

Після взяття Перекопу генерал-фельдмаршал Мініх відправив до Санкт-Петербурга, до імператриці Анни Іоанівни гінця з донесенням (таємним пакетом). Цілком зрозуміло, що ці двоє—Анна Іоанівна та Бурхард Христоф Мініх—знали про головну мету воєнного походу. Можливо, про неї знали в імперії у ті часи ще кілька осіб. Десь так троє-п'ятеро. Не більше! Проте чорнову роботу виконували, хоча й віддані, але необізнані канцеляристи. І ось на чорновому «Договорі» Прутського походу Петра I, серед особистих «Листів і паперів імператора Петра Великого» з'являється дуже недоречний запис: «З цього відіслана копія в таємну експедицію червня 17 дня 1736 року». Зверніть увагу, саме з Петрової фальшивки роблять копію і відправляють її 17 червня 1736 року «в

таємну експедицію». А оскільки 17 червня 1736 року «таємна експедиція», пов'язана зі справами Петра I, відбувалася тільки в Криму, то цілком очевидно, куди було відправлено фальшивку московського царя.

Цілком резонно може виникнути запитання: навіщо сфальсифікований документ відправили в Крим у червні 1736 року?

Сподіваюся, ні в кого не виникне сумніву, що відповідь може бути лише одна: підмінити оригінал документа, який лежав в архівах кримських ханів. І це не здогад. Подальші події та діяння московських правителів повністю це підтверджують.

У середині червня армія Мініха підійшла до міста Гйозлова (Євпаторії) і взяла його штурмом. Після цього армія московитів рушила до Бахчисарая. Тільки 28–30 липня війська Мініха заволоділи Бахчисараєм. Цікаво, що війська кримського хана не зосереджувалися у великих містах, а постійно завдавали ударів по московській армії, перебуваючи поза населеними пунктами. Проте армія Мініха не переслідувала військ кримського хана. У неї було інше завдання: взяти Бахчисарай, повернути всі ханські бібліотеки та архіви, за потреби—спалити їх. Що вони й зробили. До речі, у столиці Кримського ханства Бахчисараї московити спалили навіть не весь ханський палац, а саме бібліотеку і сховище архівів.

Ще перед штурмом Бахчисарая, коли армія Мініха перебувала в Гйозлові (Євпаторії), із Санкт-Петербурга прибув гінець, який прорвався до фельдмаршала зі спеціальним військовим загоном генерала Леслі. До речі, це був єдиний (інших не посилали) загін, який пробився в Крим до армії московитів. Як бачимо, тут ідеться не про налагоджену допомогу діючій армії, а про поодинокий випадок. Тобто про спеціально посланий невеликий військовий загін на 200–300 шабель. Якщо б армія мала не обмежене бойове завдання, а завдання завоювати Крим, то зрозуміло, що в операції була б задіяна і друга армія

генерал-фельдмаршала Лассі, яка перебувала на той час в районі Азова. Врешті-решт, у Перекопі стояла б звичайна військова дивізія, котра забезпечувала б постачання армії Мініха. Однак нічого подібного не відбувалося. Отже, перед армією Мініха не стояло завдання завоювати Крим або, принаймні, завдання знищити армію кримського хана. Це очевидно.

Ми не знаємо, які кримські архівні матеріали в 1736 році було спалено, а які—вивезено до московських сховків. Єдине, що точно відомо,—не всі вони були знайдені і не всі вивезені в Московію. Швидше за все, найцінніші документи Кримського ханства, зокрема ярлики Золотої Орди, Шертні (Клятвені) грамоти кримських васалів, договори різного змісту та інші цінні державні акти збереглися в особливо таємних сховах. Як побачимо, чимало з них уціліло.

Немає сумніву, що копію Петрової фальшивки було використано за призначенням: підкладено або до певних кримських документів, що зберігалися відкрито, або до вивезених у Москву архівів.

Генерал-фельдмаршал Мініх виконав своє головне завдання—захопити ханські архіви, тому вже у перших числах серпня 1736 року пішов із Бахчисарая, а 16 серпня покинув Перекоп і з рештками пошарпаної армії вирушив у Гетьманську Україну.

«Таким чином закінчилася ця кампанія, під час якої загинуло більше половини нашої армії, без жодної істотної користі для Росії (Московії.—*В.Б.*)... Імператриця нагородила Фельдмаршала багатими маєтками в Україні та Ліфляндії» [82, том 1, с. 177–185].

Кожна розсудлива людина помітить безглуздя походу московської армії в Крим 1736 року. І, звичайно, за такий воєнний похід, коли втрачено більш ніж половину армії, а мети не досягнуто, полководців не нагороджують. Ось чому наближена до влади еліта московитів вимагала від імператриці Анни Іоанівни покарати Мініха за невда-

лий, бездарний похід. Однак імператриця була іншої думки про воєнний похід Мініха до Криму. Вона не могла відкрито говорити про таємний передсмертний заповіт Петра I: вилучити або знищити ті кримські документи, які принижують Московію та її правителів. Серед них— Акт про капітуляцію армії Петра I в 1711 році.

Мабуть, частина кримських архівних документів все ж потрапила до рук Мініха, і їх переправили в столицю. Швидше за все, ганебний для Петра I Акт про капітуляцію його армії в Прутському поході було доставлено Анні Іоанівні. Саме тому головне завдання операції 1736 року (у розумінні імператриці) вважали виконаним. Бо всі інші цілі військового походу Мініха були другорядними і служили прикриттям для головної.

Імператриця отримала у свої руки не всі документи, що її цікавили. Ось чому в 1737 році відбувся повторний похід до Криму армії генерал-фельдмаршала Лассі. Між іншим, він більше не навідувався ні в Євпаторію, ні в столицю ханства—Бахчисарай. Його цікавили інші старовинні міста кримських татар, зокрема Карасу-базар. Отже, щось шукали! До речі, у воєнному поході Лассі 1737 року проти його ідеї йти в глиб Криму, на Карасу-базар, виступили практично всі генерали, включно з його заступником—принцом Гессен-Гамбурзьким Антоном-Ульріхом, ще одним майбутнім генерал-фельдмаршалом Московії. Проте Лассі був непохитним. Він навіть пригрозив генералам висилкою з армії. Хоча вони пропонували розумне рішення: «спустошити Крим окремими загонами, залишаючи головні сили біля Перекопу» [82, том 1, с. 237].

Як бачимо, не спустошення Криму і знищення армії хана було головним завданням московитів у походах 1736–1737 років. Звичайно, ніхто, крім головнокомандувача та спеціально призначеної імператрицею для роботи з секретними документами особи, про головну мету воєнного походу не знав. А в такому випадку діяти «окре-

мими загонами» не можна. Слід було власними очима особисто переглянути абсолютно всі кримські стародавні документи і або спалити їх, або вивезти в Московію. Що й чинили посланці московської імператриці під наглядом і прикриттям генерал-фельдмаршалів Мініха і Лассі.

До речі, обидва майбутні генерал-фельдмаршали були запрошені в Московію особисто Петром I і належали до його улюбленців, а Лассі, будучи полковником «Оланецького драгунського полку, брав участь у Прутському поході» і в 1720 році з рук царя отримав грамоту про підвищення до генерал-поручика.

***

На цьому не закінчилася епопея засекречування старовинних кримських документів. Оскільки більшість архівних матеріалів Кримського ханства не було знайдено ні під час воєнних походів 1736–1737 років, ні після московської окупації Криму в 1783 році, російська імперська влада відправляла одну за одною експедиції для ведення пошуків. Не будемо їх перелічувати. Зупинимося на одній знахідці кінця XIX століття.

Послухаймо професора Петербурзького університету Василя Володимировича Бартольда (1869–1930). Виписку зроблено з його книги «Праці з історичної географії», виданої в Російській імперії 1902 року:

«Архіви Бахчисарая, виявлені в Сімферополі проф. Смирновим і передані зараз Імператорській Публічній бібліотеці в С.-Петербурзі (124 оправлені зошити—все, що уникнуло знищення в 1736 р.), напевно, містять багато важливих документів; досі цей матеріал ще не використовувався для історичного дослідження» [83, с. 369].

Так написав професор-сходознавець В.В. Бартольд у книзі, виданій в 1902 році, у статті «Бахчисарай».

У 1965 році Академія наук СРСР перевидала праці історика. На сторінці 369 у виносці зроблено примітку: «Документи досі не досліджені». Тобто до них нікого не допускали і в 1965 році, вже в радянській імперії.

Але як людина допитлива, перебуваючи в 1978 році на навчанні (перепідготовці) в Ленінградському інституті інженерів залізничного транспорту, я відвідав «Імператорську Публічну бібліотеку» (тоді вона називалася «Бібліотека публічна імені М.Є. Салтикова-Щедріна») і поцікавився «архівами Бахчисарая», знайденими професором Василем Дмитровичем Смирновим. На мене підозріло поглянули, але спокійно запропонували зайти завтра. Коли наступного дня я прийшов у той самий кабінет жінки-керівника, разом із нею мене зустрів чоловік віком близько сорока років своєрідної, невиразної зовнішності. Саме він повів далі розмову про «архіви Бахчисарая».

Пропрацювавши багато років у Караганді, я не раз мав нагоду зустрічатися з подібними типами, тому відразу ж визначив рід занять того чоловіка і відповідав на його запитання обережно.

На запитання: «Де ви дізналися про існування "архівів Бахчисарая?"»—зіслався на книгу В.В. Бартольда, видану Академією наук, і Велику Радянську Енциклопедію, чим його дещо спантеличив. Тому розмова, як мені здалося, відбулася не в запланованому ним руслі і закінчилася цілком мирно. Мені порадили не цікавитися забороненою літературою, що я, звичайно, пообіцяв. Мовляв, я людина законослухняна.

У 1998 році, вже після розвалу Радянського Союзу, я запитав на лекції, яка відбувалася в Академії наук Казахстану, в дуже авторитетного професора з Росії про ті ж «архіви Бахчисарая». На що отримав цілком очікувану відповідь: «архіви Бахчисарая» закриті новою московською владою!

У ті роки в Москві ще існувала демократична влада, і ще не настав час «мочити в сортирах ворогів Росії», проголошений новими співробітниками все того ж НКВД—спадкоємцями царської охранки.

Такий ось довгий ланцюг наслідків капітуляції армії Петра I в Прутському поході 1711 року. Як бачимо, це

єдиний ланцюг подій, які відбувалися протягом багатьох сотень років: спочатку в Московському улусі Золотої Орди, потім—у Московській державі, далі—в Російській (царській і більшовицькій) імперіях і, нарешті, в так званій Російській Федерації. Цілі та методи дій цієї держави не міняються.

Засекречені історичні матеріали Московії не можуть бути розсекречені, бо в такому разі буде зруйновано штучний фундамент держави. Впаде сама держава.

10

Підведемо короткі підсумки процесу фальсифікації російської історії.

1. Під час князювання Василя III (1505—1533) в Московії зародилася хмільна ідея величі, озвучена представником московського православ'я монахом Філофеєм: «Два Рими впали, а третій стоїть, а четвертому не бувати».

Російський релігійний філософ Георгій Петрович Федотов (1886–1951) у своїх працях дуже чітко пояснив, якими методами досягалася ця фальшива велич. Послухаймо:

«Коли читаєш істориків... приголомшує кількість затрачених зусиль, кривавого поту, яким политі всі окраїни російської землі. Війна на рубежах майже не припиняється... Бачачи, якою ціною купуються успіхи, розумієш, що будова московського царства повинна отримати суворий стиль: закріпачення, служби та тягла... І ось заради (цієї фальшивої.—*В.Б.*) національної справи приносилися найтяжчі жертви—не лише працею і кров'ю, а й совістю» [84, с. 9].

Релігійний діяч московського православ'я зробив недвозначні висновки стосовно дій і вчинків Церкви та князів для здійснення примарної ідеї «третього Риму». «Найтяжчі жертви... кров'ю і совістю» приносилися заради вигаданої величі.

2. Син Василя III—Іван IV (Грозний) в 1547 році проголосив себе московським царем. Щоб змайструвати йому «повноцінний царський родовід», Московська православна церква між 1560 і 1563 роками сфальшувала «Книгу Ступеневу Царського родоводу», де «...прославляється моск(овська) монархія й утверджується ідея про божеств(енне) походження самодержавної влади. «С(тупенева) к(нига)» пов'язує походження царського роду з римським імп(ератором) Августом, спадкоємцями якого проголошувалися київські, а згодом володимирські та московські князі»[18, том 24/1, с. 490–491].

Проте ця фальсифікація не стала останньою в діяльності Московської церкви і московського так званого царя XVI століття. Ще раніше вони розпочали працю над «Особовим літописним зводом», яка тривала протягом «40–60 років 16 століття». Звід «складається з 10 томів, які мають бл(изько) 9 тис. аркушів, прикрашених 16 тис. мініатюр. Охоплює період «від створення світу» до 1567. Праця над «О(собовим) л(ітописним) з(водом)» тривала з перервами понад 30 років. Текст готували книжники з оточення митрополита Макарія, мініатюри виконували майстри митрополичої та «государевої» майстерень. В укладанні О(собового) л(ітописного) з(воду) брав участь А.Ф. Адашев (царський представник.—*В.Б.*)... Ілюстрований матеріал (займає.—*В.Б.*) ... бл(изько) 2/3 всього обсягу О. л. з(воду)» [18, том 14, с. 573].

Але, як з'ясувалося, і на цьому фальсифікація не закінчилася. За твердженням московитів, у ті ж роки укладають «Царствену книгу, ілюстрований рукопис, копію частини «Особового літописного зводу», в якій викладають події великого князювання і царювання Івана IV Васильовича... Ц(арствена) к(нига) містить 1973 мініатюри, які є ілюстраціями до тексту, що охоплює події 1533–1953. У тексті Ц(арственої) к(ниги) безліч виправлень та приписок гострого політич(ного) змісту, які вносять суттєві зміни до початк(ового) опису подій. Існують припущення, що вони зроблені самим Іваном IV» [18, том 28, с. 440].

Цікаво, що «Царствена» та «Ступенева» книги, як ми пам'ятаємо, згадувалися у щоденниках О. В. Храповицького. Отже, вони побували в руках імператриці Катерини II і, звичайно, були нею відредаговані. Ось чому обидві книги (катерининські редакції) побачили світ у «Повному зібранні російських літописів». Перша книга вийшла у Санкт-Петербурзі в 1906 році, том 13, частина 2. Але не під своєю справжньою назвою, а як «т. 13. Половина 2. Додаток до Никоновського літопису. Так звана Царствена книга». Вона взагалі відсутня в бібліотеках. За чиєюсь вказівкою в радянські часи була вилучена з обігу. Друга книга вийшла в Санкт-Петербурзі в 1908–1913 роках, том 21, частина 1, і вона є в Національній бібліотеці.

Але найцікавіше те, що «Особові літописні зводи», здавалося б, найцінніші і найстаріші матеріали, так ніколи й не вийшли у світ у Російській імперії. Де вони зберігаються і хто до них має доступ—невідомо. Сподіваюся, читачі розуміють, чому?

3. У 1598 році в Московії обірвалася династія роду Чингісхана, яка тягнулася від Івана Калти (Кулхана). Московська православна церква зобов'язала царя, представника нової царської династії (фінський рід Кобили), прийняти присягу на вірність державі в Іпатіївському монастирі перед похованнями татарських спадкоємців Чингісидів. Саме в Іпатіївському монастирі, спорудженому татарським родом Четів, який прийняв християнство, нова династія Романових (Кобиліних) в 1613 році зобов'язалася свято берегти давні традиції і дала клятву на вірність старій династії.

Навіть у Великій Радянській Енциклопедії є згадка про цю подію: «14 березня 1613 представники Земського собору (курултаю.—*В.Б.*) оголосили Михайлу Федоровичу Романову, який перебував в І(патіївському) м(онастирі), про обрання його на царство» [18, том 10, с. 390].

Московська православна церква в 1613 році стала тією силою, яка стабілізувала і забезпечила збереження

татаро-монгольської державності в Московії. Не будемо повторно цитувати професора В.Г. Вернадського.

4. Представник нової династії роду Кобили—Петро I зробив усе максимально можливе для свого часу, щоб почати масовану державну фальсифікацію історії свого народу. Він уперше видав укази, якими звелів вилучити у підкорених народів усі писемні національні пам'ятки: літописи, хронографи, хроніки, синопсиси, писемні перекази, давні історичні записи, стародавні церковні документи і навіть звичайні архіви. Геть-чисто все! Особливо це стосувалося України-Русі. Як підтвердив у своїх листах митрополит Ростовський Дмитро (Д. Туптало), ці зачистки почалися з 1701 року.

Петро I вперше масово завіз з Європи освічених у різних галузях знань людей: від військових спеціалістів до фахових істориків. Не будемо перелічувати десятки, тисячі прізвищ цих фахівців. Характерно, що кожен іноземець, заступаючи на державну службу в Московії, давав клятву про нерозголошення державної таємниці і зобов'язувався ніколи не залишати Московську державу.

Послухайте: «Після повернення з Сибіру Міллер... отримав офіційну посаду історіографа... При вступі на службу йому довелося дати... підписку про нерозголошення державної таємниці. Про це повідомляє Шлецер: "Міллер говорив про державні таємниці, які довелося б знати, якщо зайнятися опрацюванням російської історії; але ці таємниці довіряють тільки тому, хто на все життя записується на російську службу... Тоді я ще не знав, що Міллер сам припустився подібної помилки... і позбавив себе... відставки"» [25, с. 78].

Подумайте, шановні читачі: які можуть існувати державні таємниці при «опрацюванні російської історії» давніх часів? У будь-якій цивілізованій європейській країні через 30–50 років розсекречуються всі архіви.

Дуже боїться Російська імперія правди про своє минуле. Смертельно боїться!

25 лютого 1711 року в Кремлі відбулася велична церемонія... В Соборі Петро І урочисто проголосив «священну війну проти ворогів Христових». Перед Московією постало грандіозне завдання: об'єднати всі православні держави під егідою «третього Риму»—Москви. Спочатку передбачалося розгромити Кримське ханство та Оттоманську Порту (Туреччину), приєднати до Московії Молдавію, Валахію (Румунію) та Болгарію, захопити Константинополь, «щоби нащадки поганого Магомета були вигнані до себе на батьківщину, в піски і пустелі аравійські» [80, с. 401–408]. Для здійснення «великого завдання» в червні 1711 року почався знаменитий Прутський похід Петра І. Похід московського царя на Константинополь у 1711 році закінчився повним розгромом і капітуляцією армії, вивішуванням білого прапора.

Петру І від імені Московії довелося підписати Шертну (Клятвену) грамоту кримському ханові. Він вкотре визнав свою васальну залежність від нащадків роду Чингісидів. І, зауважте, Петро І, тріумфально завершивши в 1721 році війну зі Швецією, з диким страхом оминав Кримське ханство і володіння Оттоманської імперії до кінця своїх днів. Цього ж правила дотримувалася і його дружина—імператриця Катерина І. Вони пам'ятали Прутський похід.

Після жорстокої поразки 1711 року, коли кримський хан і візир Порти особисто нагадали московському цареві, що його країна не має абсолютно ніякого права на землі Русі (Козакії), і Петро І погодився з цією незаперечною істиною, зобов'язавшись звільнити всі землі України, перед царем і його найближчим оточенням постало завдання терміново обґрунтувати своє так зване право на спадок Київської Русі.

Ось навіщо, чи то відразу ж в 1711, чи то в 1716 році, за особистим наказом московського царя «знімається копія» так званого Кенігсбергського (Радзивилівського) літопису. Як то кажуть, знадобилося—і «знайшли»!

Не будемо уточнювати, в якому році і чому копію зроблено в Кенігсберзі. Російська Академія наук стверджує, що це відбулося в 1716 році. Академіки—розумні люди, вони чітко усвідомлювали необхідність змістити дату «зняття копії» якомога далі від 1711 року. Інакше «копіювання» перетворювалося на звичайний фарс.

Таким чином з'явилася вказівка Петра I, в якому напрямі проводити фальсифікацію літописів. Саме об'єднанням давнього літописання Київського і Московського князівств обґрунтовувалася єдність слов'янських і фінських земель.

У перші роки початку XVIII століття не мала значення наявність у «копіях» «виразних слідів західноєвропейського впливу; так, ми знайдемо тут... західні середньовічні черевики, західні головні убори та чепчики у жінок; одяг князів (ростово-суздальських.—*В.Б.*) виглядає як своєрідна західна далматика; жінки часто-густо одягнені в західні... сукні—вузькі в талії, що тягнуться по підлозі, які вони—теж за західною модою—ледь піднімають спереду, щоб не наступити при ході...» [20, с. 2].

Головним було—показати існування літопису. Бо доступ до «копії»—фальшивки Петра I, як і до самого «оригіналу», був закритий.

Однак зверніть увагу: саме Петрова фальшивка стала наріжним каменем усіх так званих «загальноросійських літописних зводів».

І цілком обґрунтовано російський академік О.О. Шахматов зробив висновок стосовно фальсифікації:

«Я заперечую саму можливість того, що Нестор знав літописну оповідь в тому її вигляді, в якому вона дійшла до нас...» [27, с. 64].

Прошу не забувати: жоден російський вчений за попередні сто років не заперечив фундаментальний висновок О.О. Шахматова.

5. У 1736 році несподівано для європейських держав імператриця Анна Іоанівна почала військові дії проти Кримського ханства—васала Оттоманської Порти.

Існував таємний заповіт Петра I про необхідність «зачистити» кримські архівні документи, які бережуть правду про Московію від XIII століття (швидше за все, з часів хана Батия). В них і була остання Клятвена грамота, дана Петром I кримському ханові, та оригінал або копія Акта про капітуляцію армії московитів у 1711 році. Цілком очевидно, що ця причина була дуже вагомою для організації воєнної кампанії з боку Московії. Однак не лише вона.

Ще 22 жовтня 1721 року, «під час урочистої церемонії з приводу Ніштадтського миру, канцлер Г.І. Головкін від імені Сенату звернувся до Петра з проханням... прийняти титул «Батька Вітчизни, Петра Великого, Імператора Всеросійського» [87, с. 395].

Звичайно, Петро I прийняв титул імператора. Московію тим самим указом оголосили Російською імперією, а московитів—росіянами. Все відбулося, як у звичайному анекдоті. Але не все так просто було на міжнародній арені. Європейські країни не бажали визнавати Московію Російською імперією, а московитів—великоросами. Послухаємо самих московитів:

«Про бажаність офіційного визнання нового титулу поставили до відома всіх іноземних послів та резидентів у Петербурзі. Відразу виступила з визнанням тільки Пруссія. Голландія визнала Петра імператором в 1722 році. Данія—в 1723. Щоправда, інших визнань Петро за життя не дочекався... Така картина служила відображенням попередньої тенденції—протидіяти піднесенню Росії» [87, с. 396–397].

Не мали бажання провідні країни Європи—Австрія, Англія, Франція, Польща, Оттоманська Порта, Швеція, Іспанія та інші—визнавати Московію Російською імперією. Навіть більше—Оттоманська імперія і кримський хан, посилаючись на договір про мир 1713 року (укладений після Прутської поразки), вимагали від Московії виведення всіх її військ з території України та виплати данини Кримському ханству.

Відчуття загрози від того, що насувається ганьба, підштовхнуло імператрицю Анну Іоанівну на кримські авантюри 1736 і 1737 років. Честь царської династії та її секрети доводилося захищати силою зброї.

Парадокс історії! Навіть дипломати-московити майже відкритим текстом визнали цей велетенський облудний парадокс. Послухаймо:

«Прикладом можуть служити заходи російської дипломатії у зв'язку з укладенням Бєлградського договору 1739 року, який вважається найневдалішим за всю історію російської дипломатії, оскільки плоди війни з Туреччиною, задля яких поклали 100 тисяч солдатів, упустили зі злочинною легкістю» [87, с. 428].

Московити чесно визнали: під час війни 1736–1739 років вони «ні за цапову душу» поклали трупами понад 100 тисяч солдатів. Хоча, слід визнати, що покривати землю сотнями тисяч трупів для російських правителів не дивина віддавна.

6. Про діяльність Єлизавети Петрівни (1741–1761) на поприщі фальсифікації російської історії говорити не станемо. Імператриця не була настільки розумною, щоб займатися цим питанням. Проте її оточення та інстинкт самозбереження штовхали Єлизавету тим же шляхом фальсифікації, тим більше, що до цієї праці було залучено Академію наук імперії. У березні 1753 р. Єлизавета Петрівна запропонувала М.В. Ломоносову написати «історію Російську», що той особисто засвідчив «в представленні до канцелярії Академії наук 12 березня 1757 р., ...що в березні 1753 р. чув наймилостивіше повеління..., щоб я доклав старань своїх до написання Російської історії» [19, с. 574].

Не будемо повторювати розповідь про те, як праця патріота Московії М.В. Ломоносова зазнала цензури і була переполовинена. Тільки після уважного її вивчення Катерина II дозволила видати в 1766 році першу половину книги М.В. Ломоносова «Стародавня Російська

історія від початку Російського народу до смерті великого Князя Ярослава Першого, або до 1054 року» [88, с. 1–140].

Друга половина книги «Михайли Васильовича» світ не побачила, хоча була доведена до «великого князя Івана Васильовича, коли Росія зовсім звільнилася від татарського поневолення» [19, с. 576].

На початках (у тридцяті–шестидесяті роки XVIII століття) дозволялося друкувати лише ті історичні твори, які строго відповідали Петровому Кенігсберзькому літопису. І тільки! Всі інші думки, викладені в рукописах, тут же вилучали і здебільшого знищували. Щодо цього дуже характерний приклад дисертації Г.Ф. Міллера «Походження імені і народу Російського», яку обговорювали на 29-ти засіданнях Академії наук від 28 жовтня 1749 року до 8 березня 1750 року. Г.Ф. Міллер у своїй дисертації спростовував масу московських «байок, здогадів і вигадок», пропонуючи виключити їх з історичної доказової бази. У відповідь на один із закидів М. В. Ломоносова Г.Ф. Міллер писав: «Щоб показати схожість назви русів з назвою роксоланів, противник (Ломоносов.—*В.Б.*) пропонує нам слово «россіани», яким зараз люблять називати себе руські... Саме слово «россіани» виникло і ввійшло в обіг надто недавно, щоб служити тут доказом. У стародавніх книгах та письмових пам'ятках воно не трапляється» [19, с. 43].

До речі, Ломоносов, крім цієї історичної брехні, у своїй суперечці з Міллером використовував багато інших вигадок. Просто дивуєшся, читаючи елементарні нісенітниці в його книзі «Короткий Російський літопис з родоводом. Твір Михайла Ломоносова», видання 1760 року. Послухаймо для прикладу лише один його «шедевр»: «Слов'яни і Чудь по-нашому, Сармати і Скіфи за зовнішніми письменниками, були стародавніми мешканцями в Росії. Єдинорідність Слов'ян із Сарматами, Чуді зі Скіфами... незаперечна»[89, с. б/н, § 1].

Така бездоказова нісенітниця виходила від «геніального російського вченого». Не стану наводити десятки подібних «шедеврів» Ломоносова.

Але повернімося до дисертації Г.Ф. Міллера. Ось яке рішення прийняли М.В. Ломоносов зі своїми прибічниками після консультації з імператрицею Єлизаветою Петрівною:

«...24 вересня 1750 р. Канцелярія надіслала Професорському зібранню указ про знищення дисертації Міллера, «оскільки вона упереджена щодо Росії» [19, с. 530].

Як бачимо, у російській історичній науці перемогли «байки, здогади та вигадки», бо вони «не упереджені до Росії».

І так було у всі часи.

7. У нашому дослідженні вже не раз ішлося про те, що основну роботу з фальсифікації російської історичної науки виконала імператриця Катерина II. І це цілком природно. Адже її попередники тільки шукали і вказували шляхи фальсифікації, а при Катерині II виконано весь комплекс цих робіт. Було створено «Комісію для складання записок про стародавню історію, переважно Росії», було «знайдено» сотні так званих «загальноросійських літописних зводів», було остаточно «зачищено» від давніх національних літописів усю землю імперії, було вилучено, вивезено і засекречено архівні матеріали всіх народів. І, врешті, в імперії було запроваджено потрійну цензуру на будь-який друкований матеріал. А люди, які мали доступ до архівних матеріалів, були змушені давати владі клятви про нерозголошення таємних документів. Згадайте листування А. Шлецера з Г. Міллером або Г. Міллера з А. Олсуф'євим—секретарем імператриці.

Оскільки діяльність Катерини II якнайповніше висвітлена в нашій книзі, то повторюватися не буду. Хочу звернути увагу читачів на ті історичні матеріали, які, без сумніву, з'явилися в катерининські часи. Зупинимося лише на найпомітніших.

Патріарший список (Никонівський літопис) (1767–1792). Знаючи, що в Московській православній церкві за багато століть назбиралося чимало церковного та історичного матеріалу, і розуміючи, що за ним встежити практично неможливо, навіть якщо вести постійний облік і час від часу вилучати у схови, Катерина II вирішила весь матеріал відредагувати й узаконити. При цьому не варто забувати, що вона знала про існування і «Книги Ступеневої Царського родоводу», і «Особового літописного зводу», і «Царственої книги». Навіть більше, весь цей матеріал був у її власних руках, хоч і не весь вона редагувала.

1767 року Катерина II створила редакційну раду для видання «Патріаршого списку», куди увійшли митрополит і все той же Г.Ф. Міллер—він на той час був ще «розумним».

Книгу редагували настільки ретельно, що її 8 томів виходили з 1767 до 1792 року, понад 25 років.

«Н(иконівський) л(ітопис) становить собою велетенську компіляцію, створену на основі використання багатьох, у т. ч. і не збережених до нашого часу, джерел. Укладачі Н(иконівського) л(ітопису) піддали наявні у них іст(оричні) матеріали знач(ній) редакційній обробці і створили концепцію, згідно з якою керівна роль у створенні Рос(ійської) д(ержави) належала моск(овським) князям, що діяли в союзі з церквою» [18, том 18, с. 15].

Слово «компіляція» в перекладі з латинської означає «крадіжка, грабіж».

Російська історична наука намагається переконати весь світ, що подібний грабунок стався в часи Патріарха Никона, у другій половині XVII століття. Але це звичайна московська байка. Бо книга вперше побачила світ у катерининський час, коли **й була узаконена як «Патріарший список» літопису**. Никон ніколи не був прихильником ідеї, «згідно з якою керівна роль в утворенні Російської держави належала московським князям», ос-

кільки підтримував ідею «священство вище за царство» і «намагався протиставити владу патріарха владі царя» [18, том 18, с. 15].

До речі, Никон (1605–1681) був абсолютно неосвіченим селюком, походив з мордви, але, виявляється, досконало знав історію Московії, Золотої Орди, Київської Русі, Візантійської і Римської імперій тощо.

Звичайна московська брехня!

Ідею, «згідно з якою керівна роль в утворенні Російської держави належала московським князям», сповідувала імператриця Катерина II та її оточення.

«Записки стосовно Російської історії» (1783–1784). Під час праці над своїм першим списком—Патріаршим літописом, Катерина II вперше відчула весь грандіозний масив матеріалу, який необхідно було осмислити, переробити і подати російському та світовому читачеві в потрібному трактуванні й інтерпретації. Ось чому, паралельно з роботою над Патріаршим списком літопису, в 1783–1784 роках у Санкт-Петербурзі, в «Собеседнике Российского Слова» вона видала «Записки стосовно Російської історії», де дуже чітко і послідовно виклала свою (державну) концепцію російської історії.

«Записки»—це не літопис, не виклад матеріалу, а бачення матеріалу і стиль його подання в літописах. Простіше кажучи, це—вказівки, як трактувати історію Московської держави.

«Записки» складалися як для внутрішнього, так і для зовнішнього вжитку. Вони наводили стрижневі історичні факти і давали їм катеринінське (тобто державне) тлумачення. Кожному зрозуміло, що інші трактування історичних подій після виходу «Записок стосовно Російської історії» в 1783–1784 роках заборонялися.

А далі—пішло-поїхало. Не стану перелічувати всі «загальноросійські літописні зводи», знайдені в катеринінські часи. Все підганялося під російську імперську потребу. Фальсифікували настільки, що згодом видатний

академік О.О. Шахматов навіть змушений був визнати повну невідповідність первинного тексту тому текстові «Повісті минулих літ», який дійшов до нас.

Мені здається, що сам факт втручання людини в геніальний твір свідчить про несприйняття нею цього твору, про величезну підлість людини.

Перед нами картина злочину панівної верхівки Російської імперії.

Я не знаю країни на світі, де подібні злочини держава брала б під свій захист, а сама облуда ставала домінантною в державній ідеології. Однак цікаво, що історична брехня була догматом і для царської влади, і для комуністів-більшовиків, і для так званих демократів. Парадокс світової історії!

Згадаймо: панівна комуністична ідеологія в Російській імперії зуміла протриматися тільки 74 роки, фашистська панівна ідеологія в Італії та Німеччині протрималася 20 років, а ідеологія полпотівского комунізму проіснувала лише кілька років.

Однак московська ідеологія «третього Риму» та нав'язування народам «щастя» в російській інтерпретації, під які підганялося все і вся, домінують у московитів донині. Згадайте хоча б «примушування до миру Грузії». Сьогодні в ідеології московської влади змішалося докупи геть усе. І навіть комунізм з фашизмом поріднилися в їхніх головах. Послухайте будь-якого московського урапатріота—і переконаєтеся в цьому.

Адже недарма справжній патріот сьогоднішньої демократичної Росії академік Юрій Афанасьєв дав таку характеристику теперішній країні:

«Те, що я скажу зараз, не прийнято говорити на наукових конференціях. «Реал-політік»—це політкоректність, якої дотримується більшість країн Західної Європи,—призводить до ситуації, приблизно співмірної з тією, що була з гітлерівською Німеччиною в 30-ті роки. Такою сьогодні є Росія. Принаймні вона рухається цим шля-

хом. Слід сказати, що «реал-політік» зародилася не нині, вона існувала і в 30-ті роки. Про Радянський Союз у ті роки зовсім не говорили такими словами, як про фашистську Німеччину. Відомо, до чого це призвело. Сьогодні історія повторюється. Ні в кого немає ні мужності, ні бажання сказати це» [102, с. 6–7].

Чудові слова сказав справжній патріот Росії, великий історик сучасності.

Основною причиною, яка постійно підштовхує Росію чи то до комунізму, чи то до фашизму, чи то до звичайного бандитизму, є брехня від самих початків. Не можна жити брехнею!

На науковій конференції «Геополітика, примирення і пам'ять» у своїй доповіді «Про нездоланне минуле Росії» академік підкреслив, що «і в теперішній час у країні повністю затребувана стара історична облуда».

Навіть «на обмеженому просторі університету» читати лекції з російської історії «на підставі логіки і фактів... із залученням останніх здобутків історичної науки не тільки російської, а й світової»—йому не вдалося. Влада не дозволила.

Навіщо я про те нагадую?

Здавалось би, нами це питання пройдене.

Але ніхто не має права забувати—з чого в Німеччині починався фашизм. Саме так! З незадоволених амбіцій, з приниженої самосвідомості, заснованої на історичній брехні.

А ця історична облуда та історичний бандитизм супроводжують московську владу не одну сотню років.

Московський улус Орди

1

Настав час уважніше вивчити державний устрій і закони, які діяли на величезній території так званої ростово-суздальської землі після її підкорення ханом Батиєм (тобто під час входження країни Моксель до складу Золотої Орди—з 1238 до 1502 року). Саме в ті роки з диких фінських племен, частина з яких ще перебувала на рівні кам'яного віку, завдяки зусиллям централізованої золотоординської влади і жорстким законам династії Чингісидів зародилися паростки етносу московитів та їх державності.

Нова культура та нові закони, які з'явилися на теренах тайгової «Залешанської землі», стояли значно вище від попередньої культури і законів. Та головне—вони були обов'язковими для виконання. Ханська влада в ростово-суздальській землі усі ці 265 років була жорстокою і, як ми побачимо, всевидячою. Відокремленого розвитку ростово-суздальської землі поза впливом татарської влади не існувало. Навіть побіжний перегляд фактів цілком і повністю спростовує цю популістську московську побрехеньку.

Згадаймо, в середині XIV ст. за велінням ханші Тайдули (дружина хана Джанібека, який правив Золотою Ордою з 1342 до 1357 року) було засновано татарське поселення Тула. І не просто засновано, а наповнено татарськими мешканцями. У самій серцевині майбутньої Московії!

Ще наочнішим прикладом є утворення в 1445 році татарського Касимівського ханства (царства). Його для свого сина Касим-хана створив золотоординський (з 1438 року—казанський) хан Улу-Мухаммед, внук знаме-

нитого Тохтамиша. Столицею ханства стало тодішнє містечко на Оці Городець-Мещерський, яке згодом перейменували на честь Касим-хана на Касимов. Та ще цікавіше, що до складу Касимівського ханства входило місто Володимир! Існують історичні свідчення цього.

Московські історики в це питання теж внесли масу брехні.

Про все це ми будемо вести мову у цій частині книги. Ми побачимо, що всю ростово-суздальську землю (а згодом—Московію) заполонили різні **золотоординські правителі й чиновники, як-от: ханські баскаки, посланці, митники, вагарі, данники (по-іншому—розкладники подушного), кормовики, дорожники, заставники, ямщики (доглядачі служби), які перебували на базарах, повісники** та багато інших. Зрозуміло, що десятки ханських служб у ростово-суздальській землі з'являлися поступово, але неухильно і як влада з часом набували сили й міцності.

Московські історичні джерела не доносили правди про цю сторону свого буття. Можливо, нам би довелося при вивченні цього питання пересуватися навпомацки і наосліп. Однак трапилося так, що на початку становлення московської державності, а саме в XVI столітті, за Івана IV (Грозного), виник дуже жорсткий економічний конфлікт між московською владою і московською Церквою. В першому томі книги йшлося про московську експансію, тобто про війни та захоплення чужих міст і земель: знищення Новгорода, завоювання Казані й Астрахані, Лівонську війну тощо. Зрозуміло, що всі ці бандитські походи й загарбання вимагали колосальних економічних зусиль. Хоча московська Церква отримувала свою частку від розбою і захоплень, проте ділитися з владою своїм добром і привілеями не збиралася. А коли цар Іван Грозний пригрозив репресіями і можливістю застосувати силу, владики Церкви

вперше обнародували ханські ярлики, видані царевими попередниками—«старими царями».

Так «випустили джина з пляшки». Приховати згодом ті обнародувані сім ярликів, виданих золотоординськими ханами московським митрополитам, не було можливості. Вони були зафіксовані.

Цілком природно, що московські царі пред'явити свої ханські ярлики не мали ні найменшого права. Хоч і мали їх на руках. У XVI столітті такі документи ще зберігалися у всіх родах колишніх князів «Залешанської землі». Ці ярлики свідчили про «васальне життя» московських князів. Ось чому жоден з них ніколи не був пред'явлений людству; ось чому Петро I і Катерина II так старанно «зачищали» всі архівні матеріали України, Литви, Поволжя, Уралу, Сибіру та інші; ось чому довгих десять (чи більше) років працювала катерининська «Комісія»; ось чому Петро I «скопіював» Кенігсберзький літопис. Не забуваймо про це!

Послухаймо російського професора Михайла Дмитровича Приселкова (1881–1941), який дуже багато зробив для вивчення ханських ярликів московських митрополитів:

«...Колись у першій половині XVI ст. (напевне, між 1503 і 1550 рр.) невідома особа, проникнута пристрасною ідеєю про невідчужуваність церковних і монастирських земель, звернулася, як до засобу захисту, до обнародування тих ханських ярликів, які можна було знайти в архіві митрополита («єликоже обретохом во святішій митрополії старих царей ярлики»). На думку цієї особи ярлики повинні були—зіставленням милостей до церкви...—показати хибний шлях, на якому стояла (нова.—*В.Б.*) правляча верхівка...» [31, с. 63].

Для подальшої роботи наведемо ще одну цитату з книги професора: «Митр(ополит) Макарій (припускають, що це він обнародував ханські ярлики.—*В.Б.*) налічує сім ярликів, як і в розширеній колекції, перераховує митро-

политів, які отримали ці ярлики: Петро, Олексій, Михаїл, Іван і Феогност, імена яких знаходимо і в розширеній колекції, крім імені митр(ополита) Івана, яке в розширеній колекції читається, як Іона... Але не числом самих ярликів митр(ополит) Макарій вказує нам на розширену колекцію. Він наводить ярлик Узбека (хан Золотої Орди.—*В.Б.*) митр(ополитові) Петру повністю... зміст цього ярлика настільки широкий, що справді нема потреби наводити інші ярлики» [31, с. 49].

Хочу повідати читачам, що, як і в усіх московських історичних документах, в ярликах не обійшлося без «анекдотичних пригод». Вони опубліковані у двох варіантах:

а) «розширена колекція ханських ярликів російським митрополитам»;

б) «коротка колекція ханських ярликів російським митрополитам».

«Ханські ярлики російським митрополитам були надруковані вперше Мик. Новиковим у VI ч. «Стародавньої Російської Вівліофіки» з неназваного ним списку» [31, с. 1].

У публікації М.І. Новикова подано «розширену колекцію ханських ярликів», тобто їх сім, і митрополити подані під такими іменами: Петро, Феогност, Олексій, Михаїл, Іона. Звертаю увагу читачів на той факт, що святителі з цими іменами справді займали московську митрополію. Питання лише в тому, як це відбувалося. Будемо вважати, що митрополит Макарій, вперше подаючи ярлики й оголошуючи імена своїх попередників, не міг плутати їх.

Доведу до відома читачів деякі приховувані московитами факти стосовно публікації Миколи Івановича Новикова (1744–1818). Вперше він опублікував «Вівліофіку» в 1773–1775 рр., ще до жорсткої катерининської цензури 1787 року про заборону друкувати і продавати «всі книги, до святості стосовних, котрі не в Синодальній типографії друковані» [42, с. 35].

Тому, як кажуть, ця публікація М.І. Новикову «зійшла з рук»: він відбувся письмовим попередженням від Адама Олсуф'єва. Проте у 1788–1791 рр. Новиков перевидав «Стародавню Російську Вівліофіку» в 20 частинах, доповнивши її матеріал описом уральських і сибірських заводів та рудників, двінським та нижегородським літописами та іншим (перше видання складалося з 10 частин). Цілком природно, що на друк «книг, до святості стосовних» йому ніхто дозволу не давав. Як тільки про видання стало відомо імператриці, Новикова одразу ж було заарештовано. Катерина II з «Російською Вівліофікою» працювала серйозно.

Пропоную заглянути до щоденника відомого нам О.В. Храповицького:

«2 травня (1792 року.—*В.Б.*). З Московської пошти отримано таємне донесення кн(язя) Прозоровського про взяття М. Новикова з його села: він уже допитаний... і зізнався у продажі раніше надрукованих заборонених книг церковних» [42, с. 266].

«18 травня (1792 року.—*В.Б.*). Подав я пакет Шишковського і, переправивши, переписав Указ, заготовлений ним, до Шлюссельбурзького коменданта про... прийняття та отримання арештанта, якого пришле Кн(язь) Прозоровський (це буде Новиков). Указ підписаний, але, викликавши мене, вичитували, навіщо не сам приніс, а послав із Захаром, хоч і говорив я, що грамоти не знає» [42, с. 267].

«29 травня (1792 року.—*В.Б.*). Дізнався я, що у Шлюссельбурзьку фортецю привезений Новиков» [42, с. 268].

«2 серпня (1792 року.—*В.Б.*). Вийшов Указ, підписаний 1-го Серпня, про утримання Новикова 15 років у фортеці Шлюссельбурзькій» [42, с. 272].

Цими виписками, що стосуються справи книговидавця Миколи Івановича Новикова, я хотів підкреслити усю важливість та серйозність ставлення імператриці Катерини II до історіографії Московської держави. Тут не

допускалося жодних жартів та легковажності. На боротьбу з інакомисленням було поставлено всю державну машину: Таємну канцелярію імперії (Степан Іванович Шишковський) зі своїми тортурами, катівнями й карцерами; місцевих військових намісників (у Москві—генерал-аншеф князь Олександр Олександрович Прозоровський); Священний синод (граф О.І. Мусін-Пушкін); Цензорський комітет тощо. Цілком зрозуміло, що М.І. Новикову висували й інші звинувачення. Про них ми не будемо говорити.

Слід зазначити, що друкарня М.І. Новикова не друкувала церковної літератури. Цей факт засвідчив своїм протоколом (описом) московський прокурор А. Тайльс. Але 11 лютого 1793 року Катерина II своїм указом розпорядилася вилучити і спалити всі книги, видані новиковською друкарнею, що тут же й виконали: згоріло 18 656 книг, серед яких «Стародавня Російська Вівліофіка», «Короткий нарис з географії», «Геометрія», «Правила християнського життя», «Історія про російську комерцію», «Настанови для піхотних офіцерів з фігурами» та ін.

Катерина II добре розуміла: тексти ханських ярликів московським митрополитам можуть з часом стати загрозою для російської історичної брехні. Ось чому новиковське трактування перекладу ханських ярликів пішло з димом. Але ми добре знайомі з хитрістю й підступністю російської імператриці. Тому вважати, що вона обмежилася спаленням новиковської «Вівліофіки», було б наївно. Не такою була ця людина, ця августійша особа, не в її характері було відступатися. Вона повинна була відповісти хитріше і підступніше. І Катерина II наші «надії» виправдала.

Ми пам'ятаємо, що в 1792 році був виданий так званий «Львовський літописний звід» під іменем «Літопису Руського». Звертаю увагу читачів, що за подібне видання в 1791 році «Вівліофіки» М.І. Новикова посадили на 15 років у «Шлюссельбурзьку фортецю», в камеру смерт-

ників, у якій в 1762 році задушили чоловіка Катерини II—Петра III.

Відчуваєте безглуздість ситуації? В тому й уся розгадка! Жодного стосунку «російський архітектор і теоретик архітектури, графік, поет, музикант, винахідник» Микола Олександрович Львов до так званого «Львовського літописного зводу», виданого у 5-ти томах 1792 року, немав. Цю назву для п'ятитомного «загальноросійського літописного зводу» придумали московити значно пізніше. У 1792 році цей звід був виданий катерининською «Комісією» під назвою «Літопису Руського». Всього-навсього! Саме в тому «Літописі Руському» подано нову редакцію «ханських ярликів російським митрополитам», так звану «коротку колекцію». Катерининську!

Послухаймо професора М.Д. Приселкова:

«У 1792 р. ярлики були знову надруковані у складі «Літопису Руського»... Навряд чи можна сумніватися, що ярлики «Літопису Руського» взяті укладачем цього зводу з якоїсь колекції ярликів і незграбно припасовані до літописного тексту» [31, с. 2].

Подамо ще один висновок професора: «...текст колекції ярликів новиковського видання і текст колекції Львовського літопису дуже різняться між собою, причому останній коротший» [31, с. 4].

Ознайомившись із новиковською «Вівліфікою», Катерина II та її «Комісія» зрозуміли, що вже неможливо заперечити сам факт існування ханських ярликів. Митрополити в XVI ст. через власну необачність, коли в Московській державі ще дуже добре пам'ятали своїх «старих царів», довели до відома громадян систему управління Золотою Ордою. І не просто, так би мовити, ляпнули, а нагадали про існування писемних джерел у своїх руках. Звичайно, ті «митрополичі ханські ярлики» були забрані з Церкви ще за часів Петра I. Швидше за все, Катерина II і деякі члени знаменитої «Комісії» були ознайомлені з оригіналами тих ханських ярликів. І слід розуміти, що

«ханські ярлики російським митрополитам» писалися державною мовою Золотої Орди, якою в XIII–XV століттях була староуйгурська (тюркська) мова.

Якщо б імператриця та її «Комісія» ставили собі за мету донести до нащадків історичну правду, то, без сумніву, в так званому «Львовському зводі» були б надруковані паралельно оригінали та переклади ханських ярликів. Проте цього не сталося. І не могло статися. Мета московської влади була іншою: потрібно було приховати історичну правду про місце Московського улусу в складі Золотої Орди. Тому новиковський варіант перекладів «ханських ярликів російським митрополитам» пішов з димом, а на світ з'явився новий переклад—скорочений. Але й це дрібниця. Головне—один ярлик зник. І ханських ярликів стало не сім, а шість. Ще цікавіше те, що митрополита Іону чомусь стали іменувати Іваном. Всі подібні маніпуляції російська державна машина проробляла неспроста. Готувався так званий «науковий фундамент» для ліквідації ханського ярлика, в якому згадується митрополиче ім'я Іона.

В 1819 році російська Академія наук видала офіційне «Зібрання Державних Грамот і Договорів», де вже узаконено лише шість «ханських ярликів російським митрополитам». І, як зрозуміли читачі, «зі 7 бракує ярлика... тому митрополитові, ім'я якого читається у списках розширеної колекції—Іона» [31, с. 8].

Знаєте чому? Спрацювала так звана московська «наукова база».: за словами професора М.Д. Приселкова, «такого митрополита не було на Русі за весь час татарської неволі» [31, с. 8].

Він мав на увазі митрополита на ім'я Іван. Але митрополит Іона в московському православ'ї відомий: це перший неканонічний митрополит Московії, який посів кафедру в 1448 році і займав її до 1461 року.

Академія наук у своєму офіційному «Зібранні Державних Грамот і Договорів» (Москва, 1819) «встановила

дати видання «ханських ярликів російським митрополитам». Ось вони: «Щодо ярлика Менгу-Тимура «можна вважати, що цей ярлик писаний між 1270 і 1276 роками»; ярлик Узбека митр. Петру, «писаний близько 1313 року»; ярлик Тайдули митр. Феогносту «писаний близько 1333 року»; ярлик Тайдули митр. Олексію «писаний між 1353 і 1357 роками»; ярлик Бердибека митр. Олексію «писаний близько 1357 року» і, нарешті, Атюляка митр. Михаїлу «писаний 1379 року» [31, с. 9].

Тепер ви, шановні читачі, повинні розуміти, чому викинуто з переліку «ярлик митрополиту Іоні». Він був страшний для «нових царів» тим, що подавав та уточнював період перебування Московського улусу в складі Орди, більше того—до певної міри спростовував брехню про «Куликовську битву Москви за незалежність». Адже і в XV ст. Москва була слухняною, відданою Орді й беззаперечно виконувала повеління «старих царів».

Митрополити, пред'являючи «новим царям» Московії свої ярлики, охопили фактично весь період правління «старих царів»—від 1270 до 1461 року. Бракує 32 років на початку правління і 41 року—в кінці. Але це тема окремої розмови. І ми її ще торкнемося.

Таким чином, існує цілком достатня кількість золотоординського офіційного матеріалу, який охоплює практично весь період входження Московського улусу до складу імперії Чингісидів, щоб судити про місце Московської православної церкви в державній єрархії Орди: про те, як Церквою управляли, кому вона підпорядковувалася, як відбувалося призначення митрополитів на кафедру, кому Церква служила і т. ін. Звичайно, переклади ханських ярликів сфальшовані та спотворені московською владою і церковними ієрархами в бік надання московитам більшої ваги та незалежності. Проте навіть ті переклади «ханських ярликів московським митрополитам», які дійшли до нас, дають змогу зробити цілком конкретні висновки та судження.

Це вже провина московитів, що, маючи оригінали ханських ярликів у XVI столітті, вони не дозволили людству побачити їх в оригіналі.

Як уже говорилося вище, московська влада дуже ретельно приховувала свою, по суті рабську, залежність від ханів та чиновників Золотої Орди. Особливо це стосувалося періоду 1300–1500 років. Адже всім втовкмачували: у 1380 році відбулася «визначна Куликовська битва за визволення» і «настало практичне звільнення». Цілком природне національне прагнення оповили величезною історичною брехнею.

Як московити не пробували приховати, збереглися й ханські ярлики, що стосувалися московських князів і цивільних законів, які панували в Золотій Орді.

З тих далеких часів дійшло до наших днів декілька безцінних оригіналів ханських листів, ханських тарханних грамот і ханських ярликів. Повторюю—оригіналів! І звичайно, збереглися ці величні раритети не в Московії, а в сусідніх народів. Серед них:

1. Грамота хана Золотої Орди Менгу-Тимура рижанам про вільний проїзд і торгівлю (1266 рік).

2. Ярлик тарханний хана Золотої Орди Тохтамиша Бек Хаджі (1391 рік).

3. Лист хана Золотої Орди Тохтамиша польському королю Ягайлові (1392 рік).

4. Ярлик тарханний хана Золотої Орди Тимур-Кутлука Мухаммеду (1397 рік).

5. Ярлик тарханний кримського хана Саадет-Гірея Тайкію (1524 рік).

Збереглися також сотні підтверджень російських істориків, особливо В.М. Татіщева і М.М. Карамзіна, які засвідчили входження Московії в єдину державу—Золоту Орду, управління якою відбувалося зі столиці—Сарая.

Щоб читачі не подумали, що оригінали різноманітних ханських ярликів зберігалися тільки до XVI століт-

тя (тоді були озвучені «ярлики російським митрополитам»), я наведу надзвичайно цікаве свідчення князя М.А. Оболенського з його листа до професора Казанського університету Мірзи А.К. Казем-Бека від 9 жовтня 1837 року:

«По-перше, він позитивно вирішує питання, якою мовою і якими літерами писалися старовинні Ханські ярлики до Великих Князів Російських (маються на увазі ростово-суздальські.—*В.Б.*), а тому нічого дивного, що в описі Царського Архіву, надрукованому в Актах Археографічної Експедиції, т. 1, на с. 345 сказано: "Короб 148. А в ньому дефтері старі від Батия та від інших царів, перекладу їх нема, ніхто перекласти не вміє". Уйгурські літери і в наш час багатьох вчених бентежили, а стародавніх наших перекладачів з мови татарської просто загнали у глухий кут...» [33, с. 35].

А в виносці міститься ще одне повідомлення: «Там само, на с. 345: «Короб 101. А в ньому грамоти шертні Кримські... белерменським письмом, а також грамоти Салтанові, перекладу їх нема"» [33, с. 35].

Фактично всі ханські ярлики в XIII–XV століттях писалися тюркським (уйгурським) письмом. І соромно за відверту брехню князя М.А. Оболенського, бо він брехав не задумуючись, а можливо, з метою щось приховати. Адже цілком очевидно, якщо ханські ярлики в Золотій Орді упродовж сотень років писалися уйгурською мовою, то ті люди, яким вони призначалися, дуже добре розуміли текст: і ростово-суздальські князі, і тисячі чиновників тієї землі—як московити, так і татари. В XVI столітті у Московії теж знайшлися люди, які переклали «ханські ярлики московським митрополитам». А у XVIII столітті вже існували університет і Академія наук, де тюркологів знайшовся б не один десяток. І сам князь М.А. Оболенський був одним із кращих знавців тюркських мов, зокрема уйгурської. Та й посада, яку князь довгі роки займав, зобов'язувала його зберегти для нащадків старовинні державні раритети: ханські ярлики та грамоти.

Ось декілька слів про князя:

«Оболенський Михайло Андрійович (1805–1873), князь, історик-архівіст. У 1840–1873рр.—директор Моск(овського) архіву Мін(істерст)ва закорд(онних) справ. Зібрав багато писемних та речових джерел з історії Росії...» [18, том 18, с. 206].

Ми вже мали справу з членом катеринінської «Комісії» М.М. Бантиш-Каменським, який завідував Московським архівом протягом 1783–1814 років і, до речі, прийняв управління з рук знаменитого Г.Ф. Міллера. Згодом завідування архівом перейшло до іншого члена катеринінської «Комісії»—О.Ф. Малиновського, а вже від нього—до князя М.А. Оболенського. Московський архів завжди перебував в особливо надійних руках. Якщо Бантиш-Каменський свого часу писав про стоси «дорогоцінних старовинних актів Києво-Печерської лаври», оригінали яких ніколи не були надруковані в імперії, то його наступник звертав увагу на документи «від Батия та від інших царів (Золотої Орди.—*В.Б.*)», начебто не перекладених.

Здичавіла Московія! Зовсім забула свою державну мову!

До речі, зауважте: «Акти археологічної експедиції»— це «Акти, зібрані в бібліотеках та архівах Російської імперії,... серія документів з історії Росії, вид(аних) Археологічною комісією (т. 1–4, СПБ, 1836–38)» [18, том 1, с. 361].

Саме в ті роки князь М.А. Оболенський і казанський професор Мірза Мухаммед Алі Казем-Бек (1802–1870) перекладали знамениті ярлики золотоординських ханів Тохтамиша і Тимур-Кутлука. Але, як виявилося, і ці вчені мужі не були допущені до перекладу документів «від Батия та інших царів» і до «грамот шертних Кримських».

Найважливіші документи Золотої Орди, відібрані у різних народів під час «зачистки» російського історичного простору, як і київські старовинні літописні шедеври, були недоступні навіть для дуже довірених людей.

У кожного, хто має здоровий глузд, повинно з'явитися цілком резонне запитання: що ж приховується за цією великою московською неприродною «грою в хованки» з минулим?

Пропоную поглянути в очі історичній правді.

2

Підкоривши в 1236–1237 роках Волзьку Булгарію, хан Батий з частиною свого війська (близько тридцяти тисяч) не покочував на південь. У Булгарії він зіткнувся з таким явищем, як заготівля сіна для худоби на зиму. І тому в літню пору 1237 року підкорені ним булгари заготували достатню кількість сіна для тридцятитисячного ханового корпусу.

У той час як головні військові сили разом з худобою (а це мільйонні табуни) відкочували на південь, тридцятитисячний корпус під командуванням Батия з півночі сучасної Саратовської області повернув на захід і за два місяці пересування дістався до місць на лінії сучасних Липецька—Тамбова. Як бачите, хан не поспішав, жодні народи йому не загрожували, а трохи далі на південний схід, з лівого та правого берегів Волги, перебували його головні сили.

Тут, на річці Воронеж, хан Батий та його люди вперше зустрілися з князями так званих рязанської та ростово-суздальських земель. І не просто зустрілися: на річці Воронеж прибульці звеліли князям підкоритися, увійти до складу єдиної держави і платити щорічну десятину. Цілком зрозуміло, що не всі князі погодилися на ці принизливі умови.

Звертаю увагу читачів на той факт, що вже в ті роки в імперії Чингісидів діяв звід законів—так звана Яса Чингісхана.

«Як сповіщає перський історик... Джувейні, всі закони та постанови Чингіз-Хана, згідно з його бажанням, були

записані в книгах, і це зібрання дістало назву великої яси, відомої іншим народам під іменем Чингіз-Ханової яси» [40, с. 23–24].

Яси Чингісхана дотримувалися всюди, де правили Чингісиди. «Батий, засновник Золотоординського царства, висловлювався точно так само (як Чингісхан.— *В.Б.*): «Всякий, хто порушить Ясу, позбудеться голови»,— засвідчує російський професор Ілля Миколайович Березін (1818–1896), знаменитий учень знаменитого професора М. Казем-Бека [40, с. 22].

Понад 40 років І.М. Березін був професором Петербурзького університету, тобто заслуговував повної довіри з боку московитів.

Навіщо я про це пишу? А ось навіщо: якщо читачі почнуть читати «загальноросійські літописні зводи» катерининської «Комісії», то звернуть увагу—виходить, ніби всі рязанські, ростово-суздальські князі й міста тих земель не підкорилися волі хана Батия, а стали на свій захист. Це відверта неправда! Такого не сталося!

Чимало князів, єпископів, міст, сіл, монастирів, церков тощо прийняли умови хана й увійшли до складу єдиної держави, схиливши голови перед ханом.

Весь секрет у тому, що Яса Чингісхана вимагала смерті кожного, хто підняв зброю на татар або, не підкорившись, тікав від завойовників.

«Чингіс-Ханова яса забороняє брехню, крадіжку, перелюб, приписує любити ближнього, як самого себе, не чинити кривд і забувати їх назавжди, щадити країни і міста, які підкоряються добровільно, звільняти від усякого податку і шанувати храми, присвячені Богові, а також і служителів його» [40, с. 32].

Такою є правда, і про неї слід пам'ятати.

Ще раз свідчимо: перша зустріч рязанських князів із Батиєм та його полководцями відбулася пізньої осені 1237 року на річці Воронеж. Я на цьому акцентую увагу читачів тому, що далі сталася подія, яку російська історична наука замовчує.

У зв'язку з тим, що Великий князь рязанський відмовився підкоритися ханові, Батий рушив зі своїми військами підкорювати країну Моксель. Таким спільним іменем у ті часи називалися всі князівства рязанської та ростово-суздальської земель. У другій книзі цій назві присвячено окремий розділ («Післямова»).

А далі розгортайте карту—і дивіться. Першим монастирем, який трапився на шляху військ хана Батия, став Богословський монастир. До речі, він був єдиним монастирем у сучасній Рязанській області, заснованим до 1237 року. І щоб далі не плутати, нагадаю читачам декілька істин із минулого—звичайних, географічних.

«Рязань Стара, городище (пл. 48 га) на правому березі р. Оки, поблизу м. Спаська, залишки колишньої столиці (в 12–13 ст.) Рязанського князівства. Вперше м. Рязань згадується у літописі під 1096... В 1237 місто було зруйноване монголо-татарами і поступово занепало. В сер(едині) 14 ст. столиця Рязанського князівства була перенесена до м. Переяславля Рязанського (зараз м. Рязань)...» [18, том 22, с. 469].

І ще одне географічне уточнення:

«Початково Р(язанню) наз(ивав)ся центр Рязанського князівства, розташований за 50 км на півд(енний) сх(ід) від суч(асної) Р(язані), тепер городище Рязань Стара» [18, том 22, с. 468].

Отже, Богословський чоловічий монастир розташовувався неподалік Старої Рязані, але був поза межами міста. Війська Батия підійшли до Рязані та Богословського монастиря одночасно, але поставилися до них по-різному: місто захопили і спалили, більшість мешканців або знищили, або взяли в полон (по суті, в рабство). Монастир же вцілів і процвітав протягом століть.

Жоден хан Золотої Орди за три сторіччя не чіпав ні власності, ні монахів монастиря. Цю велику таємницю московити завжди замовчували і підводили під неї якусь міфічну байку. Але все було до абсурду буденно та просто:

Батий від святих отців Богословського монастиря отримав благословення на завоювання країни Моксель.

Увійшовши в чужу землю і знаючи, що та земля має свого Бога, інакшого, як у Батиєвій країні, хан попросив монахів Богословського монастиря про благословенну молитву до їхнього Єдиного Бога. І, без сумніву, ігумен монастиря з монахами схилили голови перед Батиєм та його полководцями і дали ханові благословення на захоплення країни Моксель. І не дивуйтеся: тут нема нічого протиприродного, якщо послуговуватися логікою того часу і тих монахів. Монахи з ігуменом були тільки недавно охрещеними фінами і чітко знали від своїх владик, що «всяка влада—від Бога». Влада князя Рюриковича і його дружини теж була прийшлою. Тому монахи Богословського монастиря нічого надзвичайного не зробили. А оповідки про московський патріотизм—це всього-на-всього вигадки наступних століть.

Послухаймо велике церковне свідчення:

«Монастир... Богословський, чол(овічий), 25 верст від Рязані на березі Оки... Він заснований на початку XIII ст. ... «Існує легенда, що Батий, який громив околиці під час нападу свого на Російські (Рязанську.—*В.Б.*) області, наблизився до обителі з наміром її пограбувати; але, вражений раптовим жахом, замість грабунку забезпечив її скарбами і до ікони Богослова, що тоді була запрестольною, приклав герб і печатку свою золоту; та й після того виявляв до обителі повагу, через що вона не зазнала всезагальних злигоднів, які спіткали тоді інші монастирі. Руків'я цього чудотворного образу донині зберігається в ризниці, з написом, який розповідає про цю достопам'ятну подію,... печатка ж Батиєва взята, в середині XVII століття, Архиєпископом Рязанським Мисаїлом і... нею позолочена водосвятна чаша, яка нині є в Успенському Кафедральному Соборі, в Рязані» [43, с. 461].

Хан Батий і далі чинив за тим самим принципом: всі, хто схиляв голову і приймав його покровительство, за-

лишалися цілими й неушкодженими, а тих, хто не хотів скоритися або втікав, він знищував.

Перелічимо міста і монастирі—як зруйновані, так і вцілілі. Адже всі розуміють: під час війни можливі відхилення як в один, так і в інший бік.

Отже, міста, які вчинили опір військам хана Батия і зазнали знищення:

— **Рязань Стара**—була знищена першою, оскільки вчинила опір. «В 1237 місто було зруйноване монголо-татарами і поступово занепало» [18, том 22, с. 469].

— **Пронськ**—«був центром удільного князівства, розоряли його монголо-татари (1237)» [18, том 21, с. 95].

— **Володимир**—місто було спалене та пограбоване, а мешканці—вбиті, оскільки вчинили спротив військам, хоч сам великий князь Юрій Всеволодович у місті не перебував. Версія про «збирання війська» князем вельми сумнівна. Цю версію вважала сумнівною навіть Катерина II. Вище ми наводили її думку.

— **Суздаль**—у ВРЕ (третє видання) сказано: «У 1238 спалена монголо-татарами» [18, том 25, с. 56].

— **Юр'їв**—ВРЕ сказано: «У 1238 зруйнований монголо-татарами» [18, том 30, с.420].

— **Торжок**—вчинив опір. «В 1238 зруйнований монголо-татарами» [18, том 26, с. 105].

— **Козельськ**—місто вчинило найбільший опір. Став відомим завдяки мужній обороні навесні 1238 року проти війська хана Батия, який назвав К(озельськ) «злим містом» [18, том 12, с. 386].

На цьому завершимо перелік міст, які вчинили опір військам хана Батия взимку 1237–1238 років. Хочу нагадати читачам: Іпатіївський літописний звід у своєму описі Батиєвого нашестя на Рязанське і Володимирське великі князівства згадує лише такі міста, що піднялися на свій захист: Рязань, Пронськ, Володимир, Суздаль, Козельськ. У Лаврентіївському списку згадується і місто Коломна. Але в Іпатіївському літописі замість Коломн-

ни сказано «на Колодні», тобто на річці Колодні. На цьому закінчується список «російських міст», які не захотіли присягати на вірність ханові Батию.

А далі наводжу перелік міст Рязанського і Володимирського великих князівств, котрі присягнули на вірність імперії Чингісидів і сказали ханові Батию: «Ми віддаємо вам свої маєтки і всю свою землю! Ми ваші піддані!» Сподіваюся, читачі пам'ятають лист великого хана Гуюка, посланий Папі Інокентію IV. Іншим тоном, тим більше з убогою «Залешанською землею», хани ніколи не говорили.

Ось вони—міста, які присягнули на вірність ханові й добровільно увійшли до складу імперії:

— **Переяславль-Рязанський** [18, том 22, с. 468],
— **Муром** [18, том 17, с. 126],
— **Городець-Мещерський** [18, том 11, с. 496],
— **Коломна** [18, том 12, с. 443],
— **Ростов Великий** [18, том 22, с. 313],
— **Городець Волзький** [18, том 7, с. 122],
— **Нижній Новгород** [18, том 7, с. 139],
— **Волок-на-Ламі** [18, том 5, с. 326],
— **Твер** [18, том 11, с. 208],
— **Галич Мерський** [18, том 6, с. 66],
— **Ярославль** [18, том 30, с. 554–555].

Мабуть, були в країні Моксель й інші міста та села, які присягали на вірність родові Батия. Присягали не тільки міста й поселення, але також церкви та монастирі. Повсюдно! Були випадки, коли церква або монастир присягали на вірність ханові і возносили за нього молитви, а громадяни, швидше за все, ще нехрещені, або опиралися, або втікали. Тоді завойовники церкву або монастир, що їх благословляли, милували, а людей—ловили і знищували, їхні житла пускали з димом. Так, до речі, трапилося з Суздалем. Згадайте: місто було спалене, але не зруйноване. Разом із містом був спалений Кидикоцький Борисоглібський монастир.

Проте жіночий Ризположенський монастир, розташований у місті, був повністю збережений і отримав охоронну грамоту (ярлик) від хана Батия.

Послухаймо церковне свідчення: «Ризположенський, жіночий, 2 класу (монастир.—*В.Б.*), в повітовому місті Суздалі; існує з 1207 року... Під час Батиєвого нашестя, в 1238 році, коли Препод(обна) Єфросинія (інокиня.—*В.Б.*) була ще жива, місто Суздаль розорили Татари; обитель же збережена (разом із монахинями.—*В.Б.*) молитвами її і залишилася неушкодженою» [43, с. 41].

Молитва, звичайно,—дуже сильний засіб, але не варто помилятися. Оскільки хан Батий зі своїми братами та полководцями сповідували іншу релігію, то й для збереження монастиря та його монахинь потрібні були інші аргументи. Ними, згідно з Ясою Чингісхана, могли стати лише послух і покора. Що й зробив Суздальський Ризположенський монастир. Тут брехати недоречно.

Ми бачимо цілком конкретні вчинки: покірність та визнання влади й законів Чингісидів. Яса починала діяти!

Дуже важливо простежити, як відбувався процес завоювання країни Моксель. За твердженням арабських і перських істориків, завоювання лісистої, дикої території відбувалося методом звичайної облави: оточення місцевості з усіх боків та її прочісування. Тому було обрано зимову пору року, коли скрізь залишаються сліди життєдіяльності людини.

Нагадаю ще раз читачам: меряни, які на той час населяли ростово-суздальську землю, як і всі їхні фінські одноплемінники, жили розрізнено, дрібними общинами. Навіть М.М. Карамзін, говорячи про кінець XIV століття, засвідчив: «Достеменно невідомо, скільки ми щорічно давали Ханам, але відомо, що в 1384 році з кожного села збирали для них близько 12 золотників срібла, а село складалося тоді зазвичай із двох або трьох дворів» [41, том V, с. 207].

Такою є дійсність, і брехні вона не терпить. Пора року (зима) і метод завоювання (облава) були найсприятливішими та економічно найвигіднішими. Міст у країні Моксель була нікчемна кількість, та й більшість із них мало відрізнялися від сіл, хіба що кількістю дворів. Але навіть найбільші з них, такі як Рязань (Стара), Володимир, Суздаль і Ростов, не мали більше ніж по 2 тисячі населення, що й засвідчили археологічні розкопки середини XIX століття Тут куди не кинь—всюди історичний клин, який відсікає московську облуду.

Великий історик XIII століття Ала-ат-дін Ата-мелік Джувейні (1226–1283) у книзі «Історія завойовника світу» описав факт і процес завоювання країни Моксель у 1237–1238 роках. Книга написана по живих слідах—у 1252–1260 роках. Саме в 1253–1254 роках Джувейні відвідував Каракорум і Золоту Орду, коли в районі теперішнього міста Чу збиралася військова сила для завоювання Хулагу-ханом земель стародавньої Персії та її сусідів.

Ось слова Джувейні:

«Коли каан (Угетай) посів престол... царства, він (Бату) підпорядкував і підкорив геть усі ті краї, які були по сусідству з ним: решту (землі) кипчаків, аланів, асів, русів та інші країни, як-от: Булкар, М.к.с. та ін.» [46, с. 21].

Тут історик Джувейні дуже чітко зафіксував дві сусідні країни: Булгар (Волзька Булгарія) та М.к.с. (Моксель), які підкорив хан Батий одну за одною. Далі в тій самій книзі радянські «письменники історії», видаючи Джувейні, чомусь звели все не до підкорення країн, а до завоювання міст. Перекладали, так би мовити, по-радянськи: чим брехливіше, тим краще.

Але, читаючи матеріал, навіть необізнані читачі зрозуміють: у Джувейні йшлося про підкорення та завоювання двох окремих країн. Ось чому безцінний історичний матеріал В.Г. Тизенгаузена, відібраний ним з першоджерел, так ніколи й не було надруковано в повному

обсязі, а тільки дозовано. Для величезного скарбу Джувейні — «Історії завойовника світу» — у двох книгах знайшлося лише п'ять (!) сторінок. А йдеться про людину— сучасника великих завоювань 1236–1280 років.

Послухаймо страшні свідчення Джувейні: «Спершу вони (царевичі) силою та штурмом взяли місто Булгар, відоме в світі через недоступність місцевості та велику кількість населення. Для прикладу подібним до них, жителів його (частково) вбили, а (частково) полонили. Звідти вони (царевичі) подалися в землі Русі (країну Моксель.—В.Б.) і підкорили області її до міста М.к.с., жителів якого, через їх чисельність, було як мурашні та саранчі, а околиці були покриті болотами і настільки густим лісом, що в ньому й змії не пролізти. Царевичі разом оточили (місто) з різних сторін і спершу з кожного боку облаштували таку широку дорогу, що могли проїхати поряд три-чотири вози, а потім навпроти стін його виставили метальні машини. Через декілька днів вони залишили від цього міста хіба що назву його, а знайшли (там) багато здобичі. Вони віддали наказ відрізати людям праве вухо. Нарахували 270 000 вух. Звідти царевичі вирішили вернутися» [46, с. 23].

Так було завойовано країну Моксель! Так було проведено перший облік населення (якщо хочете—перепис)! Ось чому московські академіки Б. Греков та А. Якубовський змушені були писати про «тума́нну згадку про перший перепис населення». Кому хочеться згадувати про такий «перепис»!

Коли ж говорили про 270 тисяч людей, то слід пам'ятати, що йшлося про населення дуже великої території, яку пройшли війська хана Батия за півроку: з листопада 1237 до квітня 1238 року. Ця цифра включає в себе майже все тодішнє населення сучасних Воронезької, Липецької, Тамбовської, Рязанської, Горьковської, Володимирської, Івановської, Московської, Калінінської, Ярославської, Костромської, Калузької, Тульської областей.

Яку частину цього населення було знищено, сьогодні важко сказати. Хоча її можна визначити, виходячи із загальної суми данини, що виплачувалася Золотій Орді. Відомості про цю данину досі збереглися в китайських історичних джерелах. За моїми припущеннями, хан Батий під час підкорення країни Моксель знищив близько половини її населення.

Слід мати на увазі, що йдеться не тільки про населення Рязанського та Володимирського великих князівств, а й про населення, яке не входило до цих князівств, але проживало на суміжній території. Ось чому в істориків Джувейні, Вільгельма де Рубрука, Рашид-ад-діна йшлося не про якісь там сумнівні князівства чи племена, а про величезну територію під іменем «країна Моксель».

Виникає дуже цікаве запитання: яку ж владу після підкорення залишив Батий на цій землі?

Сподіваюся, що після свідчення Джувейні в жодної людини не може з'явитися думка, що Чингісиди приходили тільки тимчасово і лише для грабунку. При звичайному грабежі війська не стоять під маленьким містечком сім тижнів, як було під Козельськом; не втрачають під ним тисячі загиблими, навіть полководців і родову еліту. При звичайному грабежі на Козельськ махнули б рукою та й пішли далі, тим більше, що розорення основних міст вже відбулося. При звичайному грабежі ніхто не обдаровує монастирі та церкви золотом, сріблом і ханськими грамотами.

Версія про грабіж і подальший відхід військ хана Батия—звичайна російська брехня. Дуже не хотілося московитам пояснювати, куди подівся великий Володимирський князь Юрій Всеволодович і як на тому столі опинився його молодший брат Ярослав Всеволодович.

Пропоную заповнити московську прогалину. Вільгельм де Рубрук у книзі про країну Моксель розповів таке:

«На північ лежать величезні ліси, в яких живуть два роди людей, а саме: Моксель, які не мають жодного зако-

ну, чисті язичники. Міста у них немає, а живуть вони в маленьких хижах по лісах. Їхній государ і більша частина людей були вбиті в Германії. Саме Татари вели їх разом із собою до вступу в Германію, тому Моксель дуже схвалюють Германців, сподіваючись, що за їхнім посередництвом вони звільняться від рабства Татар... Мають вони вдосталь свиней, меду і воску, дорогоцінних хутр і соколів» [28, с. 88].

Як бачимо, Джувейні та Вільгельм де Рубрук ведуть мову про один і той самий лісовий народ Моксель. У зв'язку з тим, що обидва автори однаково називають народ і країну, можна впевнено заявити, що в 1253 році хани Золотої Орди цей народ і цю країну називали іменем Моксель. Не могли самовільно два абсолютно незалежні джерела однаково іменувати той самий народ і землю, які в 1253 році, за свідченням Рубрука, становили ядро «країни Сартаха».

Цілком реально припустити, що обидва великі історики в 1253–1255 рр. сиділи в ханській юрті для гостей, пили терпкий індійський чай, вели довгі розмови, просвіщаючи один одного. Могли не тільки розмовляти між собою, а й слухати спогади ханських полководців про важкі походи, страшні побоїща, далекі країни. Це цілком можливо. Тим більше, що і Джувейні, і Рубрук були освіченими людьми свого часу, допитливими та спраглими знань.

Але вернімося до країни Моксель і свідчення Вільгельма де Рубрука. Дружина країни Моксель, відразу ж після завоювання, разом з військами хана Батия відійшла на південь, у прикаспійські степи. Очолював мерянське військове з'єднання сам «государ країни Моксель». І ще одне свідчення: дружина країни Моксель брала участь у воєнному поході на Європу 1240–1242 років, де майже вся загинула разом зі своїм «государем». Так повідав Рубрук. Погодьмося: він у 1253 році не мав жодної причини перекручувати факти про країну Моксель, так само як не мав її і Джувейні при написанні книги «Історія завойовника світу».

Отже, після завоювання Рязанського та Володимирського князівств хан Батий з полонених та підкорених фінських племен сформував військовий загін, який «Татари вели із собою». Очолював військову дружину особисто «государ» країни Моксель. Як нам відомо, «государем» землі в 1237 році був великий князь Юрій Всеволодович.

Маємо незаперечні докази:

а) країна Моксель увійшла до складу імперії Чингісидів і її військова сила влилася у військові сили імперії;

б) очолював військову дружину землі Моксель у складі військ хана Батия особисто князь Юрій Всеволодович;

в) хан Батий залишив у підкореній землі панівним серед своїх нових підданих рід Юрія Всеволодовича;

г) беручи участь у війнах своєї нової вітчизни, князь Юрій загинув у воєнному поході Батия в Європу.

Не наводитиму ще з десяток супутніх істин, які випливають зі свідчень великих істориків.

Факт формування в 1238 році військової дружини з фінських племен є прямим свідченням установлення влади хана в ростово-суздальській землі. І, природно, раз дружину очолив сам «государ», значить, Батий залишив за князем Юрієм його «княжий стіл». На період воєнного походу на стіл тимчасово був посаджений молодший брат Юрія—Ярослав.

Однак у новій державі в Юрія та Ярослава управлінська влада була мінімальною. Адже хан Батий для керування новим улусом залишив військового намісника—Великого баскака, а на місцях—удільних баскаків.

Звертаю особливу увагу: баскаки були призначені на посади і приступили до виконання обов'язків на початку 1238 року, ще до відходу на південь військ хана Батия. Для наведення та підтримання порядку в розпорядженні Великого баскака було залишено мобільний військовий загін із найманців. Швидше за все, військовий контингент складався з 1–2 тисяч людей. Свідчення цього є

в російській історіографії. Про них ми поговоримо трохи пізніше.

Які ще історичні висновки можна зробити з наведеного вище матеріалу?

Без сумніву, молодші брати великого князя Юрія, як і він сам, не чинили збройного спротиву військам Батия. Вони покірно сприйняли вимоги хана і, згідно з Ясою Чингісхана, залишилися сидіти на своїх столах. Оскільки великий князь Юрій разом із військовим загоном своєї землі пішов із військами Батия, то цілком природно, що на час його відсутності великим князем було призначено наступного після нього за віком брата—Ярослава. Молодші ж брати Юрія—Святослав та Іоан—були посаджені ханом на удільні столи.

У зв'язку з тим, що Ярослав зайняв тимчасово великокняжий стіл, його старшого сина—спадкоємця Олександра, якому на той час виповнилося 5–6 років, Батий забрав в аманати (заручники). Ця вимога була складовою великої Яси. І Плано Карпіні, який побував 1246 року в ставці хана Батия, засвідчив усе це.

Послухаймо: «Башафів, або намісників своїх, вони ставлять у землі тих, кому дозволяють вернутися (тобто залишитися у своїй землі.—*В.Б.*)» [28, с. 34].

На тій самій сторінці він уточнив і стосовно старшого сина князя Ярослава, так званого Олександра Невського. «В інших же, яким вони дозволяють вернутися, вони вимагають їхніх синів або братів, яких більше ніколи не відпускають, як було зроблено із сином Ярослава, якимсь вождем Аланів та дуже багатьма іншими» [28, с. 34].

Така історична дійсність: Великий баскак з'явився у землі Моксель в один день із Великим князем. І свідчення цього, крім Плано Карпіні, існують у російській історії. Хоча ці свідчення дотичні.

Послухаймо: «Городець—одне з найдавніших поселень на Волзі, засн(ований) у 2-й пол(овині) 12 ст. ... В 1239 Г(ородець) спалений... (татарами.—*В.Б.*)» [18, том 7, с. 122].

А в Новому Енциклопедичному словнику йдеться про подібну акцію Великого баскака щодо Мурома: «За Ярослава Юрійовича в 1239 р. татари спалили Муром...» [47, том 27, с. 529].

Цілком очевидно, що війська хана Батия в 1239 році вдруге не поверталися в країну Моксель, оскільки вже рушили на Київ та Європу. А у баскаків країни Моксель не було потреби кликати хана Батия на допомогу. Вони могли будь-яку непокору придушити власними силами. Тим більше, що у напівдиких фінських племен ще був свіжий у пам'яті погром Батия. Та й Православна Церква повністю перейшла на бік великого Царя (Хана).

Так країна Моксель, або, по-іншому, Володимирське та Рязанське князівства, в 1238 році увійшли до складу Золотої Орди і стали звичайними улусами імперії Чингісидів.

3

Розглянемо уважно, хто і як управляв Золотою Ордою, окремими її улусами, які закони діяли на її території, які чиновники та які служби з 1238 року з'явилися у новоствореному Володимирському улусі нової держави. І щоби навіть московити, чи, як вони себе сьогодні називають,—росіяни, не стали нам перечити, звернемося передусім до російських джерел і давніх ханських ярликів.

Сподіваюся, всі розуміють, що ханські ярлики московським митрополитам і князям є найвагомішими документами, які дійшли до наших часів. І хоча московські царі у своєму шовіністичному запалі трохи попсували ці великі реліквії, але ми будемо користуватися фактологічним матеріалом тих ярликів, який не викликає жодних сумнівів. Хоча сам процес московської фальсифікації ханських ярликів, коли замість оригіналів пропонують декілька варіантів перекладів, говорить про велику

московську історичну брехню. Єдиний документ не міг мати декілька перекладів (короткого, розширеного, змішаного та інших). Тим більше, що ще в середині XIX століття в московських архівах зберігалися сотні оригіналів документів, починаючи з грамот хана Батия.

Я вже писав, що «в описі Царського Архіву, надрукованому в Актах Археографічної Експедиції, т. I, на стор. 345 (зробленій в 1836–1838 роках.—*В.Б.*) сказано: «Короб 148. А в нім дефтері старі від Батия та від інших царів, перекладу їх нема...» [33, с. 35].

Скільки ще подібних ящиків з оригіналами документів було вилучено у народів та запроторено в московські тайники—хіба що Бог знає. Хоча тільки М.М. Бантиш-Каменський (1737–1814), О.Ф. Малиновський (1762–1840), А.К. Казим-Бек (1802–1870), М.А. Оболенський (1805–1873), які мали доступ до засекречених тайників, говорили про багато сотень. Говорили між іншим, ніби їх той прихований матеріал не турбував.

Вернімося, однак, до часів хана Батия. Ось що пише професор Ілля Миколайович Березін (1818–1896) у праці «Внутрішній порядок Золотої Орди (за ханськими ярликами)», виданій у 1850 році:

«Верховна влада в Золотій Орді належить Ханові. Сучасники висловлюються про Великого Хана так: «Імператор татарський має дивовижну владу над усіма. Ніхто не сміє жити ніде, крім того місця, яке він йому призначить. Він визначає, де кочувати воєводам, тисяцькі—сотникам, сотники—десятникам. Понад це—що б він не наказав, у який час і де б то' не було: чи на війну, чи на смерть, чи на життя—все це виконують... беззаперечно... Подібними ж правами користувалися Золотоординські Хани, спершу як представники Великого Хана в Поволжі, а потім як самостійні володарі... При Ханові була рада з перших сановників, яка, втім, не обмежувала влади Хана, а допомагала йому в управлінні. Єдиним обмеженням ханської волі служила Яса» [40, с. 39–40].

Таку державну владу з 1238 року отримала ростово-суздальська земля. Характерно, що по всьому улусу були посаджені або баскаки, або даруги. Російські історики заперечують факт присутності даруг у Володимирському улусі. Адже даруга—це, по суті, прямий правитель, а отже, в такому разі московський князь—звичайне п'яте колесо до воза.

Послухаймо професора І.М. Березіна: «даруга був начальником області (улусу.—*В.Б.*) або міста, або, врешті, повіту, і тому він відповідає теперішнім або губернатору, або городничому, або, врешті, справникові...» [33, с. 45].

У своїй «Історії» В.М. Татіщев згадує імена даруг, які правили в ростово-суздальській землі. Але найцікавіше те, що історик навіть зафіксував московського даругу—Мін-Булата. Тепер ви розумієте, чому Катерина II так прискіпливо стежила за «Історією» Татіщева, чому всюди вилучала його рукописи, їх копії і таке інше; чому праця В.М. Татіщева видана «з досить недоладного, поганого списку» і чому його звинувачували у використанні «неіснуючих історичних джерел». Навіть необізнаній людині відомо, що, зрештою, не в назві справа: чи то баскак, чи то даруга. Справа в тім, що вся країна Моксель (великі Володимирське і Рязанське князівства) стали власністю Чингісидів, і тільки хан Батий вирішував, що мають робити майбутні московити. Навіть життя московитів стало власністю хана Золотої Орди. Це аксіома того часу, подобається вона комусь чи ні.

Щоб установити істину, зазначимо: в «ханських ярликах російським митрополитам», у п'ятьох із них, згадуються даруги. Послухаймо І.М. Березіна

«В російських перекладах ярликів згадуються даруги (дорога 1, 2, 4, 6 і 7 ярл.), які діляться на волосних, міських та сільських (2, 4, 6 і 7 ярл.), і баскаки (1, 5 ярл.), які діляться на людських та наших баскаків (5 ярл.)» [33, с. 46].

До речі, коли в XVI столітті розпалася Золота (Велика) Орда, то Московія, почавши прибирати до рук уламки

імперії, недовго мудрувала, тому що всі підкорені землі наповнила старими законами Золотої Орди. Очолювали землі ті ж самі даруги. Навіть нову назву полінувалися придумати. Послухаймо:

«...З прим(ітки) 42 до V Тому Іст(орії) Карамзіна можна зробити висновок, що даруги з боку Росії (Московії.—*В.Б.*) у підкорених країнах були тим самим, що ординські баскаки в Росії (Московії.—*В.Б.*)» [33, с. 46].

І, щоб не було сумнівів стосовно довгих 265 років життя московського улусу у складі Золотої Орди, нагадаю про існування в Московії старовинної народної пісні «Про Щелкана Дюдентевича». Ще в середині XIX століття це була одна з найулюбленіших народних пісень московитів, її виконували майже при кожному застіллі. Послухаймо професора XIX століття:

«У цьому випадку вельми цікавим документом служить сучасна російська пісня про Щелкана Дюдентевича, в якій зображається татарський суд та адміністрація в російському розумінні. Хан-Узбек (правив у 1312–1342 роках.—*В.Б.*), названий тут Азвяком, роздає російські (московські.—*В.Б.*) міста своїм родичам, тільки оминає одного Щелкана, бо той якраз відсутній... Повернувшись в Орду, Щелкан просить подарувати йому Твер, на що Узбек і погоджується... Щелкан... з'являється в Твері у ролі судді. «Та не довго він суддею сидів: як вдівто безчестив, красних дівиць-то ганьбив, з усіх—познущався, з родів—насміхався». Закінчилося все тим, що розлючені Тверяни розтерзали Щелкана» [40, с. 44–45].

Зрозуміло: «Щелкан» заслужив покарання.

Але старовинна пісня повідала й про інше: про владу ростово-суздальської землі, про царів-ханів, про закони. Народ ніколи не зберігав багато століть у своїй пам'яті щось дріб'язкове і пусте.

А далі історія засвідчила, як саме московити, за вказівкою того самого хана Узбека, вбивали, різали, палили і «ганьбили» за смерть Щелкана повсталих тверян. На цю тему московити пісень не зберегли.

Отже, ми переконалися: як би російські історики не називали ханських намісників на своїй землі, суть питання від цього не мінялася. То були повновладні правителі Золотої Орди, які сповідували єдині закони імперії та служили єдиному правителю—ханові.

Погляньмо, які ще чиновники заполонили землю московитів, починаючи з 1238 року. При цьому не будемо користуватися московськими побрехеньками про «незалежний від Золотої Орди розвиток», про «московських володарів-самодержців» і т. ін. Звернемося до офіційних документів Золотої Орди. Ось що говорив про ці документи російський професор І.М. Березін:

«...Головним джерелом для дослідження мали би служити насамперед офіційні документи Золотої Орди, які вціліли до нашого часу: таку збірку становлять тарханні ярлики, які Хани видавали в різний час і різним особам. Тут на першому плані стоять турецькі оригінали, зібрані в моєму виданні: Тарханні ярлики Тохтатиша, Тимур-Кутлука і Саадет-Гірея (Казань, 1851), до яких додається російський переклад... На другому плані стоять російські переклади тарханних ярликів, видані нашому духовенству, правильність та оригінальність яких є безсумнівними» [40, с. 6].

Про що ж свідчать золотоординські документи?

Насамперед, вони прояснюють значення слова «князь». Читаючи російську історичну літературу, ми стикаємося з безліччю князів ростово-суздальської землі і сприймаємо їх як володарів та власників цієї землі. Тим більше, що й хани Орди величають їх цим словом. Але в імперії Чингісидів слово «князь» мало зовсім інше значення. У Золотій Орді князями величали десятки тисяч людей.

Відразу зазначимо: всіх нащадків роду Чингісидів по чоловічій лінії величали не тільки словами: «Князь ординський, татарський», а й додаванням слова «оглан», тобто «принц по крові». До принців по крові належали ханові діти чоловічої статі від усіх дружин та наложниць.

Цілком зрозуміло, що вже в часи хана Батия таких принців по крові в Золотій Орді налічувалася сотня, якщо не більше.

Існували «князі ординські, татарські», які отримували це звання за вислугу на військовій або цивільній службі. Так, усі темники (ті, що командували десятьма тисячами війська), тисяцькі і навіть сотники належали до «князів ратних, полкових, полководних... тільки різнилися почестями: одні сиділи вище, а інші—нижче» [40, с. 63].

Були також:

— «князь улусний, удільний» [40, с. 52];

— «князь ординський, татарський... в Золотій Орді були князі без уділів та влади, які відзначалися своїм походженням з Орди» [40, с. 52–53];

— «князь людський. На відміну від попереднього... були в Орді князі іноземного походження, тобто князі підкореного племені» [40. с. 53];

— «князі волосні та міські» [40, с. 71].

У Золотій Орді титул князя був дуже поширеним і не мав того ж значення, що в російській історіографії. Тому, коли йдеться про московського або тверського князя в період з 1238 до 1502 року, сприймайте цей титул більш ніж критично, тому що може йтися про звичайного військового сотника. Це в кращому разі. Вище за тисяцького московський князь піднятися не міг.

Саме такими князями була наповнена ростово-суздальська і рязанська землі в XIII–XV століттях. Треба розуміти: до княжого прошарку в Московії належали не тільки чоловіки династії Рюриковичів, а й сотні татар Золотої Орди, які прибували до північних улусів держави. У першій книзі я вже наводив слова професора Л.М. Гумільова про те, як вихідцям з Орди у Московії «дарували князівські титули». І в це питання московити докинули «доважку брехні». Виявляється, ніхто нікому

нічого не дарував. Очолив татарин у Московії військову сотню або й тисячу—і автоматично ставав князем. Така історична правда.

Дуже прагнула душа московита величі від найдавніших часів. А її, тієї величі, куди не глянь—все нема та й нема. Одна брехня навколо.

Ми з'ясували, хто були ті люди, котрі заполонили північні улуси Золотої Орди, як-от: князі, даруги, баскаки. Професор Л.М. Березін навіть уточнив, що були вони великими, малими, удільними, волосними і т. ін.

«Судячи з великого баскака Амрагана, про якого згадують наші літописи, баскаки ділилися на великих та малих; крім того, вони відрізнялися за областями, з яких збирали данину» [40, с. 71].

Мабуть, самі чи то даруги, чи то баскаки не ходили по дрібних поселеннях, збираючи данину. Зрозуміло, при владоможцях існували чиновники і служби, які контролювали всіх і все. Пригляньмося до основних із цих служб, а також поєднаймо їх вивчення з фактом збирання данини з населення.

Отже, яку данину та податки збирали з підкорених народів? Спробуємо перелічити їх та стисло пояснити.

1. Данина десятинна. «Десятина була всезагальним податком у мирний час і обов'язково становила основне джерело доходу. Перепис народу для десятини відбувався неодноразово» [40, с. 92].

Для збирання цього податку існувала фінансова служба при адміністрації баскака (даруги), до якої входили:

—розкладачі подушних (данники),

—вагарі,

—повісники,

—поборники,

—переписувачі та інші.

Ці чиновники працювали в улусах постійно. Бо лише з 1238 до 1272 року було проведено три загальні перепи-

си населення. Місцеві ж переписи й облік населення в улусах відбувалися постійно. Одночасно вівся облік заплаченої кожним двором десятини. Майже у всіх ханських ярликах є згадки про чиновників цієї фінансової служби.

2. Тамга. «У російських (московських.—*В.Б.*) літописах цей податок зазвичай стоїть поруч із десятиною, а в пізніших актах—разом з митом... Якщо звернутися до самого значення слова «тамга», то ми повинні зробити висновок, що це було тавро, яке накладалося на щось. І, відповідно, вже сам процес накладання тамги тягнув за собою певну оплату» [40, с. 92].

Зрозуміло, були люди—хранителі тамги, які збирали податок. У «ханських ярликах російським митрополитам» є згадка про цю службу.

Але ще цікавіше те, що навіть в «Уставі князя Ярослава», виданому Новгороду, а це сорокові роки XI століття, згадується податок Тамга. Що, зрозуміло, свідчить про московську фальсифікацію старовинного першоджерела. Адже в часи Ярослава Мудрого поняття «тамга» не існувало. І тут брехня!

3. Мито (Цареве, Царицине..., Даруги, Посла, Митників (посланих). Мабуть, величина цього збору була дуже непостійна...» [40, с. 93].

4. Поплужне.

5. Ям.

6. Підводи.

7. Корм, харчування послів, Цариць, дітей Ханських, коней Ханських.

«Ми бачимо з цього податку і мита..., що не тільки хан, його сім'я та родичі, а навіть їхні коні не були забуті при розкладці податків» [40, с. 93–94].

8. Мить. «Митем називалося мито з товару при перевезенні через внутрішню заставу, його брали з воза або судна: до кінця XV століття платили зазвичай сухий

мить у розмірі 1 гріш з воза. При Татарах миті, крім міст, існували в селах та повітах» [40, с. 94].

9. Мостове. «Згадка про цей податок... трапляється в Ханських ярликах» [40, с. 94].

Йдеться про податок на утримання доріг.

10. Рекрутство, війна.

11. Збір раті. «Зазвичай ці два податки означали не тільки взяття рекрутів натурою, а й побори на війну і на рать» [40, с. 94].

Про інші податки, які ханська влада брала з московитів, говорити не будемо, бо вони часто змінювалися та не були постійними. Хоч інколи й перевищували окремі постійні податки. Скажімо, чого тільки вартували «дари для хана» та його оточення.

Звернімо увагу на існування в Московії інших служб ханської адміністрації, як-от:

— побережної служби, яка збирала «водяне мито, що звалося побережним і знімалося за причалювання до берега» [40, с. 74];

— наглядачів на базарах;

— служби гінців;

— ямської служби, яка, до речі, проіснувала до середини XVIII століття (про неї багато писав В.М. Татіщев);

—митної служби та інших.

Хочу нагадати читачам: у 1253 році Вільгельма де Рубрука у ставці Сартака зустрічав та влаштовував «Ям'ям. Так називають того, хто має обов'язок приймати послів» [28, с. 89].

Особливо звертаю увагу на примусову військову повинність московитів у Золотій Орді, яку запекло заперечували російські радянські історики. Цілком зрозуміло, чому. Не може вважатися незалежним народ, якщо виконує військову повинність чужої держави. Але, як бачите, саме про військову повинність московитів перед Золотою Ордою говорив російський професор І.М. Березін

у своєму аналітичному дослідженні. Він установив: «Армію поповнювали переможені народи. За Батия ханський комісар брав одного із трьох синів; у країні Батия було до мільйона війська» [40, с. 64].

Якщо згадати, що хан Батий отримав від Чингісхана лише чотири тисячі своїх корінних одноплемінників, то можна уявити, скільки народів та племен поповнювали його «мільйонне військо». Тюркські (ханські) і фінські (московські) племена складали основний кістяк армії хана Батия. І цим московити можуть пишатися.

А далі пропоную докладніше приглянутися до ханських ярликів, до тих історичних документів, які, всупереч московській владі, побачили світ, були визнані світовою наукою, і факт їхнього існування не викликає сумнівів навіть у московитів.

Про що вони свідчать?

Ми вже говорили про перший ярлик хана Батия, виданий, швидше за все, наприкінці листопада 1237 року Богословському чоловічому монастирю. Як засвідчили російські історичні джерела, документ про недоторканність монастиря існував до середини XVII століття. Тобто, він був правосильний і виконувався з 1237 до 1650 року. Дуже цінне свідчення.

Але не менш цінним є той факт, що «руків'я цього чудотворного образу зберігається досі в ризниці, з написом, який пояснює сію достопам'ятну подію...» [43, с. 461].

Ще в середині XIX століття у Богословському монастирі під Рязанню зберігався надзвичайно цінний документ 1237 року. Думаєте, він перекладений та надрукований у Російській імперії?

Звичайно ж, ні! Сподіваюся, читачі розуміють—чому?

Але навіть сам факт існування ярлика хана Батия з 1237 до 1650 року багато про що свідчить. Ми вже говорили про благословення монахами Батия на завоювання країни. Тут нема про що сперечатися, бо покровительство хана можна було отримати за вірну і віддану

службу, всіх непокірних—знищували, в тому числі церкви та монастирі. Такі закони проповідувала Яса Чингісхана. Вона не робила винятків для московитів.

І ще одну дуже цінну істину засвідчив ярлик хана Батия. Від 1237 року Батий поширив на країну Моксель дію законів Яси Чингісхана і свою владу на всіх підкорених. Богословський монастир не став винятком. Ми пам'ятаємо, хто присягнув на вірність ханові: Суздальський Ризположенський монастир, міста Муром, Ростов, Городець-Мещерський, Городець Волзький, Ярославль, Твер, Галич Мерський та інші. Всі вони, як і решта, добровільно заявили ханові Батию: «Ми віддаємо вам своє майно і свою землю! Ми ваші піддані!»

Це засвідчив перший ярлик Батия.

Ще одним достовірним ярликом, який дійшов до нас у «російському перекладі», є ярлик (грамота) хана Менгу-Тимура митрополитові Кирилу.

Ось що стосовно цього ярлика писав російський професор М.Д. Приселков:

«Це грамота Менгу-Тимура, дана не названому на ім'я митрополитові («сьому митрополиту грамоту дали єсми») «заячого літа, осіннього першого місяця, в четвертий ветха». Заяче літо за час життя Менгу-Тимура випадало двічі: в 1267 та в 1279 р. (у першому випадку 1 серпня, в другому—28 серпня). Звичайно, треба вважати, що грамота дана 1 серпня 1267 р., оскільки Менгу-Тимур вступив на престол у 1266 р., і це потягло за собою визначення ставлення нового хана до російської церкви» [31, с. 83].

Я вже писав, що кожен хан Золотої Орди, вступаючи на престол, або підтверджував, або скасовував раніше видані ярлики і грамоти. Це стосувалося всіх службовців імперії: баскаків, даруг, князів усіх видів, митрополита, єпископів, ігуменів монастирів та інших. Цю тезу підтвердив професор І.М. Березін: «Після вступу на престол новий Хан підтверджував або скасовував грамоти своїх

попередників стосовно чинів і пільг, але основні постанови держави залишалися недоторканними» [40, с. 42].

Митрополит Кирило займав церковну кафедру довгих 30 років, з 1250 до 1280 року. Саме йому довелося встановлювати стосунки Православної Церкви з ханами (царями) нової держави. Митрополит зі своїм завданням впорався блискуче. Бо ще за життя мав авторитет у всіх ханів Золотої Орди: Батия, Сартака, Берке і Менгу-Тимура.

Очевидно, він був невипадковою людиною на митрополичій кафедрі. Батий довгих сім років тримав Кирила місцеблюстителем митрополії, по-сучасному—виконувачем обов'язків митрополита. Швидше за все, приглядався і вивчав як нову релігію, так і майбутнього митрополита. Аж 1250 року Батий дозволив Кирилові виїхати в Константинополь до Патріарха та отримати сан митрополита.

Історією встановлено, що митрополит Кирило тримав свою кафедру тридцять років при ставці хана у столиці держави—Сараї. Там у 1254 році було споруджено величний православний храм. А в 1261 році в Сараї відкрито Сарську (Сарайську) єпархію на чолі з єпископом.

Дуже важливо відзначити: Плано Карпіні в 1245 році і Вільгельм де Рубрук в 1253–1254 роках пропонували ханові Батию відкрити в його державі католицькі церковні парафії і розпочати службу. Але хан не дав дозволу, відправивши обох геть із держави. Немає сумніву, що не останню роль у відмові католикам відіграв митрополит Кирило. Швидше за все, і на посаді місцеблюстителя митрополії з 1243 до 1250 року Кирило перебував при ставці хана.

Починаючи від митрополита Кирила, Московська православна церква стала звичайною державною службою Золотої Орди, а згодом—Московської держави. Читачі мають пам'ятати слова професора Московської духовної академії В.О. Ключевського: «На Заході церква

без Бога, в Росії Бог без церкви». Тому-то «в Росії Бог без церкви», що її єрархи завжди служили не Богові, а імперській державі та її правителям.

Про що ж говорить ярлик хана Менгу-Тимура, виданий митрополитові Кирилу?

Наведемо ярлик повністю, щоб відчути далекий дух часу. Цитуємо його за текстом, опублікуваним професором М.Д. Приселковим у книзі «Ханські ярлики російським митрополитам», тому що розширеної колекції ханських ярликів, виданої М.І. Новиковим, мені досі не вдалося знайти. Катерина II зі своєю «Комісією» працювали на випередження. Саме тому М.Д. Приселков присвятив свою книгу популяризації катерининського варіанту «ханських ярликів російським митрополитам».

Отже, **ярлик Менгу-Тимура**:

«Вишнього Бога силою, вишньої Трійці волею. Менгутемурове слово людським баскакам, і князям, і полковим князям, і до данинників, і до писців, і до проїжджих послів, і до сокольничих, і до пардусників.

Чингіз-цар, потім що буде: данина або корм, а не зачеплять їх, хай правим серцем Богові за нас і за плем'я наше моляться і благословляють нас, так кажучи. І останні царі тим самим шляхом обдарували попів та ченців: чи данина, чи інше, що б то не було: тамга, поплужне, ям, війна, хто б що не попросив, і сказали були—дати. Хто ще цього в нас не відає? Всі відаєм. І ми, Богу молячись, їх грамоти не змінили, так кажучи як перший раз: яка б дань або корм не були—хай не просять; ям, війна, тамга—не дають; або що є церковне: земля, води, городи, виноградники, млини, зимовища, літовища—хай не займають їх; і як відберуть—хай вони віддадуть назад; а що церковне: майстерні, сокольниці, пардусниці, хто не був—хай не займає їх; книги чи щось інше—хай не займають, не беруть, не порвуть, не знищать їх; а хто віру їх хулить--той чоловік вибачиться і помре. Попи один хліб їдять і в одному домі живуть: хто

має брата або сина—і їм цей шлях дарований, щоб від них не відступали; якщо ж від них відступляться—то данину або щось інше їм дати. А попи, які від нас обдаровані першою грамотою, які Бога молять і благословляють нас, стійте; а котрі посміють неправим серцем молитися за нас Богові, той гріх на вас буде. Так кажу: як хтось не піп, інші люди, а до себе має приймати, що хочуть Богові молитися—хай так буде. Так кажу: сьому митрополиту ми грамоту дали; хто цю грамоту бачив і чув, від попів і ченців ні данини, ні чогось іншого не захочуть і не візьмуть—ані баскаки, князі, писці, поплужники, митники; а як візьмуть, то вони, за великою ясою, вибачаться і помруть. Так я сказав. Заячого літа, осіннього першого місяця, в четвертий ветха. На Тали. Писано» [31, с. 58–59].

Грамота Менгу-Тимура, видана 1 серпня 1267 року митрополитові Кирилу, свідчить про існування централізованої держави, куди входили ростово-суздальська та рязанська землі,—колишня країна Моксель. Про жодну самостійність князів тієї землі не йдеться. У ханській грамоті князі поіменовані на другому і третьому місці. Першим у грамоті названо правителя улусу—баскака. Така незламна правда часу.

Цікавий той факт, що вже на початку грамоти поіменовано вісім незалежних ханських служб, а далі або прямо, або між іншим говориться ще про декілька, що свідчить про централізацію влади: кожна служба підпорядковувалася безпосередньо столиці. Цілком зрозуміло, що всі державні чиновники (данники, писці, пардусники тощо) в якийсь спосіб узгоджували свої дії з правителем улусу—баскаком. Проте не викликає сумнівів, що в той же час вони безпосередньо підпорядковувалися ханові або його канцелярії (міністрам). Бо інакше не став би Менгу-Тимур згадувати в одному ряду баскака і підлеглих цього ж баскака. Етикету і правил пошанування дотримувалися в Золотій Орді 1267 року безза-

перечно. Врешті, недотримання цього принижувало б самого хана, адже свідчило б про його нетривку владу.

Другим наріжним каменем Менгу-Тимурової грамоти є свідчення про наповнення північних улусів Орди, тобто країни Моксель, розмаїтими службами та чиновниками. Адже «останні царі в той самий спосіб обдаровували попів і ченців». Це була не перша грамота, видана ханами Золотої Орди ростово-суздальським священикам і монахам. Так чинили царі (хани) і до Менгу-Тимура. Ханські чиновники виконували накази всіх цих грамот і ярликів. Менгу-Тимур для чиновників навіть вніс уточнення: «Попи, які один хліб їдять і в одному домі живуть—у кого брат, у кого син—хай так само будуть обдаровані». Не мали права ханські виконавці брати податки у сім'ї попа або з монастиря. Але якщо людина покидала цей дім, то підлягала негайному оподаткуванню. Звичайно, за такої постановки питання в державі за виконанням цього правила пильнували відповідні служби.

І ще одну величезну таємницю відкрила грамота Менгу-Тимура. Вона засвідчила про утиски Церкви та монастирів за часів хана Берке. Хан сповідував іслам. І хоч не переслідував християн північних улусів, але обклав багатьох із них різноманітними податками. Послухаймо професора М.Д. Приселкова:

«Останні царі», за твердженням Менгу-Тимура, так визначили становище чорного і білого духовенства («попів і ченців»)...: «чи данина, чи інше, що б то не було: тамга, поплужне, ям, війна, хто б чого не попросив і сказав був—дати». Тут поняття «данина» Яси розширене тамгою, поплужним, ямом і війною, а поняття «корму» передано описово, «хто б чого не попросив і сказав був—дати» [31, с. 83–84].

Після смерті хана Батия в 1255 році та його старшого сина Сартака, отруєного на початку 1257 року, за велінням великого Менгу-хана правителем Золотої Орди став хан Берке—брат Батия. Саме новий хан запровадив

обмеження на привілеї Православної Церкви. Хоча зрозуміло, що такі монастирі, як Богословський, Ризположенський та багато інших за особливі заслуги перед ханською владою і надалі зберегли всі свої привілеї.

Хан Берке дозволив постій воїнів та коней у церквах та монастирях, дав право брати у церковної братії підводи і коней «при проїзді особливо уповноважених осіб», брати податок на армію, війну тощо. Звичайно, такі дії влади не могли сподобатися церковним владикам. Ось чому в багатьох церковних книгах збереглися згадки «про насилля бусурман у 1257–1266 роках». Адже ні Батий, ні Сартак раніше не дозволяли чинити щось подібне. Хоча неофіційно—всяке бувало.

Такі короткі підсумки ярлика Менгу-Тимура.

4

1254 року в Сараї спорудили першу православну церкву.

«Отець Койяка, отримавши грамоту Сартаха, сам повернув мені облачення... Книги він повернув усі, крім псалтиря королеви, який залишив собі з мого дозволу, оскільки я не міг відмовити йому в цьому... Саме за дорученням Сартаха він будував велику церкву на західному березі ріки (Волги.—*В.Б.*) та нове селище і хотів, як він казав, приготувати книги для потреб Сартаха» [28, с. 168].

Це слова Рубрука.

Усе взаємопов'язано в історії. Довгі 12 років свого дитинства та юності (з 1238 до 1252 року) старший син хана Батия—Сартак провів у товаристві християнських хлопців: Олександра, званого Невським, синів царів Вірменії та Грузії. І хоча сам не став справжнім християнином, але християнську віру свого анди Олександра підтримував відкрито: будував храм у столиці держави.

Цілком очевидно, що хан Берке, причетний до отруєння Сартака в 1257 році та Олександра в 1262 році, не палав любов'ю до християнської релігії. Причиною цього

стало його приниження. У 1254 році Берке був принижений ханом Батиєм, що засвідчив Вігельм де Рубрук. Послухаймо:

«Батий має ще брата Берка, пасовища якого розташовані в напрямку Залізних Воріт, де лежить шлях усіх Сарацинів, які їдуть з Персії та з Туреччини; вони, прямуючи до Батия і проїжджаючи через володіння Берки, привозять йому дари. Берка видає себе за Сарацина і не дозволяє їсти при своєму дворі свинину. Тоді, коли ми повертались (вересень–грудень 1254 року.—*В.Б.*). Батий наказав йому, щоб він пересунувся з цього місця за Етилію (Волгу.—*В.Б.*) на схід, не бажаючи, щоби посли Сарацинів проїжджали через його володіння, оскільки це видавалося Батиєві збитковим» [28, с. 95].

Усе, що відбувалося в південних улусах Золотої Орди, так чи інакше відображалося на північних улусах. Як бачите, самостійного, ізольованого розвитку ростово-суздальської землі поза впливом центральної влади Орди не існувало. Навіть звичайні інтриги Сарая жорстокими ударами відбивалися на Ростові, Суздалі, Володимирі та інших північних поселеннях держави. Бо, прийшовши до влади в 1257 році, мусульманин Берке не сповідував тих принципів, які сповідували його недруги.

До речі, Берке став противником Батия тільки з осені 1254 року, коли той зазіхнув на його добробут, переселивши з родючих західних земель Каспію на напівпустельні північно-східні землі за рікою Урал. Про це вже йшлося вище.

Зрозуміло, коли воцарився внук хана Батия—Менгу-Тимур, він негайно відновив порядки свого діда. Як сказано в грамоті Менгу-Тимура: «...так сказав, як спочатку: котра данина, чи поплужне, чи підвода, чи корм, хто б то не був—хай не просять; ям, війна, тамга—не дають...» Він виразно вказав на існування в державі «двох шляхів» ставлення до Церкви і монастирів, але вибрав перший шлях—діда!

Щоб читачі не мали сумнівів відносно його діда, послухаємо родовід Менгу-Тимура «Про царя Менгутеміра, сина Тогана, сина Батухана, сина Душихана, сина Чингісхана...» [45, с. 153].

З іменем хана Менгу-Тимура пов'язано багато важливих заходів, запроваджених ним у державі, таких, що безпосередньо стосувалися ростово-суздальської землі та її населення.

Воєнний похід на Константинополь. У першому томі книги, у п'ятому розділі другої частини, подано картину взаємовідносин ханів імперії Чингісидів. Хто бажає, може освіжити в пам'яті події далеких 1238–1250 років. Тому що без знання передісторії подій в імперії Чингісидів воєнний похід Менгу-Тимура на Константинополь буде незрозумілим.

Не будемо повторно описувати події 1238–1250 років, а торкнемося безпосередньо 1250–1270 років і подій, які передували воєнному походові.

На початку 1251 року Великим ханом імперії Чингісидів на курултаї був обраний Менгу (по-іншому—Мунке). Історія засвідчила, що Менгу посаджений на трон за наполяганням і при збройній підтримці хана Батия.

У «Збірнику літописів» Рашид-ад-діна про це сказано досить чітко: «Він (Батий.—*В.Б.*) сам возвів Менгу-каана на каанство і змусив усіх своїх братів, родичів та емірів підпорядкуватися і підкоритися йому. Він послав разом із ним (Менгу.—*В.Б.*) свого брата Берке і свого сина Сартака, який був спадкоємцем престолу, з трьома туманами війська, щоб вони в місцевості Онон і Келурен, яка була корінним юртом Чингіз-хана, посадили його на престол каанства і трон світодержавства та виправили і загладили б підступи дітей Угедей-каана, які замислили віроломство» [48, т. 1, кн. 2, с. 80–81].

Після обрання Менгу-хан прийняв рішення продовжити воєнні дії для завоювання Китаю—з одного боку, та Ірану, Іраку й суміжних з ними країн—з іншого. На

чолі військ, відправлених продовжувати підкорення Китаю, поставлено брата великого хана—Хубілая (1215–1294). Війська, які пішли в Іран та Ірак, очолив ще один із його братів—Хулагу-хан (1217–1265).

Нас цікавитиме хан Хулагу, бо саме він в 1256 році заснував державу зі столицею в Магарі, яка в історії отримала назву держави Хулагуїдів. Згодом столицю ханства було перенесено до міста Тебриз. Отже, держава Хулагу-хана на Кавказі безпосередньо межувала із Золотою Ордою. До 1254 року ці прикордонні землі Золотої Орди контролював хан Берке.

Військо для хана Хулагу було зібране з цілої імперії. Послухаймо Рашид-ад-діна:

«І ще за життя Бату Менгу-каан призначив свого третього брата, Хулагу-хана, з численним військом в Іранську землю і визначив, щоб виділили з військ кожного царевича по двоє з десятка, аби вони пішли разом з Хулагу-ханом і стали його помічниками» [48, т. 1, кн. 2, с. 81].

Похід військ Хулагу-хана почався навесні 1254 року і тривав кілька років, оскільки на південне узбережжя Каспійського моря рухалися не тільки війська імперії, а й сім'ї хана, багатьох царевичів, великі табуни худоби, житлові юрти людей та інше. Рашид-ад-дін дуже яскраво описав це велике переселення Хулагу-хана і татарського потоку, що його супроводжував.

Цікаво відзначити, що з метою конспірації цього походу Вільгельм де Рубрук влітку 1254 року змушений був повертатися з Каракорума у ставку хана Батия північним шляхом. Раніше Плано Карпіні (в 1246–1247 роках) та Рубрук (у 1253 році) рухалися іншою дорогою—південніше від озера Балхаш.

Вільгельм де Рубрук засвідчив, що під час його повернення, наприкінці 1254 року, на Кавказі та в Персії відбулася зміна ханської влади. Ми вже говорили, що ті землі, за угодою між Менгу-ханом і Бату-ханом, були передані у володіння Хулагу-хана.

Послухаймо: «Ми переїхали через становище Батия, який є главою війська, яке стоїть там біля Араксу, і підкорив собі Кургів, Турків і Персів. У Тавриса в Персії є інша особа, головна зі збору податків, на ім'я Аргон. Мангу-хан відкликав їх обидвох, щоб вони поступилися своїми місцями його братові (Хулагу-ханові.—*В.Б.*), який прямував до тих країн» [28, с. 171] .

Ось чому із західного узбережжя Каспійського моря був переміщений хан Берке. Звичайно, втративши прибуткові володіння, Берке образився і на Батия, і на Сартака, не кажучи вже про Менгу-хана і Хулагу-хана. Так було забито ще один тяжкий клин в єдність імперії Чингісидів. До речі, не перший і не останній. Про цей бік питання ми говорити не будемо.

Доки великим ханом в Каракорумі сидів Менгу, Берке-хан, який вступив на престол у Золотій Орді в 1257 році, зберігав покірність імперії. Але в 1259 році Менгу-хан помер під час воєнного походу на Китай. Новим Великим ханом став його брат—Хубілай, який зосередив свої інтереси на завоюванні Китаю. Відтоді імперія Чингісидів практично розпалася на незалежні володіння, серед яких на заході імперії виділялися Золота Орда та держава Хулагуїдів.

Важливо відзначити, що роздвоєння інтересів на східний і західний завжди губило імперії, розташовані на землях від Дніпра до Тихого океану. Так сталося з імперією Чингісидів, так було з Російською імперією, так розвалився Радянський Союз. Сьогодні повне роздвоєння інтересів на західний та східний простежується у політиці так званої Російської Федерації. Читачі здогадуються, до чого це може призвести.

Принагідно скажемо кілька слів про великого хана Хубілая. Маючи у своєму підпорядкуванні найбільшу армію того часу, Хубілай сам проголосив себе Великим ханом. Його не обирали на курултаї. Тобто було порушено Ясу Чингісхана. Через це царевичі-Чингісиди не вва-

жали себе підданими Хубілая. Особливо це стосувалося західних царевичів імперії—спадкоємців Джучі, Чагатая та Угедея.

Розкол в імперії ще більше посилився після перенесення столиці з Каракорума на територію Китаю (спочатку, в 1260 році, в Кайпін, а в 1264 році—у Ханбалик, сучасний Пекін). Правив Хубілай у Китаї до 1295 року. В 1368 році династія Хубілая перервалася через скинення з трону Токай-Тимура, останнього з його спадкоємців.

Усі тюркські племена, які перекочували разом із ханами на територію Китаю, були асимільовані китайцями і зникли з історичної арени.

А тепер вернімося у Золоту Орду до хана Берке. Не вважаючи себе залежним від Хубілай-хана і пам'ятаючи свою образу на Хулагу, Берке в 1262 році почав війну за повернення своїх колишніх володінь на Кавказі. Ця кривава і жорстока війна тривала довго: всі наступні роки правління хана Берке і багато років за часів ханства Менгу-Тимура. Адже війна велася не стільки за володіння Кавказом, скільки за честь роду старшого сина Чингісхана—Джучі. Свого часу, в 1254 році, хан Батий послав на допомогу Хулагу-ханові не тільки війська, а й царевичів зі свого роду: Балакана, Татара і Кулі. Не будемо довго розповідати, як усі три царевичі були знищені Хулагу-ханом. Факт убивства Хулагу-ханом царевичів з роду Джучі засвідчили історики Джувейні та Рашид-ад-дін.

Саме тому війна на Кавказі між спадкоємцями Джучі-хана і Тулуй-хана мала жорстокий, кровний характер. Вона тривала за хана Узбека, хана Джанібека і навіть за хана Тохтамиша наприкінці XIV століття.

При цьому слід зауважити, що хан Берке, обкладаючи військовим податком церкви і монастирі, діяв цілком практично: компенсував військовий контингент, переданий свого часу Батиєм Хулагу-ханові. За дуже обережними розрахунками, в ростово-суздальських улусах

протягом 10 років до ханської армії Берке було мобілізовано не менше ніж 50 тисяч осіб.

Ми торкнулися лише кількох деталей ханської грамоти Менгу-Тимура, а гляньте, яку об'ємну картину життя ростово-суздальської землі 50–70-х років XIII століття вона висвітлила. До того ж наша історична картина цілком позбавлена звичайної московської шовіністичної брехні.

Отже, що ж підштовхнуло хана Менгу-Тимура на воєнний похід проти Константинополя?

До речі, майте на увазі: на Правобережжі Дніпра і навіть у сучасній Лівобережній Україні татарських поселень налічувалося мало. Одиниці! Згадайте свідчення Плано Карпіні та Вільгельма де Рубрука.

Золота Орда в 1269 році не межувала по суходолу з Візантією. Жодної ворожнечі між цими державами не існувало. Володіння Візантійської імперії у ті часи значно скоротилися і на півночі доходили тільки до Дунаю.

Як розуміють читачі, вести війну з Візантією через Кавказ Золота Орда не могла.

І ще одна дуже цінна деталь. Воєнний похід військ Менгу-Тимура на Константинополь у 1269–1271 роках не передбачав ні підкорення Візантії, ні відторгнення її земель. Навіть арабські історики, сучасники походу, були змушені визнати його зовнішню необґрунтованість. Існував внутрішньодержавний мотив. І цілком природно, що історики-мусульмани не могли відкрито сказати світові про цю причину. Бо вона була релігійною, неприйнятною для мусульманського світу.

Менгу-Тимур поставив перед візантійським імператором та Патріархом ультиматум: хан Золотої Орди має стати Царем для християнського населення держави, а всі церковні владики (митрополит і єпископи) повинні висвячуватися на кафедру тільки з його відома і згоди. Мабуть, на цей вчинок хана підштовхнули православні владики Золотої Орди. Особливо постаралися митропо-

лит Кирило і Сарський єпископ, які більше за інших пам'ятали приниження за часів хана Берке.

Зауважте, як усі події збігаються в часі: 1 серпня 1267 року Менгу-Тимур видав грамоту митрополитові Кирилу, який тримав свій престол при ставці хана. Звичайно, перед тим як видати ярлик, хан неодноразово мав зустрічі з митрополитом та єпископами, обговорював з ними церковні проблеми. Мабуть, того ж таки 1267 року Менгу-Тимур відправив свою пропозицію (або ж відразу—ультиматум) до Константинополя. Відповідь, напевне, негативну, було отримано не швидше, ніж 1268 року. А вже у 1269 році почався воєнний похід військ Золотої Орди на Константинополь.

Хан Менгу-Тимур особисто не брав участі у поході. І це вкотре свідчить не про підкорення країни чи завоювання її земель, а про звичайне залякування.

Війська Менгу-Тимура підійшли під мури Константинополя, але штурмувати місто не стали. Як свідчать арабські історики, справу владнали шляхом звичайних переговорів.

При відході військам дозволили грабувати населення, однак убивства заборонялися. Це легко пояснити: у такий спосіб покривалися ханські збитки. До середини 1271 року війська Менгу-Тимура спокійно повернулися в Орду.

Відтоді Золота Орда і Візантія перебували в мирі та злагоді. І не один золотоординський хан мав дружину з Константинополя.

Немає сумніву, що в складі ханського війська перебував і брав участь у переговорах або особисто митрополит Кирило, або його уповноважений—єпископ: Патріархові та імператору потрібні були серйозні гарантії і пояснення. І вони їх отримали, якщо справа закінчилася мирними перемовинами з представниками хана. До речі, зверніть увагу, що інтереси Патріарха і митрополита збігалися: вони отримали гарантію існування православ'я в Орді та підтримку в протистоянні з католицизмом. Золота

Орда визнала Московське православ'я однією з державних релігій і заборонила у своїй державі сповідувати католицизм.

Ханів Орди не цікавила сама суть кожної з гілок християнства. Їх цікавило інше: православ'я визнало їх своїми Верховними Царями, намісниками Бога на землі, що відповідало Ясі Чингісхана, у той час як католицька релігія вважала намісником Бога на землі тільки Папу, а ханів прирівнювала до простих смертних, що, звичайно, їм не могло подобатися.

Не буду наводити тут цитати з праці Вільгельма де Рубрука, які підтверджують наші висновки.

Мені не вдалося знайти писемних матеріалів про причини і наслідки тієї війни, хоча немає сумніву, що вони існують. Швидше за все—у Константинопольських Патріарших матеріалах. Тому що матеріали імперських російських таємних архівів ніколи не будуть розсекречені. Їх швидше спалять, ніж розсекретять. Не піде московська влада на публічне оголення своєї величезної брехні та фальсифікацій.

Однак про достовірність наших висновків можна судити за конкретними результатами діянь пізніших часів. Гляньте: московські церковні владики чомусь з-посеред найдавніших ярликів вибрали грамоту хана Менгу-Тимура. Хоч вище ми писали, що в царських книгосховищах були навіть грамоти хана Батия. Але Московський митрополит і єпископи у своїй суперечці з Іваном IV (Грозним) посилалися на «старих царів» Московії, а першим «законним царем» Московії став Менгу-Тимур. Таким підсумком завершилася війна 1269-1271 років. Замість імператора Візантії земним царем для Церкви і населення ростово-суздальської землі (країни Моксель), з благословення Патріарха, став хан Золотої Орди. І Московський митрополит з єпископами у своїй суперечці з «новим царем» посилалися саме на першого законного «старого царя» Московії Менгу-Тимура. Тут не було місця випадковостям і недомовкам.

Візантія сповідувала єдність церковного і державного життя, так звану «симфонію». Ми в перших томах книги наводили слова сучасного російського академіка Юрія Афанасьєва. Тому і в Московії цій «симфонії», а по суті— підпорядкуванню Церкви інтересам держави—відводилося перше місце у взаєминах влади і Церкви.

Очевидним результатом воєнного походу на Константинополь стала повна залежність ростово-суздальського православ'я від ханської влади. Ви не знайдете в Московії з 1280 до 1461 року жодного митрополита, який зайняв би кафедру без ханського ярлика. І хоч подібне було з митрополитом Кирилом, але, починаючи з Менгу-Тимура, це правило набуло сили закону зі згоди Константинопольського Патріарха.

До речі, це стосувалося і всіх єпископів північних улусів Орди.

Але найочевиднішим підсумком воєнного походу стала для ханів Золотої Орди можливість безпосередньо використовувати Церкву в інтересах держави. Те, що православні Церкви воздавали хвалу своїм земним царям, молилися за ханів та їхні родини, вказує на узаконений церковний догмат. Цей догмат почали насаджувати в ростово-суздальській землі за хана Батия, але узаконений він був за Менгу-Тимура.

Відлучати ж місцевих князів від Церкви та піддавати їх анафемі владики отримали право тільки після визнання хана Золотої Орди законним царем Церкви, тобто— намісником Бога на землі нарівні з Патріархом. Цим правом митрополит і єпископи, за повеліннням хана, стали користуватися після 1271 року.

Такі короткі підсумки воєнного походу хана Менгу-Тимура на Константинополь у 1269–1271 роках. Ми побачили: не тільки земля, люди й князі стали суб'єктами ханського права і ханської влади, а й Православна Церква землі Моксель була підпорядкована ханові (царю) і стала безвідмовною ідеологічною зброєю в його руках.

Московська православна церква багато сотень років сповідувала «симфонію» зі своїми «старими царями»—ханами Золотої Орди.

5

Перепис населення 1272 року

За велінням хана Менгу-Тимура було проведено ще один, не менш значний захід: перепис 1272 року. Він став переписом населення незалежної держави—Золотої Орди, оскільки перші два переписи проводилися в інтересах усієї імперії Чингісидів.

Пропоную трохи торкнутися першого і другого переписів населення. Ми вже розповідали, як у процесі захоплення країни Моксель одночасно відбувався облік населення. Послухаймо свідка і сучасника тих подій Ала-ад-діна Ата-мелік Джувейні: «Вони (Бату-хан з царевичами.—*В.Б.*) віддали наказ відрізати людям праве вухо. Нарахували 270 000 вух. Звідти царевичі вирішили повернутися» [46, с. 23].

Так у землі Моксель в 1237–1238 роках було проведено перший облік кількості людей. Ми вже згадували, що тут ідеться про все населення, яке зустрів хан Батий на шляху від Липецька і Тамбова до Вишнього Волочка та Галича Мерського. З того населення переможці залишили живими близько половини.

Ось чому радянські академіки Б.Д. Греков та А.Ю. Якубовський у своїй книзі «Золота Орда та її падіння», виданій 1950 року, писали лише напівправду: «Для першого перепису і збору данини Бату послав баскаків. Про цей перший перепис ми маємо глухі натяки» [49, с. 221].

Своєю начебто незначущою фразою академіки змішали докупи і відрізання вух, і ханських баскаків, і навіть сам перепис населення. Це звичайний стиль, звичайний

метод московської історичної фальсифікації: заплутати і спотворити поданий матеріал до невпізнання.

Зверніть увагу: академіки чомусь піднесли матеріал з наголосом на «падіння Золотої Орди», але забули висвітлити її двохсотлітній розквіт. Таку тенденційну «правду» завжди сповідувала російська історіографія.

Зрозуміло, що після подібного «обліку» хан Батий повелів своїм баскакам у країні Моксель продовжити розпочате і після 1238 року провести звичайний, якщо так можна висловитися, «поіменний» перепис. Що й було виконано ханськими баскаками, данниками, писцями та іншими службовцями імперії.

Ще раз звертаю увагу читачів: перепис 1237–1238 років був проведений ханом Батиєм не лише у власних інтересах, а й в інтересах імперії. Великий хан до 1260 року отримував певну частку із зібраної в Золотій Орді данини.

У зв'язку з розпадом імперії Чингісидів він своє право втратив. Хоча різноманітні дарунки йому підносили і далі.

Російські історики не люблять згадувати про перший перепис населення ростово-суздальських і рязанських князівств у 1237–1238 роках, що цілком зрозуміло. Адже цей перепис засвідчив входження князівств країни Моксель до складу Золотої Орди від дня підкорення і позбавив майбутніх московитів багатьох ілюзорних «доважків брехні». Не станемо знову всі ці «доважки брехні» нагадувати.

Другий перепис населення в імперії Чингісидів відбувався протягом 1254–1259 років. Він відбувався поетапно: від однієї підкореної землі до іншої. Тому його й зафіксувало чимало світлих умів свого часу. Послухаймо вірменського духівника Кіракоса:

«В 1254–1255 рр. Монке-Каан і великий... Бату послали комісаром Аргуна, який уже дістав від Куюк-Хана обер-інтендантство царських податків у країнах, підко-

рених татарами, а також і другого начальника, який був при дворі Бату, на ім'я Хура-ага, з безліччю людей супроводу. Їм доручено було переписати народи, які перебували під владою Татар. З цим наказом вони їздили по всіх країнах, виконуючи доручення. Вони прибули у Вірменію, Грузію, землю Агуанів, рівно ж як і в сусідні країни, перераховуючи і переписуючи всіх людей віком від десяти років, за винятком жінок, і вимагаючи строго з кожного данину... Хто переховувався, того схоплювали і карали на смерть... Самі туземні начальники, окружні власники сприяли їм, допомагаючи кривдити й утискати мешканців і мати (свої) вигоди» [40, с. 83–84].

Як бачимо зі свідчень вірменського священика Кіракоса, ростово-суздальські «туземні начальники» з великим задоволенням «надавали (переписувачам) допомогу».

Як це правдиве історичне свідчення відрізняється від московських писань на цю тему!

Керівники другого перепису населення Аргун і Хураага прибули в землю Моксель (Рязанське і Володимирське князівства) у 1257 році. Охороняти переписувачів та сприяти їм було доручено великому військовому загонові, який складався з татар і майбутніх московитів, на чолі з так званим Олександром Невським.

Швидше за все, призначення ханом Батиєм Олександра тисяцьким відбулося в 1252 році при відрядженні його до Володимирського улусу. Ось чому йому доручили охорону ханських переписувачів. Місцевий військовий загін і його командир Олександр, так званий Невський, краще за інших могли забезпечити розшук і покарання тих співвітчизників, які «ховалися» від перепису. Перепис населення в Ростово-Суздальському улусі імперії відбувся відносно спокійно. Але на цьому не скінчився.

У ханів Золотої Орди, починаючи з Батия, завжди горіли очі при згадці про багаті землі й володіння Новгорода та Пскова. І, завдяки Олександру Невському, Орда таки зуміла накинути рабський аркан на стародавні

слов'янські твердині. Хоча в 1237–1238 роках підкорити їх не зуміла. Не змогла дістатися туди через бездоріжжя.

Сучасний російський історик Антон Горський таким чином подав давні події: «Із Суздальської землі татарські «численники» поїхали в Новгород, Олександр (так званий Невський.—*В.Б.*) з військовим загоном супроводжував їх» [51, № 11, с. 30].

Мене завжди вражала подібна московська інтерпретація подій. Правду спотворювали й ховали за звичайним словоблуддям. Виявляється, ось так просто можна поїхати в чужі землі і провести перепис чужого населення. За подібним московським словоблуддям завжди ховалася звичайна брехня. Олександр Невський, по суті, здійснив збройне захоплення Новгорода і, як писав М.М. Карамзін, «схилив до рабства народ гордий, палкий, який усе ще славився своєю винятковою незалежністю» [41, том IV, с. 199].

Але це тільки один бік далекого військового походу Олександра Невського на Новгород і Псков. Паралельно московити запустили в історію ще одну велику брехню про синів Олександра, начебто ним посаджених на княжіння в Новгороді. Мовляв, спершу, до 1257 року, в Новгороді сидів на княжінні його син Василь, а з 1259 року був посаджений Дмитро. Користуючись одним словоблуддям і брехнею, паралельно запустили ще декілька.

Пропоную звернути увагу на цю класичну московську брехню. Вона запущена з далекосяжною перспективою. У такий спосіб намагалися нав'язати думку про належність слов'янських Новгорода і Пскова до фінського етносу країни Моксель, його князів, тобто до майбутньої Московії.

Щось подібне вони проробляли і з Києвом. Ми про це говорили в першому томі книги.

Як же було насправді?

Сподіваюся, читачі вже переконалися, що Олександр, так званий Невський, народився близько 1230–1232 ро-

ку. В 1238 році хан Батий забрав хлопчика в аманати, тобто в заручники, і він виховувався в сім'ї хана до 1252 року. Ми говорили, що Олександр у 1246 році, як засвідчив Плано Карпіні, був наближеною до хана Батия людиною: він особисто передавав веління Батия Чернігівському князю Михайлові. Навіть московські академіки Б.Д. Греков і А.Ю. Якубовський змушені були визнати цю істину. Вона поза сумнівами.

Становлення Олександра Невського як людини відбувалося під особистим впливом хана Батия та його оточення. Тут, у сім'ї Батия, він одружився, тому що до 1252 року йому виповнилося 20 або 22 роки. Не викликає сумніву, що дружину для «свого названого сина» Олександра вибирав особисто Батий. І, швидше за все, вона належала до роду Чингісидів. Бо таких благ і привілеїв, які мав Олександр Невський та його сини, в імперії не мав ніхто, крім князів-огланів, принців по крові.

А далі зверніть увагу: навіть якщо б перший син народився у двадцятилітнього Олександра, то в 1257 році йому б виповнилося не більше 5–7 років.

Про яке княжіння в Новгороді в 1257–1259 роках синів Олександра може йти мова? Цілковитий абсурд!

Цей абсурд дуже помітний у книзі М.М. Карамзіна, коли, після новгородського епізоду, про княжіння синів Олександра Невського до 1272 року ніде не згадується (час повноліття Дмитра й Андрія).

Така історична правда.

Новгород же був поданий Олександром Невським Золотій Орді «на тарілочці». Привівши туди війська взимку з 1257 на 1258 рік, Олександр лише в 1259 році зумів забезпечити подушний перепис новгородців. Мешканці погодилися на перепис тільки перед загрозою татарського вторгнення. Послухаймо історика:

«У 1259 році новгородці, остерігаючись татарського вторгнення, все ж погодилися на ординський перепис» [50, № 11, с. 30].

Як сказано в літописі, підкоряючи з татарами Новгород і Псков, Олександр, так званий Невський, використовував варварські прийоми: «ономy носа урізаша, а іному очі виймаша» [50, № 11, с. 30].

Такий «великий святий» Російської православної церкви! Завжди пам'ятаймо про це!

До речі, сама Православна Церква в ті роки від податків була звільнена. Ось що з цього приводу зауважив М.М. Карамзін: «Моголи намагалися задобрити його (духовенство.—*В.Б.*), щоб воно не підбурювало Росіян (московитів.—*В.Б.*) боротися проти іга татарського і щоби Хан тим спокійніше міг повелівати нами. Виявляючи повагу до Духовенства, сії завойовники хотіли довести, що вони не суть вороги Бога Російського (Московского.—*В.Б.*), як думав народ» [41, том IV, с. 198].

Так було проведено серед майбутніх московитів другий перепис населення в 1257–1259 роках. Звертаю увагу: за московськими історичними писаннями, цю роботу здійснили нібито абсолютно дикі і по-варварськи неосвічені племена.

Ще одна московська байка!

Нарешті настала черга перепису 1272 року, проведеного ханом Золотої Орди Менгу-Тимуром. Хан був колосальною особистістю не тільки в історії Орди, а й в історії її Московського улусу. Тому що особисто Менгу-Тимур створив і саму Москву, і Московське удільне князівство. Я дивуюся, чому московити і їхні наступні правителі з династії Романових-Кобиліних так затято заперечували і приховували ці великі й незаперечні істини. Переконайтеся—ці істини справді незаперечні!

М.М. Карамзін у своїй «Історії» переписові населення 1272 року приділив тільки одне речення. Однак навіть це одне речення багато в чому характеризує стан московитів тих часів.

Послухаймо М.М. Карамзіна: «У його часи (під час князювання Василя Ярославовича—молодшого брата Олек-

сандра Невського.—*В.Б.*) чиновники Монгольські зробили вдруге (???—*В.Б.*) загальний перепис людей у всіх Російських (ростово-суздальських і рязанських.—*В.Б.*) областях для сплати данини, і народ, вже починаючи звикати до рабства, терпеливо зносив своє приниження» [41, том IV, с. 224].

І щоби подати повну картину стану фінського населення ростово-суздальської землі на кінець XIII століття, наведемо слова митрополита Кирила, сказані ним у 1274 році: «Ми довідалися, що деякі Ієреї... від Пасхи до неділі Всіх святих святкують лише та веселяться, не хрестять нікого і не відправляють Служби Божественної; такі хай виправляться або будуть скинуті!.. Відомо нам також, що багато людей, дотримуючись давніх язичницьких звичаїв, сходяться у святі празники на якісь бісівські ігрища, криком і свистом скликають подібних собі п'яниць і б'ються палицями аж до смерті, знімаючи з убитих одяг; віднині хто не перестане тішити Диявола такими мерзенними забавами, хай буде відлучений від церков Божих...» [41, том IV, с. 225].

Засвідчена страшна дикість майбутніх московитів наприкінці XIII сторіччя. Навіть на тлі татарських племен Золотої Орди це дуже впадає у вічі.

Послухаймо російського професора XIX століття І.М. Березіна: «За словами Плано Карпіні, між Монголами не було сварок, бійок і вбивств, один до одного вони ставилися приязно, і тому судових суперечок між ними майже не водилося, жінки їхні були цнотливими, розбійників і злодіїв між ними теж не було. Такий блаженний стан народної моральності пояснюється жорстокими законами, за якими, як ми бачили, за перелюб, крадіжку і грабіж карали на смерть. Ібн-Батута прямо каже, що у Татар не було конокрадства через строгість законів проти крадіжок » [40, с. 33–34].

На такому рівні розвитку перебувало населення Золотої Орди в 1272 році, перед третім переписом населення. Принагідно зауважу, що до складу населення

Орди у ті роки входили також Волзька Булгарія та слов'янські князівства. А їхній рівень розвитку і культури, принаймні, не поступався татарському. За багатьма показниками навіть значно перевершував. Не стану цитувати того ж Плано Карпіні.

Що мав робити в такому разі мудрий правитель країни? А Менгу-Тимур був саме таким. З воєнного походу на Константинополь ми мали змогу в цьому пересвідчитися.

Ви, шановні читачі, правильно подумали. Саме так! Щоб закріпити населення дикої країни Моксель у складі держави, треба було підтягти її до рівня розвитку інших, приділяти їй більше часу, створювати в ній нові поселення (міста), підтримувати Церкву, даючи їй певні пільги, наповнювати цю землю своїм, татарським, населенням. Все це не викликає сумніву, якщо вважати, що у Золотій Орді правили державні мужі, а не тимчасові виконавці. Бо московська історіографія завжди вела мову про «татаро-монгольських» дикунів і варварів.

Але:

1. Ми цитували ярлик Менгу-Тимура про пільги Православної Церкви. Абсолютно достовірний документ (1267 рік)!

2. Ми розглянули воєнний похід Менгу-Тимура на Константинополь (1269–1271 роки) і знаємо його результати.

3. Ми вказали на перепис населення 1272 року. І знаємо, що він відбувся.

Один захід іде за іншим, і всі дії вказують на цілеспрямовану роботу хана Менгу-Тимура зі зміцнення держави. Тобто, ми справді бачимо видатного державного діяча Золотої Орди і Московії.

Торкнемося мотивацій перепису 1272 року.

Перша. Надання Менгу-Тимуром пільг Православній Церкві держави дещо знизило надходження прибутків до ханської казни. Звичайно, це не сподобалося ханові та його двору. Немає сумніву, що тема збільшення над-

ходжень до державної казни неодноразово була на порядку денному зустрічей хана та митрополита. Митрополит Кирило був своєю людиною в столиці й користувався повною довірою ханів. Знаючи стан справ з обліком населення в дикій, лісистій місцевості і будучи зацікавленими у церковних пільгах, швидше за все, митрополит з єпископами повинні були вказати ханові та його двору на можливі джерела покриття збитків. Поза всяким сумнівом, головними з цих джерел були: всеохопний облік населення—з одного боку, і проникнення ханської влади і Церкви в глибину тайгових масивів—з іншого. Саме туди, під тиском влади та Церкви, відбувався відплив населення.

Як бачимо, в обліку населення була зацікавлена і Православна Церква, і ханська влада.

Тому, коли в першому томі нашої книги ми описували різні походи московських князів у «черемиські землі» для захоплення здобичі, читачі повинні знати, що всі подібні «походи і подвиги доблесних московитів» відбувалися з відома ханської влади та Православної Церкви. Відбувалося звичайне прирощення території і населення у складі Золотої Орди. «Збирання землі російської» не відбувалося, бо та земля і те населення були «споконвічно фінськими», і відбувалося те приєднання і ті набіги з відома золотоординських ханів.

Звичайний ханський захід із надання Православній Церкві пільг у 1267 році (ярлик хана Менгу-Тимура) став на сотні років наріжним каменем, що заклав у пам'яті московитів та їхньої Церкви інстинкт до експансії та обернення в рабство сусідів. Чим більше Московська церква отримувала доходів і пільг, тим більше вона надавала послуг своєму ханові (цареві) і державі. Ось звідки походить чимало інстинктів Московської держави та її Церкви: від прародички—Золотої Орди.

Друга причина перепису 1272 року—різке збільшення кількості Чингісидів, тобто принців по крові, у Золотій

Орді за останні 50 років. До 1272 року в Золотій Орді набралося більше сотні принців по крові. Не забувайте: всі вони були нащадками по батьківській лінії від старшого сина Чингісхана—Джучі.

Як ми пам'ятаємо, Джучі-улус займав величезну територію: від Іртиша й Алтаю до Дунаю і Карпат. Золота Орда, хоч і була на той час відокремленою, проте становила лише західну частину Джучі-улусу. А господарем усього Джучі-улусу до самої своєї смерті був Бату-хан. Саме його в 1226 році, після несподіваної смерті Джучі, Чингісхан особисто посадив на престол Джучі-улусу, незважаючи на те, що Бату-хан був другим сином Джучі, а старшим сином був Орда.

Не забувайте: у державі одночасно було дуже багато привілейованих людей в особі ханських доньок, їхніх родин, великих полководців та їхніх нащадків, друзів дитинства хана, знатних чиновників тощо. Як свідчить у своїх працях російський професор І. М. Березін, ніхто з цих людей не платив податків до казни, а утримували їх усіх за рахунок держави.

На державному забезпеченні перебувала також армія, що теж слід взяти до уваги.

Не будемо говорити, бо це саме по собі зрозуміло, про паразитарну масу ханських чиновників. Усю цю численну громаду привілейованих осіб хан Менгу-Тимур зобов'язаний був забезпечити життєвими благами і посадами. А носієм благ завжди виступав звичайний трудівник. Ось чому за ним постійно полювали, вели облік, перераховували, закабаляли.

І ця поведінка властива кожній владі—від далекої Золотої Орди до брехливого Радянського Союзу.

Для загального обізнання читачів наведу, бодай частково, початковий родовід Чингісидів по лінії його старшого сина Джучі. Отже, у старшого сина Чингісхана Джучі було від усіх дружин чотирнадцять синів. Ось їхні імена:

перший син—Орда,
другий син—Бату,
третій син—Берке,
четвертий син—Беркечар,
п'ятий син—Шейбан,
шостий син—Тангут,
сьомий син—Бувал,
восьмий син—Чилаукун,
дев'ятий син—Шингкур,
десятий син—Чимпай,
одинадцятий син—Мухаммед,
дванадцятий син—Удур,
тринадцятий син—Тука-Тимур,
чотирнадцятий син—Шингкум.

Список наведено за книгою Рашид-ад-діна «Збірник літописів» (том I, кн. 2, с. 66.)

Щоб не перевантажувати читачів цією темою, скажу, що у хана Берке «зовсім не було дітей», а у хана Батия «було чотири сини в такому переліку і порядку: Сартак, Тукан, Ебуген, Улакчі» [48, том I, кн. 2, с. 72].

6

Але головною причиною перепису 1272 року стала очевидна необхідність докорінного закріплення підкорених земель за нащадками роду Чингісхана через побудову власних поселень та наповнення їх, бодай частково, татарськими мешканцями, тобто корінним золотоординським етносом. Особливо це стосувалося земель, зайнятих ханами під перекочування Ставки, і сусідніх з ними. Там існувала необхідність мати постійні поселення. І це не вигадки автора.

Погляньте, для корінного закріплення земель Ірану та Іраку Хулагу-хан не просто скерував свої війська в ті землі. Ні! Він протягом 1254–1256 років переселив у ті землі понад сто тисяч цивільного населення. До речі, не

менше як двадцять тисяч—з країни Моксель. Саме в такий спосіб відбувалося захоплення землі та її закріплення.

Це стало очевидним не тільки для Менгу-Тимура та його уряду. Про це було відомо ханові Батию і Берке-ханові. Ще з тих часів відомі такі великі поселення:

— «**Сарай-Бату**, Старий Сарай (за літописом—Сараї Великі; суч(асне) с. Селітрене Харабалинського р-ну Астраханської обл(асті), місто, споруджене ханом Батиєм в 1254 (за Рубруком)» [18, том 22, с. 588].

— «**Сарай-Берке**, Новий Сарай, суч(асне) с. Царьов Ленінського р-ну Волгоградської обл(асті), місто, столиця Золотої Орди, збудоване ханом Берке бл(изько) 1260» [18, том 22, с. 588].

— «**Сарайчик**, Сарай Малий, суч(асне) с. Сарайчиковське Махамбетського р-ну Гур'євської обл(асті)... місто Золотої Орди на стародавньому торг(овому) шляху з Ниж(нього) Поволжя в Хорезм» [18, том 22, с. 588].

— «**Сараї**, селище міськ(ого) типу, центр Сараївського р-ну Рязанської обл(асті) РРФСР. Розташований на р. Верда, бас(ейн) Оки» [18, том 22, с. 588].

Не викликає сумніву, що останнє поселення засноване в ті ж часи, швидше за все, ханом Сартаком, який кочував між Волгою і Доном в 1250–1257 роках.

— «**Казань** засн(ована) в 2-й пол(овині) 13 ст(оліття)» [18, том 11, с. 141].

Саме відновлене місто Булгар і Казань були улюбленими місцями літнього відпочинку хана Батия (Саїна).

Я не став спеціально досліджувати серед нині існуючих у Російській Федерації міст, селищ і поселень ті, які були засновані за велінням ханів Золотої Орди з 1237 до 1500 року. Не в тому полягало завдання. Вказано на існування тенденції до освоєння ханами Орди підкорених земель, спорудження ними десятків міст і поселень. Це стосувалося безпосередньо рязанської та ростово-суздальських земель, бо, як засвідчив професор В.Г. Вер-

надський, «вони перебували в безпосередньому віданні ханів».

У першій половині XIX століття російська професура ще не намагалася приховувати подібні факти своєї історії. Професор І.М. Березін у своїх дослідженнях навіть обґрунтував це явище стосовно міст Поволжя: «Таким чином, якби Історія захотіла попросити допомоги у Філології, то вона б дізналася, що місце кочівлі Золотої (Жовтої) Орди визначити нескладно за численними філологічними підказками: **Царьов** є ніщо інше, як **сари**, ім'я Жовтої (Золотої) Орди... **Царицин** є ніщо інше, як (**Золоте поселення**.—*В.Б.*) (так пишеться ім'я цього міста у Татарському рукописі), **Камишин**—це ніщо інше, як—Жовта тростина Тайдулиного ярлика..., **Саратов**—це ніщо інше, як **Сари-тау**, Жовта гора... присутність у всіх цих назвах терміну жовтий, є не тільки необхідною характеристикою місцевості. Так само, як **Царьов, Царицин є вдалими інтерпретаціями терміну «Сари»—жовтий (золотий**.—*В.Б.*), які нагадують про колишню знаменитість цих місць» [32, с. 2–3].

Отже, самі назви **Царицин**, **Саратов**, **Камишин**, як зазначив професор І.М. Березін, свідчать про існування цих поселень з часів Золотої Орди і нагадують про «старих царів» землі Моксель.

Однак російська історіографія і в це питання запустила «доважок брехні». Радянські історики стали соромитися своїх «знаменитих місць», а тому, коли ви відкриєте ВРЕ, то побачите цілковиту нісенітницю:

«**Царицин**... заснований у 16 ст(олітті)»... [18, том 5, с. 298].

«**Саратов**... засн(ований) у 1590 р.» [18, том 22, с. 590].

«**Камишин**... засн(ований) в 1667 р.» [18, том 11, с. 291].

Дуже цінні відомості про міста Золотої Орди наводить історик М.Г. Сафаргалієв у книзі «Розпад Золотої Орди», виданій у місті Саранську в період хрущовської відлиги нікчемно малим тиражем—1500 примірників. Послухайте:

«Більшість міст Золотої Орди, споруджених за монголів, виникали на місці колишніх військових таборів. Про це говорять їх назви: **Крим** (Старий Крим), Ак-Керман (Монкастро), **Хан-Керман** (Касимов), **Керменчук** (на річці В'ятці), **Кременчук** (на Дніпрі) та інші. У половецькому словнику слово «керман» перекладене латинською мовою: «Castrum, Caste—укріплення. Місце, укріплення, табір». Сучасне місто **Темников** на території Мордовської АРСР, місто **Тюмень** в Сибіру і **Тюмень** на річці Терек виникли на місці табору ханського темника—начальника десятитисячного гарнізону.

Інші міста Золотої Орди своїм розвитком були зобов'язані не стільки розвитку ремесла, скільки розвитку караванної торгівлі... таких як **Солхат**, **Азак**, **Маджар**, **Сарай**, **Сарайчук**... або... **Астрахань**, **Укек**, **Бельджемен**, **Бездеж**—які стояли на Волзі...» [56, с. 79–80].

Майже всі вузлові сучасні міста Поволжя від Астрахані до Казані були засновані і споруджені за часів Золотої Орди. Перелічимо їх:

Астрахань. «Одним з кращих міст Ібн -Батута називає Хаджи-Тархан—Астрахань, побудоване на річці Ітилі за монголів» [56, с. 81].

Царицин (Волгоград). Про нього говорилося вище—«Золоте село» [32, с. 3].

Саратов. «Сари-тау, Жовта гора» [32, с. 3].

Камишин. «Жовта тростина» [32, с. 3].

Самара. «На картах Фрао Мауро на східному березі Волги зазначено такі населені пункти, відомі італійським купцям: Zotrage, Apacha, Samara» [56, с. 85].

Казань. «Заснована у другій половині XIII століття».

Не буду згадувати численні міста Поволжя, назви яких московити переінакшили або піддали забуттю. Їх багато. Вони були величними і гарними. У 1915 році при розкопках міста Бельджемена «з його руїн було добуто до 15 тис. пудів кісток, 92 вози цегли, 100 пудів мідного брухту, 150 пудів заліза і 11 пудів свинцю» [56, с. 84].

Однак не варто думати, що хани Золотої Орди освоювали тільки території вздовж Волги і караванних шляхів. Ця думка хибна. Вони закріплювали за собою абсолютно всі землі, особливо північні улуси Орди: сюди на постійне місце проживання відправляли ханських дітей, мурз, а також звичайних аскерів—солдатів.

Саме в землі північних улусів Орди з 1312 року хан Узбек розташував один зі своїх монетних дворів. Послухаймо свідчення російського історика: «Північніше від-**Бельджемена**, на західному березі Волги розкинулося місто «середньої величини—Укек—з гарними будівлями». Укек—одне з найстаріших міст Золотої Орди, було відоме ще Рубруку і славилося соляною торгівлею. Згодом тут був монетний двір ханів. Але після заснування міста **Мохші (Наровчат)** м. Укек почало втрачати своє значення як центр улусу... (Наровчат) особливо розвинувся на початку XIV ст., коли перетворився на одне з важливих міст Золотої Орди. З організацією монетного двору, в якому з 1312 до 1342 року карбували монети хана Узбека, м. Наровчат перетворилося на важливий улусний центр Золотої Орди...» [56, с. 84].

Як бачимо, у 1312 році майже в центр землі Моксель було переміщено саму столицю держави Чингісидів. У Наровчаті містилося і головне сховище грошей Золотої Орди. Адже «якщо монетний двір переноситься в інше місце, отже, переноситься й адміністративний центр... Сам Узбек також подався на північ... і пробув (там) 8 років... резиденцією новий хан (Узбек) обрав древній Наровчат» [104, с. 38].

Ростово-суздальська і рязанська землі становили ядро території Орди, повністю керувалися центральною ханською владою і були найнадійнішими в державі.

Один лише маленький штрих відразу ж змінив наше уявлення про дійсність Золотої Орди. Московська історична брехня на цьому тлі виглядає вульгарно і навіть смішно.

Російські офіційні, служиві професори та академіки розуміли, що їхня брехня про Московію та її «незалежне життя» поза Золотою Ордою «притягнута за вуха», тому й говорили про місто Наровчат наче крізь зуби і зі здивуванням. Послухаймо ВРЕ (третє видання):

«**Наровчат**, село (з 1780 до 1926—місто)... У 14 ст. на місці Н(аровчата) існувало золотоординське місто Наручадь, яке, судячи з монет, що в ньому карбували, мало другу назву—Мохші і було улусним центром. Археол(огічні) розкопки проводилися в 20-х рр.. 20 ст. А. А. Кротковим і в 1959–1963 А.Є. Аліховою. Відкриті рештки мечеті, громадських лазень з водогоном, житлових будівель зі системою опалення під підлогою, гончарних горнів; на тер(иторії) мусульм(анського) кладовища—руїни монументальних мавзолеїв» [18, том 17, с. 253].

Такою була одна із столиць Золотої Орди—Мохші (Наровчат), місто з водогоном і зовнішнім опаленням, з величними мечетями і мавзолеями. Як це вирізняється на фоні напівдикої, з курними хатами Москви XIII–XV століть! Ось чому навіть статус міста відібрали в Наровчата, щоби принизити й применшити.

Не думайте, що міста **Наровчат (Мохші)** і **Темников** були закладені при Узбек-ханові. Вони засновані раніше. Ось що донесло до нас минуле.

«У фондах колишнього Саровського монастиря, які нині зберігаються в центральному державному архіві Мордовської АРСР, є родовід татарських князів: Сеїд-Ахметових, Адашевих, Кудашевих, Тенішевих і Янгаличевих, які походили від **татарського князя Бехана** «із Золотої Орди», який «владою Золотої Орди царя володів багатьма навколишніми містами та іншими станищами татарськими і мордовськими»... Відтоді їхні нащадки Сеїд-Ахметови, Адашеви, Кудашеви та ін. «стали володіти вотчинами і землями та оселилися по різних місцях...» Місто **Наровчат—Мохші, розташоване на території володінь нащадків Бехана**, відоме зі своїх монет,

які там карбували від 1312 р., а **місто Темников, яке виникло на місці перебування монгольського темника-десятитисячника**, що належав до нащадків Бехана,... бере свій початок з 1257–1259 рр. ... Значить, Бехан міг володіти долинами ріки Мокші «владою Золотої Орди царя Батия» [56, с. 95].

Отже, як засвідчили архіви Саровського монастиря, в землі Моксель ще з часів хана Батия сотнями і навіть тисячами оселялися прийшлі татаро-монгольські поселенці і представники ханського роду Чингісидів. Вони володіли своїми «вотчинами» і залишалися володарями тієї землі багато сотень років, з часом влившись у фінський етнос московитів.

Зверніть увагу на той факт, що землею у Золотій Орді володіли «владою Золотої Орди царя». І не інакше! Ось чому московські байки про наділення їх князями будь-кого землею або вотчиною—повний абсурд. Точніше, звичайна побрехенька.

Вдумайтеся, шановні читачі, у ці безсумнівні факти: по всій землі ростово-суздальських князівств ще з часів хана Батия виникають одне за одним татаро-монгольські міста: **Темников**, **Кременчук** (на В'ятці), **Наровчат** (Мохші), **Хан-Керман** (Касимов), **Тула** (Тайдула) і, нарешті, **Москва**. Названо лише ті, які підтверджені достовірними свідченнями. А скільки таких свідчень свідомо знищено! Можна тільки подивуватися, як вони збереглися в Саровському монастирі. Недогледіли!

Як не старалися Петро I та Катерина II знищити сліди своїх справжніх предків, зачищаючи територію імперії від старовинних рукописів та архівів, однак замести їх до кінця не вдалося. Багато збереглося і стало відомим.

Хочу розповісти читачам про «мещерських князів». Відомості про цих князів з роду Чингісхана теж збереглися в колишньому Саровському монастирі. У шістдесяті роки XX століття ці матеріали зберігалися в Центральному державному архіві Мордовської Республіки (м. Саранськ) і до них був доступ.

Послухаймо: **«Родоначальник «мещерських князів» Бахмет Усеїнов... «прийшов з Великої Орди в Мещеру, і Мещеру воював, і засів її», закріпивши «мещерські місця» за своїми нащадками...** Обдарування Бахмета землею... могло відбуватися... після монгольського завоювання» [56, с. 95].

Ці дані збереглися і в «Оксамитовій книзі», виданій знаменитим М.І. Новиковим у 1787 році. Дуже багато безцінних матеріалів доніс до майбутніх поколінь Микола Іванович Новиков. Катерина II ще в ті далекі часи розуміла цю страшну для імперії ситуацію. Ось чому великого просвітителя запроторили у Шліссельбурзьку фортецю. Московська влада завжди боялася правди.

Щоб читачі повною мірою оцінили значення незаперечного факту приналежності Мещери родові князя-оглана, наведу довідку про Мещеру з ВРЕ:

«Мещера, низинна рівнина, розташована між рр. Клязьмою на півн(очі), Москвою на півд. зах(оді), Окою на півдні і Судогою та р. Колпа на сх(оді), в межах Московської, Володимирської та Рязанської областей РСФСР» [18, том 16, с. 205].

На мещерській землі розташовані міста Москва, Гусь-Хрустальний, Шатура, Люберці, Раменське, Воскресенськ, Балашиха, Тума, Єгор'євськ, Верея, Щелково, Судогда і сотні інших населених пунктів.

Уся ця земля від 1238 р. належала князю-оглану з роду Чингісидів—ханові Бахмету. З його роду пішло багато знаменитих князівських і боярських династій московитів.

Зверніть увагу: від Тули, Москви і «мещерських князів» через Наровчат, Темников і Касимов до самої Казані простягалися володіння і земля князів-Чингісидів.

Аби знищити пам'ять про споруджені татарами поселення й міста, їх згодом, після XV століття, перейменували, як це зробили з назвою міста Карасу, перейменувавши його на Єлець. Однак пам'ять про татарське місто Карасу збереглася в історії.

І сьогодні на карті Російської імперії у «споконвічно російських» областях збереглися тисячі татарських назв поселень, як-от: Аркадак, Актарськ, Карабулак, Балтай, Казанка, Чиганак (Саратовська область); Бакшеєво, Балашиха, Деденєво, Ікша, Меліхово, Талдом, Уваровка, Шаховська (Московська область); Сариєво, Чаадаєво, Карабаново, Тергенєво (Володимирська область); Батмани, Мит, Єлнат, Тейково, Холуй (Івановська область); Кадий, Караваєво, Судай, Шар'я, Якшанга (Костромська область) та ін.

А скільки подібних міст і поселень московити перейменували за останні 500 років—одному Богові відомо. Дуже вже намагалася Московія замести і зачистити старі сліди і свідчення. Особливо старалися в радянські часи.

І було б помилкою не вказати на ще один фактор, який сприяв освоєнню татарами захоплених земель, у тому числі і ростово-суздальської. Цей фактор—загальноординська «ямська служба», тобто «служба заїжджих дворів» держави.

На головних маршрутах пересування, таких як Сарай—Твер, Сарай—Казань, Сарай—Москва та ін., «ями» розташовувалися через 30–50 кілометрів, а то й частіше. Там можна було відпочити, попоїсти, змінити коней. Як свідчив В.М. Татіщев, «ямська служба» існувала в Московії до середини XVIII століття. Хани Орди облаштовували свої землі солідно, на віки.

Ось як описав факт насадження «ямської служби» Рашид-ад-дін:

«А для того, щоб гінці могли прибувати безперервно від царевичів, так і від його величності Каана в інтересах його важливих справ, у всіх краях поставили ями... Для встановлення цих ямів призначили гінців від царевичів і визначили так, як це (тут) докладно стверджується:

— від Каана—битикчі Курідай,

— від Чагатая—Імколчин Тайчутай,

— від Бату—Суку-Мулчитай,

— від Тулуй-хана... Ілджідай.

Згадані еміри вирушили і у всіх областях та країнах по довготі і широті земного пояса встановили ями» [48, том I, кн. 2, с. 36].

Скільки «ямів» було «встановлено» на землі народу Моксель і скільки міст і поселень виникло на базі цих «ямів», сказати сьогодні неможливо. Московити не зацікавлені в роз'ясненні цього питання.

Зауважте: Рашид-ад-дін майже повністю присвятив третій том своєї книги темі держав, які існували в XIII столітті, і дорогам, які зв'язували їх. Але московська влада донині боїться видавати цей том книги.

Що її лякає?

Думайте і вирішуйте самі.

Я не став детально опрацьовувати це питання. Лише розкрив карту, побіжно глянув на центральні області сучасної Росії. І, звичайно, відразу ж погляд упав на «**Гаврилов-ям**, місто,... центр Гаврилов-Ямського р-ну Ярославської обл(асті)... на р. Которосль (притока Волги), 46 км на південь від Ярославля...» [18, том 5, с. 622].

Ось вона, давня пам'ять про славні часи Московського улусу Золотої Орди! Скільки таких «ямів» існувало на шляху Сарай—Рязань—Москва—Гаврилов-ям—Ярославль—Вологда—Новгород або на шляху Тула—Москва—Рязань—Касимов—Наровчат—Казань, сьогодні можна хіба що здогадуватися, бо не люблять московити говорити на цю тему.

Проіснувала ямська служба в Московії до XVIII століття, коли «шведські та німецькі фахівці створили регулярне поштове сполучення» [54, с. 37].

Ми навели слова професора з Кембриджа Річарда Пайпса, який одночасно зафіксував: «Ямська служба, яка зв'язувала Москву з провінцією, була тим самим монгольським «ямом», тільки під іншим начальством» [54, с. 109].

До речі, таку ж саму думку висловлював і російський професор Н.О. Попов (1833–1891) у праці «Вчені і літературні праці В.М. Татіщева», 1886 року видання.

Навіть у народній свідомості пам'ять про «ямську службу» та «ямщиків» збереглася в Московії на віки. Згадайте старовинну народну пісню московитів: «Ямщик, не гони лошадей». Про чуже, невластиве народові, ніколи б не збереглася пісня на довгі часи.

Ми можемо тільки здогадуватися, чому з такою затятістю московська державна влада викорінювала будь-яку пам'ять про своє золотоординське минуле, в тому числі пам'ять про тисячі ямських поселень на землі теперішньої Московії. Швидше за все, це робилося за аналогією з тим, про що писав професор В.В. Григор'єв. Послухаймо:

«Чому дійшло до нас декілька ярликів, даних ханами митрополитам, а не дійшло жодного з даних ними князям нашим великим та удільним, тоді як останніх видано було напевне більше, ніж перших?... Дуже навіть можливо, що вони намагалися знищити їх якнайшвидше, як свідчення, що могли нагадувати нащадкам удільних князів такі речі, які їм належало зовсім забути... як геть непотрібні пам'ятки обтяжливого рабства» [37, с. 108].

Така ось правда про Московський улус Золотої Орди. Прийнявши рішення привласнити собі візантійський духовний спадок («третій Рим»), Москва крала все, що «погано лежало», і водночас знищувала те, що нагадувало про «старих царів» і рідну Золоту Орду. Не лише поміняла родовід та імена своїх князів, а навіть стерла пам'ять про поселення, храми, «ями», які берегли згадки про минуле.

7

1272 рік—заснування Москви

Цей рік для Московії став справді видатним. Адже, крім перепису населення, в 1272 році було засноване

поселення Москва. Мабуть, під час перепису побачили скупчення фінських утікачів-поселенців на річках Москві, Яузі та в навколишній тайзі. А оскільки в тих диких лісах на сотні кілометрів навколо не було жодних поселень, адже навіть старовинний Радонеж був заснований Сергієм Радонезьким серед дикого лісу в «першій половині 14 століття», то цілком очевидно, що хан Менгу-Тимур дав завдання великому баскакові та митрополитові закласти в тій місцевості церкви і звести фінських втікачів-відлюдників у церковну громаду.

І, щоб не відлякувати фінських поселенців навіть назвою, ім'я поселенню не стали давати татарське, а присвоїли суто фінське, за назвою річки—Москва. Раджу московським ура-патріотам не думати, що автор викладає свій особистий погляд на цю проблему. Ні, шановні, ми опираємося на суворі церковні документи. Адже кожній людині при здоровому глузді зрозуміло: якби Москва як поселення існувала з 1147 року, то в ній обов'язково була б церква. А про жоден храм на сотні кілометрів навколо Москви до 1272 року російське православ'я не знає.

Я вже торкався цього питання у другому томі книги.

Російська православна церква не знає жодного храму, який існував би на території теперішньої Московської області до 1272 року. Феноменальна істина!

Отже, послухаймо російські церковні джерела. Ось вони, перші православні церкви, зведені на території сучасної Москви ханом Менгу-Тимуром:

1. Церква «Спаса на Бору... Коли місце нинішнього Кремля ще покрите було бором або густим лісом,...—син Олександра Невського, Св. Даниїл, який щойно отримав в уділ землі і села,.:. побудував у 1272 році, серед бору, на Боровицькому пагорбі (так це урочище в давнину називалося), на тому самому місці, де жив у самотній хатині пустельник Вукол, дерев'яну церкву Спаса-Преображення. Це було за 54 роки до заснування Успенського

Собору і за 67 років до обнесення Дитинця (нинішнього Кремля) дубовою рубленою стіною. Цей дерев'яний храм проіснував 56 років» [43, с. 325–326].

А оскільки сучасне місто поглинуло сотні квадратних кілометрів території, то цілком очевидно, що в давні часи для освоєння тієї глухої, дикої місцевості знадобилася не одна, а декілька церков.

І церковна література підтверджує цю істину.

2. «Крутицький Архиєрейський Дім... на гористому березі Москви-ріки, на урочищі, здавна званому, через крутизну свого розташування, Крутицями, біля підніжжя цієї височини, в ровах, течуть струмки: з північного боку—Сара, а з південного—Подон... Обитель сія найдавніша... заснована св. князем Даниїлом Олександровичем... в останній половині XIII століття (близько 1272 року), і служила з половини XV століття місцем перебування Владики стародавньої Сарайської Єпархії, перейменованої в Сарайську і Подонську, згодом у Крутицьку, і знищеної за персональною вказівкою Імператриці Катерини II 15 травня 1788 р.» [43, с. 265].

Історія з Крутицьким Архиєрейським Домом дуже цікава і повчальна, і ми ще про неї згадаємо.

Зауважте: з 1764 до 1792 року Катерина II закрила і знищила сотні старовинних храмів по всій імперії, які зберігали спадкоємність із Золотою Ордою. Хоч, звичайно, існували й інші причини їх закриття і знищення.

Цілком очевидно, що для освоєння місцевості та залучення фінських аборигенів самих лише церков було замало. Потрібно було споруджувати і якісь житлові поселення. Що теж було зроблено за повелінням хана Менгу-Тимура, бо—ще раз нагадаю читачам незаперечну істину того часу, підтверджену російськими професорами—вся земля була власністю хана і використовувати її можна було тільки з його дозволу. А оскільки при закладенні церкви обов'язковою є присутність єпископа або митрополита—державного службовця, то, безперечно,

люди подібного рангу не могли діяти без відома хана і великого баскака. Це непорушні аксіоми Московії XIII–XV століть.

Ось чому того ж 1272 року на території сучасної Москви було закладено обитель монашої спільноти. Послухаймо свідчення:

3. «Новоспаський монастир... за Таганською площею, на високому березі Москви-ріки... Першооснови цієї обителі закладено в XIII столітті на тому місці, де нині Данилів монастир. [«Данилів монастир... заснований близько 1272 року Святим Князем Данилом Олександровичем»]... коли Москва тільки виринала з убозтва і... була під владою Монголо-Татарською » [43, с. 199, 231].

Коротко уточню для читачів: в 1272 році було засновано Данилів монастир, який у процесі свого становлення перейменований у Новоспаський.

Пропоную звернути увагу на той факт, що всі три установи начебто закладені Данилом Олександровичем, молодшим сином Олександра Невського. Це чергова брехня! Данило народився 1261 року, і в 1272 році, згідно з Ясою Чингісхана, права на уділ не мав. Таке право він міг отримати лише після досягнення 16 років, тобто після повноліття.

До речі, про цю істину згадує навіть М.М. Карамзін у своїй «Історії», коли говорить про неповноліття так званого Дмитрія Донського.

Чому ж церковна література заснування всіх трьох перших храмів Москви приписує саме Данилові Олександровичу? Чи не ховається щось за цим?

Цілком зрозуміло, що після фальсифікації життя та діяльності Олександра Невського виникла закономірна необхідність використати «феномен Олександра» у ширшому масштабі. Фальсифікація взаємозв'язана. Якщо заснування Москви припало на 1272 рік, то стало очевидним, що треба пов'язати цей історичний факт з «воз-

величеним предком», приписавши відкриття церков та монастирів його синові. Адже не могли можновладці наступних століть, які жадали слави і величі, повідати світові простеньку, але гнітючу для московської душі істину про відкриття всіх цих установ за велінням їхнього «старого царя» Менгу-Тимура.

Згадайте, у Золотій Орді існувала ціла Сарська єпархія, що об'єднувала в степах, від Липецька і Тамбова до Сарай-Бату і Сарайчика, десятки православних храмів і монастирів, але московська влада ніколи не вважала за потрібне розповісти людям правду про цю установу. Вони соромилися тієї правди. Бо вона нагадувала велику істину: про життя в єдиній державі, про єдиних «старих царів», про велику матір московитів—Золоту Орду.

Навіть про храм у столиці держави—Сарай-Бату розповідала не московська історія і не московські священики, а великий мандрівник XIII століття Вільгельм де Рубрук.

Словник-довідник «Література і культура Стародавньої Русі» таким чином довів до нашого відома смерть Володимирського князя Ярослава Ярославовича, який сидів на столі після Олександра, так званого Невського:

«Ярослав Ярославич... у 1271 році їздив в Орду зі синами Невського і на зворотньому шляху помер» [53, с. 250].

А М.М. Карамзін ще більше конкретизував смерть князя:

«Великий князь Ярослав, за прикладом батька й Олександра Невського, намагався всіма способами догоджати Ханові і, подібно до них, закінчив життя своє на зворотньому шляху з Орди, куди їздив з братом Василем...» [41, том IV, с. 216].

Отже, після завершення воєнного походу на Константинополь хан Менгу-Тимур запросив до себе весь рід Олександра Невського: братів—Ярослава, Василя, синів—Дмитра, Андрія, Данила та їхню матір.

Звичайно, рішення про проведення перепису населення хан Менгу-Тимур приймав без жодної участі цих людей, оскільки перепис стосувався усього населення Золотої Орди. У цьому випадку васали ніякого права давати поради, звичайно ж, не мали.

Також очевидно, що хан був невдоволений службою князя Ярослава, через що той «закінчив життя своє на зворотньому шляху з Орди». До речі, М.М. Карамзін чітко зафіксував, що смерть усіх була «подібною». Однак промовчав про причину смерті всіх трьох. Мовляв, їхали—і дорогою померли. Лише посол Папи—Плано Карпіні, який на власні очі бачив смерть Ярослава Всеволодовича, довів до нас причину смерті:

«У той же час помер Ярослав... Він щойно був запрошений до матері Імператора, яка... дала йому їсти й пити з власних рук; і він повернувся до свого приміщення, відразу ж занедужав і помер через сім днів, і все тіло його дивовижним чином посиніло. Тому всі вірили, що його там отруїли...» [28, с. 57].

Рід Олександра Невського у Золотій Орді належав до «привілейованих» родів, бо князів умертвляли без грубого застосування сили. Таким чином померли хани: Хубілай, Гуюк, Сартак і десятки інших. Так померли Ярослав Всеволодович (1246 рік), Олександр Невський (1263 рік), Ярослав Ярославович (1272 рік), Василь Ярославович (1276 рік).

Причиною «привілею» стала андова клятва Сартака й Олександра. І, як бачимо, про ту клятву Батиєвого сина було відомо всім в імперії задовго до 1246 року.

Швидше за все, окрім андової спорідненості, існувала й кровна спорідненість. Тому що Олександр, так званий Невський, до 1252 року постійно перебував при родині хана Батия і, звичайно, саме в Орді одружився. А оскільки Батий був зацікавлений у тому, щоб мати віддане оточення і розумних підданих, а Олександр, швидше за все, до таких належав, то й мав честь бути одруженим із жінкою з роду Бату-хана.

Саме про таку спорідненість свідчить смерть батька Олександра Невського—Ярослава Всеволодовича в далекому Каракорумі від рук матері Великого Хана—Туракіни. Палаючи ненавистю до Батия, який принизив її сина Гуюка, Туракіна хоча б у такий спосіб помстилася ханові Бату. Тому що іншими мотивами не можна пояснити вчинок імператриці. Її статус і честь не допускали можливості принизливо бруднити руки об простого смертного. Для впливу на підданих і рабів імператриця мала слуг.

Таємниця роду Бату-хана була відомою Менгу-Тимурові, його внуку. Ось чому він запросив на зустріч своїх двоюрідних братів: Дмитра, Андрія та Даниїла. До речі, Данило 1272 року ще був хлопцем і, не будучи спорідненим з Менгу-Тимуром, не удостоївся б честі бути прийнятим ханом. Сподіваюся, це більш ніж очевидно.

Швидше за все, в 1272 році ще жива була мати цих трьох «принців роду Чингісидів по жіночій лінії». І зрозуміло, що саме вона представляла синів Олександра Невського, які були племінниками Менгу-Тимура, в ханському палаці.

Я не знаю, хто подав ханові ідею закласти в ростово-суздальській землі нове поселення—Москву—з наступним призначенням «на її стіл» молодшого з синів Олександра—Данила. Ймовірно, то була ідея спільна: і Менгу-Тимура, і дочки хана Батия, і Великого володимирського баскака, і «царського двору». Бо мати прямих спадкоємців «ханської крові» і не скористатися цим, щоб назавжди закріпитися в землі Моксель, було б непростимою помилкою з боку ханської влади. Тим більше, що в ті роки і пізніше хани Золотої Орди повсюдно закладали нові поселення, «ями» і міста, стягуючи в державу кращих майстрів. Про це свідчили всі історики й мандрівники того часу, які побували в Золотій Орді.

Зрозуміло, московські історики про подібний розвиток своєї землі та свого народу говорити соромилися.

Але, звинувачуючи і тавруючи так званих «татаро-монголів», змушені були ронити слова істини.

Послухайте, що в ті роки творилося на території теперішніх Курської, Воронезької та Липецької областей. Кілька простих, з життя взятих оповідей 1270–1290 років. Відчуйте дух часу єдиної держави—Золотої Орди. Адже подібне коїлося і на московській, і на тверській, і на рязанській землях. Тільки це замовчували або ж перебріхували події задля «фальшивої величі Москви».

Тоді у цій землі правив баскак Ахмат Хівинець, який, мабуть, свою ставку тримав у Курську. Хоч були й місцеві два князі—Олег та Святослав. Перший із них сидів у «Рильську і Ворголі», а другий—«у Липецьку». «...Ахмат Хівинець, взявши на відкуп данину Татарську... гнобив народ, не виключаючи ні Бояр, ні Князів і завів поблизу Рильська дві слободи, куди прибивалися розмаїті негідники, щоб, отримавши його покровительство, грабувати навколишні поселення. Олег, за згодою Святослава, поскаржився на це Ханові Талабузі, який дав йому загін Моголів і велів розорити слободи Ахметові; Князі ж, виконуючи ретельно наказ його, вивели звідти своїх втікачів, а інших у кайдани закували » [41, том IV. с. 231].

Ми спостерігаємо живу картину того часу: і втікачі, і влада місцевого ханського баскака, і бажання хана навести лад у своїх володіннях, і заснування баскаком нових поселень.

Нагадаю читачам: після смерті Менгу-Тимура у Золотій Орді панував «розбрат», коли піднісся темник Ногай і почав втручатися у вирішення державних справ. Ногай належав до заслужених людей Орди. Ось що про нього пише казахський вчений Калібек Даніяров:

«Ногай—легендарний герой Улиса Жоші—Золотої Орди. Будучи сином старшої сестри Батий-хана і великого воєначальника з роду Мангит, Ногай під час походів... Батий-хана показав себе талановитим воєначальником і батиром. Переможець лицарського війська під Легни-

цею, він першим вийшов до Балтійського моря» [57, с. 107–108].

Слід зауважити, що князі майбутньої Московії ніколи порядністю не відзначалися. І в нашому випадку М.М. Карамзін вимушено визнав: «...легковажний Святослав, ще до Олегового повернення з Орди, тривожив Баскакові поселення нічними нападами, схожими на розбій» [41, том IV, с. 231].

Так писали російську історію: коли грабував баскак Ахмат—це кваліфікувалося як «розбій», коли ж князь-Рюрикович—це було лише «схоже на розбій». Своїх в усьому намагалися виправдати, запускаючи в оповідь так званий «доважок брехні».

Зрозуміло, Ногай за подібну брехню покарав обох князів—і Олега, і Святослава. Ось як подав матеріал М.М. Карамзін:

«Чи міг Князь двох або трьох нікчемних містечок думати про спротив? Олег утік до Хана Талабуги, Святослав—у ліси Воронезькі, а Моголи, розоривши Курське володіння, схопили 13 Бояр, а також кілька подорожніх, і передали їх, закутих, у жертву злобному Баскакові. Він злочинно умертвив перших, відпустив подорожніх і, подарувавши їм закривавлену одіж страчених Бояр, сказав: «ходіть із землі в землю і гучно оголошуйте: таке буде кожному, хто насмілиться образити Баскака!» [41, том IV, с. 231].

Цікаво відзначити, що хан Золотої Орди Талабуга підтримав справедливість і в новій ситуації, бо, повернувшись від хана, князь Олег сказав своєму братові:

«Ми були праві, а тепер стали винні. Справа твоя є повторним розбоєм, який найбільш ненависний Татарам і в самій нашій вітчизні нетерпимий. Належало вимагати суду від Хана, ти ж не хотів їхати до нього, ховаючись у темряві лісів як злодій. Моя совість чиста. Іди, виправдайся перед Царем»[41, том IV, с. 232].

Як не намагалися хани Золотої Орди привчити князів «Залешанської землі» до закону і порядку, їм цього так і не

вдалося зробити до розпаду держави. Потреба в розбої та бандитизмі, в підступності і лукавстві в усі часи була притаманна правителям тієї землі. Але якщо М.М. Карамзін відкрито говорив про ці явища, властиві курським та липецьким князям, то коли переходив до розповіді про діяння московських князів, намагався знайти їм пояснення або виправдання. У М.М. Карамзіна за московитами стояла історична необхідність, швидше—історична правда. Навіть за запеклими негідниками.

Подаючи вищенаведений матеріал про стан справ на території Курського, Липецького і Рильського улусів, автор вважав за потрібне показати загальну картину життя фінських племен землі Моксель, що увійшли до складу єдиної держави—Золотої Орди.

Уся російська і навіть європейська історичні науки сповідують думку про «незалежний розвиток Московії» в Золотій Орді. Однак це—московська брехня. Ніякого самостійного розвитку і становлення Московії як князівства в XIII–XV століттях не відбувалося. Це був звичайний улус єдиної держави: керувався єдиними законами, управляли ним ставленики «старих царів», громадяни північних улусів платили податки до єдиної скарбниці і відбували військову повинність в армії єдиної держави.

Крім цього, населення Золотої Орди постійно змішувалося, через що у XVI столітті серед московської аристократії не існувало родів, які б мали місцеве коріння і походження раніше другої половини XIII століття. Вся московська аристократія—не місцева, прийшла, з часів Московського улусу Золотої Орди. І основні її представники походили переважно чи то з татар Орди, чи то з казанських татар (булгарів).

Не наводитиму ще раз дослідження московських професорів з цієї теми. Це є у другій книзі.

Цілком очевидно, що селянське (християнське) населення мало місцеве, фінське коріння. За допомогою централізованої ханської влади його примусово навертали у православ'я і фактично перетворювали на рабів.

Професор Гарвардського університету Річард Пайпс дотримується промосковської версії «становлення Московії», однак навіть він визнав, що Московське князівство вперше з'явилося на світ лише в 1276 році. Не знаю, звідки американський професор узяв цю дату, але в цьому питанні він недалекий від істини. Послухаймо Р. Пайпса:

«З найбільшим успіхом колабораціоністську тактику використовували родичі Олександра Невського, які сиділи в Московському уділі, котрий у XIII ст. ще не відігравав помітної ролі. Цей уділ був викраяний в 1276 р. для сина Невського Данила Олександровича» [54, с. 89].

Отже, Московське князівство виникло тільки в 1277 році. Не мінятиму цієї дати, бо вона базується на Ясі Чингісхана та офіційному році народження молодшого сина Олександра Невського—Данила.

Перед нами відкрилася низка подій, тісно пов'язаних між собою. Ось вони:

— поїздка в 1271 році синів Олександра Невського до хана Менгу-Тимура;

— заснування Москви 1272 року;

— перепис населення Золотої Орди 1272 року;

— «викроювання Московського уділу» в 1276 році;

— призначення на Московський улус Данила в 1277 році.

Усі події відбувалися в сильній, централізованій державі, де одноосібно правив хан Менгу-Тимур, а в кожному улусі сиділи його повноважні представники—баскаки. Поза сумнівом, Москву в 1272 році було закладено з відома хана. Не могли митрополит із єпископом порушити закони держави і самовільно висвятити три церковні заклади з наданням їм земельних наділів, причому великих. Без дозволу хана навіть місцевий баскак не мав права робити чогось подібного. Якщо б поселення було засноване без дозволу хана, він наказав би його знести.

Проте в 1277 році хан Менгу-Тимур посадив у Москві удільного князя Данила. Сподіваюся, ні в кого не виникає сумніву, що зайняти свій уділ Данило міг лише маючи ярлик хана, тобто—його дозвіл. Наш ланцюг подій отримав логічне завершення.

Так пізнається істина в неспотвореному вигляді, без московського «доважку брехні», подобається це комусь чи ні.

Повернімося до матері Данила. Я перегорнув масу історичних довідників, але ніде не знайшов достовірної інформації щодо її походження. Мені здається, що найрозумнішу відповідь на це питання (хоча й не без лукавства) дав М.М. Карамзін,:

«Після смерті першої дружини..., Невський взяв другий шлюб з невідомою для нас Княжною Вассою, тіло якої лежить в Успенському монастирі Володимирському, в церкві Різдва Христового, де похована і донька його, Євдокія» [41, том IV, с. 206].

Останки першої дружини не збереглися. І не могли зберегтися. Адже вони свідчили б про її походження.

На початку XIX століття не існувало документів, які підтверджували б родове походження дружин Олександра, так званого Невського. І «писання» про першу дружину Олександра—чистісінький абсурд, хоча й «спирається» на «загальноросійські літописні зводи»... Адже, як ми вже говорили раніше, Олександр Невський народився в 1230–1232 роках, а з 1238 року перебував аманатом при дворі хана Батия. Відпущений же у ростово-суздальську землю на Володимирське князівство в 1252 році. Тобто одружився він саме в ті роки, коли перебував при дворі Батия.

Та найголовніше, що підтверджує належність синів Олександра до роду Чингісидів, а його матері—до роду Батия,—це поведінка тих князів. Навіть Олександр Невський не міг дозволити собі подібної поведінки. Я не описуватиму ще раз увесь кривавий шлях, який про-

йшли сини Невського в землі Моксель. Цей матеріал досить докладно поданий у першому томі книги. Наведу лише кілька узагальнень, зроблених М.М. Карамзіним, про поведінку синів Невського:

«Після страшної грози Батиєвої вітчизна наша ніби відпочила протягом років тридцяти... У такому стані перебувало Велике княжіння, коли Дмитро Олександрович (син Невського.—*В.Б.*) зійшов на престол його, на лихо підданих і собі, на сором віку і крові Героя Невського» [41, том IV, с. 226].

Навіть великий патріот Московії М.М. Карамзін визнавав, що всі чвари, які траплялися в землі Моксель після 1238 р., були лише дрібними непорозуміннями. Лихі часи настали з приходом на княжий стіл синів Олександра Невського. Ці люди завдавали страждань тільки ростово-суздальській землі. Своїй батьківщині—Орді—вони служили справно.

Послухаймо: «Андрій Городецький, син Невського, брат Дмитрів—повів військо в Орду, щоби разом з ханом Мангу-Тимуром іти на кавказьких Ясів, або Аланів, багато з яких не хотіли коритися Татарам...» [41, том IV, с. 227].

Після повернення Андрія брати почали боротися за Володимирський улус. Послухаймо: «Лестощами і дарами задобривши хана, Андрій отримав від нього грамоту і військо, підступив до Мурома і звелів усім удільним князям з'явитися до нього в стан з дружинами... Великий Князь шукав порятунок у втечі, а Татари... нагадали... час Батиїв. Муром, околиці Володимира, Суздаля, Юр'єва, Ростова, Твері, до самого Торжка були зруйновані ними...» [41, том IV, с. 228].

Почалося довге, виснажливе протистояння за владу, що тривало з 1282 до 1304 року. Спочатку за стіл сперечалися старші сини Невського: Дмитро та Андрій. Пізніше до суперечки приєднався молодший син—Данило Московський. Увесь цей безлад відбувався після смерті хана Менгу-Тимура, коли в Орді «сіяв розбрат» темник

Ногай, втручаючись в управління державою. Він теж належав до роду Бату. І, зауважте, хани Золотої Орди жодного з цієї трійки не покарали, не відрубали голову. Завжди намагалися мирити. Навіть М.М. Карамзін підтверджував цю думку:

«Посол Ханський, вибраний бути миротворцем, скликав князів до Володимира... Татарин слухав підсудних статечно і гордо, але не міг утримати їх у межах належного смирення... Суд скінчився миром або, краще сказати, нічим» [41, том IV, с. 242].

Такого ставлення ханів Орди до своїх підданих ви не знайдете в жодному улусі (князівстві) держави. Непокірних і бунтарів просто знищували. Однак рід Олександра Невського чомусь завжди потрапляв під виняток.

Задамося простим запитанням: у чому таємниця такого ставлення ханів до синів Олександра Невського?

І щоб ви самі могли дати відповідь, послухаймо Чингісхана:

«11. Ще говорив (Чингісхан): якщо з нашого роду хтось учинить всупереч утвердженому порядку (ясаку) один раз, того треба надоумити словесно; якщо він зробить противне двічі, то нехай впливають на нього красномовством, утретє ж нехай пошлють його у віддалене місце Балджиун—Кулджур, коли він там побуває і вернеться, то схаменеться. Якщо ж він не набереться розуму, нехай закують його в кайдани й посадять до в'язниці. Якщо він вийде звідти добропорядним і розумним—дуже добре: в іншому ж випадку нехай зберуться всі родичі, скличуть спільну нараду і вирішать, що з ним робити» [40, с. 105].

Із синами Олександра поводилися, як з людиною «з нашого роду», якщо вона «вчинить всупереч утвердженому порядку». Вони не потрапляли під дію загальних законів, які поширювалися на решту людей.

Увесь матеріал, викладений в останніх розділах, дає нам право стверджувати велику істину, яку так ретельно приховують московити: Олександр Невський був

поріднений з родом Батия, а його діти були нащадками Чингісидів! І Москва в 1272 році була заснована Менгу-Тимуром як поселення для ханського роду.

У цьому немає нічого неприродного і дивного. Ханів, які правили Золотою Ордою, слід вважати розумними людьми і не робити для Московії винятків із загальних правил та законів. Лише тоді історія становлення Московії набере цілісного, неспотвореного вигляду. Інакше вона—карикатура.

Адже подібне освоєння землі народу Моксель чинилося і в наступні століття:

— у XIV столітті хан Узбек заснував місто Мохші (Наровчат), яке стало столицею Золотої Орди; його син Джанібек заснував поселення Тула, яке стало столицею Тульського ханства;

— у XV столітті з'явилося місто Касимов, яке стало столицею Касимовського ханства.

І це лише те, що московським історикам не вдалося приховати.

Наприкінці розділу хочу торкнутися ще двох безперечних істин, що стосуються Москви.

Перша. Москви як населеного пункту не існувало до приходу хана Батия. Професор Казанського університету Д.А. Корсаков чітко вказав, що «Суздальське князівство наприкінці XIII ст. виділяє з себе три уділи: Городецький, Нижегородський і Московський» [64, с. 123–124].

А ще раніше, в 1212 році, «незадовго до своєї смерті Всеволод «розда волості дітям своїм». Старшому, Костянтину, дав Ростов; другому, Юрію—Володимир; третьому, Ярославу—Переяславль; четвертому, Володимиру—Юр'їв. Менших двох синів, Святослава та Іоана, доручив він Юрієві...» [64, с. 123].

Москви, як ми бачимо, в 1212 році не існувало. Її не названо.

Друга. Брехня про Московського князя Михайла Хоробрита, який начебто сидів на московському столі і за-

хищав її під час навали військ хана Батия, спростована церковною історичною літературою.

Послухаймо: «Архангела Михайла Собор, у Москві, в Кремлі... Первинну будівлю цієї церкви деякі автори відносять до початку XIII і навіть до кінця XII століття... інші ж... вважають, що вона була споруджена дерев'яною ще понад 20 років до початку княжіння св. Даниїла, першим... удільним московським князем Михайлом Хоробрим... Втім, жодними історичними фактами не можна підтвердити існування цієї дерев'яної церкви. Істинна і непідвладна жодним сумнівам історія цієї Соборної церкви починається з часів Великого Князя Івана Даниїловича Калити» [43, с. 302].

Така історична правда про Москву, її заснування та її першого князя з роду Бату-хана—Данила.

8

Ми не станемо вивчати історію становлення Московії так, як це пропонує російська історіографія. Всі ті розповіді наповнені суцільною брехнею і вигадками. Немає часу спростовувати один за одним ці факти. З огляду на вік, мені не встигнути завершити цю копітку працю. Моє завдання полягає в тому, щоби прорубати просіку до істини, дати можливість науковцям вийти на шлях цієї істини і критично вивчити весь історичний матеріал, поданий Москвою про своє становлення, про своїх князів.

Проявляйте більше завзяття та відваги, уважності й принциповості—і ви пройдете цей славний шлях спростування московської історичної брехні.

Українські історики зобов'язані спростувати і заперечити цю величезну брехню, адже вона викрала нашу старовину, наше минуле і поставила під сумнів наше майбутнє. Ми не маємо права ухилятися від цього грандіозного історичного завдання.

Тому ми будемо вивчати становлення Московського улусу Золотої Орди за вузловими подіями і тими незаперечними фактами, які залишила історія і які не викликають сумнівів, тому що їх підтверджують зовнішні незалежні джерела.

Звернімося до початку XIV століття.

У Золотій Орді в той час на царському троні сидів хан Тохта. Він управляв Ордою одноосібно і жорстко, оскільки в 1300 році знищив старійшину роду Чингісхана — темника Ногая і цим на довгі роки припинив зазіхання на ханський престол. Хан Тохта царював з 1291 до 1312 року. З 1312 року ханом Золотої Орди став Узбек, який правив до 1342 року.

Вже зазначалося, що з 1312 року в місті Наровчаті, столиці Золотої Орди, хан Узбек карбував монети. Тобто Наровчат із прилеглими землями ще в роки царювання Тохти був важливим удільним улусом Орди, бо пізніше в ньому сидів сам хан зі своїм оточенням. Ми перед тим довідалися: великий баскак Московського удільного улусу тримав свою резиденцію в Кремлі і в 1357-му, і в 1477 році.

Московський, Рязанський, Тверський, Володимирський та інші улуси Золотої Орди були зобов'язані поставляти в армію хана певну кількість воїнів. Бо вся Золота Орда була побудована за військовим принципом: десяток, сотня, тисяча, тьма. Про це свідчили російські історики. Послухаймо:

«Кожен індивідуум... належав до якогось десятка. Кожен десяток мав окремого начальника; з десятків складалися сотні, із сотень—тисячі, а з тисяч—десятитисячі, або тьми, і всі ці відділи мали окремих начальників... Тьма складала вже окрему область, якщо не на самому початку існування Орди, то згодом. Поряд із туменами існували улуси, більш відомі в народі, ніж тумени...

Такий поділ Чингіз-Ханової монархії був перенесений і в Золоту Орду...» [40, с. 47–48].

Наведу ще одну істину, якої свято дотримувалися в Золотій Орді і яку заповів у своїй Ясі Чингісхан:

«12. Ще сказав (Чингісхан.—*В.Б.*): темники, тисячники та сотники повинні так утримувати своє військо в порядку і готовності, щоб у будь-який час, як прийде наказ і розпорядження, сідали на коня, не очікуючи дня вночі» [40, с. 105].

Коли російські історики пишуть, що великий князь невчасно виступив, бо не зумів зібрати війська, знайте— то чергова московська брехня. За це князя (сотника або тисячника) усували від посади і знищували. Бо в тій же Ясі чітко записано:

«4. Ще говорив: усякого..., який не може впорядкувати свій десяток, ми проголошуємо винним з жінкою і дітьми, і вибираємо... (на його місце.—*В.Б.*) когось із його десятка. Так само (чинимо) з сотником, тисячником і темником» [40, с. 102–103].

Ми навели ці закони Чингісхана, які свято виконувалися у Золотій Орді за ханів Тохти й Узбека, неспроста. Вони мали прямий і безпосередній стосунок до Московського улусу (князівства) того часу.

У першому томі нашої книги дуже докладно описано боротьбу за владу в ростово-суздальській землі, що тривала з 1304 до 1328 року. Не станемо повторно вертатися до аналізу мерзенних діянь московитів. Виклад тих подій в московській історіографії має концептуально неправдивий характер. Ось звідки він походить. Згідно з твердженням російської історії, великим князем Володимирським з 1317 року став старший син Данила, тобто внук Олександра Невського—Юрій Данилович. Після внутрішніх чвар між Юрієм і Михайлом Тверським, які тривали в 1317–1318 роках і в яких загинула дружина Юрія, сестра хана Узбека—Кончака, обидвох князів викликали у ставку хана, яка розташовувалася «на березі моря Сурозького, або Азовського, в гирлі Дону».

22 листопада 1318 року Михайла Тверського страчено за вироком суду, який очолював Кавгадий.

Зверніть увагу, навіть М.М. Карамзін був змушений визнати, що хан Узбек довго вагався і не затверджував рішення суду. Мабуть, він мав інформацію, яка спростовувала докази звинувачення.

Наведемо слова М.М. Карамзіна: «Узбек... остерігався бути несправедливим, врешті, обманутий згодою несумлінних суддів, однодумців Георгієвих (Юрія.—*В.Б.*) і Кавгадиєвих, затвердив їх вирок» [41, том IV, с. 258].

Проте найцікавіше відбувалося далі. Хан Узбек зі своїми військами рухався до кордону з Хулагуїдами, щоб розпочати з ними війну. Навіть ВРЕ (третє видання) підтверджує факт війни 1319–1320 років.

А ось що на цю тему повідомляв М.М. Карамзін:

«Узбек їхав тоді... до берегів Тереку з усім військом, багатьма знаменитими данниками і Послами різних народів» [41, том IV, с. 257].

Цілком природно, що військова дружина Володимирського улусу, швидше за все—тьма, перебувала у складі військ хана Узбека в тому воєнному поході. Але сталося неймовірне: князь Юрій раптово покинув війська хана і вже до літа 1319 року опинився у Новгороді, де разом із новгородцями «від 12 серпня до 9 вересня» облягав Виборг.

Проте ще більші несподіванки очікують нас попереду.

Зауважте, ми викладаємо події чітко за російськими джерелами, у їхньому хронологічному порядку.

Знову надамо слово М.М. Карамзіну:

«Дмитро Михайлович (Тверський.—*В.Б.*) виходив для себе в Орді титул Великого Князя, і Цар Узбек прислав з грамотою вельможу, Севенч-Бугу, возвести його на престол Володимирський. Марно Георгій (Юрій.—*В.Б.*) молив Новгородців йти разом з ним до Володимира, він мав їхати туди сам і дорогою ледь не потрапив у руки Олександра Михайловича Тверського, який відняв у нього обоз і казну. Георгій тікав до Пскова... стурбований власною небезпекою, Великий Князь (???—*В.Б.*) поїхав у

Новгород... Довідавшись, що Дмитро Михайлович, окрім покровительства Узбекового, має сильне військо у Великому Князівстві і що народ, який любив його батька (Михайла Тверського.—*В.Б.*), сердечно ставиться й до сина, Георгій наважився на деякий час залишитися у Новгороді, бо міг через відсутність втратити і цей важливий престол. Новгородці ходили з ним до берегів Неви і там, де вона витікає з Ладозького озера, на острові Оріховому, заклали фортецю Оріхівську...» [41, том IV, с. 265–266].

Перш ніж прояснити московську побрехеньку, зауважу читачам, що в тому ж 1319 році, коли Юрія при армії не було, хан Узбек стратив знаменитого Кавгадия—людину ханської крові. Про це російські історики чомусь намагаються замовчувати. Мабуть, зі скромності. До речі, і Дмитро Тверський призначений Великим володимирським князем все того ж знаменитого 1319 року.

Так що ж насправді відбулося в далекому 1319 році? Що намагається прикрити своїм словоблуддям московська історія?

Ці питання винятково важливі, адже за ними стоїть зміна династії Рюриковичів на династію Чингісидів у майбутній Московській державі. Тому простежимо цей процес особливо ретельно.

Отже, без сумніву, Олександр Невський був одружений з дочкою хана Батия, інакше хан Узбек ніколи не віддав би свою сестру Кончаку за онука Олександра Невського—Юрія. Васал і раб хана не мав права на подібну честь. Це—аксіома, і вона справді незаперечна, якщо опиратися на арабських та перських істориків, які пишуть про хана Узбека (див. праці В.Г. Тизенгаузена). Про це ж говорить і російський професор І.М. Березін. Послухаймо:

«Права монгольського дворянства полягали у начальствуванні над нижчими і у звільненні від податків та повинностей. Вищі шляхетські роди не змішувалися з

нижчими: для їхнього розпізнання служили свого роду герби—тамги» [40, с. 49].

У нашому випадку йдеться не просто про знаменитий рід, а про рід царський, божественний. Тому московська брехня зовсім недоречна.

Сьогодні тяжко встановити, в якому місяці 1319 року Юрій втік від Узбека. Швидше за все, він утік з Володимира, куди був посланий ханом, щоб доправити гроші для армії. Але це не має значення, бо вся оповідь—вигадана. Вона прикриває значно важливіший факт. Зверніть увагу: в Новгороді завжди сиділи представники хана—баскаки, які не могли допустити Юрія до «новгородського престолу». Щось же з ними трапилося, що вони не заарештували князя ні у Пскові, ні в Новгороді. Про це ми дізнаємося пізніше—на той час їх (баскаків) у Новгороді і Пскові не стало, бо ті міста підпорядкував собі литовський князь Гедимін. М. М. Карамзін про це промовчав, інакше б його розповідь про «великого князя Юрія» перетворилася на пусту побрехеньку. Але московити у своїй облуді пішли далі, бо приписали своєму московському князеві укладення Оріхівського миру.

Послухаймо М.М. Карамзіна: «... юний Король Магнус надіслав вельмож у стан Георгіїв (Юрія.—*В.Б.*) з доброзичливою пропозицією, для обопільної користі. Її було прийнято» [41, том IV, с. 266].

Так у вільних новгородців поцупили 30-річний період їхньої героїчної історії і приписали московиту-втікачеві. Брехали багато, по-серйозному.

Мені довелося спеціально звертатися до «Грамот Великого Новгорода та Пскова», виданих у 1949 році Інститутом історії Академії наук СРСР. У них під № 38 міститься «Оріховецький договір», де чітко сказано: «1323 р. серпня 12—договірна грамота Новгорода зі Швецією про Мир».

Латинський текст договору поданий за «списком XV століття». Договір зберігається у Державних архівах Фін-

ляндії та Швеції і відомий як Ньотерборзький договір (або Пахкинасереський мир) 1323 року. До цього договору князь-утікач, московит Юрій Данилович не має абсолютно ніякого стосунку. Якщо у когось є сумніви щодо цього—може звернутися до першоджерел. Їх можна знайти у додатку «Література».

Читачі, сподіваюся, звернули увагу на те, яку велетенську масу брехні намагаються запхнути московити у розповідний каркас власної історії. Дивом дивуєшся, як можна так нахабно і безсоромно брехати.

Але вернімося в далекий 1319 рік. Якщо на хвилину припустити, що Юрій Московський опинився в Новгороді і Пскові з дозволу хана Узбека, то абсолютно необґрунтованим виглядає скинення Юрія з посади і призначення на володимирський стіл Дмитра Тверського. Ще більше незрозуміле перебування Юрія в Новгороді довгих 6–7 років, далеко від його вотчини—Московського улусу. Але якщо пригадати, що після страти Михайла Тверського настає смерть Кавгадия і втеча Юрія в Новгород, то абсолютно обґрунтоване призначення Дмитра Тверського Великим володимирським князем.

Цілком очевидно, що Юрій потрапив у немилість до хана Узбека і підлягав покаранню. За дрібні провини великих князів з посади не знімали, тим більше, що Юрій Данилович належав до роду Чингісидів.

Мені довелося довго шукати причину зневаги хана Узбека до московского князя Юрія Даниловича. Лише у старому Никоновському зводі ця причина ледь привідкрита. Послухаймо:

«Того ж літа князь великий Юр'ї Данилович взя срібло вихідне (тобто ханську данину.—*В.Б.*) у Тверських князів і по докінченні не поїде проти царського посла, але поїде зі сріблом в Новеград Великий» [72, том 10, с. 188].

Никоновський літопис зводить питання втечі князя Юрія до звичайної крадіжки та привласнення данини, зібраної для хана Узбека. Мабуть, данину було зібрано

не тільки з тверитян, а й з усієї землі Моксель. Жадібність московитів відома здавна. І вона, швидше за все, відіграла якусь роль у втечі Юрія в Новгород. Але попри цю, існували й інші причини. Ми про них говорили. Цілком очевидно, що основною причиною був наклеп на тверського Великого князя Михайла, внаслідок чого того було страчено.

Наклепи і розбрат з'явилися в ханській армії під час воєнного походу на Кавказ і тому викликали обурення і зневагу до Юрія Московського з боку не лише Узбека, а й усього командного складу армії.

Словесним лушпинням про «Великого володимирського князя» Юрія, про «Оріхівський договір», про «Новогородський престол» прикриті значно вагоміші факти, а саме: в Московський улус зі ставки хана Узбека прибув військовий загін, так звана «рать Ахмила», під керуванням Івана Калти й Ахмила. Швидше за все, Калта й Ахмил були царевичами-огланами. Бо, перебуваючи у воєнному поході на Кавказі, Узбек міг послати у Москву тільки особливо довірених людей. Тим більше, що питання стосувалося представника роду Чингісхана—Юрія Московського, внука доньки Батия. Допитувати Чингісида, а тим більше вершити над ним суд могли тільки самі Чингісиди. Ми з цього приводу вже цитували Ясу Чингісхана. Не будемо повторюватися.

До речі, московська історіографія не мала можливості промовчати стосовно «Ахмилової раті», бо подія ця зафіксована арабськими істориками і деякими «літописними зводами». Ось чому московська історіографія подала ті давні події майже в карикатурній формі. Послухаймо М.М. Карамзіна:

«Повернувшись у Новгород (після облоги Виборга.—*В.Б.*), Георгій оплакав смерть вірного брата, Афанасія, і, довідавшись, що князь Іван Даниїлович, будучи в Орді, приїхав звідти з Послом Узбековим, Ахмилом, який, після оголошення свого наміру влаштувати порядок в

областях Великого Княжіння, лив людську кров, взяв Ярославль як вороже місто і з торжеством вирушив назад до хана, щоб дати йому звіт про своє успішне Посланництво» [41, том IV, с. 264–265].

Ми цитували російський текст, розрахований на дурнів. Події абсолютно між собою не пов'язані, а представники хана—Калта й Ахмил—подані як дикі варвари. Звичайний метод, до якого вдаються московити для змалювання своєї історії періоду Золотої Орди.

Продовжимо цитату М.М. Карамзіна, щоби згодом пов'язати і пояснити події:

«Друга вість була для Георгія (Юрія.—*В.Б.*) ще гіршою: Дмитро Михайлович..., виходив для себе в Орді титул Великого Князя, і Цар Узбек прислав із грамотою Вельможу, Севенч-Бугу, возвести його на престол Володимирський» [41, том IV, с. 265].

Отже, Юрій Московський отримав з Москви і Володимира такі звістки:

а) про призначення ханом Узбеком Дмитра Тверського Великим володимирським князем;

б) про прибуття каральної раті Ахмила в Московський улус;

в) про смерть брата Афанасія.

Після цього Юрій вирушив з Новгорода у Володимир із казною (данина ханові Узбеку з великого князівства). Однак з дороги втік у Псков, скарбницю, проте, «залишив» новому Великому князю.

Так подав хід історичних подій московит—своєрідний «трубадур Московії». Співав захоплено, натхненно.

Почнемо розмову з часу. Отже, обидва ханських представництва здійснювалися почергово. Спочатку у Володимирі, в храмі, у присутності митрополита, єпископів і ігуменів монастирів, а також удільних князів, баскаків, данників, митників та інших службовців улусних адміністрацій великий князь Дмитро Тверський склав присягу на вірність Цареві Узбеку. Після того указом

хана був оголошений Великим володимирським князем. Виконавши таким чином доручення та оформивши необхідні документи, Севенч-Буга подався до столиці держави—Сарай-Берке.

Лише після цього Калта, Ахмил і новий Великий князь Дмитро Михайлович попрямували в Московський улус розслідувати діяння Юрія, його рідних, близьких та оточення.

У Московському улусі, як пише М.М. Карамзін, «Ахмил... лив людську кров, (і) взяв Ярославль як вороже місто...» [41, том IV, с. 264].

До речі, саме в цей період загинув брат Юрія Московського—Афанасій. Мабуть, він і сидів на удільному княжінні в Ярославлі. Зверніть увагу, Афанасій був молодшим сином Данила. За літописами Данило мав чотирьох синів: Юрія, Олександра, Бориса й Афанасія. З часом до цієї четвірки братів додали так званого Івана Калиту—передостаннього сина Данила.

Але що цікаво: «Жоден літописець не відзначив народження Івана—четвертого сина в родині московського князя Данила» [50, № 10, с. 7].

Ще раз зафіксуймо собі на пам'ять: жоден російський літописний звід не зафіксував народження у Московського князя Данила сина на ім'я Іван! Такої особи не знають усі російські літописи до самої смерті князя Данила.

Однак повернімося до подій 1319–1324 років.

Отже, Юрій Московський перебуває «в бігах», його молодший брат знищений «Ахмиловою раттю», а середущі брати, Олександр і Борис, за свідченнями професора С.М. Соловйова і М.М. Карамзіна, померли до загибелі Афанасія. Тобто зафіксовано факт знищення роду Олександра Невського.

Сьогодні важко точно встановити перебіг подій тих часів, проте можна припустити, що з боку хана Узбека це була спланована акція.

Якщо врахувати час, затрачений на дорогу військового загону від ставки хана (ріка Терек) до Володимира, на

представлення Дмитра Тверського у Володимирі і на дії (воєнні та судові) «Ахмилової раті», то сміливо можна стверджувати: ще в 1319 році хан висунув звинувачення Юрієві і Кавгадию. Один кинувся втікати з Володимира, другого було страчено.

Замість Юрія постраждав його брат Афанасій. А в роду Невського відібрали Московський улус, і на удільний княжий стіл було посаджено нащадка роду Чингісидів по чоловічій лінії—Калту—людину з роду хана Узбека.

Я подаю прізвисько цього хана як «Калта» за записами російських письменників, істориків і дослідників. Бо воно ще може бути подано інакше—як Култа, Кулпа і т. ін. Ми ще повернемося до цього питання. Воно важливе і вимагає особливої розмови.

Щоб читачі не думали, що ідея про Московського князя Івана Калту (всупереч офіційному трактуванню: Іван Калита)—вигадка автора, наведу свідчення щирого російського патріота Сергія Маркова. Послухайте:

«До речі, що таке Калта, від якої отримав своє прізвисько московський князь?

Це зовсім не грошовий мішок і не гаман, як розповідають старі казки.

Калта—це щось на зразок портупеї, пояса, прикрашеного сріблом, до якого міцно прикріплювалася напівкругла торбинка—для кресала, кременю і трута, дорожня фляга і ніж. Калта ще за моєї пам'яті була у кожного степового казаха.

Князь Іван Данилович так міцно зв'язав себе з монголотюркським світом, що й прізвисько своє отримав саме там» [68, с. 586].

Цікаво відзначити, що за весь період входження землі Моксель до складу Золотої Орди жоден князь землі не удостоївся отримати прізвисько в ханській столиці. Тільки Іванові випала така честь.

Хіба ж не дивно?

Імена та прізвиська, а тим більше офіційні, зафіксовані історією, у татар Золотої Орди давалися з дитинства. Особливо любили пов'язувати імена людей з навколишньою природою і тваринами. Послухаймо російського історика: «У татар кочівних імена дітей дуже часто даються на честь домашніх тварин, що їх оточують» [33, с. 51].

Наведу декілька прикладів словотвору з тюркських першоджерел:

теке (баран)—Текехан;

кул (рука)—Кулхан, Кулпа, Култа;

кель (іди)—Келхан, Кельдибек, Келта.

Сподіваюся, читачі пам'ятають, що все діловодство в Золотій Орді у XIII–XIV століттях велося староуйгурською (тюркською) мовою. Ось чому подання імені Калита в російській інтерпретації—звичайна примха істориків Московії.

Отже, російські історики визнали, що ім'я «Іван Калита» є цілковитою вигадкою і взяте «зі старих казок». Погодимося з ними. І вимушено скористаємося новим винаходом—«Іван Калта». Хоча воно й не відповідає істині, але стоїть ближче до неї.

Зверніть увагу: цар Узбек посадив одного зі своїх братів наразі на удільне князівання—в Москву. І що цікаво: при живому власнику удільного столу—Юрієві Даниловичу, який перебував десь «у бігах». Це сталося неспроста. Адже Москва була поселенням татаро-монгольським, і зрозуміло, що в ньому насамперед знаходили притулок християни—вихідці зі столиці Сарая і південних улусів Орди.

Нагадаю читачам: з 1312 року хан Узбек прийняв іслам за офіційну релігію тюркських племен (народів), що входили до складу Золотої Орди, однак повністю зберіг православну християнську релігію в північних улусах своєї держави. Таким чином, від 1312 року Золота Орда стала державою з двома офіційними релігіями. І цілком

очевидно, що хан Узбек, особисто контролюючи іслам, подбав, щоб і друга релігія опинилася в його руках.

Маючи офіційний привід (зраду князя Юрія), він посадив у Москву спадкоємця роду Чингісхана—Кулхана, скориставшись тим, що на 1319 рік Кулхан був християнином. Ще раніше, мабуть, у 1312 році, хан Узбек забрав митрополита Петра, який займав митрополію з 1309 року, разом із собою до нової столиці—Мохші (Наровчата). Нагадаю: попередні митрополити—Кирило і Максим—тримали митрополію в столиці держави—Сараї, постійно переміщуючись зі ставкою, відлучаючись у службових справах з дозволу ханів.

Не будемо забувати і про те, що змусили Узбека вжити рішучих заходів і зовнішні події, які відбувалися на кордонах Золотої Орди в 1319–1320 роках. Саме тоді литовський князь Гедимін «року 1320-го, прийшовши в межі Малоросійські з воїнством своїм Литовським, з'єднаним із Руським, що перебувало під орудою воєвод Руських Пренцеслава, Світольда і Блуда та полковників Громвала, Турнила, Перунада, Ладима та інших, вигнали з Малоросії Татар, перемігши їх у трьох битвах і на останній, головній, над річкою Ірпінь, де убиті Тимур і Дивлат, Князі Татарські, Принци Ханські» [69, с. 41].

За часів професора Михайла Олександровича Максимовича викладену вище істину ніхто не смів заперечувати. Тому що професор М.О. Максимович, до речі, перший ректор Київського університету, піддавав таких авантюристів звичайному публічному осуду. Під подібну кару М.О. Максимовича свого часу потрапив сумнозвісний русофіл М.П. Погодін. Послухаймо:

«Зізнаюся, що від тебе, особливо як історика, я сподівався нового світла на темний для історії час Татарщини в Київській землі, тобто на два сорока літ, що минули від Батия до Гедиміна (з 1240 по 1320 роки.—*В.Б.*); і сподівався тим більше, що ти так рішуче розпорядився Київською землею на той час: вивів з неї корінних мешкан-

ців, Полян, кудись у краї північноруські; а в неї перевів нових поселенців з Карпат» [1, с. 130–131].

Всупереч «професорам-хохлам», які сліпо поступилися в радянські часи цією величезною правдою своїм колегам «професорам-кацапам», ми ще раз переконуємося, що великий М. О. Максимович усе ж мав рацію: Київ вийшов з-під влади Золотої Орди саме в 1320 році! Бо й у Новгороді в ті роки не було баскака. Пам'ятаєте?

Очевидно, хан Узбек не одразу погодився з втратою Галичини, Волині, Київщини та Чернігівщини. «Історія Русів» засвідчила три жорстокі битви, які відбулися між військами Гедиміна та Узбека. У тих битвах навіть загинули принци Чингісової крові, що свідчить про їхню жорстокість та безкомпромісність. І, мабуть, Золота Орда поступилася лише тому, що не змогла сконцентрувати всі свої збройні сили на північно-західному напрямку.

Не будемо забувати: Гедимін завдав удару в 1319–1320 роках, коли всі війська хана Узбека перебували на Кавказі. Оголити той фронт Узбек не міг ні в 1320-му, ні в наступні роки. Бо в такому разі він підставляв під удар ворогів головні життєві центри Золотої Орди, сконцентровані на Нижньому Поволжі і Нижньому Подонні. Він навіть змушений був столицю повернути в пониззя Волги, щоб тримати під наглядом кордон на Кавказі.

Мабуть, боротьба за землі Русів тривала 5–10 років. Ці припущення мають доказову базу. Але не буду відволікати читачів від головної теми.

Зверніть увагу: великий Володимирський улус залишався настільки надійним, що хан і далі продовжував у Мохші друкувати гроші та тримати там казну. Хоча слід визнати, що хан Узбек щодо своїх земель діяв послідовно і цілеспрямовано. Скориставшись тим, що в Твері був убитий царевич Шевкал, Узбек відправив у свої північні улуси потужне на ті часи військо з 50 тисяч людей: 5 тем-

ників. Але що цікаво: керував тими військами вже знайомий нам Іван Калта, або, по-золотоординському,— Кулхан. Для людини непосвяченої—досить дивне явище: убогий удільний московський князь раптом дістав під своє командування п'ять темників, а це, як правило, люди царської крові (Чингісиди). Історія Золотої Орди не знає нічого подібного.

Так працювала катерининська «Комісія», підкидаючи «доважки брехні».

Послухаймо М.М. Карамзіна:

«Узбек, палаючи гнівом, клявся знищити гніздо бунтарів, але, діючи обережно, прикликав Івана Даниловича Московського, обіцяв зробити його Великим Князем і, давши йому на допомогу 50 000 воїнів, яких очолювали п'ять Ханським Темників, звелів іти на Олександра (Тверського.—*В.Б.*), щоб скарати Росіян Росіянами» [41, том IV, с. 268].

Дуже незграбно, неякісно працювали московити, пишучи свою історію. Навіть міфічних «росіян» десь за вуха притягли у 1327 рік.

Що ж насправді відбулося в ті далекі часи?

Перед нами постає принципове питання московської історії. Правильна відповідь на нього докорінно змінює концептуальний принцип московської історіографії.

Пропоную більш прискіпливо придивитися до поведінки хана Узбека в його північних улусах. Дещо уточнимо й систематизуємо матеріал.

Отже, з 1317 до 1332 року Узбек з тих чи інших причин у північних мерянських улусах знищив понад тридцять князів—Рюриковичів.

Великий патріот Москви М.М. Карамзін вимушено визнавав: «Ніхто з Ханів не умертвив стільки Російських Володарів, як цей (Узбек.—*В.Б.*), в 1330 році він стратив ще Князя Стародубського, Федора Михайловича, думаючи, що ці страшні вчинки гніву Царського утвердять панування моголів над Росією» [41, том IV, с. 284].

Пробачимо М. М. Карамзіну його брехню про «Росію та Російських Володарів», бо в ті роки Московія і земля народу Моксель Росією не називалася. Ця крадіжка сталася багатьма роками пізніше. Проте Карамзін визнав, що хан Узбек цілеспрямовано знищував місцевих князів—Рюриковичів: до 1326 року знищив рід Олександра, так званого Невського, а до 1327 року—рід тверських князів. Та ні Карамзін, ні інші російські історики не набралися відваги цю істину визнати. І зрозуміло чому.

Сподіваюся, читачі пам'ятають, що остаточний список «Родоводу князів великих і удільних роду Рюрика» відредагувала особисто Катерина II. Та так, що навіть її підручний помічник І.П. Єлагін «дивується, звідки зібраний родовід Князів російських, і багато у своїй Історії поправив» [42, с. 286].

Ми навели власні слова Катерини II, сказані 4 травня 1793 року. Саме з «Родоводу князів великих і удільних роду Рюрика» здобули московські, тверські, рязанські та ін. князівства продовжувачів «свого роду». Насправді їх не існувало. Читачі розуміють, що знищуючи один за одним тверських князів Михайла, Дмитра, Олександра з малолітнім сином Федором або московських князів Бориса, Олександра, Афанасія, Юрія, хан Узбек мав би, врешті, зрозуміти: «один чорт—що собака, що хорт», один не стане кращим від другого. Тим більше, що перед очима Узбека лежала велика Яса Чингісхана, яка суворо веліла: у кожній підкореній землі мають правити представники роду Чингісхана.

А хан Узбек, як донесли арабські й перські історики, свято дотримувався великої Яси. Ось чому в 1328 році Великим князем у землі народу Моксель став чистокровний Чингісид по чоловічій лінії—Іван Калта, по-золотоординськи—Кулхан, або ще інакше—Кулпа. І таких православних царевичів як у самій Золотій Орді, так і в ростово-суздальській землі налічувалося не один десяток. Нагадаю читачам літописну розповідь про царевича Петра.

Послухайте: «Життя Пр. Петра дуже видатне. У 1253 (6761) році Кирило, Єпископ Ростовський, ходив в Орду, до Хана... з клопотанням щодо церковних потреб. Ласкаво принятий Царем, красномовний святитель розповів йому, як... подвизався у наверненні язичників Ростовських Св. Єпископ Леонтій... Серед слухачів повчальної бесіди Кирила з Ханом був юний небіж..., син брата його. Слово про віру Христову, як добре насіння, впало на серце юнака... Юний небіж Царський замислив іти з Єпископом у Ростов і там прийняти святу віру Христову... У Ростові, живучи в домі Архиєрейському, Царевич... просив св. хрещення... і Єпископ охрестив його під іменем Петра... Він одружився... після переконань Св. Ігнатія і Князя, які побоювалися, щоби він, занудьгувавши в Ростові, не повернувся в Орду. За наречену він узяв собі доньку Ординського вельможі, який оселився в Ростові...

Петро прожив у шлюбі багато років, мав дітей, пережив і Князя, і Святителя Ігнатія і, незадовго до смерті, овдовівши, прийняв чернецтво у заснованій ним обителі» [70, с. 48–52].

За моїми підрахунками, в ростово-суздальських улусах двадцятих років XIV століття проживало не менше сотні царевичів-огланів, прямих нащадків Чингісхана. І то лише по чоловічій лінії старшого сина Чингісхана—Джучі.

Не буду наводити інших прикладів.

Поставте собі простеньке запитання: навіщо ханові Узбеку саджати на улусні столи капосних, бандюкуватих Рюриковичів, коли під рукою добра сотня своїх православних царевичів—Чингісидів?

Серйозної відповіді, не роблячи винятків для московитів, ви не знайдете.

Однак історія не будувалася на винятках у минулому, не будується й зараз.

9

Причин, які спонукали хана Узбека замінити князів Рюриковичів на князів Чингісидів у своїх північних улусах, було багато, і ми про них говорили. Не забуваймо, що вже рід Олександра, так званого Невського, був, по суті, родом Чингісидів, адже діти цього князя народжені донькою хана Батия. І хоча Чингісиди жіночої лінії мали великі почесті у Золотій Орді, проте вони не могли бути претендентами на царський престол. Так заповідала велика Яса.

Нагадаю читачам: знаменитий темник Ногай був сином старшої сестри Батия, але стати Великим ханом не міг.

Ще з 1238 року хан Батий почав прибирати північні улуси країни під безпосереднє керівництво свого роду. Не цитуватиму тут Плано Карпіні і Вільгельма де Рубрука, які засвідчили цілеспрямоване знищення у Золотій Орді місцевих правителів і заміну їх Чингісидами. Пам'ятаємо «Бехана, що посів землі Мещери».

Втрата у 1320 році Києва і Русі змусила хана Узбека швидко та рішуче провести заміну всієї княжої верхівки в північних улусах держави. Мабуть, на Чингісидів були замінені й князі тверської, рязанської та інших земель. Хан для окремих улусів винятків не робив. Тим паче, що православних царевичів—Чингісидів у землі Моксель було багато. Згадайте хоча б нащадків царевича Петра, Бехана, Бахмет-хана, царевичів з роду Четів і баскака Бугая. Вже не кажемо про царських спадкоємців, які проживали у Темникові, Наровчаті, Москві, Тулі та інших ординських поселеннях землі Моксель.

Пропоную ближче придивитися і проаналізувати прямі та дотичні підтвердження належності Івана Калти (Кулхана) до Чингісового роду. Переконаємося, що так багато випадковостей, які супроводжували цього князя, не мають права на існування в московській історичній науці.

Отже:

1. Ми вже говорили, що всі «загальноросійські літописні зводи» проігнорували факт народження Івана—четвертого сина московського князя Данила. Не наводитиму ще раз слова сучасного російського історика Миколи Борисова.

Звернемося до головного російського літопису—Лаврентіївського. Літопис доведений до 1305 (6813) року, проте в ньому жодним словом не згадано про Івана (Калиту). Хоча під «літом 6812» сказано: «В літо 6812, місяця березня 5, на безіменному тижні у вівторок, переставився князь Данило Олександрович на Москві, у своїй отчині, в черньцях і в схимі» [59, с. 209].

Констатуємо: до року смерті Данила Московського у Лаврентіївському літописі немає згадок про Івана Калиту.

У Повному Зібранні Російських Літописів після 1305 року Лаврентіївський літопис продовжує Троїцький. Він доведений до 1419 року. Ось про що сповіщає Троїцький літопис під 1313 роком:

«В літо 6821. Сяде на царстві Озбяк в Орді» [59, с. 229].

Цікаво, що й Троїцький літопис до 1313 року, року воцаріння хана Узбека, не знає Івана Калити (Калти).

І лише під 1322 роком Іван Калита вперше згадується в основному літописному зводі.

Послухаймо літопис: «Прийде з орди князь Іоан Данилович, а з ним поганий Ахмул, і полониша много людей і посікоша, а Ярославль пожже мало не весь» [59, с. 229].

Якщо упустити в літописі слово «Данилович», то ми бачимо—князь Іван прийшов у чужу землю: знищує та січе людей, наче рубає капусту. До речі, згідно з записом Троїцького літопису, в парі «Іоан—Ахмул» головним поставлений Іоан. І що цікаво: він названий князем, хоча на княжий стіл не посаджений; а якщо Рюрикович не посаджений на стіл, то в Золотій Орді він ще не князь, а «брат князя» або «син князя». Згадайте свідчення професора

Березіна. Князями від народження були тільки Чингісиди.

Ми переконалися: ні Лаврентіївський, ні Іпатіївський, доведений до 1292 року, ні тим більше Радзивилівський літописи не знали про існування так званого Івана Калити.

Про Троїцький літопис зазначено вище. Він знає «князя Іоана» від 1322 року, коли той вперше разом з «Ахмулом» прибув із Золотої Орди в Московський улус.

Як вам така «забудькуватість»?

2. У 1692 році в Московії Андрій Іванович Лизлов закінчив роботу над першою всеохопною історією московитів під назвою «Скіфська історія». Вже підкреслювалося, що А.І. Лизлов та його батько були освіченими людьми свого часу. Батько А.І. Лизлова багато років завідував Московською патріаршою Ризницею. Син боярина Івана Лизлова змалку мав доступ до найголовнішого книгосховища Московії.

Не варто забувати, що автор «Скіфської історії» багато їздив по країні і відвідав не один православний монастир, вивчаючи найдавніші сувої, старовинні церковні книги і звичайні хроніки. А.І. Лизлов відвідував сховища і читав старовинні московитські та золотоординські книги в другій половині XVII століття. Як зазначав професор В.О. Ключевський, «наприкінці періоду формування російської народності». Малися на увазі «великороси».

У XVII столітті ще не існувало «загальноросійських літописних зводів», бо вони були «знайдені» тільки в катеринінські часи. Хоча, щоб бути точними, зазначимо, що так званий Радзивіловський (Кенігсберзький) список Петро I «знайшов» або «скопіював» 1716 року.

Звичайно, Андрій Іванович Лизлов не мав ані найменших відомостей про «загальноросійські літописні зводи». У жодному місці «Скіфської історії», написаної 1692 року, він не зробив посилання ні на один літописний звід. Він не мав уявлення про їх існування.

Два російських професори, коментуючи видання книги 1990 року, зафіксували: «Повне порівняння тексту «Скіфської історії» А.І. Лизлова з джерелами, проведене під час підготовки до її видання, дає змогу... заявити: Никоновський, Воскресенський та інші літописи не використовувалися в «Скіфській історії» [73, с. 432].

Не менш цікаво те, що А.І. Лизлов у своїй «Скіфській історії» жодним словом не згадав про московського князя Івана Калиту. Він не знав про існування цього князя. Хоча золотоординських ханів знав навіть тих, які сиділи на царстві в часи розбрату: «Кулпу, Наруса, Хидиря, Мамая» та ін.

Не думаю, що це випадково. Навіть якщо він знав московського князя Калту (Кулпу), то одночасно знав і його родовід. Ось чому А.І. Лизлов не сказав жодного слова про московського князя Івана Калиту. У його часи ще не існувало катеринінського «родоводу великих князів». Але існували оригінали золотоординських ярликів і золотоординських хронік. І жодна людина, поважаючи себе, не могла в XVII столітті ігнорувати офіційні документи. До цієї когорти людей належав і Андрій Іванович Лизлов—щирий патріот Московії XVII століття.

Часи всеохопної брехні настали пізніше.

Істин, викладених вище, московські історики ніколи не торкалися, намагалися їх замовчувати, бо не мали серйозних аргументів, щоби спростувати очевидне. А звичайне словоблуддя у цих випадках не спрацьовує.

Принципове, конкретне питання вимагає такої ж конкретної, принципової відповіді. Тут «доважками брехні» не відбудешся.

3. Ми вже вели мову про «російські старі казки», які вигадали для московського князя ім'я Іван Калита. У далекі часи ніхто князя Калту, або, точніше, Кулхана, не називав «Калитою». Навіть по батькові князя не величали. Тоді обходилися звичайним іменем із додаванням чи титулу, чи посади (цар Узбек, баскак московський Булат

і т. ін.). Ніхто князя Івана не величав Даниловичем або Калитою. Це вигадки пізніших часів.

Сучасний патріот Московії Олександр Бушков, підшукуючи їй (Московії) нове величне лоно, вимушено визнав: «Не зайвим буде уточнити, що прізвисько «Калита»—набагато пізнішого походження, за життя князя його так не називали... » [74, с. 228].

Вище зазначалося: російська історична наука не знає жодного іншого князя, якому б у Золотій Орді дали татарське, швидше навіть тюркське прізвисько. Тобто перед нами звичайний московський виняток із правил.

Чи можна вирішити цю московську дилему, не вдаючись до винятків?

Виявляється—можна. І рішення—дуже просте, очевидне. Слід лише відкинути московський «доважок брехні».

Князь, званий у російській історії «Іван Калита», походить із роду Чингісхана. Він—звичайний царевич-оглан. Зрозуміло, в дитячі та юнацькі роки царевич мав тюркське ім'я—Кулі. І під цим іменем аж до смерті був відомий у Золотій Орді, навіть після того, як його охрестили Іваном. У Золотій Орді, в мусульманському середовищі, він навічно залишився Кулханом (російська інтерпретація слова—Кулпа або Калта), а в Московському улусі став іменуватися «князем Іваном». І, як бачите, жодного винятку з правил для московського князя Івана Калти (Кулпи) робити не треба.

До речі, в 1319 році Кулхан був ще дуже молодим, мабуть, йому тоді виповнилося 18–19 років. Ось чому Узбек, на той час уже змужнілий, призначив його лише удільним московським намісником. Він готував Кулхана до більш серйозної роботи. А в тому, що хан Узбек був видатним державним діячем, сумніватися не варто, бо залишилися свідчення арабських і перських істориків його часу.

Як бачимо, і в цьому випадку історія не потребує винятків.

4. Розглянемо ще одну причину, через яку зобов'язані віднести так званого московського князя «Івана Калту» до царевичів-огланів роду Чингісхана.

Історія Золотої Орди, якщо уважно вивчити праці Джувейні та Рашид-ад-діна, не знає випадків, коли б потужними військовими угрупованнями у воєнних походах керували не представники роду Чингісидів або їхні одноплемінники: Джабе, Субедей, Мухалі тощо. Хани не довіряли представникам чужих підкорених народів. Зрештою, в цьому не було потреби, бо кочівники-степовики були досить войовничими і змалку привченими до військового ремесла. Цілком зрозуміло, що й інородці могли у Золотій Орді дослужитися до темника, однак слід було постійно перебувати перед очима царя і демонструвати хоробрість, вмілість та відданість.

Як зазначалося вище, і в цьому питанні для московита Івана Калти у Золотій Орді було зроблено виняток. Ми вже писали, що князь Іван Калта очолював п'ять туменів війська у поході на Твер в 1327 році після вбивства царевича Чолхана (в російській інтерпретації—Шевкала). Наводилися слова М.М. Карамзіна.

Але так подавали матеріал й інші російські історики. Послухаємо, наприклад, професора В. О. Ключевського:

«Хан доручив Калиті покарати тверського князя за повстання. Той справно виконав доручене: під його проводом татари розорили Тверське князівство «і просто рещи,—додає літопис,—усю землю... положиша пусту», не рушивши, звичайно, Москви» [77, с. 143].

5. За покарання Твері Узбек призначив Івана Калту Великим московським князем у 1328 році. Таким чином, місто, засноване в 1272 році царем Золотої Орди Менгу-Тимуром, через 56 років стало столицею одного з північних улусів Орди. Російські історики і в цьому вбачають звичайну випадковість. Тобто ми говоримо про цілий ланцюг збігів, що супроводжували московського князя Івана Калту від дня його народження. Хоча факт самого народження теж в історії не зафіксований.

Московський історик Микола Борисов навіть захоплюється цим феноменальним ланцюгом випадковостей. Послухаймо: «Доля розпорядилася так, що на той час старших братів Івана Калити—Олександра і Бориса—вже не було в живих. Як і Юрій, вони померли бездітними. Московський престол в результаті цього дивовижного ланцюга випадковостей перейшов до четвертого брата—Івана» [50, № 10, с. 8].

Згідно з цією московською писаниною, царі Золотої Орди взагалі ніякого впливу на Московію не мали.

Але що цікаво: відтоді, тобто з 1328 року, повністю змінилися поведінка і «хватка» московських князів. Вони стали безвідмовною зброєю ханів. Якщо колишні князі ростово-суздальської землі хоч якось проявляли характер у взаєминах, то від князя Калти нічого подібного не простежується. Всі князі, ніби за помахом чарівної палички, перевиховалися і визнали верховенство Івана Калти. І це при тому, що залишилися кровні образи і жорстока міжродова помста.

Це не мої вигадки. Ось слова М.М. Карамзіна: «Літописці кажуть, що зі сходженням Іоана на престол Великого Княжіння мир і тиша запанували в північній Росії (землі Моксель.—*В.Б.*); що Моголи перестали нарешті спустошувати її краї і кров'ю бідних мешканців зрошувати попелища; що Християни на сорок літ відпочили від знемоги і насилля тривалого...» [41, томIV, с.274].

А ось що каже стосовно цього Троїцький літопис: «В літо 6836. Князь Іван Данилович сяде на великому княжінні, і бисть по всій землі тиша» [59, с.230].

Що ж трапилося одночасно у Золотій Орді та в її північних улусах (Москві, Володимирі, Твері, Рязані, Суздалі, Нижньому Новгороді та ін.), що так різко змінило поведінку кожної зі сторін?

Йдеться про поведінку не лише царя Узбека, безлічі його чиновників, московського князя Калти, а й сотень баскаків землі Моксель. І не тільки за життя царя Узбека,

а й за життя Джанібека, Бердибека та інших. Йдеться про «тишу» довгих «сорока літ», як сказано в літописах, про «тишу» з 1328 до 1368 року.

Що ж утихомирило цю землю?

Скільки б читачі не зверталися до московської історії, вони не знайдуть вичерпної відповіді на запитання. Знову посиплються масовані винятки із золотоординських правил для Московії та її князів.

Адже єдина правильна відповідь страшна і неприйнятна для московитів. Вона твердо ставить хрест на московській брехні. Підриває зсередини концепцію російської державної історіографії. Вона очевидна і чиста, як сльоза: хан Узбек призначив Великим московським князем Чингісида, свого брата Кулхана (іноді ще пишуть і говорять—Куліхан). У російській історичній літературі він подається як Калита, Калта, Кулпа, Кульпа. Всі імена належать одній особі.

6. З появою в Московії Чингісида Кулхана туди перебрався на постійне проживання митрополит Петро. Якщо б Іван Калта належав до роду Рюриковичів, хан Узбек ніколи не дозволив би князеві Калті і митрополиту Петрові, а згодом Феогностові, сконцентрувати в одному місці у чужих руках світську і духовну владу. Ця істина очевидна і не може викликати сумнівів, якщо вважати ханів Золотої Орди розумними людьми.

Зверніть увагу: починаючи з 1325 року (а можливо, й раніше) митрополит Петро надав перевагу Москві перед Володимиром. І це при тому, що Іван Калита, за московськими «казками», був звичайним удільним князем. Виходить, що митрополит за власним бажанням ігнорував Великого баскака і Великого князя, не кажучи вже про хана, що є очевидним абсурдом. Уявіть собі, що, скажімо, завтра Московському патріархові Кирилу більше сподобається Вологодський губернатор і він вирішить перенести патріархію до Вологди. Як ви гадаєте, йому дозволять це зробити?

Отож-бо! Не можна припускати, що влада Золотої Орди була дурною і наївною. Тим більше в часи розквіту держави.

Ось що говорить московська історія:

«Митрополит благословив побудову в Москві кам'яного собору, ім'я якого багатозначно повторяло ім'я головного собору стольного Володимира. Відомо також, що Петро дав князеві Івану гроші, що дало змогу швидко, протягом одного року, завершити будівництво. 14 серпня 1327 року, напередодні престольного празника, собор було урочисто освячено. У його стінах був похований первосвятитель, який помер 21 грудня 1326 року» [50, № 10, с. 8].

З цього факту випливає зовсім не те, чого так хочуть московити. Наочно видно: золотоординський цар, намісник Бога на землі, повелів митрополиту Петрові перебувати при московському князеві Кулхані. І оскільки до дня смерті митрополита не був зведений для нього храм, то митрополит був похований на вулиці. Це незаперечна істина, і не можна огортати її словоблуддям.

Вище ми писали про ханські ярлики, які веліли кожній службовій особі перебувати у суворо визначеному місці. Ось вона, очевидна ханська влада! Кожен службовець держави мав певне місце перебування. І без дозволу хана (царя) не мав права його змінювати. Це аксіома. І для московитів не було винятків.

Після втечі в 1319 році з ханською казною Юрія Московського хан Узбек поставив під підозру усю владну верхівку північних улусів Орди. У зв'язку з цим у Московський улус було відправлено його брата Кулхана разом з Ахмилом, щоб навести лад і покарати винних. Під їх праведний суд потрапили брати втікача Олександр, Борис та Афанасій. Не міг один із братів бути винятком. Після вчинення слідства і суду Кулхан залишився намісником у Московському бунтівному улусі. А оскільки Узбек цілком довіряв своєму братові, то звелів митрополитові Петру перенести свою кафедру під нагляд Кулхана.

Так виглядає історія Московії без винятків і звичайних «доважків брехні».

7. Звертає на себе увагу той факт, що, починаючи з Калти, цілком змінилося ставлення московського князя до золотоординського царя. Це настільки очевидно, що цього навіть не заперечує московська історія. Князь і митрополит з цього періоду безвідмовні, слухняні, віддані ханові. Навіть, здається, змагаються наввипередки, хто краще виконає його повеління чи указ. Особливо це видно з подій у Пскові 1329 року.

У першому томі книги вже писалось, як за вказівкою князя Івана Калти митрополит Феогност в 1329 році відлучив від Церкви і піддав анафемі тверського князя Олександра і всіх жителів Пскова. До цього жахливого випадку в російському православ'ї траплялися відлучення від Церкви окремих людей, але факти відлучення від Церкви мешканців цілого міста мені не відомі. Це явище набуло популярності після псковського інциденту.

Однак цікавий інший аспект питання. Православ'я сповідує не колективну, а суто особисту відповідальність людини перед Богом. І кожен християнин про це знає. Про це знали Іван Калта і Феогност. Чому ж вони вчинили всупереч головному християнському постулатові?

Щоб отримати відповідь на запитання, необхідно пригадати лист Великого хана Гуюка до Папи Інокентія IV, відправлений в кінці 1246 року. Згадайте слова з послання: «Силою Бога всі землі, починаючи від тих, де сходить сонце, і закінчуючи тими, де заходить, подаровані нам. Крім наказу Бога, так ніхто не може нічого зробити... І якщо ви не послухаєте наказу Бога і спротивитеся нашим наказам, то ви станете ворогами».

Московські християни не могли дотримуватися цієї доктрини, бо, згідно з тими ж російськими вигадками, завжди мріяли звільнитися від «іга татарського». Але Іван Калта (Кулхан) був носієм ідеології, викладеної Гуюком у листі до Папи: всі, хто виступав проти ханської

влади, виступав одночасно й проти Бога. Ось чому він міг доручати митрополитові відлучати від Церкви всіх гуртом. Саме ця ідеологія колективної відповідальності була головною складовою Яси Чингісхана. Згадайте відповідальність десятка за свою людину і відповідальність сотні за поведінку десятка.

Кулхан (Іван Калита) був вихований саме на цій ідеології. Іншого він не сприймав.

До речі, і митрополит Феогност покірно послухався Кулхана тільки тому, що той походив з роду Чингісидів і мав право говорити на землі від імені Бога. Після походу на Константинополь цей постулат став обов'язковим для російського православ'я. І в цьому випадку робити винятки для московського князя не маємо права.

8. Ще один доказ, який підтверджує походження Івана Калити з роду Чингісхана, є вирішальним. Уже було згадано, що кожен князь-оглан з роду Чингісидів мав особисту родову тамгу, щось на зразок печатки. Усе своє нерухоме майно та худобу кожен хан (цар) позначав своєю тамгою.

В історії збереглося свідчення про те, як за велінням Петра I в московському старовинному храмі зрубували фрески зі стін. Коли Петра I запитали, чи не треба одночасно зрубати портрет царя-Чингісида Бориса Годунова, він наказав портрет не чіпати. Як бачите, всю штукатурку з орнаментом і фресками зрубали і нанесли нову, а портрет залишили.

Сьогодні ми не знайдемо в Москві і, гадаю, у всій Російській імперії старовинного храму з його первинним розписом стін. Здавалося б—неймовірно! У чому ж тут секрет?

Про цю істину московити вважають за краще мовчати. Подивимося, у чому полягає таємниця дивовижного явища.

На території сучасного Московського Кремля до нашого часу збереглися три старовинні собори: Успенський,

Архангельський і Благовіщенський. Собори зведені в різний час, але ще за часів ханської Орди, тобто до династії Романових.

Успенський собор був головним собором Московського улусу, а пізніше—держави, споруджений за Івана III, в 1472–1479 роках. «У 1481 році найкращий живописець того часу Діонісій з артіллю написав триярусний іконостас та кілька... ікон..., а в 1513–1516 роках собор було прикрашено фресками» [90, с. 8].

Саме в Успенському соборі, після його спорудження, московські князі присягали на вірність ханам (царям) Орди, згодом там вінчали царів на царство, ще пізніше коронували імператорів. Одночасно він служив усипальницею московських митрополитів.

Той самий довідник «Московський Кремль» без жодного збентеження повідомляє:

«Небагато збереглося до наших днів від первісного оздоблення собору: старі ікони замінювали новими... Старовинні фрески в середині XVII століття були збиті» [90, с. 8].

Нова династія Романових-Кобиліних позбувалася «пам'яті про старих царів». Бо кожному відомо, що старовинні фрески зберігаються тисячоліттями.

Архангельський собор побудований у Московському Кремлі в 1505–1508 роках.

Звертаю увагу читачів: Архангельський собор у Кремлі зведений італійським архітектором Алевізом Фрязіним (Новим). І тут важлива одна дуже цінна деталь. Послухаймо:

«Алевіз Фрязін... у 1503–04 працював у Бахчисараї (Крим), де будував палац хана Менглі-Гірея (зберігся різьблений кам'(яний) портал). У 1504 на запрошення Івана III прибув до Москви, де, за свідченням літопису, побудував 11 церков (не збереглися) і Архангельський собор у Кремлі (1505–1508)» [18, том 1, с. 403].

Як бачимо, не збереглися ханський палац у Бахчисараї та 11 церков у Москві, зведених Алевізом Фрязіним

на початку XVI століття. Бахчисарайський палац хана зруйновано в 1736 році Мініхом за заповітом Петра I, а церкви в Москві—за царською вказівкою ще за його життя. Деякі—раніше.

Виникає закономірне запитання: чому Петро I не зруйнував Архангельський собор у Кремлі?

Послухаймо відповідь:

«Теперішній настінний розпис Архангельського собору був зроблений у 1652–1666 роках за правління царя Олексія Михайловича, який наказав: «...писати церкву Михаїла Архангела наново стінним письмом, а старе—збити» [91, с. 8].

У Петра I не було підстави зносити Архангельський собор у Московському Кремлі. Собор уже був «доведений до ладу» батьком Петра. А оскільки син був набагато рішучішим за батька, то не став «возитися» зі збереженими до його часу церквами, які побудував Алевіз Фрязін. Він їх зруйнував. І причина виявилася «поважною»: церкви відмовлялися віддавати дзвони для переплавки на гармати і свої багатства для військових потреб. Петро I врахував усе до дрібниць. Навіть церкви знищували за наказами генералів, а не його особистими.

Московська влада завжди вміло маскувала свої злочини.

Отже, у двох найголовніших московських соборах, які були місцями поховання митрополитів, князів і царів Московії, було повністю збито штукатурку зі всієї поверхні стін і склепінь, вони були заново оштукатурені, а вже по новій штукатурці нанесли нові фрески, картини й орнамент, які ми бачимо сьогодні.

Звертаю увагу: стіни і склепіння Успенського та Архангельського соборів Московського Кремля були повторно розписані не поверх старих малюнків, а саме по новій штукатурці. Тобто люди, які приймали рішення про знищення старих розписів храмів, ставили собі конкретну мету—знищити назавжди сліди, які залишила

по собі золотоординська династія московитів. Нагадаю: поховання в Успенському соборі починаються з митрополита Петра, а поховання в Архангельському соборі— з князя Івана Калти (Кулхана). 1319 рік!

Але московська влада не обмежилася цим. Вона й далі ховала «кінці у воду». На саркофагах, а їх 46, збито написи з надгробних плит. Через це над усіма похованнями виклали цегляні надгробки, а самі саркофаги опустили під підлогу. При цьому нас намагаються переконати, що всі маніпуляції пророблялися «в першій половині XVII століття». Проте і це твердження брехливе. «Гра в хованки» зі своїми «старими царями» відбувалася у XVIII столітті, за Петра I та його «послідовників». Нам сьогодні відверто брешуть, кажучи, що «написи на старих плитах точно відтворені на нових цегляних надгробках». Але, щоб виключити можливість перевірки, «в... XX столітті надгробки були укладені в мідні засклені футляри» [91, с. 25–26].

Це вже радянська влада продовжувала ті ж самі «ігри в хованки» зі своїми «старими царями».

Цікаво відзначити, що в Архангельському соборі поряд із царями московськими спочивають царі казанські й касимовські. Так, зокрема, там лежать нащадки Чингісхана: «Сафа-Гірей, цар Казанський», який прийняв православну віру; «Петро—син Ібрагіма, сина Маматака, царя Казанського» та інші. Відомості про цих царів замовчуються.

Благовіщенський собор збудовано в 1484–1489 роках. Він, як зазначено у ВРЕ (третє видання), служив звичайною, повсякденною церквою московських князів і царів. У цьому храмі фресок не збивали, а замалювали зверху новими зображеннями. Вже в радянській імперії вибірково було відкрито окремі місця храму, де московські князі подані як родичі Христа і намальовані з Ісусом Христом в одному родинному ряді. Саме це проповідували Чингісиди!

Не будемо далі вести мову про три московські собори. Вони, звичайно, викликають захоплення—як геніальний витвір стародавніх зодчих (переважно італійців).

Вернімося до нашої теми фальсифікації московської історії. Як не намагалися московські правителі (Петро I, Катерина II та ін.) приховати правду про своїх попередників—«старих царів» з роду Чингісхана, проте правда виривалася на поверхню. «Вийшла» вона назовні і в московських старовинних храмах.

Виявилося, не все було зрубане і замазане. **Не можна було збити штукатурку на колонах Успенського собору,** тому що були б пошкоджені головні конструкції і обвалився б увесь храм. **Там стара штукатурка збереглася. Уціліла мозаїка і в галереях Благовіщенського собору.** Вони й стали свідками великої істини.

На них нанесена ханська тамга! Абсолютно тотожна тій, якою хани позначали свої монети, свої оселі, свою худобу. Отже, московські храми зводилися князями-огланами роду Чингісхана і були їхньою власністю. Успенський собор першої побудови звів на території сучасного Кремля Іван Калта, він же—Кулхан, перший з роду московських Чингісидів!

Нехай читачі не думають, що Катерина II та її «Комісія» вигадували якісь надприродні комбінації, запускаючи «доважки брехні» в розповідний каркас історії. Їхня брехня проста до примітивності. Зате надійна.

Якщо потрібно було, скажімо, змінити родовід династії Кулхана, якого при прийнятті християнства назвали Іваном, то в «загальноросійському літописному зводі» до імені Іван додавали ім'я по батькові—Данилович. І «кінці у воду».

Як пам'ятаємо, саме Катерина II особисто уклала родовідний список російських князів. А щоб ніхто не міг звірити «загальноросійський літописний звід», знайдений у катерининські часи, із золотоординськими джерелами, то їх геть-чисто вимели з імперії.

А вся література арабів і персів, яка також могла пролити світло на це питання, досі у Російській імперії перебуває під цензурою і дозується. Згадайте «Збірники» В.Г. Тизенгаузена та сотні інших.

До речі, звертаю увагу читачів, що ім'я по батькові до імені у Московії стали додавати тільки з початку XVIII століття. У старовинних оригіналах X–XV століть, які дійшли до нашого часу, ви не знайдете людини, названої на ім'я та по батькові. Згадайте хоч би Плано Карпіні, Рубрука, Рашид-ад-діна, Джувейні та ін. Отже, маємо ще один доказ цілеспрямованої фальсифікації «загальноросійських літописних зводів».

У зв'язку з цим звертаю увагу на ще одну величезну таємницю московської історичної науки, пов'язану з іменем князя-оглана Кулпи (Калти).

Хронологічний ряд великих ханів Золотої Орди наведено у кінці другої частини першого тому книги і доведено до хана Джанібека. Продовжимо цей ряд великих ханів Орди:

10. Хан Бердибек (1357–1359),

11. Хан Кулпа (Іван) (травень–листопад 1359).

Саме з убивства Великого хана Золотої Орди Кулпи в листопаді 1359 року почався «великий розбрат» у державі. При цьому відзначимо, що разом із Кулпою були вбиті і два його сини. Але ще цікавіше те, що всі вони були християнами. Про цей історичний факт говорять усі російські джерела, однак кожне замовчує ту чи іншу деталь, продовжуючи «гру в хованки».

Послухаймо М.М. Карамзіна:

«В один час із Князем Іоаном Іоановичем помер і хан Бердибек, ставши жертвою своєї мерзенної розпусти, і Кульпа, родич його, воцарився. Маючи двох синів Християнської Віри, Іоана та Михаїла... але Кульпа владарював лише 5 місяців і загинув разом із синами, вбитий Наврусом»... [41, том IV, с. 319].

Карамзін відверто бреше, коли об'єднує смерть князя «Іоана» зі смертю Великого хана Бердибека, бо Троїцький

літопис об'єднує смерть московського князя і Великого хана Золотої Орди Кулпи. Послухаймо: «В літо 6867 (1359 рік.—*В.Б.*). Переставився князь Іван Іванович, листопада 12... Тої ж зими убиша царя Кульпу» [59, с. 230].

А Никонівський літопис уточнює: «...сяде в Орді на царстві Кулпа, і царства місяців 6 і дній 5... І убієн бисть от Науруса з двема сини своїми, з Михаїлом та Іваном».

Як точно літопис володіє матеріалом, ніби говорить про свого князя!

Князь Іван і хан Кулпа пішли з життя в листопаді 1359 року. А хан Бердибек загинув навесні.

Усе збігається. Зацікавлені можуть звернутися до арабських і перських джерел, можуть навіть установити збіг дат смерті князя-оглана «Івана» і Кулпи. При цьому кожен розуміє: князь-християнин міг з'явитися у столиці Сараї тільки з північних улусів Золотої Орди.

У нашому випадку вперше за всю історію Орди Великим ханом став московський православний князь-оглан Іван Кулпа. Але тут же був убитий мусульманською гілкою роду Чингісидів.

10

Починаючи з 1359 року, в Золотій Орді упродовж двадцяти років відбувалася «велика смута», тобто великий розбрат. За ці двадцять років на престолі держави побувало 25 ханів. Однак слід зауважити, що фактичним правителем Золотої Орди всі ці роки залишався темник Мамай, який не був Чингісидом.

Як би московські історики не вправлялися у брехні, але влада у ті роки в Орді існувала і Москва своєчасно платила податки до скарбниці. А на Московський улус і далі видавали ярлик у Сараї. Не стану наводити свідчення російських істориків, що підтверджують ці безперечні істини.

Щоб показати свою велич і незалежність, московити і в цей період існування Московського улусу Золотої Орди запустили велику брехню про так звану Куликовську битву. Брехню про саме її існування.

Послухаймо казахського історика К.К. Даніярова:

«У книзі Утемиша Хаджі «Чингіз-наме»... не згадується Куликовська битва, а сповіщається про перемогу Тохтамис-хана над Мамаєм і його убивство.

Про Куликовську битву повідомляють тільки російські історики. Повідомлення очевидців тих подій, арабських істориків, послів та Утемиша Хаджі, які не є зацікавленою стороною, стали доказом, що Куликовської битви не було» [57, с. 160].

Про битву, яка відбулася в 1380 році між Мамаєм та Тохтамишем, повідомляєя і ВРЕ: «Тохтамиш в 1380 році розгромив військо Мамая на р. Калці » [18, том 9, с. 561].

До речі, неодноразові археологічні розкопки, проведені на Куликовому полі, не дали жодних підтверджень щодо битви. Як кажуть, все перерили, а слідів немає. Більш ніж дивно!

А тепер пригадаймо, як довго Мамай збирав своє військо перед Куликовською битвою, і зрозуміємо: дві велетенські битви в 1380 році він провести не міг. Тим більше, що після поразки від нового хана Золотої Орди Тохтамиша втік до Криму, де і був страчений 28 листопада 1380 року. Така правда про битву 1380 року.

Отже, на престол Золотої Орди зійшов хан Тохтамиш.

Вище ми вже повідомляли, що до нашого часу збереглися такі золотоординські ярлики:

а) ярлик хана Тохтамиша Бек Хаджі від 10 вересня 1391 року;

б) ярлик (лист) хана Тохтамиша до польського короля Ягайла від 20 травня 1392 року;

в) ярлик хана Тимур-Кутлука Мухаммеду від 24 травня 1397 року.

Спробуємо за цими документами і свідченнями арабських, перських і російських істориків відтворити історичну достовірність подій, які відбувалися в Золотій Орді з 1380 до 1400 року. Тому що московське подання реалій того часу не просто наповнене брехнею, але фактично всю історичну канву подій перевернуло догори ногами. І ми в цьому переконаємось.

Ми вже говорили, що Тохтамиш-хан прийшов до влади у Золотій Орді в 1380 році за допомогою еміра Тамерлана (Тимура), який на той час узурпував владу в Мавераннахрі, відібравши її у нащадків Чингісидів— Тоглук-Тимура і його сина Ільяса Ходжі.

Звичайно, Тохтамиш як вірний Чингісид виступив проти захоплення Тимуром старих володінь Золотої Орди в Закавказзі. Там, на Кавказі, в 1389 році зіткнулися збройні сили Тохтамиша і Тимура. Дуже велику частину військ Тохтамиша складали військові дружини Московського, Володимирського, Тульського, Наровчатського (Мохшинського) улусів. У 1389 році він вимушено відступив із Закавказзя—перегрупувавши війська, відійшов на Поволжя.

У 1391 році Тимур вдруге виступив проти Золотої Орди: пройшовши навесні через теперішній Казахстан і вийшовши на Поволжя північніше від сучасного міста Куйбишева (Самари), був зупинений ханом Тохтамишем на ріці Кундурчі.

Майже всі московські версії трактують битву на Кундурчі тенденційно. Вони мають одну мету: принизити і зганьбити Золоту Орду. Дійшли до твердження, що, мовляв, у складі військ хана Тохтамиша не було військових дружин московитів. Очевидна брехня. Адже хан Тохтамиш знав про воєнний похід Тимура і готувався його зустріти.

Дуже цінними є свідчення арабських істориків. Послухаймо:

«Тоді Тохтамиш послав до старійшин... і начальників своїх народів..., скликаючи їх і запрошуючи їх до спро-

тиву і бою... Вони прийшли, озброєні мечами і стрілами... Ці люди—найдобірніші і найвлучніші стрільці... Потім він (Тохтамиш.—*В.Б.*) рушив у бій і приготувався до битви»... [45, с. 464–465].

Як бачимо, московські байки про битву на Кундурчі між військами Золотої Орди і Тимура абсолютно недоречні. Тохтамиш знав про наближення Тимура і, зібравши війська, перекрив йому шлях. І московити брали участь у цій битві, та тільки приховали старовинні першоджерела. Ми вже писали, як це відбувалося.

У битві на річці Кундурчі перевагу здобув Тимур, оскільки в рядах Тохтамиша виявилося кілька полководців-зрадників. Але навіть програвши битву, Тохтамиш виграв стратегічно.

Якщо читачі подивляться уважно на карту, то зауважать: Тимур завдав удару в стратегічно невигідному для себе місці. Він опинився майже в центрі Золотої Орди, відокремлений від своєї землі і оточений з трьох боків: з півночі—Булгарським улусом, із заходу—Московським, Володимирським і Мохшинським улусами, з півдня—татарськими ордами.

Кожен розуміє: навіть програвши битву на річці Кундурчі, Тохтамиш повністю контролював державу, тому що всі її життєві центри—столиця Сарай-Берке і столиці улусів Сарай-Батий, Булгар, Тула, Москва, Володимир, Мохші та інші були під його контролем. Вже за місяць-два хан Тохтамиш міг виставити проти пошарпаної армії Тимура другу повноцінну армію. І цілком зрозуміло, чим би закінчилася нова битва для Тимура.

Саме Тохтамиш заманив Тимура на ріку Кундурчу і тим виграв стратегічно: не дав Тимурові вдарити по жодному з центрів держави.

Тимур зрозумів свою помилку: він 26 днів стояв на Кундурчі, ховаючи вбитих, зализуючи рани і не наважуючись піти на захоплення жодної столиці улусу. Після цього подався до далекого Самарканда, оминаючи Пів-

денне Поволжя, де його вже чекав зі своїм військом Тохтамиш.

Пропоную послухати лист хана Тохтамиша до польського короля Ягайла, написаний, мабуть, у 1392 році (переклад професора Казанського університету Мірзи А.К. Казем-Бека):

«**Токтамиш моє слово.**

Щоб дати знати про возшестя (на престол) Великої Орди, вже відправили (ми до тебе) Кутлу-Бугу (і) Асана, головних послів. І ти також відправив до нас своїх посланців. Минулого року Бікбулат, Худжамадін, декілька головних огланів (царевичів по лінії Чингісхана.—*В.Б.*), Бикші, Турдучак, Бирди (і) Давуд, головні князі (потайки) відправили одного, на ім'я Ідуку (Єдигей.—*В.Б.*) із запрошенням до Тимура; той разом з язиком (Єдигеєм.—*В.Б.*) ішов (на нас). Коли вони з лукавим серцем ішли (до нас і) язик попереду (вів їх), тоді (ми) дізнавшись, зібралися. Коли почався бій, ті злі люди (згадані зрадники) повернулись і рушили з місця свого; а народ упирався. Коли справа повернулася так, ось що сталося:

Бог нам поміг: передав (Він) мені ворожих: Бікбулата, Худжамадіна, Турдучака, Бирди (і) Давуда, великих огланів і князів. Тепер, щоби дати знати про те, що сталося, відправили (ми до тебе) головних послів Асана і Турду-Ходжу...

Колишні вільні купці (і) твої агенти нехай мають вільні стосунки з Великим Улусом (і) хай будуть йому вірні; і вважаючи за краще, (ми) послали (до тебе).

Прощай!

Ярлик (писаний) в році, званому Куркою, у сім сот дев'яносто п'ятому році..., коли Орда була на Доні.— Токтамиш» [33, с. 37–38].

Я навів лист-ярлик хана Тохтамиша неспроста. Один із його перших дослідників, професор Казанського університету О.М. Ковалевський ще 7 лютого 1835 року встановив: «...згаданий лист Тохтамиша писаний... мовою

татарською; писаний в 795 році від втечі Магомета, значить, у 1392 р. за нашою хронологією...» [33, с. 27].

Російська історіографія робила все можливе, щоб показати Золоту Орду слабкою державою. Мовляв, у такій державі і не могло бути сильної, централізованої влади. Ось тому й Московія ще з тих далеких часів не залежала від ханської (царської) Орди. Погляньте, навіть свою тьму, десять тисяч найкращих воїнів, не послала на річку Кундурчу. Але подібні московські маніпуляції— облудна вигадка катеринінських часів. Лише звичайні «доважки брехні».

У Москві, Володимирі, Тулі, Мохші сиділи великі ханські баскаки-правителі і саме вони вирішували військові справи. Московити в ті часи добре пам'ятали, як у 1382 році за непослух (швидше навіть за зволікання) хан Тохтамиш знищив під корінь Москву.

В 1391 році, у вересні, Тохтамиш видав Тарханний ярлик князеві Бек Хаджі, одному з удільних кримських князів. Нагадаю: ярлик дано звичайному вотчинному князеві. Бо в ярлику сказано: «Тохтамишеве слово. Кримської області начальникам, на чолі яких Кутлу-Буга, Бекам (Князям!), духовним суддям, духовним законознавцям, настоятелям, старцям, секретарям палат, митникам, вагарям, букаулам, заставникам, будь-яким майстрам, усім...» [33, с. 15].

Коли хан видає ярлики вотчинним князям, мабуть, тисячнику Кутлу-Буги, то, напевне, влада його нічим не обмежена. Тим більше, що люди, які зрадили його на полі бою, потрапили йому до рук і, зрозуміло, були знищені.

До речі, ярлик Тохтамиша до польського короля Ягайла, наведений нами вище, чітко свідчить: після поразки на ріці Кундурчі це був другий лист Тохтамиша до Ягайла. Перший доправили Кутлу-Буга й Асан. Потім обидва вернулися до Тохтамиша, і першого з них хан відправив Великим князем Кримського улусу. Другий ярлик (лист) хана, де сповіщається про «ворожих» царе-

вичів, був відісланий через Асана і Турду-Ходжу. У проміжку між першим і другим ярликами Тохтамиш отримав листа від короля Ягайла: «І ти теж відправив до нас своїх посланців».

Підрахуйте, будь ласка, скільки часу пішло на листування, і ви переконаєтеся: після поразки на річці Кундурчі, яка сталася 18 червня 1391 року, Великий хан Тохтамиш ні на один день не був усунутий з престолу. І після цієї битви хан Тохтамиш залізною рукою тримав владу у Золотій Орді, а московити й далі віддано служили «старим царям».

Хочу звернути увагу на одну особливу деталь останнього цитованого ярлика хана Тохтамиша, де чітко сказано: «Тохтамишеве слово. Кримської області начальникам, на чолі яких Кутлу-Буга». Задумайтесь, чому до нас не дійшов жоден ханський ярлик, виданий московським князям? Правильно міркуєте! У Московії і в усій ростово-суздальській землі московські князі ніколи не були начальниками Московського улусу (або землі, згідно з перекладом ярлика).

Ось вона, величезна таємниця роботи катерининської «Комісії». Хоча всі московські та санкт-петербурзькі сховища ще в середині XIX століття були заповнені ящиками, «а в (них) дефтері старі від Батия і від інших царів, перекладу їх нема...»

Ярлик хана Тохтамиша до польського короля Ягайла перекладали професори О.М. Ковалевський, М.А. Оболенський, А.К. Казем-Бек, М.І. Березін, барон Гаммер, М.О. Полєвой та багато інших. Було чимало людей, які знали старотюркські мови, в той час як у величезній таємниці і повній недоторканності зберігалися першоджерела, що стосувалися залежності московських князів від Орди. І річ тут не у знанні мов, а в московській державній брехні.

Вернімося до битви Тохтамиша з Тимуром 1391 року на річці Кундурчі. Один із флангів військ Тохтамиша в

тій битві очолював князь-оглан Бікбулат. Так він названий в ярлику хана Тохтамиша до польського короля Ягайла в 1392 році. Виявляється, ця постать царевича-оглана знайома багатьом давнім літописцям, у тому числі й московським.

Майже всі історичні джерела сповіщають про перевагу військ Тохтамиша у першій половині битви.

«Вранці 18 червня обидва війська стали один навпроти одного... Лівий фланговий загін Тохтамиша, обійшовши правий фланг Тимура, вийшов у тил корпусу Хаджі-Сайф-ад-Діна. Лівий фланг Тимура також обійшли війська Тохтамиша. Тимур отримав уже тривожні повідомлення від командирів лівого і правого крила. З'являлася небезпека повного оточення. Зв'язок між окремими корпусами був повністю порушений, тоді як Тохтамиш тримав «у струнку порядку центр і крила свого війська» [56, с. 154].

Про небезпечне становище військ Тимура повідомляє Ібн-Араб-шах: «У той самий час, коли військо його вже було розбите і частини раті його розійшлися, раптом приїхав чоловік на ім'я Сеїд-Берке, якому Тимур, (перебуваючи) у крайній скруті, сказав: «О мій шановний Сеїде, моє військо розбите!» [56, с. 154].

Російські історики з величезним захопленням розповідають «про блискучу перемогу Тимура над Тохтамишем у битві на річці Кундурчі». На цю тему в Російській імперії захищені кандидатські та докторські дисертації. Навіть звичайних школярів залучають до пропаганди величезної московської брехні.

У журналі «Наука і життя» № 4 за 2004 рік мені довелося читати дослідження на цю тему учня 9-го класу М. Арнольдова (село Кошки Самарської області), де задурманений школяр з величезною старанністю пояснює перевагу стратегії Тимура, яка начебто посприяла перемозі його військ. Він так і пише: «Битва відбувалася за сценарієм, підготовленим Тимуром, головним чином

завдяки тому, що конкретне місце для неї обирав сам Тимур» (с. 35).

І невтямки юнакові, що це звичайна московська брехня, бо «виконуючи задуманий план, війська Тохтамиша відступали все далі на північний захід... Тохтамиш вирішив прийняти бій на річці Кундурчі, північніше від Самарської Луки, коли сили неприятеля виявляться виснаженими від безперервних переходів» [56, с. 153].

Отже, Тохтамиш відводив свого противника якомога далі від столиці; вимотував його, змусивши переправитися через ріки Яїк, Сакмару, Самару, Сок.

Не таємниця, що «війська Тимура, рухаючись по ворожій території протягом шести місяців, були сильно ослаблені через нестачу харчів» [56, с. 153].

Однак московські байки про «велику перемогу Тимура» популяризують і далі, а школяреві Міші Арнольдову солідний науковий журнал «Наука і життя» за псевдодослідження присудив перше місце. Дуже прагне душа московита ганьби і приниження для свого «старого царя». Забуваючи, що хан Тохтамиш був їхнім справжнім царем!

То що ж трапилося? Чому, маючи повну перевагу в бою, хан Тохтамиш не розгромив Тимура? Про поразку Тохтамиша мова йти не може, бо його війська не були розгромлені у битві на Кундурчі. Тут історичні спекуляції московитів недоречні, їм немає місця в історичній науці.

І на це запитання є достовірна відповідь. Послухаймо давніх істориків:

«Ібн-Халдун, який також описав ці події, в перемозі Тимура вбачав... передовсім зраду воєначальників Тохтамиша. З його розповіді, першим зрадив хана Оглан-булат (точніше, Бек-булат), який був у почті Тохтамиша» [56, с. 155].

А професор М. І. Березін у своєму перекладі ханського ярлика уточнив:

«Під час битви спочатку ті погані люди (тобто зрадники) пішли з місця, через що й народ пішов з місця» [33 с. 51].

Не наводитиму інших прикладів, які підтверджують факт зради. Навіть із поданих текстів виразно видно, що головною причиною успіху в битві на річці Кундурчі стала не військова майстерність Тимура, а зрада окремих воєначальників хана Тохтамиша. Зрадивши хана, вони вивели свої військові з'єднання з поля бою. І головним зрадником став князь-оглан (тобто Чингісид) Бекбулат.

Але що найцікавіше, то це місце, куди попрямував князь-оглан зі своїми військами після втечі з поля бою. Послухаймо:

«Мабуть, Бекбулат утік, переправившись через Волгу до верхів'їв Дону... де був його улус» [56, с. 155].

Ми маємо пам'ятати з попереднього матеріалу, що князі-оглани (Чингісиди) мали свої улуси в Наровчаті (Мохші), Темникові, мещерській землі, Тулі, Москві тощо. Тобто зрадили хана Тохтамиша на річці Кундурчі в 1391 році князі «Залешанської землі». А князь-оглан Бекбулат був командувачем військового крила лівої руки. Така правда про цю битву: саме московити зрадили свого «старого царя». Ось чому ллється таке море брехні про «великого стратега Тимура». У великому словоблудді ховається правда про зраду на полі бою ростово-суздальських князів землі Моксель.

Швидше за все, і князі-оглани, зазначені в листі Тохтамиша до Ягайла,—Худжамадін, Бикші, Турдучак, Бирди, Давуд—знайомі нам князі ростово-суздальської та рязанської земель. Тільки імена їх подано у золотоординському прочитанні. Адже в тому ж трактуванні місто Єлець подане як місто Карасу. Не існувало в Золотій Орді міста під назвою Єлець! Як не існувало князів Василя Дмитровича, Івана Даниловича та інших з подібними іменами. Це лише московська інтерпретація своїх забаганок.

Ось чому так старанно і жорстоко відбувалася «зачистка» території Російської імперії від старовинних літописів, архівів та інших пам'яток минувшини. А в XX столітті московський режим навіть життя відбирав у людей, які зберігали національну пам'ять.

Але вернімося до хана Тохтамиша. Послухаймо ще одну цікаву думку:

«У ногайській редакції «Легенди про Єдигея і Тохтамиша» є пропущена в інших редакціях подробиця: Тохтамиш, зібравши рештки своїх військ, покликав до себе всіх своїх воєначальників і запропонував їм обговорити, як діяти далі, але отримав ухильні відповіді від своїх наближених, які думали тільки про зраду» [56, с. 155].

Звертаю увагу читачів: так про Тохтамиша говорить епос ворожого до нього народу, бо Єдигей був улюбленцем того народу.

Таким чином, війська хана Тохтамиша не були розгромлені, як нам про це кажуть наближені до Тимура джерела та московські колеги. Зрештою, й Тимур із залишками своїх військ не святкував перемогу, бо боявся Тохтамиша. Послухайте давніх істориків:

«Втрати Тимура невідомі. На карті Фрао Маура показане місце битви: «тут розташовані 18 могил, зроблених Тамерланом... Він наказав поховати тільки воєначальників». Якщо ці 18 могил означають місце поховання начальників «тьми», тобто десятитисячників, то втрати Тимура повинні бути визнані також значними. Його військо вийшло з бою дуже пошарпаним, тому після битви біля річки Кундурчі Тимур не ризикнув йти на Сарай і Астрахань... Ставши табором на одному з островів Волги, який мав назву Уртюбе, Тимур протягом 26 днів наводив лад у своїх військах» [56, с. 156].

Задумайтесь: який контингент військ може розміститися на одному волзькому острові? І ви чітко з'ясуєте втрати армії Тимура у битві на річці Кундурчі. Тим більше, що у тій битві Тимур втратив майже весь свій командний склад—18 темників.

Швидше за все, полководці Тохтамиша на тій знаменитій нараді, коли хан просив поради, як діяти далі, відмовилися знищувати рештки військ Тимура, який зализував рани на острові Уртюбе. Логіка подій вказує саме на це.

Врахуйте, що до нашого часу дозволяли користуватися тільки хвалебними джерелами Тимура і московськими лжеджерелами. А весь матеріал В.Г. Тизенгаузена, доставлений вченим із Берліна, Парижа, Відня та Лондона, було піддано суворій цензурі і в більшості знищено за вказівкою Йосифа Сталіна.

Сам учений помер ще за царських часів у злиднях і повному забутті.

А літописи й архіви часів Золотої Орди було «зачищено» сотнями «московських наукових експедицій».

Мені дуже довго довелося шукати сліди московської брехні про битву на річці Кундурчі. Та я їх знайшов. Послухайте:

«У той час, в 1389 р., помер великий московський князь Дмитрій Іванович. І хоча він... заповів... велике княжіння своєму синові Василю, затвердити це рішення міг лише законний хан (цар.—*В.Б.*) Руського (Московского.—*В.Б.*) улусу—Тохтамиш. Тохтамиш підтвердив права Василя... і, що цілком природно,... зажадав від нього допомоги. Князь Василь військо привів, але жодного бажання воювати за Тохтамиша у... князя не було... Таким чином, у вирішальний момент зіткнення зі середньоазійськими тюрками хан Тохтамиш залишився без союзника» [92, с. 185].

Ми не станемо говорити про звичайний маразм професора, коли підданого підносять до рангу союзника. Це звичний стиль подання матеріалу московитами. Дуже хочеться величі московській душі! І, звичайно, у кожному епізоді історії.

Питання в іншому. Професор Л.М. Гумільов чітко підтвердив: війська Московського улусу перебували у складі військ хана Тохтамиша в 1391 році на ріці Кундурчі. Але у вирішальний момент зрадили хана. Послухаймо далі:

«Василь, побачивши, як повертаються події, повів своє військо в пониззя Ками і теж пішов на правий берег Волги, рятуючись від Тимура» [92, с. 185].

Василь Московський був одним із тих, хто зрадив хана Тохтамиша в 1391 році. Сподіваюся, що тут не може бути ніяких сумнівів. Тобто він був названий у ярлику Тохтамиша до Ягайла. Тим більше, що йдеться про Великого князя. Не міг хан назвати другорядних осіб, не згадавши головних, вищих за посадою.

Послухаймо, про що ще говорить російська історія:

«Никоновський літопис сповіщає про вбивство Тохтамишем царевича Озибабу, а декілька татарських князів перебігли на бік Москви і стали на службу великому князю. Серед перебіжчиків літописи називають «царевого постільника» Бахит-Ходжу, а також Кадир-Ходжу і Мамат-Ходжу, які прийняли християнську віру» [56, с. 150].

Сподіваюся, читачі розуміють весь комізм ситуації, коли на службу до московського тимчасового князя втікають люди ханської крові, князі-оглани. Велика брехня! Вона може всерйоз сприйматися московитами тільки тому, що в розповідному каркасі історії розведено причини і наслідки, а імена князів-огланів подаються в московській інтерпретації. Аби заплутати зміст подій.

Зауважте: один із перебіжчиків до московського князя також названий і в ярлику хана Тохтамиша серед тих, які зрадили його в битві 1391 року. Це не звичайний збіг. Події та факти, про які ми вели мову, тісно пов'язані між собою. Йдеться про те ж саме.

11

Продовжимо розповідь про події давніх літ.

Читачі вже, мабуть, звернули увагу, як наш матеріал почав ускладнюватися, а висновки й аналіз—повністю спростовувати загальну канву російської історіографії. У цьому немає нічого дивного. Я свідомо обрав шлях ускладнення матеріалу.

Спочатку (у перших томах книги) ми з вами розглядали й аналізували історичний матеріал становлення Московії в тому контексті, як нам його диктувала російська історіографія. Вивчаючи цю геть спотворену історію становлення Московської держави, ми знаходили відверту брехню і явні фальшивки у викладеному матеріалі. Інакше й не могло бути. Фальсифікат завжди містить у собі потенційну загрозу провалу.

У процесі розкриття теми ми ускладнили її виклад через подання нового додаткового матеріалу, як, наприклад, зроблено з Куликовською битвою. І відразу стало зрозуміло, що з 8 вересня до 28 листопада Мамай не мав змоги провести дві масштабні битви. На поверхню виплила відверта брехня.

Однак вернімося в Золоту Орду.

Тохтамиш-хан був великим і могутнім, а інтереси роду Чингісидів беріг, як і власну честь. Тому не міг змиритися з утратою Закавказзя, яке Тимур захопив в 1389 році. Зібравши величезну армію, він у 1394 році рушив визволяти втрачені володіння Золотої Орди на Кавказі. До речі, в цьому військовому поході Тохтамиша брали участь і війська північних улусів: Булгарського, Тульського, Володимирського, Московського, Нижегородського, Тверського, Мохшинського та інших. За моїми приблизними підрахунками, північні улуси Орди виставили в похід не менше ніж 5–6 туменів (50–60 тисяч людей).

З подальшого викладу подій ви переконаєтеся, що було саме так.

Остання битва між Тимуром і Тохтамишем відбулася на землі теперішнього Дагестану біля селища Торка. Битву Тохтамиш програв.

Послухайте, що говорить про неї та причини поразки хана Тохтамиша сучасний казахський історик Калібек Даніяров:

«За чисельністю військо у Тохтамис-хана було більшим, ніж у Тамерлана, і він мав би або перемогти, або провести битву на рівних. Однак Тохтамис-хану не було відомо про розроблений Єдиге і мангитськими (рід, з

якого походив Єдигей.—*В.Б.*) біями зрадницький план... На правому фланзі війська Тохтамиса вишикувалося 5 туменів мангитських воїнів (50 000 людей)... На самому початку битви всі ці мангитські воїни організовано пішли з поля бою. Їх стрункі ряди після поразки Тохтамис-хана очолив Єдиге (Ідіку.—*В.Б.*), відразу опинившись із військом» [57, с. 170].

А ось як подає ті події арабський історик Ібн Арабшах:

«Внаслідок цього розладналося військо Тохтамиша... Не бачачи змоги ухилитися від сутички й уникнути зустрічі, він підбадьорив свій дух і своє військо, виставив наперед завзятців зі своїх ратей, укріпив центр і фланг... Тривав цей бій... близько 3 днів, потім війська Тохтамиша відступили...» [57, с. 172].

Швидше за все, війська Тохтамиша втікали. Цього разу Тимур не допустив помилки у стратегічному плані: він не пішов після перемоги назад у Середню Азію, а рушив у центр Золотої Орди, переслідуючи Тохтамиша.

«Тохтамиш-хан кинув ханство,—писав перський історик Шериф-ад-Дін Ієзді,—дім і все, що мав, явне і приховане, і, боячись за життя своє,... пішов у бік Булгара, в лісисту місцевість...» [46, с. 178].

Тимур же, вступивши в землі Золотої Орди, послідовно зруйнував майже всі центри південної, південно-західної та східної частини держави: Сарай-Бату, Сарай-Берке, Укек, Булгар, Жукатин, Керменчук, Саритау, Астрахань, Тану, Маджар, Кафу і десятки інших улусних центрів.

«Переслідуючи Бек-Ярика, Тимур подався у верхів'я Дону, дійшовши до... Рязанського князівства... Нізам-ад-Дін Шамі та інші історики Тимура повідомляють, що Тимур, «дійшовши до міста... на ім'я Карасу, розграбував його з усією областю». Під «Карасу» перські письменники мали на увазі, очевидно, місто Єлець—окраїнне місто Рязанського князівства, про розорення якого сповіщають і російські літописи. За свідченням російських літописів, Тимур «князя Єлечицького плени і людей помучи».

Далі військо Тимура... рушило на Москву. До Москви Тимур не дійшов. Простоявши в межах Рязанського князівства 15 днів «і ту пусто вся сотворишу», 26 серпня він пішов назад» [56, с. 168].

Цілком зрозуміло, що загальноросійські літописні зводи приписали порятунок Москви «впливу на Тимура лиховісного сну, нібито баченого ним перед походом на Москву».

Коли московитам було потрібно заховати кінці в воду, вони посилалися на містику. Проте і в даному випадку це московська брехня.

У чому ж полягала величезна таємниця порятунку Москви в 1395 році? Про що мовчать московити?

Таємниця «доважків брехні» більш ніж очевидна. Треба лише проаналізувати достовірні факти попереднього періоду, котрі в якийсь спосіб стосуються Тимура і його держави. Як казала одна мудра людина, «дивися в корінь!»

Звичайно, про містичні сни тут говорити не доводиться. Про м'якість і лагідність Тимура теж не може бути й мови, бо він мав прізвисько «Залізний Кульга». Та й якби ж то йшлося тільки про Москву! А то ж—про десятки багатих удільних улусів. З рук Тимура вислизали величезні багатства. Тим більше, що цього разу головні військові сили північних улусів були розгромлені в битві на Кавказі.

Події в історії завжди взаємозв'язані. А в московській—особливо. Тому фальсифікатори історії робили все можливе, щоб розірвати зв'язок подій. Саме це ми маємо і в даному випадку.

Власне, в улусі Карасу (Єльці) Тимурові нагадали про зроблену для нього царевичами північних улусів Золотої Орди послугу в битві 1391 року на річці Кундурчі. Навіть вказали, що всі князі, які допомогли врятуватися Тимурові, поголовно були знищені. Напевне, крім зазначених у ярлику Тохтамиша князів-огланів, були покарані (швидше за все, знищені) князі-тисячники, можливо, навіть сотники.

Цілком природно, що Тимур не міг розорити землі своїх рятівників. Тому-то й зупинився на початку серпня 1395 року в місті Карасу (Єльці) на 15 днів.

Зверніть увагу на кількість днів—15. Адже це теж легко пояснити.

Зі зруйнованого Карасу (Єльця) у всі удільні улусні центри—Тулу, Москву, Рязань, Наровчат, Темников, Володимир та ін.—Тимур відправив гінців із повелінням, щоб до нього прибули князі-оглани і привезли данину.

За правилами тих далеких часів до переможця завжди переходили права переможеного.

Цікаво, що коли підрахувати час, витрачений гінцями Тимура, скажімо, до Москви, Володимира або Наровчата, і час, витрачений на доставку данини, то це й буде 13–14 днів.

А далі Тимур представив князям північних улусів Золотої Орди їхнього нового Великого хана Тимур-Кутлука. Всі князі, митрополит і єпископи північних улусів Орди принесли клятву на вірність новому ханові, на що пішло 1–2 дні. Лише після цього Тимур зі своїми військами рушив на південь продовжувати свою справу.

Можливо, не всі з прибулих князів отримали свої ярлики. Багато кого з них було знищено.

До речі, зверніть увагу, як обережно всі описані нами події обійшов М.М. Карамзін у своїй «Історії». Жодним словом не згадав про князів-зрадників, а відхід Тимура від міста Карасу (Єльця) пояснив безглуздо:

«Наставала сльотна осінь, з людьми, які звикли кочувати в місцях родючих і теплих, навряд чи було розсудливо йти далі на Північ, щоби зустріти зиму з усіма її жорстокостями» [41, том V, с. 81–82].

Хоч майже на тій самій сторінці нижче він написав: «Сповіщений про жителів Астраханських, Тамерлан, зневаживши холод зимовий і глибокий сніг, пішов до сього міста, укріпленого, поверх кам'яних, крижаними мурами, зруйнував його дощенту, знищив вогнем і сто-

лицю Ханську, Сарай, нарешті подався до кордонів своєї Імперії, піддавши, як він сказав, Державу Батиєву згубному вітрові нищення» [41, том V, с. 82–83].

Отже, балаканина М.М. Карамзіна про те, що Тимур боявся дощу і зими,—звичайна дурниця: подвійний стандарт.

Не спромігся «великий співець» московської історії пояснити і той факт, як Тимур прийняв від «російських князів» клятву на вірність новому ханові. Хоча про нового Великого хана Золотої Орди Тимур-Кутлука згадав.

У московській історіографії завжди існували подвійні стандарти. Тому й брехня текла рікою.

Пропоную читачам і цього разу ускладнити тему— ввести новий додатковий матеріал. Розгорніть, будь ласка, карту центральної частини Російської імперії і разом зі мною перегляньте її.

Отже, ще з часів хана Батия в «Залешанській землі» володіли подарованою ханом землею та управляли улусами:

1. Мещерські князі-Чингісиди з роду Бахмета Усеїнова. Їм належала «Мещерська земля», тобто значні частини території сучасних Московської, Володимирської та Рязанської областей.

«Родоначальник «Мещерських князів» Бахмет Усеїнов... прийшов з Великої Орди в Мещеру, і Мещеру воював і засів її, закріпивши «Мещерські місця» за своїми нащадками ... Родовід «Мещерських князів», опублікований в «Оксамитовій книзі» М.І. Новиковим,—єдине джерело при вивченні історії «Мещерських князів»... Обдарування землею Бахмета... могло відбуватися... після монгольського завоювання, оскільки... Олександр Укович... був праправнуком Бахмета Усеїнова» [56, с. 95].

Зробимо дуже скромні підрахунки і визначимо час, коли царевич-оглан Бахмет «засів Мещеру». Вищезгаданий Укович проживав у Мещері в 1382 році і був п'ятим поколінням роду хана Бахмета (праправнуком).

Від 1238 року, року завоювання «Залешанської землі», до 1382-го минуло 144 роки. На одне покоління роду

князя Бахмета припадає в середньому трохи менше ніж 30 років, що цілком достовірно свідчить про володіння «Мещерською землею» родом Чингісида Бахмета від часів її завоювання.

Про це свідчить і «Оксамитова книга», видана М.І. Новиковим.

Тепер, сподіваюся, всім зрозуміло, чому Катерина II, ввівши повсюдну цензуру, звеліла спалити всі книги, видані в друкарні М.І. Новикова. Він справді завдав російській історіографії багато руйнівних ударів, за що Катерина II і посадила його в 1792 році на 15 років у Шліссельбурзьку фортецю-тюрму.

Здавна окрасою «Мещерської землі» вважалися міста, розташовані по її периметру: Володимир—на півночі, Касимов—на сході, Рязань (Стара)—на півдні, Коломна—на південному заході, Москва—на заході.

Швидше за все, усі ці міста належали родові князя-огланa Бахмета. Хоча це не принципово, бо вся територія навколо «Мещерської землі» теж належала князям-огланам, Чингісидам. Про це поговоримо нижче.

Зверніть увагу: територія Мещери простягається зі сходу на захід (від ріки Судогда до Москви-ріки) на 200–250, а з півдня на північ (від Оки до Клязьми)—на 100–150 кілометрів.

Цифри ці, зрозуміло, приблизні.

Усією Мещерою управляли князі-Чингісиди. Там не було місця для так званих «російських князів».

Нагадаю:

«Мещера, низинна рівнина, розташована між рр. Клязьмою на п(івночі), Москвою на півд. з(аході), Окою на півдні і Судогдою та р. Колп на сх(оді), в межах Московської, Володимирської та Рязанської областей» [18, том 16, с. 205].

А далі—міркуйте самі: що приховували московити, коли фальсифікували історичні події?

Саме так! Ховали правду.

2. Тульські князі-Чингісиди. Сподіваюся, читачі не забули, що «...місто Тула назвали іменем цариці Тайдули,

дружини Чанібекової, і колись ним управляли її баскаки» [93, с. 48].

Від дня свого заснування Тульський улус був власністю цариці (ханші) Тайдули і ним управляли її люди, найімовірніше, її родичі. І це тривало протягом сотень років. Бо з часом ми там бачимо знаменитого оглана Бекбулата, «...улус якого був у верхів'ях Дону» [56, с. 155].

Верхів'я річки Дон розташоване в Тульській області і спускається у Рязанську та Липецьку.

У другій половині XIV століття Тульський улус князя-оглана Бекбулата виставляв у розпорядження Великого хана Золотої Орди військове з'єднання—не менше ніж одну тьму (10 тисяч людей).

Чому в цьому немає сумніву?

Як донесли арабські та перські історики, князь-оглан Бекбулат під час воєнного походу хана Тохтамиша в 1391 році «належав до почту хана» і командував лівим крилом військ. Тобто він мав у своєму розпорядженні не менше одного тумена і чин не нижчий від темника.

Згадайте велику Ясу Чингісхана. Згідно з Ясою, кожен вищий чин в армії надавався тільки по висхідній лінії. Десятникам присвоювали сотника, сотникам—тисячника, і тільки тисячник міг стати темником.

Хоча зрозуміло, що царевичі (оглани) осягали військову науку ще з юнацьких літ під пильним наглядом полководців. Так, хан Батий свій вишкіл проходив у знаменитого полководця Субедея.

Територія Тульського улусу була за розмірами не менша від «Мещерских володінь роду хана Бахмета». У п'ятдесяті роки XIV століття вона (територія) з південно-західного боку безпосередньо прилягала до Мещерського улусу роду Бахмета.

«Достатньо відкрити родовідні книги російського дворянства, щоб побачити... хто є хто в російської історії. Тюрків-кипчаків, які прийшли зі Степу, назвали руськими...

А родовідні книги невмолимі, вони нагадують, що, наприклад, рід Єрмолових іде від Арслан-Мурзи-Єрмола,

який 1506 року приїхав... і Золотої Орди. Годунови—від мурзи Чета, який виїхав з Орди 1330 року... Голіцини, Куракіни, Дашкови, Булгакови, Суворови, Колокольцеви, Ушакови, Голєніщеви-Кутузови, Мусіни-Пушкіни, Тургенєви, Аксакови, Тараканови, Тімірязєви, Баранови, Карамзіни, Чаадаєви, десятки інших шляхетських родів і є нащадками половецьких ханів... тоді жителі Тульської, Тамбовської, Орловської та інших теперішніх «російських» областей називалися татарами... Хіба не цікаво, що старовинні цвинтарі у тій же Рязані, Орлі або Тулі досі називаються татарськими... Скільки ж брехні й таємниць в історії держави Російської» [25, с. 116].

Справді, скільки «доважків брехні»! Але, навіть згадуючи про татар Тули, Орла й Рязані, тюркський історик Мурад Аджієв намертво мовчить про подібних татар Москви, Володимира, Твері, Ярославля, Ростова, Суздаля тощо.

Про це й сьогодні говорити не дозволено!

3. Князі-Чингісиди улусів Мохші (Наровчата), Темникова, Хан-Кермана (Касимова). Йдеться про східні улуси «Залешанської землі». Хоча, цілком зрозуміло, що в XIII–XV століттях кожен удільний улус Золотої Орди мав конкретне ім'я.

Відчуваєте, який об'ємний історичний пласт московської історії ще належить дослідити історикам, у тому числі й українським? Не може світова спільнота приймати за істину історичний матеріал, переповнений обманом і брехнею.

Слухаймо далі про князів-огланів:

«Місто Наровчат-Мохші, розташоване на території володінь нащадків Бехана, відоме за монетами, які карбували від 1312 р., а місто Темников, яке виникло на місці перебування монгольського темника-десятитисячника, що належав до нащадків Бехана, очевидно, бере свій початок з 1257–59 рр... Отже, Бехан міг володіти... (тією частиною ростово-суздальської землі.—*В.Б.*) "владою Золотої Орди царя Батия"» [56, с. 95].

Східні краї «Залешанської землі» ще з часів хана Батия були передані у володіння Чингісидам. Кожен ханський нащадок, який отримував у володіння якісь землі, одразу ж заселяв їх своїм родом, управляючи землею та її аборигенами, а все чоловіче населення від часу завоювання зводив у десятки, сотні, тисячі.

Про це кажуть не лише російські професори (М.І. Березін, А.К. Казем-Бек та ін.), а й вірменський священик XIII століття Кіракос. Послухаймо:

«І подався кожний (князь-оглан.—*В.Б.*) у свій отриманий уділ разом із жінками, дітьми й усім обозом війська свого. Облаштовувалися преспокійно, і стали верблюди та худоба їхня оскверняти й пожирати всяку зелень, що там росла» [94, с. 155].

Подібних свідчень можна наводити чимало.

Послухаймо знову російського історика:

«У фондах колишнього Саровского монастиря... є родовід татарських князів: Сеїд-Ахметових, Адашевих, Кудашевих, Тенішевих і Янгаличевих, які походили від татарського князя Бехана «із Золотої Орди», котрий «владою Золотої Орди володів багатьма навколишніми містами та іншими станищами татарськими й мордовськими»... Відтоді їхні нащадки—Сеїд-Ахметови, Адашеви, Кудашеви та ін. "стали володіти вотчинами і землями й оселилися по різних місцях"» [56, с. 95].

Як вам такі свідчення?

У російській історичній науці ми ніколи не знайдемо всеохопних досліджень на цю тему. І це—неспроста.

Нарешті, згадаймо:

4. Касимовське царство (ханство). Російська історіографія твердить про створення Касимовського ханства за велінням московського князя Василя (Темного). Дуже вже, мовляв, захотілося Василю (Темному) віддячити синові Улу-Мухаммеда—Касиму за допомогу у протистоянні з Шем'якою, і він повелів передати тому частину своєї землі десь у 1450–1456 роках. Мовляв, про точну дату, коли ця акція відбулася, немає відомостей. Укотре московити брешуть.

Цікаво, що професор М.Г. Сафаргалієв і цього разу підловив московських шовіністів на відвертій брехні. Послухаймо професора-історика:

«З договірної грамоти великого князя Василя Васильовича 1445 р. видно, що на той час місто Городець (Мещерський.—В.Б.) уже належав Касимові... «А з Городця й із твоє вотчини, чим тя есьмь пожалував, імати ми у тебе во Царев виход по описі, по людем». Вказаний «Царев виход» уперше згадується в грамоті 1445 р. і йшов... на користь... Касима» [56, с 256].

Таким чином, місто Городець ще до 1445 року належало ханському родові Касима. А оскільки воно лежало у «Мещерській землі», то, швидше за все, й Касим-хан належав до знаменитого роду князя-оглана Бахмета. Московити вкотре лише розірвали причинно-наслідковий ланцюг оповіді. Хоча, як бачать читачі, беззаперечно визнали Касима своїм царем.

Що ж відбулося в 1445 році?

Історія не робить із цього таємниці.

У 1445 році хан Улу-Мухаммед взяв у полон Василя (Темного), вивіз його в Казань, а через деякий час відпустив до Москви на княжіння.

«На це вказують записи, які є в IV Новгородському літописі: «Взяв на нім окупу двісті тисяч рублів, а інше бог зна та вони». «Інші» умови... (звільнення Василя.—*В.Б.*) 1445 року літопис не наводить, але можна припустити, що одна з умов... пов'язана була з "Мещерськими місцями"» [56, с. 255].

«При поверненні великого князя з татарського полону разом з ним прибули в Москву «многі князі» татарські і два сини казанського хана (Улу-Мухаммеда.—*В.Б.*): Касим і Якуб. Сповіщаючи про це, літописці нічого не говорять про причини появи татар на Москві... Що ж до царевичів Касима та Якуба, то вони безпосередньо засіли в «Мещерських місцях» і незабаром створили тут Касимовське ханство на чолі із царевичем Касимом» [56, с. 255].

Василь Темний до створення Касимовського царства не мав жодного стосунку. Воно було створене за велінням Казанського царя Улу-Мухаммеда.

У російській історії збереглася згадка про купівлю в 1382 році московським князем Дмитрієм, так званим Донським, в Олександра Уковича (праправнука царевича Бахмета) частини «Мещерської землі». Згадка наведена в «Оксамитовій книзі», частина III на сторінці 239, надрукованій М.І. Новиковим у 1787 році.

Це повідомлення багато про що свідчить.

По-перше, воно вкотре нагадує, що Дмитрій, так званий Донський, належав до роду Чингісидів. Тому що володіти земельною власністю, купувати її та передавати у спадок в Золотій Орді мали право лише Чингісиди. Князь же, чи то рязанський, чи то московський, отримував свій уділ під контроль тільки на період служіння ханові. Він не мав права передавати уділ у спадок або продавати (купувати) його. З цією аксіомою згодні й московські історики. Не станемо ще раз цитувати професорів С.М. Соловйова та В.О. Ключевського.

По-друге, неспівмірно велику, як на ті часи, суму—«двісті тисяч рублів»—Василь Темний заплатив не за своє життя. Він сплатив податок за уділ Уковича, який мав вносити до скарбниці Золотої Орди. Тому що кожен князь, навіть Чингісид, зобов'язаний був платити податок до державної скарбниці.

Трактування московитами дій хана Улу-Мухаммеда як бандита і грабіжника—брехня. Московську хворобу приписували іншим.

По-третє, щоб московські князі-Чингісиди надалі не творили подібного, хан Улу-Мухаммед вивів «Мещерську землю» з-під їхнього впливу і створив незалежне від Москви Касимовське ханство, посадивши на чолі його свого сина Касима.

Нагадаю: після розпаду Золотої Орди на частини—Велику Орду, Казахську Орду, Казанське ханство й Кримське ханство—Московський удільний улус та всі інші удільні улуси північної частини Золотої Орди увійшли до складу Казанського ханства.

Про це ми будемо говорити в наступному розділі.

Свідчення про останнього хана Золотої Орди Улу-Мухаммеда збереглися в арабській і перській історії. Арабський історик Ельдженнебі свідчив:

«Кушик-Мухамед (Улу-Мухаммед.—*В.Б.*)—це той самий, про якого Ельташкеді стверджує, що він був поставлений ханом при поразці Ідіку (Єдиге). Цей Мухаммед був чоловіком сильним і хоробрим, він вторгся у землі... (Моксель.—*В.Б.*), захопив здобич і відняв із земель їх Володимир, одну з областей Московських» [57, с. 183].

Як бачимо, місто Володимир у 1445 році входило до складу Касимовського царства. Така правда історії. Хоча столицею держави стало місто Хан-Керман, згодом перейменоване на Касимов.

І в цьому епізоді своєї історії московити говорили напівправду. Бо в Золотій Орді не існувало міста Городця (Мещерського), як не існувало Єльця. У Золотій Орді знали міста Хан-Керман і Карасу. Саме ці назви міст, як і сотні інших татарських назв, були нанесені на картах імперії Чингісидів.

Але, як заявили російські професори при виданні першого тому книги Рашид-ад-діна, цей матеріал для них «не становить інтересу».

Чому? Вирішуйте самі.

12

Вище вже говорилося, що ми не будемо вивчати історію Московії по її князівській лінії. Цей шлях повністю спотворений. І ми в цьому переконалися, вивчаючи так званого Івана Калиту. Ось чому наш шлях пролягатиме по магістральній дорозі історії Золотої Орди. Саме там міститься і московська складова.

У цьому контексті дуже повчальним є період з 1391 до 1481 року. Частина того часу (з 1425 до 1453 року) має назву «періоду Шем'якиного заколоту». Російська історіографія подає цей етап свого розвитку як період жорстокої боротьби за московську владу між сином Дмитрія, так

званого Донського,—Юрієм Шем'якою і внуком—Василем Темним. Цікаво, що у московському трактуванні власної історії абсолютно відсутній зв'язок із подіями, які відбувалися у Золотій Орді. Таким чином, московити вкотре намагалися показати свою незалежність від влади централізованої держави—Золотої Орди. Стикаємося з черговою російською історичною брехнею.

Подаючи матеріал у першому томі книги, я навмисне не став деталізувати період «Шем'якиного заколоту». Він заслуговує особливої уваги.

До речі, саме цього періоду московської історії стосується сьомий ярлик, виданий дружиною хана Улу-Мухаммеда—Тайдулою московському митрополитові Іоні в 1448 році. Нагадую читачам: катерининська «Комісія» того ярлика боялася найбільше. Тому що ханський ярлик 1448 року вже вкотре засвідчив повну залежність Московії та її Церкви від ханів Орди. Навіть більше: ярлик 1448 року виразно вказує, що Московська православна церква, самовільно обравши митрополита Іону і в такий спосіб ставши неканонічною, діяла за прямою вказівкою хана Орди та його дружини. Ось чому в офіційному «Зібранні Державних Грамот і Договорів», виданих у Москві в 1819 році, цей ханський ярлик відсутній. Мотивація дуже проста: мовляв, у XIV столітті в Московії не було митрополита Іони. А те, що він був у XV столітті, московитів не цікавило.

Як кажуть, один раз «обґрунтували»—і камінь з душі. Логіка поведінки відповідає звичайному імперському нахабству.

Пропоную простежити хронологію далеких подій, які відбувалися в Золотій Орді та в її окремих улусах у ті часи.

Після довгих міжусобиць, які тривали в Орді з 1395 до 1420 року між нащадками Тохтамиш-хана та Єдигея, до влади в Золотій Орді прийшов онук Тохтамиша—Улу-Мухаммед. І хоча окремі хани Синьої Орди (територія сучасного Казахстану) і Ногайської Орди (територія від ріки Уралу до Кубані) часто виявляли непокору й сепара-

тизм, хан Улу-Мухаммед, спираючись на військові сили свого роду та північних улусів, жорстокою рукою навів лад у Золотій Орді.

Арабські історики XV століття, які в ті роки відвідували Орду, засвідчили:

«Государем земель Дештських, столиця яких Сарай, був султан Мухамедхан, з роду Чингісхана» [45, с. 533].

Визнає силу й велич цього хана і російська історіографія.

Улу-Мухаммед був останнім ханом (царем) Золотої Орди й царював з 1420 до 1445 року. Саме за цього Великого «старого царя» Золота Орда розпалася на кілька самостійних царств, а саме: Казанське царство, до складу якого ввійшли князівства ростово-суздальської землі, Кримське ханство та Велику Орду, яку, за старою традицією, і далі називають Золотою Ордою. Але, як ми згодом побачимо, Велика Орда після 1437 року стала лише частиною Золотої Орди.

Головні військові й людські ресурси після 1437 року залишилися в руках Улу-Мухаммеда, який переніс свою столицю із бунтівного півдня на північ, до Казані, утворивши таким чином нове ханство (царство). Погляньмо, як усе це відбулося.

Згідно з московською історією, в 1425 році помер князь Василь Дмитрович, і княжий престол посів син його— Василь Васильович, пізніше прозваний Темним. Якщо заглянемо в російські джерела, то ніде не знайдемо перерв у зайнятті княжого престолу в Москві. Мовляв, усі події відбувалися за законами Московії. Брехали «на повну котушку».

Однак навіть М.М. Карамзін у своїй «Історії» визнавав: «Новий Великий Князь мав не більше десяти років від роду» [41, том V, с. 128].

Тобто, згідно з законами Золотої Орди, Василь Темний в 1425 році стати московським князем не міг. Але, забрехавшись, московити відкритим текстом подібного сказати не могли, тому, як звичайно, пустилися в довге словоблуддя.

Хто бажає, може звернутися до М.М. Карамзіна і переконатися, як майстерно він це проробляє.

Тільки 1432 року два претенденти на московський княжий стіл—Юрій Дмитрович (брат померлого князя) і юний Василь (син померлого князя)—поїхали до хана Золотої Орди Улу-Мухаммеда.

Про це, зрештою, повідомляє й М.М. Карамзін. Послухаймо:

«Минуло близько шести років після укладення юним Василем миру з дядьком його, Юрієм; умова розв'язати суперечку про Велике Княжіння судом Ханським... Тоді Великий Князь запропонував дядькові їхати до Царя Махмета... Вони разом прибули в Улус Баскака Московського, Булата, друга Василевого й ворога Юрієвого [41, том V, с. 134–135].

М.М. Карамзін і далі нахабно бреше: начебто Василь уже став Великим князем за якомось там щучим велінням. Але чомусь їде навіть не до хана Улу-Мухаммеда, а тільки до «московського баскака Булата» вирішувати свою долю. Цікаво, що баскак Булат не дав згоди на поїздку до хана, тому обидва кандидати покірно чекали—майже цілий рік. Один—у Криму, а другий—у самого баскака. Так подає матеріал «співочий голос» величі Московії, пояснюючи це звичайними інтригами.

Але все виглядає значно простіше, якщо згадати про Ясу Чингісхана. Певно, на той час юному Василю ще не виповнилося 16 років. Та й московському баскакові Булату потрібно було приглянутися до молодика. Він не мав потреби поспішати з вирішенням цього питання.

Тільки в 1433 році хан Золотої Орди Улу-Мухаммед прийняв рішення призначити Василя Темного Великим московським князем. Послухаймо, як це відбувалося:

«Василь доводив своє право на престол... за яким син після батька, а не брат після брата мав успадковувати Велике Княжіння. Дядько... посилався на літописи і на заповіт Дмитрія Донського, де він (Юрій), у випадку смерті Василя Дмитровича, названий його спадкоємцем. Тут Боярин Московський Іоан став перед Махметом

і сказав: «Царю Верховний! Благаю, дозволь мені, смиренному холопові, говорити за мого юного Князя. Юрій шукає Великого Княжіння за старими правами Російськими, а Государ (???—*В.Б.*) наш—по твоїй милості, відаючи, що воно є твоїм Улусом: віддаси його, кому захочеш. Один вимагає, другий благає. Що значать літописи й мертві грамоти, де все залежить від волі Царської» [41, том V, с. 135].

Йшов 1433 рік, і Московія була звичайним рядовим улусом Золотої Орди. Хто сьогодні може заперечити М.М. Карамзіну? Адже слово—не горобець, вилетить—не спіймаєш. І на другий безсумнівний чинник звертаю увагу: у 1433 році Московським улусом Золотої Орди беззастережно правив баскак Булат. Сидів, як нагадав М.М. Карамзін, «Баскак Московський у (своїм) Улусі», тобто в Москві, у Кремлівському палаці. Таким способом творилася російська брехня. У нашому випадку—через напівправду. Адже, сказавши про московського баскака, М.М. Карамзін промовчав про його Московський улус.

Маючи можливість вибору, хан Золотої Орди Улу-Мухаммед обрав Василя Темного. Таким чином було створено фундамент для виникнення «Шем'якиного заколоту» в Московії. Тому що Улу-Мухаммед порушив постанову, якою хан Тохтамиш у 1391 році, після знищення Бекбулата і його сподвижників, установив черговість правління Чингісидів у Московському улусі.

Князь-оглан Юрій Дмитрович був принижений і другим повелінням хана Улу-Мухаммеда. Послухаймо М.М. Карамзіна:

«Махмет оголосив Василя (Темного.—*В.Б.*) Великим Князем і велів Юрієві (Дмитровичу.—*В.Б.*) вести під ним коня: стародавній звичай Азіатський, яким позначалася влада... (одного.—*В.Б.*) над його підручними або залежними Князями» [41, том V, с. 136].

Я не став докопуватися, чому саме таке рішення в 1433 році прийняв хан Улу-Мухаммед. Це питання не входило до сфери мого дослідження. Мені лише хотілося

показати повну взаємозалежність усіх подій, що далі сталися в Московії, з подіями, які відбувалися в Золотій Орді. Бо в єдиній державній системі все взаємозв'язано.

У Золотій Орді й після 1433 року тривала боротьба за владу. На її арену проти Улу-Мухаммеда висунувся Кичі-Мухаммед. Послухаймо російського історика М. Г. Сафаргалієва:

«Кичі-Мухаммед, син Тимур- хана, до цього перебував десь на сході й був проголошений ханом після вбивства Барака. «Мухаммед-Султан, син Тимур-Хана, сина Кутлук-Тимура,—пише Гаффарі,—за рішенням емірів сів після вбивства Барака на царство в 834 (19.IX 1430–8.IX 1431) р.» ...Російські літописи відзначають появу Кичі-Мухаммеда в західному улусі навесні 1433 року, не вказують місця перебування його. Під час війни з Улук-Мухаммедом в 1437 р. він вирушив на захід з району Астрахані, яка вважалася «юртом Тимур-Кутлука», де він, мабуть, перебував у 1433–1437 рр.» [56, с. 237].

Не стану описувати весь хід боротьби двох гілок роду Чингісидів за владу в Золотій Орді. Лише зверну увагу, що князь Галицький (Галич-Мерський) Юрій Дмитрович загинув у 1434 році. А його сини Василь Косий і Дмитро Шем'яка відразу ж стали на бік Кичі-Мухаммеда, який оволодів столицею держави—Сараєм. Зрозуміло, Василь Темний вагався з вибором. І це цілком природно, бо новий цар держави міг і не підтвердити титул Великого князя.

Але не варто забувати про Улу-Мухаммеда, який спирався на війська свого роду. Програвши Кичі-Мухаммеду, він відступив на північний захід Золотої Орди й осів на зиму 1437–1438 року в місті Белеві. Послухаймо професора М. Г. Сафаргалієва:

«Хан Улук-Мухаммед після вигнання його з Дешт-і-Кипчака зі своєю ордою пішов на північ і... осів у... місті Белеві, «зділа собі ледян град із ріки волочая товстий лід, і осипа снігом, і водою поляше» [56, с. 214].

Приблизно так само подає цей матеріал і М.М. Карамзін. Але далі виклад подій московитами цілком спот-

ворений, наповнений «доважками брехні». Послухаймо М.М. Карамзіна:

«Великий Князь наказує йому негайно відійти від країв Російських... Василь послав туди численну рать, ввіривши її братам, Шем'яці й Дмитрію Красному (синам свого ворога.—*В.Б.*)... від Москви до Белева не залишивши жодного поселення уцілілим: скрізь грабували, відбирали худобу, маєтки і навантажували вози здобиччю... Приступивши до Белева, Московські Воєводи відкинули всі мирні пропозиції Махмета... Воєводи Московські не хотіли нічого слухати. «Отже, дивіться!»—сказали Князі Махметові, піднявши голос і перстом показуючи їм на Російських воїнів, які в цю хвилину натовпами втікали від міських мурів, гнані якимось раптовим жахом... Могли... поскакали за Росіянами (московитами.—*В.Б.*), сікли їх, топтали...» [41, том V, с. 143].

Професор М.Г. Сафаргалієв, цілком сприймаючи й підтримуючи московську брехню і навіть захищаючи її, лише дещо уточнив: «...московська рать... налічувала 40 тис. осіб. Після поразки від цього війська, за словами Львовського літопису, уціліла лише невелика частина» [56, с. 245].

А тепер звільнимо матеріал від московських «доважків брехні». Поставимо всі події в логічну послідовність і залежність. Отже, цілком природно, що самі московити не могли рушити зі зброєю на свого законного Царя. Робити щось подібне не могла дозволити московська церква, оскільки, згідно з канонами, Цар (хан) Золотої Орди був посланцем Бога на землі. Тобто представники нового царя Кичі-Мухаммеда «переконали» московських князів і митрополита, що за Божою згодою на троні сів новий цар, а старого, з Його волі, належало скинути і покарати. Тому похід проти Улу-Мухаммеда благословив митрополит. Особисто! І не інакше!

Такою є логіка подій. Вона не сприймає московської брехні. От чому війська Московського улусу, за велінням хана Кичі-Мухаммеда, очолювали вірні новому ханові сини Юрія Дмитровича.

Однак хан Кичі-Мухаммед не змістив Василя Темного з Московського княжого столу тому, що Василь Косий і Дмитро Шем'яка не виправдали його довіри і були ганебно розгромлені під Белевом.

Хани не виявляли честі відвертим невдахам.

Що ж далі зробив хан Улу-Мухаммед?

Він вчинив найбільш раціонально й розумно. Навесні 1438 року він зі своїми військами й своїм родом перейшов за Волгу і зайняв Казань. У такий спосіб 1438 року виникло Казанське царство (ханство), незалежне від панівного Сарая. У ті ж роки (1443) утворюється незалежне Кримське царство (ханство) на чолі зі знаменитим Давлет-Хаджі Гіреєм—нащадком Чингісидів. Велика Орда зі столицею Сараєм залишилася за родом Кичі-Мухаммеда. Але це була лише частина Золотої Орди. Бо на просторах сучасного Казахстану також виникла незалежна держава—Казахська Орда. Так був остаточно зруйнований Батиїв Юрт—Джучі-улус.

Слід відзначити, що цей роздподіл дуже швидко примирив ворогуючі гілки роду Чингісидів відносно степової частини держави. Ворожнеча тривала тільки за північні улуси Золотої Орди, тобто за землю Моксель.

Отже, в 1437 році хан Кичі-Мухаммед перепідпорядкував собі Московський улус, скориставшись зі слабкості Улу-Мухаммеда. Однак Улу-Мухаммед, тепер уже хан Казанського царства, не змирився з цією втратою і продовжив боротьбу за північні улуси колишньої Золотої Орди.

Послухаймо історика М.Г. Сафаргалієва:

«Згідно з Казанським літописом, Улук-Мухаммед після захоплення Казані в 1438 р(оці) "звідусюди собра силу воїнственну і многія гради руския (московські.—*В.Б.*) обступи, і всяко їм озлоблення тяжко наведе. І до самого дойде града Москви, на другеє літо белевского побоїща. З іюля пожже около Москви великії посади, і хрестиянського люду іссіче, і полон зведе, града не взя"» [56, с. 246].

З 1439 до 1445 року Улу-Мухаммед тричі ходив на Московський та інші північні улуси воєнним походом.

Однак повернути їх під своє володіння не зумів. І головною причиною його невдач, поза сумнівом, ставала оборона своїх володінь військами Кичі-Мухаммеда. Тут інші московські вигадки про «різні внутріросійські союзи» просто недоречні. Та й Казанський літопис говорить зовсім про інше.

Що ж трапилося 1445 року?

У 1445 році війська Казанського ханства знову вирушили походом на Московський улус. Ось що говорить стосовно цього російський історик В.В. Вельяминов-Зернов у своїй книзі «Дослідження про Касимовських царів і царевичів» 1863 року видання:

«Навесні того ж (1445) року відправив він (Улук-Мухаммед) проти великого князя двох синів своїх Махмутека і Якуба. Василь виступив їм назустріч, потрапив у полон у знаменитій битві 7 липня біля Єфим'євого монастиря і був відпроваджений до хана (Улу-Мухаммеда.—*В.Б.*)» [35, с. 11].

Отже, Московія повернулася під руку Улу-Мухаммеда і його роду.

«Відпущений після хресного цілування в Москву, великий князь (Василь Темний.—*В.Б.*) 10 жовтня 1445 р. зобов'язався «дати́ йому (ханові) за себе відкуп...» Про важкість «відкупу» можна судити за записом у Новгородських літописах. Згідно з другим Новгородським літописом, «взяв цар Махмет відкупу на великому князеві двісті тисяч рублів». Хресне «цілування» великого князя цим не обмежилося. Воно передбачало низку інших, не менш спустошливих і принизливих вимог, не відображених в офіційних джерелах» [56, с. 255].

Що ж це за принизливі вимоги? Ми ні на мить не повинні забувати, що Василь Темний, як і Улу-Мухаммед, належали до роду Чингісхана. І в родовій ієрархії Чингісидів вони різнилися висотою державних посад. Один був Великим ханом держави, інший—удільним ханом. А удільний хан був зобов'язаний завжди платити «ординський вихід» Великому ханові. Тому у виплаті «виходу» Улу-Мухаммедові Василем Темним нічого при-

низливого не вбачалося. Тут московити, як звичайно, брешуть.

Приниження московита Василя було в іншому. За недотримання присяги, даної Великому ханові в 1433 році під час призначення на московське княжіння, **Улу-Мухаммед позбавив Василя Темного «Мещерської землі»**, утворивши незалежне Касимовське царство на чолі зі своїм сином Касимом.

Він мав таке право згідно з Ясою Чингісхана.

Зверніть увагу: московські князі, а згодом—царі майже 300 років визнавали законним це рішення хана Улу-Мухаммеда. **Касимовське царство (ханство) проіснувало до часів Петра I.**

Цілком зрозуміло, що хан Великої Орди Кичі-Мухаммед не відразу змирився із втратою своїх північних улусів. У лютому 1446 року його війська разом із Дмитром Шем'якою захопили Москву, скинули Василя Темного, осліпили його й вислали в Углич, а потім—у Вологду.

На Московський улус Кичі-Мухаммед посадив Дмитра Шем'яку. Як бачите, ворожнеча між ханами Орди була тісно пов'язана з подіями «Шем'якиного заколоту». В єдиній державі іншого бути не могло. Ворожнеча між ханами Золотої Орди завжди відгукувалась у Московії й інших північних улусах імперії Чингісидів.

У Казанському царстві з кінця 1445 року правив старший син Улу-Мухаммеда—Махмутек (1445–1461).

Тепер, звичайно, не міг змиритися із втратою свого улусу хан Махмутек. Уже на початку зими того ж 1446 року казанський хан Махмутек повелів своїм братам Касимові та Якубу відновити на княжінні в Москві Василя Темного. Що вони й зробили.

Послухаймо М.М. Карамзіна: «Дорогою вони... зустріли Татар... але виявилося, що ці позірні вороги йшли на допомогу до Василя, під проводом Царевичів Касима і Ягупа, синів Царя Улу-Мухамета... Князі Російські (московські.—*В.Б.*) приязно обійнялися із Царевичами (татарськими.—*В.Б.*) і пішли разом» [41, том V, с. 171].

Створивши в 1445 році Касимовське ханство, Улу-Мухаммед на якийсь час вирішив стратегічно важливу справу—позбавив можливості хана Великої Орди впливати на ситуацію в північних улусах держави. Поставив заслін на шляху просування зі Сарая в Москву.

Згодом, швидше за все наприкінці п'ятдесятих років того ж XV століття, хани Казанської, Кримської, Касимовської і Великої Орди дійшли згоди відносно розподілу «виходу», який збирали в північних улусах старої імперії, на частку для кожного. Але ворожнеча за вплив на Московський улус тривала доти, доки московські Чингісиди не усвідомили, що й вони мають право на створення своєї незалежної Московської Орди. Напевне, це «прозріння» прийшло до них тільки у вісімдесяті роки XV століття. Однак данину московитам довелося платити ще дуже довго, до 1700 року. Послухаймо російського історика XX століття М.Г. Сафаргалієва:

«У договорі 1445 року певною мірою зачіпалося питання про сплату постійного «виходу» на користь казанських ханів замість «ординського виходу», який раніше віддавали ханам Золотої Орди. Після розпаду Золотої Орди, природно, виникало питання, якому ханові давати «вихід», коли на нього стали претендувати Кичі-Мухаммед (Велика Орда.—*В.Б.*) і Сеїд-Ахмет (Кримське ханство.—*В.Б.*). За такого становища претензії казанських ханів на... частку «ординського виходу» були цілком природними» [56, с. 257].

І московити платили всім:

«...Достеменно відомо, що казанські хани, поруч із ханами Великої Орди, Криму, Астрахані й Касимова, одержували частку колишнього «ординського виходу» на свою користь. У договірній грамоті Івана III... від 16 червня 1504 р. сказано: «А виходами, господине, ординські, і в Крим, і в Астрахань, і в Казань, і в Царевичеве містечко (Касимов.—*В.Б.*)... і всі татарські протори давати ми тобі й твоєму синові великому князеві з усієї моєї вотчини, і по тому, як батько нам, князь великий (Василь Васи-

льович.—М.С.) у своїй духовній грамоті написав» [56, с. 257].

І син Василя Темного—Іван III в 1504 році справно платив данину: Криму, Казані, Касимову й Астрахані. У переліку відсутня тільки Велика Орда (Сарай), яку в 1502 році ліквідував Кримський хан.

Питання залежності Московського улусу від центральної влади Чингісидів буде недостатньо висвітленим, якщо не згадаємо про ханський ярлик 1448 року, виданий митрополитові Іоні.

Не люблять згадувати московити про існування цього ярлика. Його після довгих пошуків мені вдалося знайти в книзі професора В. Григор'єва «Про достовірність ярликів, виданих ханами Золотої Орди руському духівництву», виданій у Московській університетській друкарні 1842 року.

Послухаймо професора:

«До пам'яток нашої історії, ще не розібраних і не пояснених... належать і... дарчі грамоти (ярлики.—*В.Б.*)... митрополитам російським (московським.—*В.Б.*)...

Усі сім видані вперше Новиковим, у його «Старовинній Російській Вівліофіці», Москва, 1787, т. IV. Відтоді, крім цих семи, інших таких ярликів не було ні знайдено, ні надруковано. Звідки і як добув їх Новиков—невідомо. Зі вступу і післямови, які супроводжують ці акти у його виданні, можна зробити висновок, що він вибрав їх із якогось літопису, досі не надрукованого. Вдруге ярлики з'явилися на світ у так званому «Суздальському літописі», виданому М. Львовим у С.-Петербурзі в 1792 році; але тут вміщено їх тільки шість... третього видання удостоїлися ярлики в «Зібранні Державних Грамот і Договорів», у другому томі якого (Москва, 1819, № 2, 7, 9, 10, 11, 12) надруковано їх також шість: Менгу-Темурів, Узбеків, Тайдулині—Феогносту й Алексію, Бердибеків і Атюляків. Друкували їх зі списків цих актів, що зберігаються в архіві Колегії Закордонних Справ» [37, с. III-IV].

Вище вже говорилося, що в архіві цього міністерства, який у ті часи був центральним Московським архівом, зберігалися тисячі ханських листів, грамот, ярликів та інших пам'яток старовини. Однак працювати з ними не дозволяли навіть директорам архіву.

Цікаво, що до цього головного Московського архіву, створеного за повелінням Петра I, з 1701 до 1873 року мали постійний доступ дуже мало осіб. Спочатку ми бачимо його першого хранителя—боярина О.А. Мусіна-Пушкіна, який керував «Государевою Комісією для повсюдного вилучення старовинних рукописних книг». Згодом біля керівництва архівом бачимо знаменитого Герарда Фрідріха Міллера, а далі—офіційних директорів архіву:

М.М. Бантиш-Каменського (1783–1814),

Ф.О. Малиновського (1814–1840),

М.А. Оболенського (1840–1873).

І жоден із цих людей не зробив навіть опису документів «старих царів». Не кажу вже про дослідження і вивчення цих документів. Ось чому ярлик, виданий в 1448 році митрополитові Іоні, московська історіографія просто викинула.

Наведемо повністю ярлик 1448 року, виданий дружиною хана Улу-Мухаммеда митрополитові Іоні, у редакції професора Московського університету Василя Васильовича Григор'єва (1842 рік).

«Тайдулине слово. Де сей Іона Митрополит молебник за нас молиться, від перших добрих часів і досі, також і інші церковні молебники, то не потрібна їм ні мзда, ні жодне мито, і хай не візьмуть у них нічого, оскільки вони молитву за нас творять до Бога. І що ми сказали, щоби ви те відали. Або що в містах які мита, або якісь справи, або насильство буде їм від кого, а тобі поскаржаться, і ти слово їхнє вислухай, і по правді прав. Або якщо ще хтось на когось перед самим тобою слово скаже, і ти щоб сили не застосував жодної, а поопитуй інших людей, щоби в спокої були і за нас молилися. І ви... всі Митрополити, як було колись за перших Царів, які вершили справи, також

і нині робіть. Так мовлячи, дали ми грамоту. Винного літа, восьмого місяця, у 6 Ветха. На жовтій тростині Орда кочувала. Писане» [37, с. 121–122].

Щоб стало зрозуміло, хто й коли написав цей ярлик, звернемося до його тексту. Отже, ярлик сповіщає: «На жовтій тростині Орда кочувала».

Російський учений Ілля Миколайович Березін (1818–1896) з 1855 до 1896 року перебував на посаді професора столичного Петербурзького університету. Людина була віддана владі й Російській імперії. Тому що в ті роки ненадійних тримали в інших місцях. Саме він установив: «Камишин—жовта тростина». Отже, в ярлику йдеться про Камишинський степ, де кочувала на початку серпня Орда. А Камишинський степ після 1438 року належав Казанському ханові Улу-Мухаммеду, з 1445 до 1461 року—його синові Махмутеку, згодом—онукові Халілу (1461–1467) і т. д.

До речі, російські професори дуже чітко встановили межі Казанського ханства. Послухаймо професора М.Г. Сафаргалієва: «...кордони Казанського ханства на сході підійшли до Уральських гір і до Сибірського ханства та Ногайської Орди в районі ріки Білої, Кенілі й Кенільчика, а на півдні—у районі Саратова, до Великої Орди...» [56, с. 258].

Сподіваюся, після цього в жодного читача не залишилося сумнівів, що тільки ханша Казані (не називатимемо її імені) могла вручити свій ярлик Московському митрополитові Іоні. Бо митрополит з таким іменем займав московську кафедру з 1448 до 1461 року. Послухаймо М.М. Карамзіна:

«Відновивши спокій всередині його (Московського улусу.—*В.Б.*), він насамперед дав Митрополита Росії (Московії.—*В.Б.*), якого ми вісім років не мали через роздори Константинопольського Духівництва (Флорентійська унія 1439 року.—*В.Б.*) і через власні наші заворушення... Посвятили Іону в Митрополити... Обрання Митрополита (Іони.—*В.Б.*) було тоді найвищою державною справою, він служив Великому Князеві головним засо-

бом для приборкання інших князів... Папа Пій II... Буллою (в 1458 році) оголосив Іону злочестивим сином, відступником та ін.» [41, том V, с. 173–174].

Митрополит Іона став першим неканонічно обраним владикою Московської православної церкви, через що і став служити не Богові і людям, а ханові Махмутеку і його протеже—Московському князеві, ставши «головною зброєю для приборкання інших князів». Одночасно він порушив церковні присяги попереднього московського Митрополита Ісидора, який брав участь у Флорентійському соборі й підписав від імені Московії знамениту унію.

У 1441 році, за велінням хана Мухаммеда, Ісидора було вигнано з митрополії, а за вказівкою хана Махмутека в 1448 році, наприкінці «Шем'якиного заколоту», на митрополію посаджено Іону.

Щоб не залишалося ні найменшого сумніву, що Іона зайняв митрополичу кафедру за повелінням Великого хана Чингісида, послухайте професора В.В. Григор'єва:

«Коли ж завівся у ханів цей звичай затверджувати митрополитів у їхньому сані?... Можна... вважати, що право затверджувати митрополитів привласнено було собі ханами разом із правом повного панування над Росією, тобто за Батия» [37, с. 84].

Цьому є свідчення й у цитованому раніше мною ярлику Менгу-Тимура, де виразно сказано: «...І як перші царі їх подарували, і ми, Богу молячись, їхніх грамот не уневажнюємо, а по тому ж даруємо» [37, с. 85].

Великий хан Менгу-Тимур ішов шляхом своїх попередників: Батия, Сартака й Берке.

Що ж до імені Тайдула—теж усе зрозуміло. Дружина хана Джанібека, який правив Золотою Ордою в 1342–1357 роках, не могла видати ярлик митрополитові Іоні в 1448 році. Це очевидно. Ось чому професор В.В. Григор'єв дав пояснення і з цього питання. Послухаймо:

«Найімовірніше було б припустити, що Іона, якому дано ярлик, є Іона святий (про нього йдеться.—*В.Б.*), але що Тайдула, яка дала йому цей (ярлик), не одна й та сама

особа, що Тайдула, дружина Джанібекова, а дружина якогось пізнішого хана Золотоординського» [37, с. 74].

Професор говорить про це як про припущення. Однак увесь викладений матеріал підтверджує саме цю думку.

Російська історіографія робила й робить усе, щоби спростувати факт видання ярлика митрополитові Іоні в 1448 році. Саме його існування в 1448 році ставить на російській історії жирний хрест.

Тому-то й метушаться московити.

13

Вивчивши обширний матеріал про залежність Московського улусу від центральної влади Золотої Орди, ми не можемо на цьому закінчити дослідження. Воно буде неповним, тому що не дасть завершеної картини того, як виглядала Російська православна церква в період з 1238 до 1502 року.

І в цьому питанні слід припинити велику московську брехню про так звану «єдину Київську митрополію» і «єдиного Київського митрополита Південної та Північної Росії». Московити й у це питання запустили багато «доважків брехні»—з далекосяжною метою.

Отже, як виглядали справи з Київською митрополією і її митрополитом з 1238 до 1502 року?

Під час навали хана Батия на Київ в 1240 році загинув при штурмі міста митрополит Йосиф, якого незадовго перед тим прислали на митрополичу кафедру з Константинополя. До речі, про митрополита Йосифа згадує «Академічний загальноросійський літописний звід». Цей літопис ще названо Суздальським, або Московсько-Академічним, і він є компіляцією з Радзивилівського та Софійського першого літописів. Тобто він міг з'явитися в Російській імперії після 1716 року.

Цікаво, що професор В.В. Григор'єв, про якого ми говорили вище, уточнив це питання. Послухаймо:

«Вдруге ярлики побачили світ у так званому «Суздальському літописі», виданому М.О. Львовим у С. Петербурзі в 1792 році» [37, с. IV].

А оскільки М.О. Львов у 1792 році видав лише один, так званий «Львовський літописний звід», то цілком зрозуміло, що Московсько-Академічний літопис становить частину Львовського. Тому що Львовський літопис доведений до 1560 року, а Суздальський—до 1418 року.

Як вам подобаються ці маніпуляції з загальноросійськими літописними зводами?

І хоча ми дещо відхилилися від церковно-релігійної теми, однак, думаю, читачі не образяться на автора. Саме так пізнається процес московської фальсифікації.

Я не вивчав детально процес взаємопоходження одного літопису з іншого. Тому пропоную зацікавленим здійснити подібне дослідження, оголивши московську облуду й у цьому питанні.

Першим митрополитом Золотої Орди став знаменитий Кирило. До речі, Іпатіївський літопис, доведений до 1292 року, чомусь востаннє згадує митрополита в 1246 році. А далі—як відрізало. Мовчить щодо митрополитів аж 46 років.

Згадаймо: останню частину Іпатіївського літопису становить Галицько-Волинський літопис, який «просто долучений до Київського літопису» [65, с. VII].

Отже, споконвічна Русь від 1246 до 1292 року нічого не знає про те, де перебуває і що робить її митрополит. Дуже дивно. Тим більше, що митрополит займав кафедру до 1280 року. Саме йому видав ярлик Менгу-Тимур в 1267 році, і цей ярлик опублікований.

Видаючи в 1989 році «Літопис руський» (за Іпатіївським списком), у Києві розуміли всю безглуздість ситуації, тому підкинули і свою дещицю брехні, щоб підіграти Москві. Послухайте: «Митрополити Київські: ...Кирило (Курило) II... з осені 1250 сидів у Суздалі» [65, с. 523].

Як він туди потрапив? Що робив серед нехристів? Мовчить літопис.

Про другого митрополита Київського—Максима, який зайняв престол у 1283 році, Іпатіївський літопис узагалі

не згадує. Як вам це? Адже писали літописи переважно ченці і повсюдно згадували усіх єпископів.

Ось вона, брехня, яка помітна неозброєним оком. Дуже вже квапився М.М. Карамзін у 1809 році в пошуках Іпатіївського літопису. Навіть я, не фахівець, читаючи Іпатіївський літопис (Руський літопис), знаходжу в тексті явно підроблені вставки XVIII століття.

Пропоную послухати й проаналізувати матеріали російських видань XIX століття. От що писав «Російський Біографічний словник» в 1897 році про митрополита Кирила:

«Кирило II, митрополит київський,... помер 9 листопада 1280 року, кафедру митрополії Київської він зайняв у 1240 р., після страшного розгрому, завданого Русі татарами; де і в якому званні діяв він перед тим, зовсім не відомо... В 1246 р. Данило (князь Русі.—*В.Б.*), одержавши підтвердження ханом своєї князівської влади, відправив Кирила до Царгорода для затвердження його патріархом. Подорож Кирила тривала досить довго... Коли він вернувся в Русь—невідомо; у літописі він згадується тільки в 1250 р., з нагоди його поїздки до Чернігова, Рязані та суздальської землі... Місцем свого перебування він обрав Володимир, де й переважно жив, зберігаючи, однак, титул митрополита київського. Близько 27 р. прожив він у Володимирі... йому вдалося заслужити в татар довір'я, і з цього ж часу починається покровительське ставлення завойовників Русі до російського (православного.—*В.Б.*) духовенства; в ярлику, що дійшов до нас, хана Менгу Тимура, виданому Кирилові в 1267 р., згадується, що йому вже й раніше дані були подібні грамоти; уже в 1261 р. Кирило встиг випросити в хана дозвіл заснувати православну єпархію в Сараї, де постійно жило багато... (православних.—*В.Б.*) людей; єпископом туди був поставлений Митрофан. В 1274 р. Кирило... переїхав до Києва... Помер він у Переяславлі суздальському; тіло його перевезене було до Києва і поховане в Софійському соборі» [97, с. 664].

Повна неузгодженість між думками видавців Києва (1989 рік) і Санкт-Петербурга (1897 рік)!

Іпатіївський літопис абсолютно нічого не знає з того, що нам доносить «Російський біографічний словник». Але що ще цікавіше: і Лаврентіївський літопис не відає про діяльність митрополита Кирила з 1261 до 1280 року. А записи (1250, 1251, 1252, 1255, 1260 років), де в літописі згадується митрополит, не свідчать про постійне перебування митрополита у Володимирі. Швидше—навпаки. До речі, аркуші з 1263 до 1283 року у Лаврентіївському літописі відсутні. Викинуті.

Це саме ті роки, коли:

а) відбулася війна Золотої Орди з Візантією;

б) виданий ханом Менгу-Тимуром ярлик митрополитові Кирилу;

в) засновано Москву;

г) відбувся третій перепис населення Золотої Орди;

д) відбулася зустріч усіх членів роду Олександра, так званого Невського, з Великим ханом Менгу-Тимуром тощо.

Читачі розуміють, чому в Лаврентіївському літописі відсутні ці аркуші. Не забувайте: літопис «знайшов» Мусін-Пушкін у 1792 році, і не було мови про відсутність у ньому сторінок. Катеринінська «Комісія» не могла в 1792 році випустити «напівфабрикат».

Щоб наблизитися до істини, я вирішив звернутися до праці професора Московської Духовної академії М.В. Толстого «Книга, глаголема опис про російських святих...» 1888 року видання і до книги «Російські святі: 1000 років російської святості» 2001 року видання. Ось що виявилося: сотні років митрополит Кирило входить до лику святих Російської православної церкви. Однак ні в XIX, ні в XX столітті він не поіменований серед тих, хто приписаний до святих міста, храму, монастиря чи пустині, через що його ім'я не згадується при богослужінні в жодному храмі колишньої Російської імперії. Парадоксальна історія: святитель Кирило не мав свого храму або міста на території ростово-суздальської землі в XIII столітті. Єдиний з митрополитів Московії часів

Золотої Орди. Тому що навіть неканонічно обраний митрополит Іона приписаний до святих Москви і його ім'я згадується при богослужінні.

До речі, і М.М. Карамзін у своїй «Історії» не знає про переїзд митрополита Кирила до Києва. Однак дуже хитро говорить про його перебування в Сараї.

Послухайте: «При Дворі сина Батия, Сартака, жив один зі славних Лицарів Храму й користувався довірою Моголів, часто розповідаючи їм про Європейські звичаї та силу тамтешніх Государів» [41, том IV, с. 190].

Мені довго довелося шукати російське джерело, яке відкритим текстом підтвердило факт знаходження кафедри митрополита Кирила в Сараї. І все-таки знайшов. Слухаємо й запам'ятовуємо:

«До татарської навали... збереження постійного зв'язку церкви з Константинополем було гарантією незалежного становища її владик. Але в той час вони вирішили стати під захист нової влади. Митрополит Кирило став жити при дворі самого хана. Милостива грамота Менгу-Тимура і ярлики, які щедро роздавали його спадкоємці, були нагородою за це становище» [98, с. 46].

Це було підтверджено за старих царських часів істориком, який працював з російськими першоджерелами.

Тепер ви розумієте всю тенденційну брехню, яку подають нам загальноросійські літописні зводи та інша «офіційна російська історична наука»?

Це не наука! Це звичайна московська брехня. Як говорив М.М. Карамзін, «доважки брехні». Будемо стосовно цієї «історичної науки» дуже обачними.

Отже, з 1250 до 1280 року кафедра митрополита була «при дворі самого хана». Природно, що митрополит і єпископат служили ханові й були його ідеологічною зброєю. Ми вже згадували про війну Золотої Орди з Візантією 1269–1271 років. Саме після тієї війни хани Золотої Орди стали законними царями московського православ'я, за яких молилися в церквах.

Не буду повторно викладати матеріал, який аналізував у попередніх розділах. Думаю, у цьому немає необ-

хідності. Хочу звернути увагу на головне: поділ Київської митрополії на дві складові—Київську і Золотоординську (Московську).

Нагадаю: хан Менгу-Тимур помер у 1282 році. Тому другий митрополит Золотої Орди—Максим—з'явився «при дворі самого хана» тільки в 1283 році. Цікаво, що серед святих у книзі професора М.В. Толстого він іде аж під 403-м номером і чомусь пойменований у такий спосіб: «403. Святий Максим, митрополит Володимирський і Московський» [95, с. 222].

Уже тоді Київська митрополія була поділена на дві частини. Те, що Іпатіївський літопис нічого не знає про митрополита Максима, говорить багато про що. Українським вченим варто було б дослідити це питання, спираючись на грецькі та європейські джерела, щоб зовсім виключити вплив московських «доважків брехні».

Не викликає сумніву, що й митрополит Максим «став жити при дворі самого хана». І не одного, а трьох, які правили в його час Золотою Ордою:

Туда-Менгу (1282–1287);

Талабуги (1287–1290);

Тохти (1291–1312).

Підтверджує думку той факт, що Золота Орда з 1283 до 1305 року, в час перебування Максима на митрополичій кафедрі, розвивалася по висхідній, і офіційної релігії в державі не існувало. Не було, так би мовити, причини змінювати заведені Батиєм і продовжені його онуком Менгу-Тимуром порядки. Тим більше, що і Яса Чингісхана вимагала, щоб «кожен перебував там, де повелів хан» і «задовільнявся тим, що має».

Не міг митрополит змінити місце свого перебування без дозволу хана. Не варто забувати ці аксіоми життєдіяльності Золотої Орди, хоч як би московити цього бажали. Закони держави не робили для них винятків.

Третім митрополитом, висвяченим на митрополію з дозволу хана Тохти, став святий Петро. Він зайняв

кафедру в Сараї в 1309 році. За цього митрополита вже виразно помітне існування двох окремих митрополій— Київської та Сарайської.

Нагадаю читачам про три важливі події, що сталися в Золотій Орді на початку XIV століття:

— запровадження ісламу як державної релігії в Золотій Орді (з 1312 року);

— втрата Золотою Ордою Волині, Київщини, Галичини, Чернігівщини тощо (1319–1320 роки);

— зміна династії Рюриковичів на династію Чінгісидів у Московському улусі Золотої Орди (1320–1328 роки).

Перша подія є в наш час загальноприйнятою і не підлягає сумніву. В 1312 році царський престол Золотої Орди зайняв хан Узбек. З його появою й починає утверджуватися іслам. Зрозуміло: мусульманська релігія утверджувалася в державі не один день і навіть не один рік. Знадобилися десятиліття, щоб у містах і поселеннях держави з'явилися мечеті, медресе, ісламські правники й священики, а кочові тюркські племена пройнялися мусульманською ідеєю.

Друга подія—втрата Золотою Ордою Києва в 1319–1320 роках—у середині XIX століття ще визнавалася в наукових колах Російської імперії. Якщо уважно вивчити твори навіть професора-русофіла М.П. Погодіна, то виявимо, що в полеміці з М.І. Максимовичем він визнавав цей факт. Та й європейська історична наука (польська, литовська, угорська) цілком підтримувала цю безперечну істину. «Історія Русів» дуже виразно засвідчила факт звільнення Києва від татаро-монголів у 1320 році. Не стану цитувати «Історію Русів», бо навіть М.М. Карамзін на початку XIX століття говорив про це. Послухаймо:

«Сей мужній воїн (Гедимін.—*В.Б.*), у 1319 році переможно закінчивши війну з Орденом, негайно подався на Володимир (Волинський.—*В.Б.*)... Місто здалося. Гедимін, доручивши його своїм Намісникам, поспішив до Луцька... городяни не оборонялися, і переможець, проявивши розсудливу лагідність, запевнив усіх Росіян (ук-

раїнців.—*В.Б.*) у безпеці й захисті. Стомлене військо його відпочивало цілу зиму...

Як тільки весна настала й земля покрилася травою, Гедимін з новою бадьорістю виступив у поле, взяв Овруч, Житомир, міста Київські і йшов до Дніпра... Гедимін... оточив Київ. Ще мешканці не втрачали надії й мужньо відбили декілька нападів, нарешті, не бачачи допомоги ані від Князя Станіслава (він правив у 1320 році в Києві.—*В.Б.*), ані від Татар і знаючи, що Гедимін щадить переможених, відчинили ворота. Духовенство вийшло з хрестами й разом з народом присягнуло бути вірним Володарю Литовському, який, звільнивши Київ від ярма Моголів, залишив там Намісником... Князя Голшанського, Вірою Християнина, і невдовзі завоював усю південну Росію (Україну.—*В.Б.*) до Путивля й Брянська» [41, том IV, с. 270–271].

Московити, заперечуючи цей історичний факт, посилаються на таке: мовляв, «воно тим сумнівне, що Баскаки Ханські, як видно з наших літописів, до самого 1331 року перебували в Києві, де панував тоді не Міндовг, а Князь Російський (Київський.—*В.Б.*)» [41, том IV, с. 271].

Посилання на «наші літописи» не є доказом, бо ми пам'ятаємо, як створювалися загальноросійські літописні зводи катеринінською «Комісією».

Історики Московської імперії, приписуючи собі минуле Київської Русі, не могли дозволити Києву звільнитися від татаро-монгольського поневолення в 1320 році, в той час, коли не існувало Великого Московського князівства. Ось чому вони пересунули визволення Києва на 1362 рік. Ближче до вигаданої Куликовської битви. Ще один московський «доважок брехні».

Вивчаючи тільки російські джерела, можна легко спростувати цю брехню. Наведемо лише три докази.

Перший. Єдиним доказом, який заперечує визволення Києва від татар в 1320 році, московити вважають запис у так званому Никонівському (Патріаршому) літописі про «баскака татарського». Щоб читачі могли оцінити по-справжньому цей «доказ», наведу цитату з літопису:

«В літо 6840. Преосвященний Феогност... після постановлення (призначення.—*В.Б.*) відпустив Василія, архієпископа Новогородського, і з посадниками його в Новеград; він же, боячись Литви, пішов з посадниками своїми Новогородськими між Литвою і Києвом, манівцями тікаючи, а Феогност митрополит за ними грамоту послав, кажучи таке: «князь Литовський пустив на вас 500 чоловік Литви, щоб упіймати вас». Вони ж почали втікати, і втекли від тих, і прийшли до міста Чернігова, а там пригнався за ними князь Федір Київський з баскаком Татарським і малою дружиною, рівно на п'ятдесят людей, а з владикою були й посадники—600 людей. І була їм звістка, і укріпившись, стали навпроти фортеці, а до князя Федора почали люди прибувати, і так дали відкуп за себе... Архиєпископ Новогородський Василій з посадниками звідти пішов до Брянська, і від Брянська прийшов до Торжка, місяця листопада 3 день...» [72, том 10, с. 205].

Отже, митрополит Феогност, за московськими джерелами, перебував у 1330–1332 роках у Володимирі (Волинському). Про це говорить Никоновський літопис. Цілком природно, що литовсько-руський князь Гедимін не міг дозволити митрополитові висвячувати для Золотої Орди священиків на своїй землі. Ось чому київський князь Федір і брав «відкуп» з архиєпископа.

Цілком зрозуміло, що архиєпископ Василь міг бути висвячений на свою посаду тільки з дозволу хана Золотої Орди. Він мав ярлик хана Узбека.

Якби київський князь Федір з «баскаком Татарським» обібрали архиєпископа у своїй, Золотоординській державі, то зрозуміло, чим би це для них закінчилося. Тому що, опинившись на землях Золотої Орди (у Торжку), архиєпископ Василь без пригод подався у Новгород. Торжокський баскак не затримав архиєпископа.

Ось так і розвіявся московський міф про «баскака Татарського».

До речі, зверніть увагу: після інциденту митрополит Феогност був видворений з Литовсько-Руської держави й більше в ній не з'являвся. Про що це свідчить—міркуйте самі. Це теж за Никонівським літописом.

Другий доказ. У сорокових роках XIV століття князі Московського улусу Золотої Орди скаржилися ханові на Литовсько-Руського Великого князя Ольгерда, «який захопив низку міст на південному заході, раніше підпорядкованих татарам... князі сповіщали Джанібека, що "Ольгерд улуси твої всі висік і в полон вивів"» [56, с. 105].

А московський князь «Симеон просив хана не кривдити "вірний улус ханський"» [85, с. 120].

Такий він—улус Московський в 1347 році.

Не стану наводити інші свідчення з того ж Никонівського літопису або з «Історії Російської» В.М. Татіщева.

У сорокові роки XIV століття Київ, Чернігів та інші міста Північної України навіть не згадуються в так званих загальноросійських літописних зводах як данники Золотої Орди.

Третій доказ—найхарактерніший. У 1358 році митрополит Московський Алексій без дозволу Великого Литовсько-Руського князя Ольгерда прибув у Київську митрополію. У зв'язку з тим, що Київська митрополія вже давно мала свого окремого митрополита, князь Ольгерд просто заарештував самозванця. Послухаймо професора Григорія Володимировича Вернадського (1887–1973):

«Митрополит Алексій намагався зреалізувати свої права (???—*В.Б.*) і в 1358 році подався об'їжджати західно-руські єпархії, але був заарештований за наказом Ольгерда (повернувся в Москву лише в 1360 році)» [85, с. 121].

Цікаво відзначити, що Алексій був заарештований у Києві й просидів під арештом майже два роки, поки не дав князеві Ольгерду Клятвену грамоту з цілуванням хреста, що більше не втручатиметься в справи Київської митрополії.

Як бачимо, серйозно брехали московити «про звільнення Києва від татаро-монгольського рабства в 1362 році».

Мене завжди дивувало, чому українські історики так ганебно поступилися московитам позиціями, які перед тим завоював перший ректор Київського універси-

тету професор М.О. Максимович, котрий чітко встановив «80 років Татарщини в Києві», тобто з 1240 до 1320 року. І не більше!

Про третю подію початку XIV століття—заміну династії Рюриковичів на династію Чингісидів—московська історіографія вперто мовчить. Зрештою, це цілком зрозуміло. Не можуть московити кардинально переосмислити свою історію. Не дозволяє подібне зробити імперський російський шовінізм. Доки кращі уми російського суспільства не позбудуться тиску шовністичних ідей і спокійно не візьмуться за критичний аналіз, доти нічого й очікувати особливих зрушень у переосмисленні російської історії. Тому наше завдання насамперед у тому, щоб нагромаджувати матеріал. Врешті-решт цей матеріал утворить критичну масу, яка прорве велетенську загату московської брехні.

Але вернімося до митрополита Петра (1309–1326). У нашій свідомості не може існувати думка про «дурних і диких татар», яку сотні років нав'язує світовій спільноті московська історіографія. Усі вчинки й діяння ханів Золотої Орди підлягають ретельному аналізу й осмисленню.

Ми бачили, як серйозно, ще з часів хана Батия, влада Золотої Орди ставилася до Бога й православної релігії. Згадайте, як Батий в 1237 році просив у Богоявленському монастирі благословення на завоювання ростово-суздальської й рязанської земель, як в 1250 році переніс митрополичу кафедру до своєї ставки і т. ін. Хани Золотої Орди знали ціну релігійного слова. Тому відпустити главу Православної Церкви (митрополита) своєї держави, як кажуть, у вільне плавання не могли. Подібна розмова несерйозна, навіть безглузда. Та й не було в цьому потреби. Замінивши, після втрати Києва, усіх князів північних улусів, хан Узбек тільки після того дозволив митрополитові перенести кафедру. І в Москві митрополит Петро опинився не з власної волі, а за суворою вказівкою Великого хана. Московський улус Золотої Орди

було відданно хрещеному Чингісиду Калті (Кулхану)— близькому й надійному родичеві Узбека. Ось чому митрополита й зобов'язали перемістити свою кафедру до Москви, в убогий удільний улус. Зверніть увагу, у Москві митрополит Петро навіть не мав храму для відправлянння служб і був похований просто на вулиці. Лише після спорудження Успенського собору останки митрополита перенесли до храму.

І гадки про те не маючи, М.М. Карамзін залишив дуже витончене свідчення про заміну династії Рюриковичів на династію Чингісидів і належність князя Івана Калити (Кулхана) до Чингісидів.

Послухаймо:

«Бажаючи якщо не союзу, то принаймні миру з Давлет-Гіреем... Іван не припиняв стосунків з ним через гінців... (просячи.—*В.Б.*) Шертної грамоти й мирної бездіяльності від Хана. Давлет-Гірей помер (29 червня 1577), і син його, Магмет-Гірей, заступив місце батька... Іоан (Грозний.—*В.Б.*) поспішив відправити до нього знатного сановника, Князя Мосальского, з вітаннями, з багатими дарами, яких досі не знала Таврида, і з наказом: ...поводитися сумирно, уникати гострих слів, а якщо Хан або Вельможі його згадають про часи Калити й Царя Узбека, то не виявляти гніву, а відповідати тихо: не знаю про старовину; відає про неї Бог і ви, Государі!» [41, том IX, с. 149].

Хан Махмет-Гірей та Іван Грозний дуже добре знали свої родоводи. І, цілком очевидно, що рід кримського хана в династичному роді Чингісидів стояв вище за рід Івана Калти. Тому князеві Мосальскому, до речі, теж на щадкові татарського роду, належало поводитися сумирно й лагідно.

Зверніть увагу: Іван Грозний зіслався саме на «час Калити й Царя Узбека». Це неспроста. Адже якби його рід ішов з часу Рюриковичів, то посилатися треба було б на час хана Сартака й Олександра, так званого Невського. Посилання ж на «Царя Узбека» і вказує час заснування династії. При цьому рід Гіреїв ішов по лінії Узбек-хана. Все просто і буденно.

Четвертим митрополитом Золотої Орди став Феогност. Він займав кафедру з 1328 до 1353 року. У його часи в Києві був уже четвертий митрополит. Не могла нова держава—Велике Литовсько-Руське князівство—визнавати своїм владикою, духовним пастирем митрополита чужої держави. Тим більше, що держави базувалися на різних етносах: одна—на слов'яно-литовських племенах, а друга (Московський улус Золотої Орди)—на фіно-татарських племенах.

Ми вже згадували митрополита Феогноста, коли він начебто висвячував архиєпископа Новгородського—Василя.

Після того, як Великий князь Ольгерд вигнав Феогноста з Русі, не може існувати сумнівів відносно поділу Київської митрополії.

Архіви Константинопольського Патріархату досі зберігають листування Великих Литовсько-Руських князів з Патріархами щодо цього питання.

Московські наукові мужі не раз намагалися дістатися до цього матеріалу. Інколи їм це вдавалося. Так, професор Казанського університету Віктор Іванович Григорович (1815–1876) в 1844–1847 роках здійснив поїздку по Османській імперії, відвідав багато православних храмів і монастирів, вивчаючи старовинні документи. Після свого повернення в 1848 році він видав книгу «Нарис подорожі по Європейській Туреччині». (Я шукаю цю книгу понад десять років, однак знайти її не можу).

По гарячих слідах професора запросили до Московського університету, де він перебував у 1848–1849 роках. Але, розібравшись у матеріалі, професора звільнили.

Більшість документів, зібраних професором В.І. Григоровичем, не збігається з московським історичним офіціозом.

Мені вдалось ознайомитися тільки з частиною матеріалу, зібраного професором Віктором Івановичем Григоровичем. Не можу сказати, що матеріал мене вразив, тому що він некомплектний, але дуже й дуже зацікавив. Думаю, українським історикам варто докладніше вивчи-

ти роботи В.І. Григоровича. Зрештою, настав час нашим історикам починати працювати в європейських архівах. Нічого підбирати недоїдки з чужого столу.

Отже, послухаймо, що писав король Польщі Казимир Константинопольському Патріархові в п'ятдесяті роки XIV століття:

«До первопрестольного всеосвященнішого Патріарха Константинополя, Вселенського Собору, уклін і биття чолом багато разів від сина твого Краля Казимира землі Ляхії й... Русі, і від Князів Русі, які в Християнську Віру вірують, і від Бояр Русі чолом б'ємо поклони. Просимо у Тебе, нашого Архиєрея. Уся земля гине без закону, бо закон зникає. Від віків вічних Галич славився у всіх країнах Митрополією й був престолом Митрополитів споконвіку. Перший Митрополит нашого благочестя був Нифон, другий—Митрополит Петро, третій—Митрополит Гавриїл, четвертий—Митрополит Феодор. Усі вони були на престолі Галича. Князі Русі були мої родичі і сії Князі залишили Русь... і земля осиротіла. І після того я, Краль Ляхії, придбав землю Русі. І нині, Святий Патріарху Вселенських Соборів, просимо від тебе, нашого Архиєрея, щоб ти змилувався і дав своє благословення... а як не буде милості Божої й благословення вашого сему чоловіку, не ремствуйте на нас потім, як прийде гідна жалю потреба хрестити Русів у віру Латинів, тому що нема Митрополита в Русі, а земля не може бути без закону» [99, с. 148].

То були часи, коли православ'я й католицизм шукали порозуміння і примирення, через що й король Польщі писав подібні листи.

Але нас мало б зацікавити число митрополитів Галича: їх чотири. До речі, і в Золотій Орді в ті роки був четвертий митрополит—Феогност. А сама митрополія в Золотій Орді існувала з 1250 року.

Значить, ми маємо право, за аналогією, припустити, що й у Галичі митрополича кафедра з'явилася у п'ятдесятих роках XIII століття. Мабуть, час її заснування теж припадає на 1250 рік. Саме тоді, після проходження

військхана Батия, Великий князь Русі Данило Галицький випросив для своєї держави окремого митрополита. Це не наші припущення, а свідчення Польського короля Казимира (1333–1370) та Іпатіївського літопису за 1243 рік.

Наводимо список митрополитів Русі, які не мали ні найменшого стосунку до країни Моксель (ростово-суздальської землі) після 1243 року.

Митрополити Русі:

1. Нифон.
2. Петро.
3. Гавриїл.
4. Феодор.

} 1250–1355

Митрополити Московії:

1. Кирило.
2. Максим.
3. Петро.
4. Феогност.

} 1250–1353

Автор навів списки митрополитів Русі й Золотої Орди із середини XIII до середини XIV століття.

Сподіваюся, читачі розуміють: польський король Казимир у листі до Константинопольського Патріарха не міг наводити неправдивий список митрополитів Русі.

Відчуваєте всю глибину московської брехні, що пронизала не тільки російську історіографію, а й саму ідеологію Російської православної церкви?

Брехали всерйоз, по-крупному. У цьому питанні на дріб'язки не розмінювалися.

Навіть М.М. Карамзін у своїй «Історії» визнав, що митрополит Русі Феодор існував і сидів у Києві. Але перекрутив цей факт: мовляв, місцеве духовенство митрополита не визнавало, бо дуже любило московитів та їхнього митрополита. Хоча про вигнання Феогноста литовсько-руським князем у 1332 році з Володимира (Волинського) мовчить.

Про п'ятого митрополита Русі—Романа, висвяченого Константинопольським патріархом в 1355 році для Києва й Русі (не забуваймо, що Московія в ті роки жодного відношення до Русі не мала), московити говорять багато, бо саме за митрополита Романа «великого московського державника» митрополита Алексія як самозванця два роки тримали в київській в'язниці. При згадці про цей факт у московитів починається істерика: як якийсь там Київ міг дозволити собі щось подібне?

Тому й наповнили той історичний період суцільною брехнею. Послухаймо М.М. Карамзіна:

«Св. Алексій—не шукаючи честі... але честю покликаний—вдруге подався до Константинополя зі скаргами на безлад у справах церковних, і Філофей, бажаючи примирити сумісників (Романа й Алексія.—*В.Б.*) проголосив його митрополитом Київським і Володимирським, а Романа –Литовським і Волинським. Незважаючи на те, цей останній без дозволу Алексієвого жив деякий час у Твері й втручався у справи Єпархії...» [41, том IV, с. 315].

Цікаво, що у В.І. Григоровича цей матеріал подано інакше. Не наводячи дослівно Патріаршої грамоти, професор повідомляє, що Патріарх у 1361 році відправив до Києва і в Московію комісію, щоб розв'язати суперечку митрополитів. До речі, там, де В.І. Григорович наводить грецький текст, російський переклад зроблено лише частково. Перекладали тільки те, що вигідно московитам, решту—упускали. Є такі місця, де перекладено менше половини тексту. Старалися!

Але що цікаво: брехню М.М. Карамзіна про призначення Алексія на митрополита «Київського і Володимирського» заперечила сучасна Російська православна церква. Так, у книзі «Російські святі (Житія зібрала монахиня Таїсія)», виданій в Санкт-Петербурзі у 2001 році з дозволу Московської Патріархії, цей митрополит поіменований зовсім по іншому: «Алексій, митрополит Московський, святитель, помер у 1378 (році)» [96, с. 711].

Не побажали московити іменувати свого митрополита ні Київським, ані Володимирським. Назвали просто й надійно: Московський!

Для того, щоб картина була повною. наведу ще один лист, хоч і трохи зіпсований перекладом. Це грамота Великого литовсько-руського князя Ольгерда до Константинопольського Патріарха, написана після того, як він «ударив списом у стіну (Кремля.—*В.Б.*) на пам'ять Москві й вручив червоне яйце Дмитрію». Послухаймо князя Ольгерда:

«Від Царя... Ольгерда Патріархові поклони. Прислав ти до мене писання з моїм Феодором, що митрополит жаліється тобі про неправду. Каже: Цар, мовляв, Ольгерд заїжджає. Тільки не я почав заїжджати, а почали заїжджати спершу вони, і хресного цілування, що мали до мене, не склали, і клятвеної грамоти до мене не відіслали. І заїжджали вони мене дев'ять разів, і шурина мого, Князя Михайла, під клятвою переманили до себе. І митрополит зняв з нього страх, щоби приходити і відходити йому по своїй волі, і його спіймали. І зятя мого Бориса, Князя Нижнього Новгорода, і його спіймали й Князівство взяли, і зятя Івана, Князя Новосільського, і його Князівство заїхали, і матір його спіймали, і дочку мою взяли, і клятву, наперед дану, не склали. Попри хресне цілування взяли міста Ржев, Жижку, Нудин, Осечень, Горишов, Рясну, Великі Луки, Кличень, Всилук, Волго, Козлово, Липицю... Хотен, Фомин Городок, Березуй, Калугу, Мценськ. А все міста, і всі їх узяли, і хрестного цілування не склали, і клятвених грамот не відіслали. І ми, того не стерпівши, самих їх заїхали, а як не виправляться щодо мене, і нині терпіти не буду. З твого благословення Митрополит благословляє їх на кровопролиття. А донині й за батьків наших не бувало такого Митрополита, яким є сей Митрополит: благословляє Московитян на пролиття крові! І ні до нас не приходить, ні до Києва не відправляється. А хто цілував хрест у мене і втікає до нього, Митрополит знімає з нього хресне цілування. Чи ж було таке діло на світі, щоб зні-

мати хресне цілування? Іван Козельський, слуга мій, цілував хрест у мене, і з матір'ю, і з дружиною, і з дітьми (кілька слів у тексті неможливо прочитати.—*В.Б.*)..., і він, кинувши матір, і братів, і жінку, і дітей, утік, і Митрополит Алексій зняв з нього хресне цілування. Нагубник Василь цілував хрест до Єпископа, і Єпископ себе дав за нього порукою, і він зрадив Єпископа в поруці, і втік, і Митрополит зняв з нього хресне цілування. І багато інших утекло, і він усіх їх звільняє від клятви й хресного цілування. Личить Митрополитові благословляти Московитян, щоб нам помагали: он же ж і ми воюємо за них з Німцями... Дай нам іншого Митрополита... на Смоленськ, на Твер... на Новосіль, на Нижній Новгород (далі стоїть п'ять крапок, хоча текст не закінчений.—*В.Б.*) .....» [99, с. 148–152].

Такий-от «митрополит Московський» Алексій—клятвопорушник, людина без совісті й моралі. На це вказує не тільки грамота князя Ольгерда до Патріарха, а й самі діяння митрополита, який допомагав баскакові безпосередньо керувати Московським улусом Орди майже двадцять років (1353–1373 роки). Не станемо повторно розповідати про всі його діяння. Почитайте С.М. Соловйова, В.О. Ключевского—і ви зрозумієте весь парадокс діяльності цього митрополита.

Мені довелося навести цю довгу цитату, щоб краще з'ясувати весь подальший хід подій. Отже, Ольгерд засвідчив, що він, зрештою, «того не стерпівши, самих їх заїхав, а як не виправляться... і нині терпіти не буду».

У 1373 році він увійшов до московського Кремля, «ударив списом у стіну на пам'ять Москві». Відтоді усі перелічені в грамоті міста Золотої Орди: Ржев, Жижка, Нудин, Осечень, Горишов, Рясна, Великі Луки, Кличень, Всилук, Березуй, Калуга, Мценськ та ін. платили данину Русько-Литовському князівству. Швидше за все, і Москва входила до переліку цих міст. Не забувайте, у Золотій Орді в ті роки лютували міжусобиці.

Можна припустити: Ольгерд, а після 1377 року його спадкоємці на литовсько-руському престолі (Ягайло,

згодом—Вітовт) мали безпосередні контакти із справжніми Чингісидами і знали про їхні наміри відновити порядок у Золотій Орді.

У знаменитому ярлику хана Тохтамиша до Ягайла (1392 рік), у перекладі професора І.М. Березіна, виразно зазначено: «З підданих Нам волостей зібравши виходи, вручи послам, які йдуть, для доправлення до скарбниці» [33, с. 51].

До речі, той самий професор І.М. Березін в одній із праць зафіксував також «Посольство Тохтамиша до Ягайла... 1381 року... і вказівку з російського тексту: «і наші посли знайшли вас під містом Троки»... (що) повинно точно визначити час цього посольства, відправленого, без сумніву, при воцарінні Тохтамиша» [33, с. 51].

Уже посольство Тохтамиша 1381 року привезло до скарбниці Золотої Орди податки, зібрані Литовсько-Руською державою з північних улусів імперії.

Тому цілком зрозуміла поява в 1378 році в ростово-суздальській землі Києво-Галицького митрополита Кипріана, висвяченого в 1375 році для Литовсько-Руської держави. Володарі держави, маючи дружні відносини з ханом Тохтамишем і фактично управляючи північними християнськими улусами Золотої Орди, не заперечували, щоб їхні митрополити прибирали під свою руку християн тих земель.

Митрополити Русі:

5. Роман.
6. Анатолій.
7. Кипріан.
8. Григорій.

} 1355–1419

Митрополити Московії:

5. Алексій.
6. Митяй.
7. Пімен.
8. Кипріан.

} 1354–1406

І ці митрополити названі у виписках, зроблених професором В.І. Григоровичем з Константинопольських Патріарших документів.

Московія часів заворушень у Золотій Орді, маючи на чолі улусу князя Чингісида, так званого Дмитрія Донського—нащадка Кулхана, виявляла відкритий спротив волі литовсько-руського князя. Чингісида тягло до матері—Орди.

Після смерті митрополита Алексія в 1378 році з дозволу тимчасових правителів-ханів у Константинополі московської митрополичої кафедри домагалися відразу кілька осіб: Михайло (Митяй), Пімен, Деонісій, Феодор. Що цікаво—домагалися майже одночасно.

Ми пам'ятаємо: у російській історіографії навіть зберігся ярлик хана Атюляка, даний митрополитові Митяю. Професор В.В. Григор'єв уточнив ім'я золотоординського хана, давши таким чином пояснення змінам і спотворенням ханських імен у російській історії, що траплялося скрізь і всюди.

«Так і в Атюляка чи Тютяка могли перехрестити перекладачі або переписувачі ярликів якогось хана зі співзвучним іменем Татарським, під яким ми давно вже його знаємо. Беручи до уваги це, а також ім'я Мамая, який у ярлику названий дядьком Атюляка, і 1379 рік, коли написаний ярлик, ми визнаємо в Атюлякові чи Тютякові Тулун-хана, від якого дійшли до нас монети, карбовані в Новім Сараї» [37, с. 65].

Дуже багато подібних таємниць зберігає історія московитів. Перекрутили геть усе: імена князів (своїх і чужих), назви поселень, трактування подій. Усе фальсифікувалося задля ідеї «третього Риму»—великого й вічного.

Але навіть ця всеохопна брехня не зуміла сховати від допитливого погляду правду про «єдину Київську митрополію», починаючи із часів хана Батия. Не існувало й не могло існувати єдиної митрополії, яка б об'єднувала розрізнені та ворожі племена та народи.

А починаючи з Московського митрополита Фотія, який займав митрополію в 1409–1431 роках, навіть історіографія російської держави визнає факт окремого існування Київської та Московської митрополій.

Нагадаю читачам: дев'ятим митрополитом Золотої Орди був знаменитий Ісидор, який з московськими єпископами брав участь у Флорентійському соборі і приєднав Московську православну церкву до Римського католицизму.

Не поспішайте з критикою інших церков, панове московити! Нічого повчати інших, коли самі сидите в калюжі. Давно настала пора припинити сповідувати подвійну мораль.

Але найбільш колоритною фігурою московського православ'я є десятий митрополит—Іона. Саме цьому митрополитові видала в 1448 році ярлик на «митрополичу посаду» дружина хана Улу-Мухаммеда.

Ханські ярлики, видані митрополитам Митяю та Іоні, є для світової історичної науки найціннішими. Перший ярлик (Митяю) засвідчив факт призначення на митрополію за особистим повелінням хана. Навіть за часів «великого розбрату» в Золотій Орді Московія не дозволила собі найменшої свободи в цьому питанні. До речі, Митяй, будучи митрополитом Золотої Орди, так і не був висвячений на кафедру в Константинополі, хоча посідав її два роки.

Ще разючіший приклад з ярликом митрополитові Іоні. Він був виданий 1448 року дружиною Улу-Мухаммеда першому неканонічно обраному митрополитові Московії. Зверніть увагу: після смерті Улу-Мухаммеда в 1445 році московський князь Василь Темний та єпископ Іона звернулися за дозволом на ярлик саме до Великої ханші, адже йшло суперництво за престол «Царя» Золотої Орди. А «Великою Царицею» для московитів залишалася, поза сумнівом, дружина «Великого Царя», якому вони присягнули в 1433 році в Сараї.

У дванадцятому розділі ярлик митрополитові Іоні наведено у повному обсязі. Цитувати його ще раз немає

потреби. Зверніть лише увагу: ярлик цей не схожий на інші. Він написаний в іншому тоні. Професор В.В. Григор'єв у праці «Про достовірність ярликів, даних ханами Золотої Орди російському духовенству» дуже точно встановив:

«Вирушаючи в Орду після воцаріння нових ханів, для клопотання про поновлення пільг духовенству, митрополити разом з тим їздили і за власним утвердженням... Одним і тим самим ярликом хан затверджував як переваги для духовенства, так і митрополита в його сані» [37, с. 81].

Дружина Великого хана Улу-Мухаммеда у своєму ярлику митрополитові Іоні не стала перелічувати всі державні служби, яких стосувалося виконання її повеління. Адже Золота Орда до 1448 року розпалася на декілька самостійних держав. Не стала вона посилатися й на «повеління Великого Хана», бо кожна нова держава мала свого Великого Хана—Чингісида.

Після 1448 року Московський улус не став самостійною державою. Він продовжував залишатися уділом одного з ханств. Як старійшина родової династії, визнана всіма «Велика Цариця» Золотої Орди, дружина Улу-Мухаммеда своїм ярликом «затвердила пільги для московського православ'я та митрополита (Іону) у його сані». Виразно і конкретно!

Ось чому Катерина II та її «Комісія» так боялися саме цього ярлика.

14

В останньому розділі досліджень прийнято підводити підсумки. Я довго міркував над тим, як завершити книгу, і вирішив це зробити нетрадиційно. Адже підведення підсумків є, по суті, концентрованим повтором матеріалу. А повторюватися не хочеться. Тим більше, що охопити у стислому вигляді весь матеріал дуже складно. Кожна тема має численні нюанси.

Я розумію, що після прочитання цього надзвичайно складного матеріалу багатьох читачів буде гризти «черв'як сумнівів». Ось чому хочу порадити українським академічним інститутам й українським вченим звернутися нарешті до першоджерел світової культури, щоб цілковито виключити з них московські «доважки брехні».

Ми повинні самостійно вивчити, перекласти й видати матеріали істориків XIII, XIV, XV, XVI, XVII століть, і починати необхідно з геніальних праць Ала-ад-діна, Ата-Мелік Джувейні «Тарих-і-джехангуша» («Історія підкорювача світу»), Рашид-ад-діна Фазлуллах ібн Абу-Л-Хейр Алі Хамадані «Джамі ат-таварих» («Збірник літописів»), Іоана де Плано Карпіні та Вільгельма де Рубрука.

Працювати над матеріалом слід у бібліотеках та архівах європейських столиць: Відня, Берліна, Парижа, Праги, Мадрида, Лондона.

Варто звернутися до першоджерел, які зберігаються в Тегерані, Стамбулі, Дамаску та інших містах.

Зрештою, слід відтворити весь матеріал, зібраний В.Г. Тизенгаузеном, а для цього необхідно пройтися по всіх бібліотеках і сховищах його шляху. Треба підняти старі матеріали (оригінали) Константинопольських Патріархів.

Я не назвав десятки інших свідків, істориків і мандрівників минулого.

Українська історіографія повинна проробити цю працю, як то кажуть, «з нуля», пам'ятаючи про тенденційні московські «доважки брехні».

Українській владі слід усвідомити: якщо ми не пройдемо цей шлях самостійно, ми й надалі будемо використовувати «недоїдки з московського столу».

Не буду стверджувати, що це важке національне завдання є першочерговим. Однак хочу нагадати, що не вирішивши цього завдання, ми ніколи не виберемося з тенет московської історичної облуди. Іншого шляху немає! І ніхто за нас цей шлях не пройде!

Сподіваюся, чимало істориків, особливо молодих, прочитавши книгу «Країна Моксель», продовжать почату автором тему. Саме теперішній час вимагає чесних досліджень. Часи московської брехні канули в лету. Для народів, які звільнилися від колоніальних пут, настав час великого очищення. І виконати цю місію повинна нова генерація української інтелігенції, не пов'язана пуповиною з «тюрмою народів». Адже недаремно великий син Індії Джавахарлал Неру сказав: «Інтелігенція, вихована колонізатором, є головним ворогом свого народу».

Сучасна українська еліта особливо наповнена подібною «інтелігенцією», ворожою своєму народові. Пам'ятаймо про це!

Автор вдячний Богові й Долі за виявлену честь бути серед перших, хто торкнувся великої правди Історії. Хочеться вірити, що нарешті настала пора великого очищення всього українського: культури, мови, звичаїв, історії тощо від відвертої брехні й попутного історичного мотлоху.

Дякую вам, шановні читачі, що набралися мужності, проявили характер і пройшли з автором довгий шлях пізнання Істини.

Література

1. *Максимович М.О.* Вибрані твори.—Київ: Вища школа, 2004.

2. Слово о полку Игореве.—Москва: Художественная литература, 1985.

3. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под редакцией А.Н. Насонова.—Москва; Ленинград, 1950.

4. *Соловьев С.М.* Чтения и рассказы по истории России.—Москва: Правда, 1989.

5. *Яценко Б.* «Слово о полку Ігоревім» та його доба».—Київ: Видавництво імені Олени Теліги; Видавництво «Веселка», 2000.

6. *Миллер В.Ф.* «Хинова «Слова о полку Игореве» / Известия отделения русского языка и словесности.—Санкт-Петербург, 1914.—Т. 19.—Кн. 1.

7. *Алексеева Т.И.* Этногенез восточных славян по данным антропологии / Советская этнография.—1971.—№ 2.

8. *Соловьев А.В.* Восемь заметок к «Слово о полку Игореве» / ТОДРЛ.—Москва; Ленинград, 1964.—Т. 20.

9. *Попов Н.А.* История Императорскаго Московскаго Общества Истории и Древностей Российских. Часть I (1804—1812).—М.: В Университетской типографии (М. Катков), на Страстном бульваре, 1884.

10. Русский Биографический словарь (Чаадаев—Швитков) / Под редакцией А.А. Половцова.—Санкт-Петербург: Типография И.Н. Скороходова, 1905.

11. Русский Биографический словарь. Том II (Алексинский—Бестужев-Рюмин).—Санкт-Петербург, 1900.

12. *Попов Н.А.* Ученые и литературные труды В.Н. Татищева (1686–1750).—Санкт-Петербург, 1886.

13. *Ключевский В.О.* Исторические портреты.—Москва: Правда, 1990.

14. Попов Нил. В.Н. Татищев и его время.—Москва: В Типографии В. Грачева и К, 1861.

15. *Шахматов А.А.* К вопросу о критическом издании Истории Российской В.Н. Татищева.—Петроград, 1920.

16. *Моисеева Г.Н.* Спасо-Ярославский хронограф и «Слово о полку Игореве».—Ленинград, 1984.

17. Полное собрание законов Российской империи. Том 16. —Москва, 1830.

18. Большая Советская Энциклопедия (третье издание).—Москва, 1973—1978.

19. *Ломоносов М.В.* Труды по русской истории, общественно-экономическим вопросам и географии (1747—1765 гг.). Том 6.—Москва; Ленинград, 1952.

20. *Шахматов А.А.* Заметки о месте составления Радзивиловскаго (Кенигсбергскаго) списка летописи.—М., 1913.

21. Радзивиловская летопись/Полное собрание русских летописей, т. 38.—Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1989.

22. Радзивиловская или Кенигсбергская летопись/Фотомеханическое воспроизведение рукописи 1902 г.—Санкт-Петербург, 1902.

23. *Кондаков Н.П.* Записка о минюатюрах Кенигсбергскаго списка начальной летописи/Издание Императорскаго Общества Любителей Древней Письменности.—Санкт-Петербург, 1902.

24. *Айналов Д.В.* О некоторых сериях миниатюр Радзивиловской летописи/Известия Отделения русскаго языка и словестности Импер. Академии Наук. Т. 10, кн. 1.—Санкт-Петербург, 1905.

25. *Носовский Г.В., Фоменко А. Т.* Империя.—Москва: Факториал, 1998.

26. *Шахматов А.А.* Описание рукописи. Радзивиловская, или Кенигсбергская летопись/Издание Императорскаго Общества Любителей Древней Письменности.—Санкт-Петербург, 1902.

27. *Шахматов А.А.* Разыскания о древнейших русских летописных сводах.—Санкт-Петербург: Типография М.А. Александрова (Надеждинская, 43), 1908.

28. Иоанн де Плано Карпини. История Монгалов. Вильгелим де Рубрук. Путешествие в Восточные страны.—Санкт-Петербург: Изд. А.С. Суворина, 1911.

29. Карпини Джиаванни дель Плано. История Монгалов. Рубрук Гильем де. Путешествие в Восточные страны.—Москва: Географиздат, 1957.

30. Александр Невский/Серия «Защитники земли Русской».—М.: Граница, 1993.

31. *Приселков М.Д.* Хансие ярлыки русским митрополитам.—Петроград: Типография «Научное дело», 1916.

32. *Березин И.Н.* Внутреннее устройство Золотой Орды (по ханским ярлыкам).—Санкт-Петербург: В типографии Императорской Академии Наук, 1850.

33. *Березин И.Н.* Тарханные ярлыки Тохтамыша, Тимур-Кутлука и Саадет-Гирея с введением, переписью, переводом и примечаниями.—Казань: В типографии университета, 1851.

34. *Лимонов Ю.А.* Владимиро-Суздальская Русь.—Ленинград, 1987.

35. Вельяминов-Зернов В.В. Исследование о Касимовском царстве и царевичах. Ч. 1—4.—Санкт-Петербург, 1863—1887.

36. *Шишкин Н.И.* История города Касимова с древнейших времен.—Рязань, 1891.

37. *Григорьев В.В.* О достоверности ярлыков, данных Ханами Золотой Орды русскому духовенству.—Москва, 1842.

38. *Васильев В.П.* История и древности восточной части Средней Азии от X до XIII века.—Санкт-Петербург, 1857.

39. *Языков П.М.* Собрание путешествий к Татарам.—Санкт-Петербург, 1825.

40. *Березин И.Н.* Очерк внутреннего устройства Улуса Джучиева.—Санкт-Петербург, 1863.

41. *Карамзин Н.М.* История государства Российского: в 12 томах.—Москва: Московский рабочий; Слог, 1993—1994.

42. *Храповицкий А.В.* Памятные записки А.В. Хроповицкого, статс-секретаря Императрицы Екатерины Второй.—Москва: В/о Союзтеатр СТД СССР, 1990.—Репринтное воспроизведение издания 1862 г.

43. *Ратшин Александр.* Полное собрание о всех бывших в древности и ныне существующих монастырях и примечательных церквах в России. Составлено из достоверных источников.—Москва: В Университетской типографии, 1852.

44. *Иконников В.С.* Опыт исследования о культурном значении Византии в русской истории.—Киев, 1869.

45. *Тизенгаузен В.Г.* Сборник материалов относящихся к Золотой Орде: (Извлечение из сочинений арабских).—Санкт-Петербург, 1884.—Т. 1.

46. *Тизенгаузен В.Г.* Сборник материалов относящихся к Золотой Орде: (Извлечение из персидских сочинений).—Москва-Ленинград, 1941.—Т. 2.

47. Новый Энциклопедический словарь. Том 27.—Петроград, 1914–1918.

48. *Рашид-ад-дин.* Сборник летописей. Том 1—4/ АН СССР.—Москва-Ленинград, 1946—1960.

49. *Греков Б.Д., Якубовский А.Ю.* Золотая Орда и ее падение.—Москва, 1950.

50. Журнал «Родина».—Москва, 1993.

51. Журнал «Родина».—Москва, 1994.

52. *Викторов А.Е.* Собрание рукописей В.И. Григоровича.—Москва, 1879.
53. Литература и культура Древней Руси: Словарь-справочник.—Москва: Высшая школа, 1994.
54. *Ричард Пайпс.* Россия при старом режиме.—Москва: Захаров, 2004.
55. *Григорович В.И.* Собрание сочинений (1864–1876).—Одесса, 1916.
56. *Сафаргалиев М.Г.* Распад Золотой Орды.—Саранск, 1960.
57. *Данияров К.К.* Альтернативная история Улыса Жошы-Золотой Орды.—Алматы: Издательский дом «Жибек Жолы», 1999.
58. *Данияров К.К.* История Чингисхана.—Алматы, 2001.
59. ПСРЛ / I. II. Лаврентьевская и Троицкая летописи.—Санкт-Петербург, 1846.
60. Русский Биографический словарь. (Лабзина—Ляшенко).—Петроград, 1914.
61. Русский Биографический словарь.—Санкт-Петербург, 1908.
62. Энциклопедический словарь. (Издатели: Ф.А. Брокгауз и И. А. Ефрон).—Санкт-Петербург, 1890–1907.
63. *Тюльпаков Б.* Начало Москвы/Вопросы истории.—Москва, 1997.
64. *Корсаков Д.А*, Меря и Ростовское княжество.—Казань: Университетская типография, 1872.
65. «Літопис Руський» (Ипатьевская летопись)/За Іпатським списком переклав Леонід Махновець.—Київ: Дніпро, 1989.
66. Грамоты Великого Новгорода и Пскова/Институт истории академии Наук СССР.—Москва; Ленинград, 1949.
67. Suunnitelutoimisto Pekka Kouhia.—Финляндия, 2006.
68. *Сергей Марков.* Земной круг.—Москва: Современник, 1976.
69. Кониський Георгій. Історія Русів.—Київ, 1991 (Переиздано по изданию: Москва, 1846).
70. *Толстой М.В.* Древние святыни Ростова Великого.—Москва, 1847.
71. *Толстой М.В.* Рассказы из истории Русской Церкви.—Москва, 1865.
72. ПСРЛ/VIII. Летописный сборник, именуемый Патриаршею, или Никоновскою летописью. Том 9–14.—Санкт-Петербург, 1862–1918.

73. *Лызлов А.И.* Скифская история.—Москва: Высшая школа, 1990.

74. *Бушков А.* Россия, которой не было.—Москва, Санкт-Петербург, Красноярск, 1997.

75. *Иловайский Д.* Начало Руси.—Москва: Чарли, 1996.

76. *Иловайский Д.* Собиратели Руси.—Москва: Чарли, 1996.

77. *Ключевский В.О.* О русской истории.—Москва: Просвещение, 1993.

78. Письма и бумаги императора Петра Великого. Том 11/1.—Москва: Издание Академии Наук СССР, 1962.

79. Письма и бумаги императора Петра Великого. Том 11/2.—Москва: Издание Академии Наук СССР, 1964.

80. *Масси Р.К.* Петр Великий.—Москва, 1996.

81. *Соймонов Ф.И.* История Петра Великого.

82. *Бантыш-Каменский Д.Н.* Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов. Том 1—4/Репринтное воспроизведение издания 1840 г.—Москва, 1991.

83. *Бартольд В.В.* Работы по исторической географии. Том III.—Москва, 1965.

84. *Федотов Г.П.* Святой Филипп Митрополит Московский/Печатается по тексту YMCA PRESS, Париж 1928 г.—Москва, 1991.

85. *Вернадский В.Г.* Начертание русской истории.—Санкт-Петербург, 2008.

86. *Шлецер А.Л.* Общественная и частная жизнь Августа Людвига Шлецера, им самим описанная/В серии: Сборник Отд. Русского языка и словестности Имп. Аккад. Наук. Т. 13.—Санкт-Петербург, 1875.

87. *Молчанов Н.Н.* Дипломатия Петра Первого.—Москва: Международные отношения, 1984.

88. *Ломоносов М. В.* Древняя Российская история от начала Российскаго народа до кончины великого Князя Ярослава перваго или до 1054 года.—В Санктпетербурге: при Императорской Академии Наук, 1766.

89. *Ломоносов М.В.* Краткий Российский летописец с родословием. Сочинение Михайла Ломоносова.—В Санкт петербурге: при Императорской Академии Наук, 1760.

90. Московский Кремль. Успенский Собор.—М.: Государственный историко-культурный музей-заповедник «Московский Кремль», 1995.

91. Московский Кремль. Архангельский Собор.—Москва: Государственный историко-культурный музей-заповедник «Московский Кремль», 1995.

92. *Гумилев Л.Н.* От Руси к России.—Москва: ЭКСМО, 2008.

93. Справочный энциклопедический словарь.—Изд. К. Крайя. Т. 10.—Санкт-Петербург, 1848.

94. *Гандзакеци Киракос.* История Армении.—Москва: Наука, 1976.

95. *Толстой М.В.* Книга глаголемая описание о российских святых где и в котором граде, или области, или монастыре, или пустыни поживе и чудеса сотвори всякого чина святых.—Москва, 1888.

96. Русские святые: 1000 лет русской святости (Жития соб рала монахиня Таисия).—Санкт-Петербург, 2001.

97. Русский Биографический словарь. (Ибок—Ключаров). Том. 8.—Санкт-Петербург, 1897.

98. *Валишевский К.* Иван Грозный/Репринтное воспроизведение издания 1912 года.—Москва: Икпа, 1989.

99. Сообщение читанное в этнографическом отделении Императорскаго Русскаго географическаго общества 13 мая 1869 г. Николаем Барсовым.—Санкт-Петербург, 1869.

100. *Маса Исаак.* Краткое известие о Московии в начале XVII в.—Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1937.

101. *Яценко Б.І.* Історія першого видання «Слова о полку Ігоревім».—Київ: Видавництво Олени Теліги, 2006.

102. *Афанасієв Юрій.* «Страшна Вітчизна»/Україна Молода.—2008.—12 грудня.

103. *Кавелин К.Д.* Мысли и заметки о русской истории// Вестник Европы.—1866.—Т. II.

104. *Лебедев В.* Загадочный город Мохши.—Пензенское книжное издательство, 1958.

СЛОВО ПОДЯКИ

Першим, хто читав цю книжку і був захоплений прочитаним, став Михайло Горинь у червні 1999 року. Він зізнався, що все життя мріяв сам написати таку книжку або щось подібне прочитати. І ось трапилась нагода. Пан Михайло мав змогу знайомитись з рукописом книжки «Страна Моксель» тільки впродовж однієї доби, бо я від'їжджав до Алма-Ати, де на той час мешкав. Отож він пообіцяв посприяти виданню книжки після мого переїзду до Києва.

Першою людиною, яка знайшла кошти та видала «Страну Моксель» великим, як на той час, накладом (3000 примірників), став Микола Плав'юк. Пан Плав'юк звернув увагу на книжку після розмови з Михайлом Горинем. Сталося це у квітні 2000 року.

Не згадуватиму тут тих людей та ті видавництва, які на прохання пана Гориня теж бралися за видання першого тому, однак, злякавшись гострої теми, втекли з поля співпраці. Були й такі.

Автор вдячно називає шановних Миколу Плав'юка і Михайла Гориня хрещеними батьками своєї книжки.

Велика подяка Вам, Великим Будівничим незалежності України, за те, що пам'ятаєте настанову геніального Івана Франка: «Патріотів у нас багато, робітників бракує». Український люд давно втомився від тріскотливої балаканини «патріотів».

Не можу не сказати доброго слова про директора Видавництва імені Олени Теліги Інну Ярославівну Білолипецьку, яка ось уже сім років щиро опікується виданням книжки в українському («Країна Моксель, або Московія») та російському («Страна Моксель, или Открытие Великороссии») варіантах. Це ж бо яка титанічна праця лежить на плечах цієї красивої, мудрої української жінки.

Щира подяка редакторам, які працювали з книгою в тому чи іншому варіанті: Ользі Веремійчик, Миколі Гвоздю, Омеляну Халусу, Наталі Рибак, Наталі Адамчук, Олегу Диканю, Івану Андрусяку, Андрію Нечитайлу, Тамарі Северіній.

Особлива подяка людям, які пропагують і поширюють ці книжки на теренах нашої Батьківщини: Юрію Голоденку (м. Київ), Любові Чуб (Хмельницька область), Богдану Кубі (Львівська область), Оресту Дідику (Херсонська область), Володимиру Якимчуку (Київська область) та всім іншим, відомим і невідомим.

Дякую за підставлене плече підтримки українським письменникам Анатолію Андрійовичу Дімарову, Віктору Федоровичу Баранову, Олегу Федоровичу Чорногузу, Афанасію Миколайовичу Коляновському.

Висловлюю вдячність українському радіоканалу «Культура», який ось уже два роки, щосуботи знайомить слухачів з фрагментами моєї книги, та диктору, заслуженому артисту України Петру Тодосовичу Бойку, який своїм чудовим голосом доносить людям історичну правду.

Пам'ятаймо слова нашого геніального Пророка: «Борітеся — поборете».

Земний уклін Вам, мої дорогі українці!

Володимир БІЛІНСЬКИЙ

Зміст

Частина І. Парадоксальна облуда.....3
Частина 2. Московський улус Орди.....132
Література.....313
Слово подяки.....319

Науково-популярне видання

Білінський Володимир Броніславович

Країна Моксель, або Московія

Історичне дослідження

Книга 3

Редактор та коректор *Наталя Адамчук*
Верстка *Валентина Ялового*

Підписано до друку 14.12.2009. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Гарнітура BookmanC. Папір офсетний № 1. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 18,6. Обл.-вид. арк. 18,34. Тираж 2000 прим.

Видавництво імені Олени Теліги
Реєстраційне свідоцтво № 21638468, видане 15.02.95
01010, Київ, 10, вул. Івана Мазепи, 6

Народився 18 травня 1936 року на Поділлі. У 1959 році закінчив факультет «Мости і тунелі» Дніпропетровського інституту інженерів залізничного транспорту. За розподілом поїхав працювати до Казахстану. З 1959 до 1986 року жив і працював у Караганді, де пройшов шлях від майстра до заступника начальника Главку. Будував мости на Казахстанській магнітці, на каналі Іртиш — Караганда, на шахтах Карагандинського вугільного басейну, на всіх автомагістралях і залізницях Центрального Казахстану. Під його керівництвом зведено мости в Караганді, Павлодарі, Кокчетаві, Темір-Тау, Джезкагані, Балхаші, Екібастузі, Шахтинську та інших містах. З 1982 року працював у системі Мінважбуду Казахстану на посадах заступника начальника Главку та начальника Главку. Був членом Колегії Держбуду Казахстану. У 1999 році повернувся в Україну. Проживає в Києві.

Видав книги: «Страна Моксель» (2002), «Открытие Великороссии» (2004), «Страна Моксель, или открытие Великороссии» (2006).

Друкувався в газетах: «Літературна Україна», «Українське слово», «Столиця», «Нація та держава».

У 2011 році Державний комітет телебачення і радіомовлення України нагородив автора книги «Країна Моксель, або Московія» Володимира Білінського премією імені Івана Франка у номінації «За кращу наукову роботу в інформаційній сфері».